

บทร้อยกรองของหม่อมมหหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปริญญาณิพนธ์
ของ
สถาพร นาสารีย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม ๒๕๕๖
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

895.911

ส 182 น

จ.3

บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

บทคัดย่อ

ของ

สถาพร นาสารีย์

- 2 ก.ค. 2546

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม ๒๕๔๖

๒ ๒๒๓๒๘๘

สถาพร นาสารีย์. (๒๕๔๖). บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.

ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม, อาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์.

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทางด้านรูปแบบและกลวิธีการประพันธ์ แนวคิดที่ปรากฏในบทร้อยกรอง โดยวิธีวิจัยเอกสารและนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้ฉันทลักษณ์รูปแบบเดิม ๕ ประเภทคือ กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ และกล ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนมากที่สุด มีลักษณะการแต่งที่เคร่งครัดทางฉันทลักษณ์ ทางด้านกลวิธีการประพันธ์ ได้แก่ การสรรคำใช้และโวหาร หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้คำง่าย เหมาะด้วยเสียงและความหมาย ใช้โวหารภาพพจน์ประกอบ ทำให้ร้อยกรองมีความเด่น จดจำง่าย ส่วนแนวคิดที่ปรากฏในร้อยกรองเป็นแนวคิดทางด้านการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เป็นแนวคิดที่เน้นการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศโดยใช้การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญ พร้อมกับให้ความสำคัญในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ควรศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองประเภทนิราศและบทละคร ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

POETIC WORKS OF M.L.PINN MALAKUL : AN ANALYTICAL STUDY

AN ABSTRACT
BY
SATHAPORN NASAREE

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 2003

Sathaporn Nasaree. (2003). *Poetic Works of M.L.Pinn Malakul : An Analytical Study*. Master thesis, M.A. (Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assoc. Prof. Dr. Amphorn Sukasem, Acharn Suwadee Phoopradit.

The purpose of this thesis was to analyze the poetic works of M.L.Pinn Malakul on the styles and techniques of poetic writing, and the ideas that appeared in this poetic works. The documentary research technique was used in this study and the results of the study were presented in the form of the narrative analysis.

The study resulted that M.L.Pinn Malakul used five types of traditional poetry. Most of these works were found in the form of poems. The outstanding characteristic of these works was that they were very strict to the patterns of the poetic styles and techniques of poetic writing i.e. the use of simple sounds and meaning. His using of rhetoric images helped to make his poetic works become an outstanding and easy to remember. Most ideas found in his poetic works were about education – the ideas in which education was used as the vital basis for developing the people and the country. At the same time, the morality and ethics were also very important parts of his poetic works.

The suggestion for the future study was that there should be a study on the analysis of M.L.Pinn Malakul's poetic works in form of epistles of love and plays.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ของ

นางสถาพร นาสารีย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์)

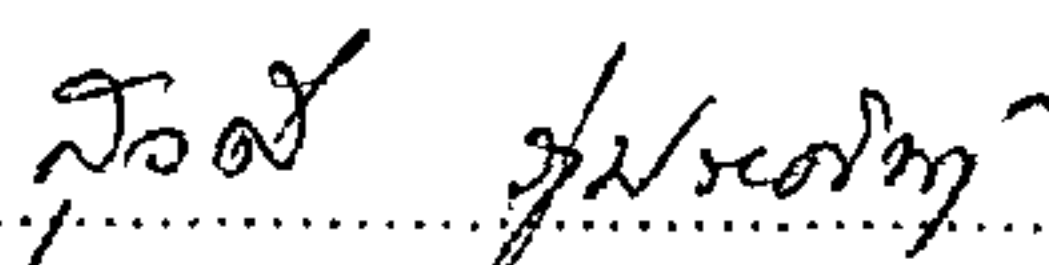
วันที่ ...๒... เดือน ...พฤษภาคม... พ.ศ. ๒๕๕๖

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

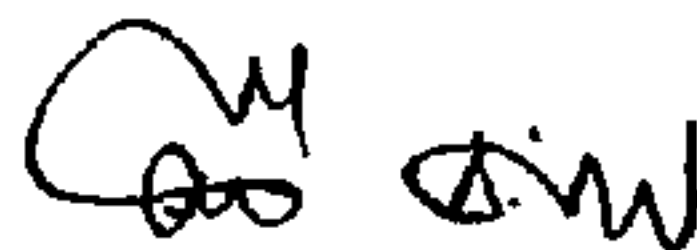
..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม)

..... กรรมการ

(อาจารย์ สุวดี ภูมิประดิษฐ์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์ วินัย ภูระหงษ์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์ พัชนี โชติกเสถียร)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจากรองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และอาจารย์สุวดี ภูประดิษฐ์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเมตตาเอาใจใส่ต่อผู้วิจัยอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์วินัย ภูระหงษ์ อาจารย์พัชนี โชติกลเสถียร กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่กรุณาช่วยให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่อง จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวคนธ์ จงตระกูล และอาจารย์สุจิรา ศิริไพล์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องปริญญานิพนธ์มาโดยตลอด ทำให้ปริญญานิพนธ์มีความสมบูรณ์อย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ในภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้คำแนะนำ ให้ความหวังใจ และช่วยให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณคุณวศิษฐ์ นาสารีย์ ที่คอยให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือ จนทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

สุดท้ายขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้ให้ความหวังใจและให้ความเอื้ออาทรต่อกันด้วยดีตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดามารดา บุรพจารย์ ผู้คอยส่งเสริมและให้กำลังใจในการศึกษามาแต่ต้น ทำให้ผู้วิจัยมีวิริยะอุตสาหะ มานะอดทนจนประสบความสำเร็จในการศึกษา

สถาพร นาสารีย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
ภูมิหลัง	๑
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	๓
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๓
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	๓
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	๓
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๒ ประวัติหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	๗
กำเนิด	๗
การศึกษา	๘
หน้าที่การงาน	๑๓
ภารกิจหลังเกษียณอายุราชการ	๑๙
เกียรติคุณ	๒๒
ผลงานทางด้านวรรณกรรม	๒๔
๓ กลวิธีการประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	๓๓
รูปแบบของร้อยกรอง	๓๓
คำประพันธ์ประเภทกลอน	๓๓
คำประพันธ์ประเภทกาพย์	๔๓
คำประพันธ์ประเภทโคลง	๔๘
คำประพันธ์ประเภทฉันท์	๕๒
ลักษณะร้อยกรอง	๕๕
ลักษณะกลอน	๕๕
ลักษณะกาพย์	๖๑
ลักษณะโคลง	๖๔
ลักษณะฉันท์	๘๐
การสรรคำ	๘๐
การเลือกใช้เสียงของคำ.....	๘๐

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
๓ (ต่อ)	
การเล่นเสียงสัมผัส	๘๐
สัมผัสอักษร	๘๑
สัมผัสสระ	๘๑
การสรุคำกับความหมาย.....	๑๐๓
การซ้ำคำ	๑๐๓
การใช้คำซ้อน	๑๑๖
การใช้คำง่าย	๑๑๘
การใช้สำนวน สุภาษิตและคำพังเพย	๑๒๔
การใช้โวหารภาพพจน์	๑๒๗
๔ แนวความคิดจากบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	๑๔๙
แนวความคิดด้านการศึกษา	๑๔๙
แนวคิดเกี่ยวกับนิยามการศึกษา	๑๕๐
แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา	๑๕๒
แนวคิดเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษา.....	๑๕๗
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแต่ละระดับ.....	๑๖๔
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา	๑๗๙
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครู.....	๑๘๒
แนวความคิดทางด้านศิลปวัฒนธรรม	๒๑๑
แนวความคิดทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง	๒๑๕
สถาบันพระมหากษัตริย์	๒๑๕
สถาบันศาสนา	๒๒๘
สถาบันการปกครอง	๒๓๐
แนวความคิดด้านการดำเนินชีวิต	๒๓๔
แนวความคิดด้านปัญหาสังคม	๒๔๕
๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๕๒
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	๒๕๒
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๒๕๒
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	๒๕๒
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	๒๕๒

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
๕ (ต่อ) อภิปรายผล	๒๕๔
ข้อเสนอแนะ	๒๕๗
 บรรณานุกรม	 ๒๕๘
 ภาคผนวก	 ๒๖๓
ภาคผนวก ก การวิเคราะห์กลอน	๒๖๔
ภาคผนวก ข กลบทรถไฟ	๒๖๙
 ประวัติย่อผู้วิจัย	 ๓๒๐

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
๑ กลบรถไฟ	๔๕

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

ร้อยกรองเป็นคำประพันธ์ของไทยที่ได้รับการสร้างสรรค์มาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ภาษาร้อยกรองเป็นภาษาที่ได้รับการเลือกสรรคำ และนำมาเรียงร้อยด้วยกลวิธีอันประณีตตามรูปแบบของฉันทลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ทำให้เกิดความไพเราะอันเกิดจากการสละสลวยและรสความ ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้อ่าน ร้อยกรองปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในวรรณคดีเรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเชื่อกันว่าแต่งในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พ.ศ. ๑๘๙๐ และปรากฏเป็นหลักฐานอีกครั้งในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ ๔๑ (จารึกลานเงินวัดมหาธาตุ) พ.ศ. ๑๙๑๗ ร้อยกรองตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่เป็นร้อยกรองขนาดยาวที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ เนื้อเรื่องมีหลากหลาย เช่น เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ สรรเสริญพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ และเรื่องประเภทแสดงอารมณ์ส่วนตัวของกวี อวຍพร มลิณทางกูร กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของร้อยกรองว่า เริ่มเกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ “เทียบวรรณ” ได้เริ่มใช้ร้อยกรองขนาดสั้นเป็น “พาหะของความคิดนึก” เกี่ยวกับสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (อวຍพร มลิณทางกูร. ๒๕๑๙ : ๒๖ - ๒๘) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากร้อยกรองยังคงลักษณะความสำคัญของวรรณศิลป์แบบเดิมแล้ว ยังมีร้อยกรองประเภทที่ลดความเคร่งครัดของการใช้คำศัพท์ เช่น คำศัพท์บาลี - สันสกฤต ที่ถือว่าเป็นภาษาที่สูงส่ง มีความหมายลึกซึ้ง มาใช้คำสามัญง่าย ๆ ที่สามารถสื่อความคิดไปสู่ผู้อ่านได้อย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน ทำให้เกิดร้อยกรองเชิงความคิดมากกว่าเชิงวรรณศิลป์ขึ้น และบทร้อยกรองประเภทนี้มักเป็นบทร้อยกรองขนาดสั้น การใช้บทร้อยกรอง “เป็นพาหะของความคิดนึก” นี้ เป็นที่นิยมต่อมาจนถึงปัจจุบัน กวีผู้ใช้ร้อยกรองขนาดสั้นแสดงความคิดและทัศนคติต่าง ๆ ไว้อย่างฉะฉาน ได้แก่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผู้ใช้นามปากกาว่า “ครูเทพ” และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่นิยมใช้ร้อยกรองเป็นพาหะแสดงความคิดและทัศนะต่าง ๆ ไว้อย่างฉะฉาน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีผลงานเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง มีจำนวนมากและล้วนเป็นงานที่แสดงความเป็นผู้รอบรู้ด้านอักษรศาสตร์อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะด้านการสรุปล้านั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สามารถเลือกใช้คำสื่อความคิดได้อย่างชัดเจน ดังที่ เจือ สตะเวทิน กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “กวีรัตนโกสินทร์ ขณกษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล” ว่า เทคนิคการประพันธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อยู่ที่ “ความคิดมาก” ใน “เนื้อที่น้อย” โคลงเล็ก ๆ บทหนึ่ง มีค่าเท่ากับบทความยาว ๆ ของคนอื่นบทหนึ่งทีเดียว (เจือ สตะเวทิน. ๒๕๑๙ : ๙๘) และกัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ ได้แสดงความเห็นในทำนองเดียวกันว่า ผลงานกวีนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นั้น ส่วนใหญ่จะไม่นิยมศัพท์ยาก แต่จะนำภาษาที่ใช้พูดกันอยู่ทั่วไปมาร้อยเรียงเข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสม และหากได้ศึกษาภูมิหลังในการแต่งบทประพันธ์ต่าง ๆ จะพบว่าผลงานส่วนมากเป็นผลงานที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ในทันทีที่ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือมีสิ่งมากระทบใจหรือความรู้สึก นับเป็นความสามารถเฉพาะตัวของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่น่าสนใจ (กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์. ๒๕๔๐ : ๑๓๒) ซึ่งสอดคล้องกับที่มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ม.ล.ปิ่น มาลากุล : มาลาการปฏิภาณกวี” ว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดมาพร้อมกับการเป็นปฏิภาณกวี ท่านอาจสามารถนิพนธ์บทกลอนคำกานต์ได้ในแทบทุกจังหวะของชีวิต (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. ๒๕๓๙ : ๑๕๕)

โคลงสี่สุภาพของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บทหนึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดทางการศึกษาได้ดี และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ โคลงสี่สุภาพชื่อ "กล้วยไม้" บทที่ ๑๖๘ ดังความว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันใด
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสนงาม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ :
ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสามารถในเชิงกวีนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังแสดงให้เห็นในงานร้อยกรองที่มีเนื้อหาอธิบายยาก แต่ท่านสามารถเขียนให้เข้าใจได้ง่าย ดังบทร้อยกรองชื่อ "วัฒนธรรม" ซึ่งให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน ดังคำประพันธ์ชื่อ วัฒนธรรม บทที่ ๔๓๖ - ๔๓๙ ว่า

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกใต้ไทยแท้อย่างแน่นอน
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้	เชื้อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เทียบในชาติไหน
เป็นของรวบรวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ :
ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาของประเทศไทยเป็นเวลานาน ได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลานานถึง ๑๑ ปีเศษ และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถึง ๔ สมัย รวมเวลา เกือบ ๑๒ ปี ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับผิดชอบการจัดการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา และในการจัดการศึกษาดังกล่าว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้บันทึกการทำงานและถ่ายทอดประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ เป็นบทร้อยกรองไว้มากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกลในวงการการศึกษาไทย บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นงานที่ควรค่าแก่การศึกษา เพราะเป็นงานที่ให้ความรู้และข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการที่มีความสำคัญยิ่ง จึงมีคุณค่าควรที่จะศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อันเป็น “พาหะของความคิดนึก” ให้ละเอียด

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษากลวิธีการประพันธ์หรือโครงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
๒. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ทราบกลวิธีการประพันธ์และแนวคิดด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทร้อยกรอง ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เห็นมุมมองทางสังคมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในฐานะเป็นผู้ที่เคยรับผิดชอบระดับสูงด้านการศึกษาของประเทศ เป็นกวีและเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมขณะเดียวกัน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาจากบทร้อยกรองที่ได้จัดพิมพ์ในชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” ซึ่งจัดพิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน ๖ เล่ม คือ เล่มที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๖ และ ๗ ซึ่งเป็นบทร้อยกรองเบ็ดเตล็ด สำหรับเล่มที่ ๕ ผู้วิจัยไม่ได้นำมาศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นวรรณกรรมประเภทนิราศซึ่งตัดตอนมาพิมพ์

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิประกอบกัน โดยมีขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. ศึกษาชีวประวัติและอัตชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์
๒. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์หรือโครง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
๓. ศึกษาสภาพสังคม การเมือง ในสมัยที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำรงตำแหน่งสำคัญทางราชการเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในบทร้อยกรอง
๔. ศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยละเอียด
๕. วิเคราะห์รูปแบบและกลวิธีการประพันธ์หรือโครงโดยพิจารณาจาก
 - ๕.๑ การสรรคำ
 - ๕.๒ การใช้สัมผัส
 - ๕.๓ การใช้สำนวนโวหารภาพพจน์
๖. วิเคราะห์แนวคิดด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทร้อยกรอง
๗. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์หรือโครง
๒. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด
๓. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์ร้อยกรอง

มีผู้ให้เกณฑ์การพิจารณาบทร้อยกรองไว้หลายท่าน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษากลวิธีการแต่งจากเกณฑ์การประเมินบทร้อยกรองของคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๓๑ : ๑๒๓ - ๑๓๒) ซึ่งกล่าวถึงการพิจารณาการประพันธ์ร้อยกรองที่มีความไพเราะนั้น จะต้องกอปรไปด้วยกลวิธีดังต่อไปนี้

๑. การสรรคำใช้ (Diction)

- ๑.๑ คำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและสภาพบุคคล
- ๑.๒ การเลือกเสียงของคำ ตลอดจนการเล่นคำ
- ๑.๓ คำที่มีความหมายเจาะจงเฉพาะที่
- ๑.๔ คำภาษาถิ่น

๒. โวหาร เป็นเครื่องบอกกลวิธีในการแต่งอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีเป็นอย่างดี แยกย่อยได้ดังนี้

๒.๑ การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

๒.๑.๑ เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง (Simile) โดยมีคำว่า ถนัด เหมือน ประดุจ ดัง เป็นเครื่องแสดงการเปรียบเทียบ

๒.๑.๒ เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง (Metaphor) คำแสดงว่าเหมือนจะไม่มีปรากฏอยู่ เป็นการเปรียบเทียบโดยตรงจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่ง

๒.๑.๓ การเปรียบเทียบเป็นสัญลักษณ์ (Symbol)

๒.๑.๔ การเปรียบเทียบโดยสมมุติสิ่งที่ไม่ใช่คนให้สามารถทำกริยาอาการเหมือนคน (Personification)

๒.๒ การใช้ภาษาอารมณ์ (Emotive Language) เช่น

๒.๒.๑ การกล่าวเป็นทำนองขัดกันของอารมณ์อย่างคู่ขนานกันไป (Paradox)

๒.๒.๒ การกล่าวเกินจริง (Hyperbole)

๒.๒.๓ การกล่าวน้อยคำแต่กินใจความกว้างขวาง (Understatement)

๒.๒.๔ การเรียงคำที่มีเสียงสัมผัส มีคุณแห่งความหมายและน้ำหนักของเสียงเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๓๖ : ๑๖๓ - ๑๗๔) ยังได้กล่าวว่าบทร้อยกรองที่ไพเราะต้องประกอบด้วยเสียงเสนาะที่ทำให้ร้อยกรองมีความงดงามในความรู้สึกของผู้อ่าน ได้แก่

๑. สัมผัส
๒. ลีลาจังหวะ
๓. การเลียนเสียงธรรมชาติ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

มีผู้ได้ศึกษาวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังนี้

ด้านประเภทของงานประพันธ์ เจือ สตะเวทิน (๒๕๑๙ : ๙๗ - ๑๐๔) ได้ศึกษารวบรวมงานทางวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ กวีนิพนธ์ บทละคร ความ

เรียง และกล่าวถึงเทคนิคการใช้ภาษาว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้ภาษาง่าย ๆ อย่างธรรมดา ๆ แต่ใจความสุขุมลุ่มลึกมาก มีจุดมุ่งหมายอย่างเด่นชัด เป็นท่วงทำนองสั้น กระชับอย่างน่าชื่นชม

ธนู บุญญานุวัตร (๒๕๒๙ : ๙๗ - ๑๐๔) กล่าวถึงงานกวีนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไว้ว่าท่านได้ให้แนวคิดแนวปฏิบัติและกำลังใจแก่ครู ซึ่งถือได้ว่าเป็นตำราที่ว่าด้วยการศึกษาและแนวปฏิบัติของครู

ด้านคุณลักษณะของบุคคล มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (๒๕๓๙ : ๑๕๕ - ๑๖๒) กล่าวว่างานนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แสดงถึงความเป็นปฎิภาณกวี จากการที่ท่านเคยดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลานาน ทำให้ท่านแต่งบทประพันธ์มากมายเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรมในวาระต่าง ๆ

ด้านคุณภาพของงานประพันธ์ กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ (๒๕๓๐ : ๕๕ - ๖๙) กล่าวว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในศิลปวิทยาการหลายด้าน นับได้ว่าท่านเป็น “นักปราชญ์” ที่สำคัญคนหนึ่งของประเทศ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความรอบรู้และมีความสามารถพิเศษหลายด้านคือ เป็นนักการศึกษา เป็นนักคณิตศาสตร์ และเป็นนักอักษรศาสตร์ที่มีความสามารถ ผลงานของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เป็นงานทางด้านอักษรศาสตร์โดยตรงคือ ผลงานด้านการแต่งหนังสือซึ่งมีจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นผลงานประเภทวิชาการหรือประเภทวรรณศิลป์ ซึ่งมีทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งเขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผลงานด้านกวีนิพนธ์มีจำนวนมาก โดยเขียนเป็นคำประพันธ์สั้น ๆ และบทประพันธ์ขนาดยาว

ด้านปริมาณงานประพันธ์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (๒๕๓๐ : ๒๔๓ - ๒๕๔) ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปได้ว่า ผลงานของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เป็นบทละครมี ๖๑ เรื่อง เรื่องเกี่ยวกับการศึกษามี ๓๐ เรื่อง และที่เป็นการท่องเที่ยวมี ๘ เรื่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีไม่มากนัก ผู้ที่ศึกษาและวิจัยในด้านนี้ มีดังนี้

๑. พรธงาม แยมบุญเรือง (๒๕๒๔) ได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมผลงานวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตามหลักวิชาบรรณารักษศาสตร์ โดยศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประกอบกับการสัมภาษณ์และศึกษาผลงานวรรณกรรมแต่ละชื่อเรื่อง แล้ววิเคราะห์จัดหมวดหมู่ตามหลักการวิเคราะห์หมวดหมู่ของดิวี่ สรุปได้ว่า ผลงานวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มี ๑๔๓ ชื่อเรื่อง ได้แก่ ผลงานที่เป็นหนังสือในหมวดวรรณคดี ๗๙ ชื่อเรื่อง หมวดสังคมศาสตร์ ๖๑ ชื่อเรื่อง ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว ชีวประวัติ ๒๕ ชื่อเรื่อง หนังสือเกี่ยวกับศาสนา ๗ ชื่อเรื่อง เบ็ดเตล็ด ๖ ชื่อเรื่อง วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ๓ ชื่อเรื่อง และหนังสือศิลปกรรมและการบันเทิง ดนตรี กีฬา ๒ ชื่อเรื่อง ส่วนหมวดที่ไม่ปรากฏว่ามีหนังสือคือ หมวดปรัชญา ภาษาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์

ส่วนนางนารถ เดชณรงค์ (๒๕๒๕) ได้ศึกษาแนวคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปได้ว่า แนวคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป แนวคิดเกี่ยวกับครู แนวคิดทางประถมศึกษา แนวคิดทางมัธยมศึกษา และแนวคิดทางอุดมศึกษา โดยแนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อีกคนหนึ่งที่มีแนวการศึกษาคล้ายกับ

นงนารถ เดชณรงค์ คือ อัจฉรา เจริญรัถ (๒๕๓๓) ได้ศึกษาแนวคิดและบทบาททางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สรุปผลการวิจัยว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มิได้ยึดถือแนวความคิด ปรัชญาใดโดยเฉพาะเจาะจงเพื่อใช้ในการด้านการศึกษา ในส่วนบทบาททางการศึกษา ปรากฏผลงานอันเกิดจากความคิดริเริ่มของท่านในการวางรากฐานปรับปรุง พัฒนาขยายขอบข่ายงานทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับยุคสมัยและมีผลสืบเนื่องต่อการพัฒนาการบริหารการศึกษาในปัจจุบัน

รจเรช รุจนเวช (๒๕๔๒) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล” ผลการวิจัยพบว่า จากกรณีที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีพื้นฐานด้านการละครตั้งแต่วัยเยาว์ มีประสบการณ์ในการเรียนและการทำงานที่เกี่ยวกับแวดวงการศึกษา ทำให้บทละครของท่านมีลักษณะน่าสนใจ บทละครร้อยแก้วส่วนใหญ่เป็นบทละครขนาดสั้น มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อนและตัวละครน้อย แนวคิดของเรื่องเน้นเรื่องจริงเป็นสำคัญ ตัวละครเป็นแบบสมจริง และมักเป็นตัวละครอยู่ในแวดวงการศึกษา มีโครงเรื่องดี เนื้อเรื่องสนุกสนาน กระชับ มีองค์ประกอบที่พร้อมนำไปจัดแสดงได้ ระยะเวลาการแสดงเหมาะสม ช่วยพัฒนาจิตใจและสร้างเสริมสติปัญญา ช่วยพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนนักเรียนในระดับต่าง ๆ ทำให้ได้รับสาระประโยชน์พร้อมกับความสนุกสนาน ไม่เหมือนเป็นการสั่งสอนโดยตรง

บทที่ ๒

ประวัติหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปูชนียบุคคลผู้กระทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาตินานัปการ เป็นนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของไทย มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านการพัฒนาการศึกษาและการส่งเสริมวรรณศิลป์ของชาติ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานอย่างสูง เคยดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้สร้างสรรค์ผลงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติมาโดยตลอด หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์และการประพันธ์ ผลงานประพันธ์ของท่านมีทุกประเภท ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผลงานดังกล่าว นับเป็นทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งถือเป็นมรดกล้ำค่าของชาติตราบนานกาลทุกวันนี้

กำเนิด

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุตรของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และท่านผู้หญิงเสงี่ยม เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ เวลา ๙.๐๕ น. ณ บ้านถนนอัษฎางค์ กรุงเทพมหานคร ได้สมรสกับคุณหญิง ไกรฤกษ์* (ท่านผู้หญิงคุณหญิงมาลา มาลากุล ณ อยุธยา) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๓ คน ชาย ๖ คน หญิง ๗ คน พี่ชาย ๒ คน และน้องชาย ๓ คน ถึงแก่กรรมเมื่อคลอด ท่านจึงเป็นบุตรชายคนเดียวของตระกูล (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๔)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เล่าว่า มารดารักท่านมาก เนื่องจากท่านเป็นบุตรชายคนเดียวที่มีชีวิตอยู่ ส่วนบิดานั้นเป็นผู้เคร่งครัดในระเบียบวินัย มักจะทำตัวเป็นครูมากกว่าพ่อ คอยสั่งสอนเรื่องราวต่าง ๆ วิธีสอนของบิดานอกจากจะสอนโดยตรงแล้ว บางครั้งก็สอนผ่าน "สมุดคำสอน" ที่ให้พี่สาวของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้จด ดังที่ท่านได้เรียบเรียงไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๒ : ๗) ว่า

คำสอนของพ่อให้แก่ลูก ปิ่น มาลากุล เมื่อจะเข้าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ...เมื่อเจ้าอยู่กับบ้านจะทำอะไรส่วนตัวเคยมีคนทำให้ ตั้งแต่นี้ต่อไป ต้องหัดทำเองทุกอย่าง...การหัดทำอะไรเองให้เป็นทุกอย่างนั้นเป็นการดี...พ่อของเจ้านั้นเคยทำเป็นตั้งแต่กวาด ขี้ม้า...จงหัดใช้คำสองคำนี้ให้แม่นยำเสมอ คือ คำ "ขอโทษ" กับคำ "ขอบใจ"

นอกจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะได้รับการอบรมโดยตรงแล้ว ท่านยังได้รับการสอนทางอ้อมโดยให้เรียนรู้จากการปฏิบัติ เช่น การให้สมาชิกในครอบครัวได้ออกเสียงในการเลือกรายการอาหารในแต่ละวัน โดยมารดาเขียนรายชื่ออาหารไว้ที่ผนังห้องอาหาร เริ่มตั้งแต่แกงชนิดต่าง ๆ แกงส้ม แกงจืด ฯลฯ

* ขณะนั้น คุณหญิง ไกรฤกษ์ ได้รับพระมหากรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เป็นนางพระกำนัลของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถ จึงใช้คำนำหน้าว่า "คุณ" ตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยคำนำหน้านามสตรี พ.ศ. ๒๔๖๔

ต่อด้วยเครื่องจิ้มผักต่าง ๆ ยำต่าง ๆ ฯลฯ เวลาค่ำบิดามารดาพี่น้องรับประทานอาหารด้วยกันโดยพร้อมหน้า ผู้ใดอยากจะรับประทานอาหารอะไรในเวลาค่ำวันใด ก็เอารังสีตามวันปักไว้ นับเป็นวิธีปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยในครอบครัวที่ได้ผลวิธีหนึ่ง

การปลูกฝังความดีงามจากครอบครัวทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่มีความเมตตา มีความเป็นสุภาพบุรุษ และเป็นผู้มีเชาวน์ปัญญาสูงในเวลาต่อมาอีกด้วย

การศึกษา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เริ่มการศึกษาเมื่ออายุประมาณ ๔ ขวบ โดยบิดาได้จัดให้ครูมาสอนที่บ้าน ครูคนแรกคือ พระยาอนุศาสน์พณิชยการ (แจ่ม คุปตารักษ์) ซึ่งเป็นการเรียนครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ครูคนที่ ๒ คือ พระยาพณิชยการวิธาน (อู่ พรรณแพทย์) พ.ศ. ๒๔๕๑ ครูคนที่ ๓ คือ หลวงไวฑพเทศ (หม่อมหลวงเชื้อ อิศรางกูร) พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นการเรียนแบบเด็กอนุบาล ส่วนใหญ่จะนั่งเรียนบนกองทรายที่ข้างประตูบ้าน ครูทั้งสามท่านนี้ได้รับทุนไปศึกษา ณ ต่างประเทศ แต่บิดาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้จัดให้มาสอนระหว่างที่รอเวลาการเดินทาง

เมื่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีอายุได้ประมาณ ๗ ปี ได้เข้าเรียนในโรงเรียนวัดราชบูรณะ (ปัจจุบันคือโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย) เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเข้าเรียนในชั้นประถมพิเศษ เลขประจำตัว ๑๔๕ และสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓* เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ขณะที่มีอายุได้ ๑๐ ปี (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๕ - ๖)

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ในขณะที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดราชบูรณะ นั้น บิดาได้นำท่านไปถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากบิดาท่านได้วางแนวทางชีวิต สำหรับบุตรชายแต่ละคนว่า "...ลูกชายคนหัวปีท่านจะต้องทูลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าอยู่หัว ลูกชายคนที่ ๒ นั้นท่านจะให้แก่บ้านเมืองคือให้เป็นทหาร ลูกชายคนที่ ๓ นั้น จะให้ทำงานอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัว..." (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๒ : ๔) แต่เนื่องจากพี่ซึ่งเป็นผู้ชายถึงแก่กรรมเมื่อคลอด ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เลื่อนมารับตำแหน่งลูกคนที่บิดาจะทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นโอกาสอันสำคัญแห่งชีวิตที่ท่านได้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระมหากษัตริย์ที่ทรงได้รับยกย่องว่าเป็น "พระมหาธีรราชเจ้า" อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งคุณงามความดี และความสามารถในทางการประพันธ์ในเวลาต่อมา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ศึกษาอยู่ในโรงเรียนวัดราชบูรณะเรื่อยมา จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น (ปัจจุบันคือโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ เลขประจำตัว ๑๙๙ โดยเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๓ อีก ๑ ปี ยกเว้นวิชาคณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษขึ้นไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๔ ทั้งนี้เนื่องจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความสนใจวิชา

* เทียบได้กับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ในปัจจุบัน ตามโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๖ จัดการศึกษาระดับประถม ๓ ชั้น คือ ประถม ๑ - ๒ - ๓ ชั้นมัธยมต้น ๖ ชั้น คือ มัธยม ๑ - ๒ - ๓ - ๔ - ๕ - ๖ มัธยมปลาย ๒ ชั้น คือ มัธยม ๗ - ๘ (วิไล ตั้งจิตสมคิด. ๒๕๓๙ : ๑๓๔)

เลขคณิตและวิชาภาษาอังกฤษมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะวิชาเลขคณิตสอบได้คะแนนเต็ม ๑๐๐ เสมอ และได้
รับรางวัลอยู่เป็นประจำ ความสามารถในด้านคณิตศาสตร์นี้ฉายแววมาตั้งแต่เยาว์วัยดังจะเห็นได้จากที่ท่าน
เล่าว่า

เรื่องเกี่ยวกับคณิตศาสตร์จริง ๆ ที่พี่สาวของข้าพเจ้าเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า วันหนึ่งคุณแม่ต้องการ
พลูที่มีคนจับ แล้ววางไว้ในห้อง ท่านเรียกข้าพเจ้าแล้วบอกให้ข้าพเจ้าหยิบพลูนั้นมาให้ท่าน
ข้าพเจ้าโศกที่เข้าใจคำสั่ง แต่ก็ยังไม่เคยเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และดูเหมือนยังนับ ๑ - ๒ - ๓
ไม่ได้ด้วยซ้ำไป ข้าพเจ้าถามคุณแม่ว่า จะให้หยิบพลูมาให้หมดหรือ คุณแม่ตอบว่า ครึ่งเดียว
ก็พอ เมื่อทราบคำสั่งแน่ชัดแล้วข้าพเจ้าก็ไปทำตามคำสั่ง แต่คงจะล่าช้าไปบ้าง พี่สาวของข้าพเจ้า
สงสัยว่าเหตุใดจึงใช้เวลาช้านักก็เดินเข้าไปดู เห็นข้าพเจ้าหยิบพลูด้วยมือซ้ายจับหนึ่งพร้อมหยิบ
ด้วยมือขวาจับหนึ่งแล้ววางแยกเป็น ๒ กอง ในที่สุดข้าพเจ้าก็ได้พลูจำนวนครึ่งกองใหญ่ แล้วนำ
ไปให้มารดา นี่เองเป็นโจทย์เลขข้อแรกที่ข้าพเจ้าได้ทำและทำถูกเสียด้วย (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๒ ก :
๔ - ๕)

เมื่อ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เรียนอยู่ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้ครึ่งปี ขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้น
มัธยมปีที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมมหาดเล็กออก
ประกาศพระบรมราชโองการตั้งนักเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ตามแบบราชสำนัก
อังกฤษเรียกว่า “นักเรียนรับใช้” โดยพระองค์ทรงคัดเลือกเด็กหนุ่มผู้มีสกุลสูงสำหรับตามเสด็จในงานพระราช
พิธี มีเครื่องแบบพิเศษทั้งในเวลาเต็มยศและเวลาปกติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรก เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้รับเงิน
เดือน ๑๖๐ บาท ขณะนั้นท่านมีอายุได้ ๑๑ ปี ๑๑ เดือน ๕ วัน นักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรกมี ๘
คน คือ

นายหยิบ ณ นคร บุตรนายพลโท พระยาสิทธิราชเดชชัย
นายปาณี ไกรฤกษ์ บุตรมหาเสวกโท พระยาจักรปาณีศรีศิลปวิสุทธ
หม่อมเจ้าหัชชากร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์
หม่อมเจ้าดิศฐานวัตร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ โอรสหม่อมเจ้าอุดมดิเรกลาภ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น
ภูเรศธำรงศักดิ์

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บุตรมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
นายประสาธ สุขุม บุตรมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยายมราช
พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา โอรสพระเจ้าฟ้าเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
(หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๑๓ - ๑๔)

มหาดเล็กรับใช้มีหน้าที่อยู่รับใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประจำ และตามเสด็จฯ ในงาน
พระราชพิธี ในกระบวนแห่พยุหยาตรา รวมทั้งเข้ากระบวนแห่ด้วย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ต้องอยู่รับใช้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจนตึก ไม่สามารถมาเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้ แต่ในปลายปีนั้นยังคง
มาสอบไล่ และสามารถสอบผ่านชั้นมัธยมปีที่ ๕ เลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ หลังจากนั้นท่านก็ไม่ได้มา

เรียนหรือสอบที่โรงเรียนอีกเลย จึงเป็นการจบการศึกษาในโรงเรียนแต่เพียงเท่านี้ (อภัย จันทวิมล. ๒๕๒๕ : ๗๘)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนอีกเลย แต่ที่ได้มีโอกาสรับราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณในหน้าที่นักเรียนมหาดเล็กรับใช้ ระยะเวลากว่า ๖ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ จนถึงวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ นั้น จัดเป็นช่วงชีวิตที่สำคัญที่ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ มากมาย ยากที่จะได้รับจากสถานศึกษาแห่งใด ทั้งนี้เพราะ มหาดเล็กรับใช้ต้องอยู่รับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งในราชการและส่วนพระองค์ ตามเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธีต่าง ๆ ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเวลาที่ทรงเล่นกีฬา ทรงไฟ ทรงซ้อมละคร ทรงแสดงละคร ฯลฯ อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ข้าราชการสำนักที่ใกล้ชิดอยู่เสมอ ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้น้อมนำแบบแผนและพระราชจริยวัตรที่ดีงาม มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต (จมีนอมรตฤณารักษ์. ๒๕๑๓ : ๑๐๘) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวถึงคุณค่าของการเรียนรู้ในช่วงดังกล่าวว่า "...อยู่รับใช้เบื้องพระยุคลบาทนานเข้า จึงรู้ว่าตนเองได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทุกวัน เท่ากับได้พระราชทานการศึกษาโดยวิธีอ้อม พระราชทานความรู้โดยเล่น เข้าตำรา Playway ที่ฝรั่งนับว่าเป็นวิธีของการศึกษาที่ดีในระยะต่อมา" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๒๐)

ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นั้น ส่วนมากจะเป็นความรู้ทางอ้อมและหนักไปในทางปฏิบัติ เนื่องจากพระองค์เฝ้ามองพระราชหฤทัยที่จะปลูกฝังนิสัยที่ดีงามให้แก่ข้าราชการบริพารของพระองค์ พระองค์จึงทรงกำหนดมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ มหาดเล็กรับใช้ของพระองค์ โดยมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบที่ได้กระทำอยู่เสมอ ได้แก่

๑. นิสัยรักการศึกษาค้นคว้า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไปค้นคว้าวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงชนช้างกับสมเด็จพระมหาอุปราชานั้นเป็นวันอะไร ขณะนั้นหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อายุได้เพียง ๑๖ ปี ท่านพยายามหาคำตอบอยู่หลายวันก็ไม่สำเร็จ จึงได้เข้าไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ตรัสว่า "ฉันรู้แล้วว่าวันนั้นเป็นวันอะไร" จากปัญหาดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจให้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คิดสร้าง "ปฏิทินล้านปี" ขึ้นสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๗๐

๒. การแต่งคำประพันธ์ ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสอนหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยตรงประการหนึ่งคือ ทรงสอนการแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ ท่านเล่าเรื่องนี้ในอัตชีวประวัติ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๒๐) ว่า

วันหนึ่งนายจ่าวดกับข้าพเจ้าเขียนโคลงสี่สุภาพฆ่า ๆ แลกกัน... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่าหัวเราะอะไรกัน แล้วทรงขอโคลงที่ข้าพเจ้าไปทอดพระเนตร แต่โคลงที่แต่งนั้นผิดเอกโท จึงทรงสอนให้ คือทรงหยิบปากกาจุ่มหมึกแดงเขียนแบบโคลงสี่สุภาพที่ถูกต้องพระราชทานข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถือว่าเป็นของพระราชทานที่มีค่ายิ่ง

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานความรู้เรื่องการแต่งโคลงนี้ ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความสำนึกอยู่ในใจเสมอว่า ท่านเองก็นับได้ว่าเป็นศิษย์ผู้หนึ่งของพระองค์พระมหากรุณาธิคุณในครั้งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดความสนใจในงาน

ด้านการประพันธ์อย่างจริงจัง และพยายามสร้างสรรค์วรรณกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่า เพื่อเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงได้รับยกย่องว่าเป็น “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า”

๓. การทำหนังสือพิมพ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในกิจการหนังสือพิมพ์มาก จึงทรงออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเพื่อสอนให้มหาตมะเล็กรับใช้รู้จักการทำหนังสือพิมพ์ และฝึกการเขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ ควบคู่ไปกับการฝึกหัดปกครองด้วยดุสิตธานี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ขณะนั้นมีอายุยังไม่ครบ ๑๕ ปี ก็ได้รับมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นบรรณาธิการ ๑ ใน ๙ ของกองบรรณาธิการหนังสือดุสิตสมิตด้วย โดยท่านช่วยหม่อมเจ้าจุลภากร วรวรรณ ติดต่องานพิมพ์ ตรวจรูป แต่งเรื่องและติดต่อเรื่องจากคนอื่นมาลงพิมพ์ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๓๑ - ๓๒) ประสบการณ์ที่ท่านได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่บรรณาธิการดังกล่าว ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รักงานประพันธ์ในเวลาต่อมา

๔. การบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระประสงค์ที่จะอบรมความประพฤติของบุคคลให้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากองเสือป่าขึ้น เมื่อวันจันทร์ที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยจัดเป็นกองอาสาสมัครสำหรับฝึกหัดบุคคลพลเรือนให้มีความรู้ความสามารถอย่างทหาร หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เข้าร่วมในการฝึกในกองเสือป่าด้วย ท่านเล็งถึงความประทับใจเกี่ยวกับช่วงเวลาที่ท่านได้เป็นนักเรียนเสือป่า และได้ตามเสด็จพระราชดำเนินไปในการซ้อมรบเสือป่าในปภินกะของ ป.ม. (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๑๓ ข : ๑๐๕ - ๑๐๖) ไว้ว่า

ในสมัยนั้นไม่มีอะไรจะสนุกไปกว่าตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินซ้อมรบเสือป่า ซึ่งนักเรียนเสือป่าไปด้วย ได้ตามเสด็จไปซ้อมรบระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม ณ จังหวัดนครปฐม และ จังหวัดชลบุรี และที่บริเวณใกล้เคียงรวม ๖ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๓

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ระลึกอยู่เสมอว่านิสัยส่วนตัวของท่านหลายอย่างนั้น ได้มาจากการเรียนวิชาลูกเสือ และประสบการณ์ในสนามขณะที่เป็นนักเรียนเสือป่า ทำให้ท่านดำรงชีวิตมาได้อย่างดีงามมาโดยตลอด โดยไม่ต้องอับอายขายหน้าแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้มีใช้สิ่งอื่น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้าฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดให้แก่กิจการลูกเสือแห่งชาตินั่นเอง

ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๙ ขณะที่ท่านฝึกเสือป่าที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง ท่านได้ทราบข่าวการอสัญกรรมของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีบิดาของท่าน หลังจากท่านกลับไปเคารพศพบิดาแล้ว ท่านรีบกลับไปฝึกเสือป่าที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว น้ำตาไหลอาบหน้า กราบบังคมทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีพ่อเสียแล้ว” ทันทีที่ทันใดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำรัสว่า “ไม่ต้องกลัวจะเป็นพ่อแทนให้” หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บันทึกไว้ในอัตชีวประวัติของท่านว่า ท่านมีความปลื้มใจที่สุดที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๒๓)

๕. การละคร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในการละคร เพราะทรงเห็นว่าละครนอกจากให้ความบันเทิงแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมืออบรมและสร้างจิตใจให้เข้มแข็งได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากร่วมแสดงในละครพระราชนิพนธ์แล้ว ท่านยังได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แก่ไขบทละครพระราชนิพนธ์และอ่านถวายพระองค์ด้วย ท่านกล่าวไว้ใน อัตชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๒๙) ว่า

ในที่สุดวันหนึ่งได้มีกระแสพระราชดำรัสแก่ข้าพเจ้าว่า "มีอะไรเผลอไปหรือผิดไปให้แก้ให้ด้วย" ข้าพเจ้ารับกระแสพระบรมราชโองการด้วยความตื่นเต้น และเห็นว่าเป็นเกียรติสูงสุดที่พึงได้ คือได้รับพระบรมราชานุญาตให้แก้พระราชนิพนธ์ได้ ดีกว่าได้รับปริญญาทุกชนิดจากสถาบัน การศึกษาทุกแห่ง เพราะพระองค์ทรงเป็นถึง "สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า"

ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดแสดงละครโดยใช้ตัวละครชายจริงหญิงแท้ เรื่อง "กุศโลบาย" ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทำหน้าที่ผู้กำกับการแสดงแทน พระองค์ ท่านได้ทำหน้าที่นี้อย่างเต็มความสามารถเป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง ขณะนั้นหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีอายุได้ ๑๘ ปี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีอายุสมควรที่จะ ออกรับราชการ จึงมีพระราชดำรัสให้พระยาอนิรุทธเทวาไปถาม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ว่าประสงค์จะ ออกไปรับราชการหรือศึกษาต่อ ดังความว่า "...ปิ่นนั้นอายุก็มากแล้ว ให้ทำอะไรก็ได้ดี ไปถามดูซิว่า อยากออกทำงานหรืออยากไปเรียนต่อที่ต่างประเทศ..." ในที่สุดท่านก็เลือกการไปศึกษาต่อ พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับ ทุนของกระทรวงธรรมการ เดินทางไปศึกษาวิชาโบราณคดีวันออก (สันสกฤต) ณ ประเทศอังกฤษ โดยท่าน ออกเดินทางโดยทางเรือ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ พร้อมกับเพื่อนนักเรียนมหาดเล็กรับใช้อีก ๒ คน คือ หม่อมเจ้าหัชชากร วรวรรณ และหม่อมเจ้าดิศฐานวัตร ดิศกุล (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๒ : ๔๑)

เมื่อไปถึงประเทศอังกฤษได้ไปพักอยู่กับครอบครัวนายมาร์แชล (Mr. Marshall) ที่เมืองไบรตัน (Brighton) เพื่อฝึกฝนด้านภาษาและประเพณีเป็นเวลาประมาณปีเศษ ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงได้เข้า ศึกษาใน School of Oriental Studies ณ มหาวิทยาลัยลอนดอน และสามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัย ออกซฟอร์ดได้ โดยเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ศึกษาอยู่ที่ วิทยาลัยเบรสนอส (Brasenose College) เรียนภาษาสันสกฤตเป็นวิชาเอก และภาษาบาลีเป็นวิชาโท ระหว่างที่เป็นนักศึกษาเคยเข้าแข่งขันกีฬา คือ เทนนิส ฟุตบอล และฮอกกี้ ในระหว่างนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการของสมาคมศิษย์ไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (สมาคมคนไทยในอังกฤษ) หลายสมัย ได้รับเลือกให้เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "สามัคคีสาร" ของสมาคมศิษย์ไทย ๑ สมัย ใน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๔๗๐ ได้รับเลือกจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดให้เป็นผู้แทนไทย เข้าประชุม สมาคมสันนิบาตนานาชาติของมหาวิทยาลัยเรื่อง International Understanding ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับปริญญาเกียรตินิยมทางภาษาสันสกฤต (B.A. Honours) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

ขณะกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๒ นั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ทราบข่าวสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหนังสือพิมพ์ ท่านเสียใจมากถึงกับร้องไห้สงบบสดีอารมณ์และรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่โปรดเกล้าฯ ทรงชุบเลี้ยงอบรมสั่งสอน และส่งเสริมให้ท่านได้ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด สถาบันการศึกษาที่พระองค์เคยเสด็จไปทรงศึกษา แต่พระองค์ก็เสด็จสวรรคตไปก่อน โดยที่ตัวท่านยังไม่ทันได้กลับไปรับราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณตามพระราชปณิธาน ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวปรากฏว่าเมื่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รับราชการเจริญก้าวหน้า ได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในกระทรวงศึกษาธิการ มีความพร้อมทางด้านต่าง ๆ ท่านจึงได้ปฏิบัติงานทุกอย่างด้วยความทุ่มเทเพื่อส่งเสริมพระเกียรติยศเพื่อเป็นการถวายเป็นความจงรักภักดีและแสดงความกตัญญูต่องานที่เป็นราชพิธีแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต (ยศ พินัยกรรม. ๒๕๓๘ : ๔๐)

พ.ศ. ๒๔๗๒ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ศึกษาต่อทางวิชาครูที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดเพิ่มเติมอีก ๑ ปี แต่ในปลายปีนั้น หลังจากผ่านสอบสอนและสอบข้อเขียนบางวิชา ท่านเกิดล้มป่วยเนื่องจากตรากตรำงานมาก ต้องเดินทางไปรักษาตัว ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยไปอาศัยอยู่กับครอบครัว ดร.เบอร์นาร์ด ฮัตสัน ที่บ้านวิลลา วาลด์ฟรีด ณ เมืองดาโวส บนภูเขาทางตะวันออกของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปีนั้นหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนเข้าประชุมเรื่อง Adult Education ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ระหว่างพักรักษาอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์นี้เอง ทางมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดได้พิจารณามอบปริญญาโททางอักษรศาสตร์ (M.A.) ให้ และเมื่อได้รับปริญญาโทแล้ว ก่อนเดินทางกลับประเทศไทย รัฐบาลไทยได้ส่งให้ไปทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ “Temporary Collaborator” ของสันนิบาตชาติ (League of Nations) ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นเวลาประมาณ ๑ เดือน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เดินทางกลับมาถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ รวมเวลาที่ได้อาศัยอยู่ในต่างประเทศทั้งสิ้น ๙ ปี ๙ เดือน

หน้าที่การงาน

เมื่อสำเร็จการศึกษาและกลับจากต่างประเทศแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับราชการทันที โดยได้รับการบรรจุในตำแหน่งอาจารย์ประจำกองแบบเรียน กรมวิชาการ (สมัยนั้นเรียกว่าวิชาการ) อยู่ในกระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ อัตราเงินเดือน ๒๑๕ บาท มีหน้าที่ตรวจแบบเรียนและตามเสด็จเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร) ไปตรวจโรงเรียนตามหัวเมืองต่าง ๆ และท่านยังเป็นอาจารย์พิเศษคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนงานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น สอนภาษาไทยให้แก่สวามีสัตยานันท์บุรี บัณฑิตชาวอินเดีย เมื่อครั้งที่มาประเทศไทย เป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายไปเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเวลาสองปี โดยได้รับมอบหมายให้สอนวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ สอนวิชาภาษาอังกฤษในคณะวิทยาศาสตร์ และสอนวิชาภาษาไทยในคณะรัฐศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (เรียกกันทั่วไปว่า ป.ม. จุฬา ซึ่งปัจจุบันคือคณะครุศาสตร์) พร้อมกันนั้นก็ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓) ซึ่งเป็นโรงเรียนสาธิตของแผนกฝึกหัดครูมัธยม และเป็นโรงเรียนสาธิตแห่งแรกของประเทศไทยด้วย งานสำคัญในตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมศึกษา

อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คือ เริ่มจัดให้มีการฝึกสอนและฝึกงานตามโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดหนึ่งภาคเรียน (ในขณะนั้นหนึ่งปีการศึกษาจะแบ่งเป็น ๓ ภาคเรียน นักศึกษาจะออกฝึกสอนในภาคกลางซึ่งเป็นภาคเรียนที่สอง) ส่วนงานสำคัญในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวังคือ ท่านได้จัดให้มีวิชาหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยจัดตั้งโรงงานหัตถกรรมขึ้นในโรงเรียน ทำให้เกิดแนวการจัดการศึกษาครบ ๔ ประการ คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา (เดิมมีเพียง ๓ ประการ คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา) ซึ่งแนวคิดนี้เป็นรากฐานของวิชาอาชีพในสถาบันต่าง ๆ ในปัจจุบันนั่นเอง (คณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียนหอวัง. ๒๕๓๙ : ๓๑)

พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดขึ้นตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๙ (วิไล ตั้งจิตสมจิต. ๒๕๓๙ : ๑๔๑) และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียน ตลอดระยะเวลา ๕ ปีแรกที่เปิดดำเนินการสอน โดยใช้สถานที่โรงเรียนมัธยมหอวังถนนพญาไท และให้ขยายไปจนจรดถนนสนามม้า (ถนนอังรีดูนังต์) ซึ่งท่านต้องรับผิดชอบงานทุกอย่างตั้งแต่เริ่มร่างโครงการ เขียนแบบแปลนก่อสร้างอาคารเรียน หาครูอาจารย์ เขียนหลักสูตร ร่างระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งระเบียบการรับสมัครนักเรียนด้วย นับได้ว่าเป็นงานที่หนักมากขาดทั้งกำลังคนและเงินเพราะไม่ได้ตั้งงบประมาณไว้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้นมีงานประจำทางแผนกฝึกหัดครูและโรงเรียนมัธยมหอวังอยู่เต็มมือ แต่ด้วยการทำงานอย่างเสียสละมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยและด้วยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทำให้การจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และเจริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งทางด้านวิชาการ การกีฬา และการอบรมนักเรียนให้มีความรอบรู้เหมาะสมที่จะเข้าศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษาต่อไป (อัจฉรา เจริญรัต. ๒๕๓๓ : ๒๒ - ๒๓)

งานสำคัญที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคือ ท่านได้วางระเบียบสหศึกษาขึ้นและคิดแบบตารางสอนถาวรขึ้นใช้ครั้งแรก และได้ใช้กันต่อ ๆ มาจนกระทั่งปัจจุบัน และในปีต่อ ๆ มา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังได้ดำเนินการจัดให้มีสาขาของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคขึ้นอีกหลายจังหวัด คือ เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ ฉะเชิงเทรา อุดรธานี ลพบุรี อุบลราชธานี นครราชสีมา และราชบุรี นอกจากนั้นยังได้รับหมายจากกระทรวงศึกษาธิการให้เตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขึ้นที่เชียงใหม่ สงขลาและอุบลราชธานี แต่บังเอิญเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นเสียก่อน โครงการจึงต้องระงับไป (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๓๐ : ๙ - ๑๐)

พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงพ้นจากตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา คงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาแต่เพียงตำแหน่งเดียว และอยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๙) งานสำคัญในระหว่างดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาคือ

๑. ผดุงฐานะครู ทั้งครูโรงเรียนประจำบาล (โรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่นอกเขตเทศบาล ซึ่งนายอำเภอจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ๒๔๖๔) (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๔๙๑ : ๑๐) และครูโรงเรียนรัฐบาลโดยปรับอัตราเงินเดือนใหม่ แก่กฎหมายให้ครูประกาศนียบัตรครูประถมศึกษา (ป.ป.) เลื่อนขึ้นเป็นชั้นตรี ยกฐานะผู้บริหารโรงเรียนคือครูใหญ่ขึ้นเป็นข้าราชการชั้นโทและชั้นเอกอีกจำนวนมาก

๒. เริ่มวิธีสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์ โดยการเพิ่มเงินอุดหนุนให้มากขึ้น
๓. เริ่มปรับปรุงการสอนภาษาไทยในชั้นเตรียมประถม
๔. เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายครบทุกจังหวัด

๕. จัดซื้อที่ดินที่ถนนประสานมิตร เพื่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง

พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปีเศษ (พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๕๐๐) เป็นระยะที่ประเทศไทยได้รับการปรับปรุงการศึกษาอย่างมาก งานสำคัญในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ

๑. จัดตั้งแผนกฝึกหัดครูมัธยมที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ต่อมาคือวิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ตามลำดับ

๒. จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้นที่ซอยประสานมิตร ถนนสุขุมวิท ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ต่อมาโรงเรียนนี้ได้เลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิการคนแรก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๗ – ๒๔๙๙

๓. ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ ทั้งฉบับ

๔. ตั้งกรมวิชาการใน พ.ศ. ๒๔๙๕ (เดิมเป็นกองวิชาการ) และได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีคนแรกของกรมในระยะ ๒ ปีแรก

๕. จัดตั้งโรงเรียนมัธยมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ปัจจุบันคือโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

๖. จัดตั้งกรมการฝึกหัดครู เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และรักษาการอธิบดีกรมการฝึกหัดครู

๗. จัดตั้งโรงเรียนประถมสาธิต ประสานมิตร พ.ศ. ๒๔๙๘

๘. จัดการสัมมนาครั้งแรกในประเทศไทย คือเรื่องการศึกษาประชาบาล

หลังจากการปฏิบัติ พ.ศ. ๒๕๐๐ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่ ๔ สมัยเป็นเวลา ๑๑ ปีครึ่ง ดังนี้

สมัยที่ ๑ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในคณะรัฐบาลชุด นายพจน์ สารสิน พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑

สมัยที่ ๒ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในคณะรัฐบาลชุด พลโทถนอม กิตติขจร พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๐๒

สมัยที่ ๓ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในคณะรัฐบาลชุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๖

สมัยที่ ๔ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ในคณะรัฐบาลชุด จอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๑๒

ในช่วงเวลา ๑๑ ปี ที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนี้ ท่านได้พัฒนาการศึกษาของไทยหลายโครงการ ที่สำคัญคือโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) (Regional Education Development Project including Higher Education – R.E.D.P.H.E.) เป็นโครงการที่ใหญ่มากครอบคลุมงานการศึกษาทุกแขนงที่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบอยู่ รวมทั้งโครงการต่าง ๆ ที่ได้รับความ

* หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๑ กระทรวงวัฒนธรรมได้ยุบรวมกับกระทรวงศึกษาธิการ

ช่วยเหลือจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ

ตั้งแต่สมัยเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สำรวจสภาพข้อเท็จจริงและศึกษาปัญหาทางการศึกษาต่าง ๆ ด้วยตนเอง และพบว่า ประชาชนนิยมส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนสูงขึ้น แต่รัฐไม่สามารถจัดที่เรียนและผลิตครูให้เพียงพอแก่ความต้องการได้ ประกอบกับการจัดการศึกษาในชนกลางมีศักยภาพสูงกว่าในส่วนภูมิภาค เนื่องจากครูอาจารย์ที่มีคุณวุฒิสูง ไม่ยอมออกไปสอนต่างจังหวัด เป็นเหตุให้นักเรียนหลังไหลเข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ จนเกิดปัญหาเรื่องที่ไม่เพียงพอและปัญหาเยาวชนเสื่อมศีลธรรมจรรยา (อัจฉรา เจริญรัก. ๒๕๓๓ : ๑๒๑)

ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาศึกษาในส่วนภูมิภาคมีประสิทธิภาพ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงขยายการศึกษาออกสู่ส่วนภูมิภาค โดยการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน และสอดคล้องกับลักษณะพิเศษของปัญหาการศึกษา พร้อมทั้งริเริ่มแบ่งพื้นที่พัฒนาศึกษาออกเป็น ๑๒ ภาค ศึกษา งานพัฒนาศึกษาที่สำคัญ ได้แก่

๑. การก่อตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสมแห่งแรกที่ภาคศึกษา ๑๑ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ณ โรงเรียนสุนารีวิทยา จังหวัดนครราชสีมา โดยจัดเป็นโครงการพิเศษเพื่อทดลองเกี่ยวกับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนมัธยมแบบประสมนี้เป็นการจัดการศึกษาตามแนวคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่ให้นักเรียนได้เรียนวิชาสามัญพร้อมกับเรียนวิชาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานในการกำหนดแนวความคิดให้การบรรจุวิชาบังคับและวิชาเลือกทั้งวิชาสามัญ อาชีพ ดนตรี ศิลปะ ให้นักเรียนเลือกเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาในปัจจุบัน

๒. การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในส่วนภูมิภาค หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการที่จะสร้างมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคให้มีคุณภาพเพื่อมิให้นักศึกษาเข้ามารวมอยู่ในส่วนกลางมากเกินไป การดำเนินการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ หลังจากนั้นรัฐบาลได้โอนงานการจัดตั้งมหาวิทยาลัยให้สำนักนายกรัฐมนตรีดำเนินงานต่อ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๕ : ๒ - ๗)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และพิธีเปิดมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการมีขึ้นในวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีครั้งนี้

๓. การขยายการศึกษาภาคบังคับ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความเห็นว่า ในการพัฒนาท้องถิ่นให้ดีขึ้นนั้น การจัดการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา ๔ ปี นั้นไม่เพียงพอ เพราะเด็กจบชั้นประถมปีที่ ๔ อายุยังน้อยยังทำอะไรไม่ได้ ท่านจึงได้เพิ่มการศึกษาภาคบังคับเป็น ๗ ปี คือเด็กต้องเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ โดยเป็นการขยายการศึกษาภาคบังคับแบบค่อยเป็นค่อยไป (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๒ ก : ๓๑ - ๓๒)

๔. การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย และเมื่อพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการใน พ.ศ. ๒๕๑๒ แล้ว ก็ยังคงดำรงตำแหน่งอธิการบดีจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงลาออก งานสำคัญในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร คือ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ โดยใช้ระบบวิทยาลัย ตามโครงการ (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๕) มหาวิทยาลัยศิลปากรจะก่อตั้งวิทยาลัยขึ้น ๔ วิทยาลัย คือ วิทยาลัย

ทับแก้ว วิทยาลัยทรงพล วิทยาลัยเพชรรัตน และวิทยาลัยทับขวัญ โดยวิทยาลัยทับแก้วเป็นวิทยาลัยแห่งแรกที่เปิดดำเนินการใน พ.ศ. ๒๕๑๑

ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์นี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้จัดตั้งห้องสมุดเสียงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมเสียงต่าง ๆ ไว้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาคือ

๑. รักษาสมบัติวัฒนธรรมทางเสียงไว้ เพื่อการศึกษาค้นคว้าในอนาคต
๒. เสริมการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรด้วยเสียง ตามที่ผู้สอนต้องการ
๓. เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ศึกษาตามลำพังนอกเวลาเรียน และให้ได้ความบันเทิงตามสมควร เสียงที่รวบรวมไว้ได้แก่ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ประกาศต่าง ๆ คำปราศรัยของบุคคลสำคัญ เพลงนานาชาติ ตัวอย่างเสียงภาษาต่าง ๆ เรื่องราวสำคัญ ๆ ฯลฯ วิธีการรวบรวมใช้วิธีบันทึกเสียง แล้วยกเก็บรวบรวมไว้ที่ศูนย์ ที่คณะอักษรศาสตร์

ส่วนหนึ่งของห้องสมุดเสียงก็คือ ปฏิทินเสียง ซึ่งเป็นผลมาจากปฏิทินล้านปีที่ท่านคิดขึ้น โดยท่านได้วางแผนสร้างขึ้นจนสำเร็จได้ผลเป็นอย่างดี

๔. ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (ศ.อ.ศ.อ. - Thailand UNESCO Rural Fundamental Education Center หรือ TURFEC) จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาผู้ใหญ่และได้รับความร่วมมือจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งกำลังส่งเสริมให้ชาติต่าง ๆ จัดมูลสารศึกษา (Fundamental Education) ให้แก่ประชาชน มูลสารศึกษาจัดเป็นการให้การศึกษแก่ผู้ใหญ่และเด็กที่จบจากโรงเรียนแล้ว ให้มีความรู้เรื่องทั่วไปพอที่จะทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อม รู้จักพิจารณาปัญหารอบตัว ปรึกษาหารือกันและร่วมมือกันแก้ปัญหา

ศูนย์กลางการอบรมแห่งนี้ทำหน้าที่ฝึกอบรมนักศึกษาที่เป็นข้าราชการหลักสูตร ๒ ปี รับนักศึกษาเข้าอยู่กินประจำ วัตถุประสงค์สำคัญของศูนย์กลางการอบรมนี้คือ เพื่อศึกษาภาวะสังคมและเศรษฐกิจ อันอาจแก้ไขได้ด้วยมูลสารศึกษา อบรมมูลสารศึกษา เพื่อผลิต “สารนิเทศก์” ออกไปช่วยชาวชนบทปรับปรุงตนเอง และผลิตอุปกรณ์การศึกษา เพื่อใช้ในกิจการของมูลสารศึกษา เป็นการอบรมทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ วิชาการแบ่งเป็น ๗ หมวดคือ การเกษตร การเรือน การอนามัย วิชาสวัสดิภาพสังคม การอุตสาหกรรมในครอบครัว วิชาการศึกษาและวิชาผลิตอุปกรณ์การศึกษา เมื่อจบหลักสูตรแล้วจะทำหน้าที่เป็น “สารนิเทศก์” ออกปฏิบัติงานในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้มีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๓๐ : ๙๙ - ๑๐๐)

๕. โครงการฝึกหัดครูชนบท (Thailand UNESCO Rural Teacher Education Project หรือ TURTEP) โครงการฝึกหัดครูชนบทเป็นโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติเช่นเดียวกับ ศ.อ.ศ.อ. และเพื่อให้โครงการทั้งสองได้ทำงานพัฒนาชนบทอย่างประสานสัมพันธ์กันจึงเริ่มจัดโครงการฝึกหัดครูชนบทที่วิทยาลัยครูอุบลราชธานีเป็นแห่งแรก โครงการฝึกหัดครูชนบทมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมครูให้มีความสามารถและสามารถทำงานได้ผลทั้ง ๒ ทางคือ เป็นครูที่ดีและเป็นผู้นำที่ดีของชนบทในการช่วยกันปรับปรุงท้องถิ่นของตนให้เจริญขึ้น

โครงการฝึกหัดครูชนบทที่เริ่มโครงการที่วิทยาลัยครูอุบลราชธานี ได้รับความสำเร็จอย่างดี ต่อมาจึงได้ขยายโครงการฝึกหัดครูชนบท ไปยังวิทยาลัยครูทุกแห่งในภาคอีสาน ได้แก่ วิทยาลัยครูมหาสารคาม วิทยาลัยครูนครราชสีมา วิทยาลัยครูอุดรธานี

นอกจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคดังกล่าวมาแล้ว ท่านยังได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานพิเศษต่าง ๆ อีกดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการจัดงานฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พ.ศ. ๒๕๑๒ หลังจากพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา ๓ สมัยคือ

๒๔ มีนาคม ๒๕๑๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๕ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ

๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

และในสภาทั้ง ๓ สมัย ดังกล่าว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมาธิการการฝ่ายการศึกษาด้วย

พ.ศ. ๒๕๔๕ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน และเป็นราชบัณฑิตสาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ โดยเป็นราชบัณฑิตรุ่นแรก (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในด้านการศึกษาระหว่างชาติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่สำคัญ ๆ คือ เป็นประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุมยูเนสโก และการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาอื่น ๆ เช่น การสัมมนาเรื่อง Rural Adult Education การประชุม International Bureau of Education ฯลฯ รวมทั้งสิ้น ๔๗ ครั้ง ท่านได้เดินทางไปประเทศต่าง ๆ รวม ๑๙ ประเทศ คือ อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เลบานอน อินเดีย บราซิล อูรุกวัย สเปน ลาว ปากีสถาน ญี่ปุ่น เพอร์โตริโก สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ แคนาดา อินโดนีเซีย และอิหร่าน

ในการประชุมนานาชาตินี้ มีหลายครั้งที่ท่านได้รับเกียรติจากที่ประชุมให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ หรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ในการประชุม เช่น

พ.ศ. ๒๔๙๒ ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ ๕ ของยูเนสโก ที่กรุงปารีส ฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจตราสาร

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นประธานการสัมมนา Rural Adult Education ที่ประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๔๙๕ ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ ๗ ของยูเนสโกที่กรุงปารีส ฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญดังนี้คือ เป็นรองประธานกรรมาธิการโครงการ ได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร ได้รับเลือกเป็นอนุกรรมการฝ่ายการเงินของกรรมการบริหาร

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นรองประธานการประชุมการศึกษานานาชาติที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และเป็นรองประธานการประชุมใหญ่ที่ประเทศอังกฤษ

พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นรองประธานการประชุมรัฐมนตรีศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นผู้ริเริ่มในการจัดตั้งองค์การความร่วมมือของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ซีมีโอ (SEAMEO - Southeast Asian Ministers of Education Organization) จากการที่ท่านได้ร่วมการประชุมขององค์การยูเนสโกมาหลายครั้ง ท่านเห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร และมักไม่ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการบริหารขององค์การ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในนามของคณะผู้แทนไทยจึงได้เชิญรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการหรือคณะผู้แทนของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งขณะนั้นมาประชุมอยู่ที่กรุงเทพฯ ฯ เข้าร่วมประชุมที่

กระทรวงศึกษาธิการ และเสนอให้มีการร่วมมือกันทางด้านการศึกษา ไม่เกี่ยวกับการเมือง โดยมีหลักการว่า ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะร่วมมือกันจัดการศึกษาบางแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป โดยประเทศสมาชิกจะแบ่งงานกันทำในลักษณะของการจัดตั้งศูนย์หรือพัฒนาโครงการเพื่อพัฒนาการศึกษาในแต่ละด้าน เพื่อให้บริการแก่ประเทศสมาชิกทั้งหมด ซึ่งจะเป็นการประหยัดงบประมาณของประเทศสมาชิก และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการทำงานซ้ำซ้อนกัน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้สำนักงานขององค์การซีมีโอ ตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานคร และนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการคนแรกขององค์การซีมีโอ

ปัจจุบันองค์การซีมีโอ (SEAMEO) เป็นองค์การระหว่างรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการร่วมมือกันในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ประเทศที่ร่วมเป็นสมาชิกมี อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม กัมพูชา และไทย นอกจากนี้ยังมีสมาชิกสมทบ (Associate Members) อีก คือ ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส และนิวซีแลนด์ มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารงานคือ ซีเมส (SEAMES - Southeast Asian Ministers of Education Secretariat) ซึ่งตั้งสำนักงานอยู่ที่อาคารดาราดาม ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร

ภารกิจหลังเกษียณอายุราชการ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รับราชการในกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลานาน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๔ ตราบจนกระทั่งเกษียณอายุเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่เนื่องจากในขณะนั้นท่านได้ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่ก่อนแล้ว จึงรับราชการทางการเมืองต่อไปอีกจนกระทั่งถึงวาระออกตามรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒ และยังคงเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงลาออกจากตำแหน่ง

สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับตั้งแต่บิดานำไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อถวายตัวที่พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ได้รับทุนการศึกษากระทรวงธรรมการไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๔ (ยศ พันัสสรณ์. ๒๕๓๘ : ๔๐) ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประกอบกับการที่ท่านไม่มีโอกาสได้สนองพระมหากรุณาธิคุณ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระชนม์ชีพอยู่ เมื่อท่านมีโอกาสนั้นปลายชีวิตของท่านขณะที่มีความพร้อมอยู่หลายด้าน ท่านจึงปฏิบัติงานเพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณด้วยความวิริยะ อุตสาหะ งานสำคัญที่ท่านได้แสดงความกตัญญูเพื่อเป็นพระราชพลีแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นบูรพการี มีมากมายเป็นอเนกประการดังนี้

๑. เป็นประธานคณะกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง ในวาระฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ ๘ รอบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. เป็นรองประธานคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เป็นองค์ประธาน มูลนิธินี้สืบเนื่องจากการจัดงานฉลองครบ ๘ รอบ และ ๑๐๐ ปี พระบรมราชสมภพของ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. เป็นประธานคณะกรรมการโครงการพิพิธภัณฑสถานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นโครงการสืบเนื่องจากการจัดงานฉลองพระบรมราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจัดสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชอิริยาบถต่าง ๆ ที่แสดงถึงการพระราชทานความเจริญมั่นคง และการป้องกันประเทศให้กับแผ่นดินไทย ซึ่งคนในยุคปัจจุบันควรทราบ และเจริญรอยพระยุคลบาทด้วยการบำรุงรักษาสิ่งที่พระองค์ท่านได้พระราชทานไว้ พิพิธภัณฑสถานพระราชนิพนธ์นี้จัดสร้างที่อาคารชั้น ๓ หอวิชาอุทยานสุพรรณ

๔. เป็นประธานคณะกรรมการหอวิชาอุทยานสุพรรณ ซึ่งเป็นอาคารที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดสร้างตามข้อเสนอของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้เงินงบประมาณ ๒๖,๒๐๐,๐๐๐ บาท กับเงินรับบริจาคสมทบการก่อสร้างอีกประมาณ ๑๘ ล้านบาท ในจำนวนที่รับบริจาคนี้เป็นเงินบริจาคของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทั้งเงินสดและวัสดุครุภัณฑ์ รวม ๗ ล้านบาท

ปัจจุบันหอวิชาอุทยานสุพรรณ ได้ใช้ประโยชน์ดังนี้ คือ เป็นสถานที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของโครงการต่าง ๆ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นสถานที่ประชุม อบรม สัมมนาทางวิชาการของหน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ เป็นสถานที่จัดห้องสมุดให้เป็นที่ค้นคว้าของนักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่จัดสร้างโครงการพิพิธภัณฑสถานพระราชนิพนธ์ เป็นสถานที่จัดแสดงละครของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เป็นที่ศึกษาภาคปฏิบัติของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา แผนกศิลปการละคร เป็นสถานที่จัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕. เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานฤดูกาลการแสดงละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการฟื้นฟูการแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ให้นักเรียน ประชาชนทั่วไปชม เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกฝังความประพฤติดีงาม รู้จักสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อส่วนรวม ให้รักและหวงแหนแผ่นดินไทย

๖. เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานวันพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประธานชมรมสโมสร ๖ เหลี่ยม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ริเริ่มจัดตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมนักวิชาการไว้รับช่วงงานเกี่ยวกับหอวิชาอุทยานสุพรรณ และงานมูลนิธิกับงานที่เกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานทุกประเภทที่ท่านจัดดำเนินการ

๗. เป็นประธานคณะกรรมการทุนวิจัยพระมหาธีรราชเจ้า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่งล้านบาท ให้เป็นทุนวิจัยพระมหาธีรราชเจ้า ทุนนี้ประกาศให้ปีละ ๑ ทุน ๆ ละหนึ่งแสนบาท จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๙ ปรากฏว่ามีผู้ได้รับทุนไปแล้ว ๓ ราย

๘. เป็นประธานคณะกรรมการจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระมหาธีรราชเจ้า

๙. เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำวารสารวิชาอุทยานสุพรรณเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เผยแพร่แก่สถานศึกษาและเอกชนทั่วไป

๑๐. เป็นประธานคณะกรรมการจัดบริการโสตทัศนอุปกรณ์ (เสียงและภาพ) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บริจาคเงินให้มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดซื้อเครื่องอุปกรณ์โสตทัศน เพื่อเป็นที่ค้นคว้าของนักเรียน นักศึกษาและนักวิชาการเกี่ยวกับการแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ พระราชประวัติและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๑. เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำสารานุกรมและนามสกุลพระราชทาน เพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจที่ทรงริเริ่มจัดสร้างและพระราชทานในสมัยที่ทรงพระชนม์ชีพ

๑๒. เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการหาเงินทุนจัดซื้อที่ดินเพิ่มเติมขยายค่ายหลวงบ้านไร่ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑๓. เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการโครงการพัฒนาโรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนอนุบาลธรรมมาธิปไตย ณ ค่ายอบรมหลวงบ้านไร่ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และดำเนินงานโครงการเยาวชนในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เจริญรอยพระยุคลบาท

๑๔. เป็นรองประธานกรรมการบูรณะพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

นอกจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ปฏิบัติงานในโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวมาแล้ว ท่านยังได้รับมอบหมายให้ทำงานที่สำคัญอื่น ๆ อีกหลายประการคือ

๑. เป็นรองประธานคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นองค์ประธาน มูลินิธินี้สืบเนื่องมาจากการฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปี วันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นประธานคณะกรรมการฉลองดังกล่าว กิจกรรมของมูลินิธินี้ที่สำคัญคือ

การจัดพิมพ์บทละครพระราชนิพนธ์เผยแพร่ การจัดสร้างอุทยานที่วัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระบรมราชานุสาวรีย์ จัดสร้างหุ้มนาคารเรือนไทยเป็นพิพิธภัณฑ์และหอพระสมุด ในบริเวณอุทยานมูลนิธิที่จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อให้ปวงชนชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เข้ามาชมและศึกษาหาความรู้ เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานวันพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นประจำทุกปี เป็นประธานจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมาชิกที่ร่วมสัมมนา คือ ผู้แทนจากส่วนราชการ องค์การ สถานศึกษา และประชาชนที่สนใจ จัดทุนวิจัยเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น

๒. เป็นกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

๓. เป็นกรรมการและที่ปรึกษามูลินิธิต่าง ๆ และองค์กรต่าง ๆ อีกดังนี้

๓.๑ เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานประชุมสมัชชาลูกเสือโลกครั้งที่ ๓๓

๓.๒ เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองกระทรวงศึกษาธิการในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี

๓.๓ เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระ ๔ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้บริจาคเงินทุนร่วมกับบรรดาศิษย์และราชสกุลดิศกุล นอกจากนี้ พระธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ คือ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ประทานเงินส่วนใหญ่มอบด้วย มูลินิธินี้ช่วยทุนการศึกษาให้นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพสนพระทัย

- ๓.๔ เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิต่อเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ริเริ่มจัดตั้งขึ้นขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
- ๓.๕ เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานฉลองพระชนมายุ ๖๐ พรรษาของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
- ๓.๖ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการมูลนิธิภัตตาหารวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน
- ๓.๗ เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธินิติ ไกรฤกษ์ ของกระทรวงศึกษาธิการ
- ๓.๘ เป็นประธานคณะกรรมการราชินีมูลนิธิ มูลนิธินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาทุนการศึกษาของครูผู้สอนและนักเรียน ตลอดจนการดำเนินกิจการของโรงเรียน
- ๓.๙ เป็นที่ปรึกษาชมรมข้าราชการและครูอาวุโสของกระทรวงศึกษาธิการ
- ๓.๑๐ เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการฉลองวันประณมศึกษาแห่งชาติ ของกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกครูดีเด่น (สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. ๒๕๓๙ : ๑๑ - ๑๘)

เกียรติคุณ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สร้างคุณงามความดี อุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่การศึกษาของชาติตลอดมา ความสามารถของท่านเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นผลให้ท่านได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญเชิดชูเกียรติหลายด้าน ได้แก่

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ของประเทศไทย

- พ.ศ. ๒๔๕๘ เหรียญราชรุจิยาภรณ์
เหรียญราชินีรัชกาลที่ ๕ (ส.พ.)
เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๖ (ร.ร.ศ. ๖)
- พ.ศ. ๒๔๖๐ เหรียญรัตนาภรณ์ ว.ป.ร. ชั้น ๕
- พ.ศ. ๒๔๗๕ เหรียญที่ระลึกปฐมบรมราชานุสรณ์
- พ.ศ. ๒๔๗๙ ตติยจุลจอมเกล้า (สืบสกุล)
- พ.ศ. ๒๔๘๑ ตริตรามภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๘๓ ตริตรามภรณ์ช้างเผือก
- พ.ศ. ๒๔๘๖ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๙๑ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
- พ.ศ. ๒๔๙๒ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๙๓ เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙
เหรียญราชการชายแดน
- พ.ศ. ๒๔๙๔ ประถมาภรณ์ช้างเผือก
- พ.ศ. ๒๔๙๕ เหรียญจักรพรรดิมาลา

พ.ศ. ๒๔๙๗	หุติยจุลจอมเกล้า มหาวชิรมงกุฎ เหรียญรัตนาภรณ์ ภ.ป.ร. ชั้น ๓
พ.ศ. ๒๕๐๐	เหรียญฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
พ.ศ. ๒๕๐๓	หุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
พ.ศ. ๒๕๐๔	เหรียญรัชกาลที่ ๙ เสด็จนิวัติพระนคร เหรียญลูกเสือสดุดี
พ.ศ. ๒๕๐๕	เหรียญกาชาดสรรเสริญ ชั้น ๑
พ.ศ. ๒๕๑๐	ปฐมจุลจอมเกล้า ฯ
พ.ศ. ๒๕๑๖	เข็มครุอาวุโสของครูสภา
พ.ศ. ๒๕๒๖	เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
พ.ศ. ๒๕๒๘	เหรียญรัตนาภรณ์ ภ.ป.ร. ชั้น ๒
พ.ศ. ๒๕๓๒	เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นสิริยิ่ง รามเกียรติ์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๕๐๕	สายสะพายเยอรมนี (Great Cross with Star and Sash)
พ.ศ. ๒๕๐๗	สายสะพายเบลเยียม (Grand Cordon leopard) สายสะพายญี่ปุ่น (Sacred Treasure 1 st Class)
พ.ศ. ๒๕๑๐	สายสะพายเกาหลี (The Order of Distinguishes Diplomatic Merit Service 1 st Class)
พ.ศ. ๒๕๑๑	สายสะพายจีนไต้หวัน (Grand Cordon of Order of Brilliant Star)

เกียรติคุณที่ได้รับจากหน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ

พ.ศ. ๒๕๐๕	ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๐๗	นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ L.L.D. มหาวิทยาลัยอินเดียนา ประเทศสหรัฐอเมริกา
พ.ศ. ๒๕๐๙	ศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. ๒๕๑๐	การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
พ.ศ. ๒๕๑๖	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๑๗	ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. ๒๕๒๗	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาไทย) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. ๒๕๓๐	อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา
พ.ศ. ๒๕๓๑	ผู้สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น รับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำ ในฐานะผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น

พ.ศ. ๒๕๓๕ รับพระราชทานโล่แก่นักการฝึกหัดครูไทย

รับรางวัลอาเซียน สาขาวรรณกรรม

ได้รับยกย่องเป็นบุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับยกย่องจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

(UNESCO) ว่าเป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่น ในฐานะนักการศึกษาของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม วรรณกรรมและการสื่อสาร (กรมวิชาการ. ๑๖-๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ : ๖)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กราบถวายบังคมลาถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เวลา ๑๗.๐๕ น. ด้วยโรคเส้นเลือดในสมองตีบและไตวาย ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า สิริรวมอายุได้ ๙๑ ปี ๑๑ เดือน ๑๑ วัน (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๘ ก : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ผลงานทางด้านวรรณกรรม

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เขียนหนังสือ บทความ บทละคร และคำประพันธ์ต่าง ๆ ไว้เป็น จำนวนมหาศาล ผลงานของท่านทุกเล่ม ทุกเรื่อง มีคุณค่าทั้งในด้านการศึกษา ความบันเทิงและความรัก ชาติบ้านเมือง อันยากที่บุคคลร่วมสมัยกับท่านจะทำได้เสมอเหมือน พระมหากษัตริย์ผู้ทรงปลูกฝังความรัก ทางด้านภาษาและวรรณกรรม และมีอิทธิพลต่อจิตใจ ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำเนินรอยตามพระ ยุคลบาท จนท่านได้รับยกย่องว่าเป็น “กวีรัตนโกสินทร์” ก็คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง ดังที่ เจื้อ สตะเวทิน (๒๕๑๙ : ๙๗ - ๙๘) ได้กล่าวถึงหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไว้ว่า

ในปฐมวัยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นมหาดเล็กของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคย เล่าไว้ในหนังสือรวมกวีนิพนธ์ของท่านเล่มหนึ่งว่า เคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณทรงสอนวิชาแต่ง โคลงสี่สุภาพให้ ฉะนั้นถ้าพูดอย่างธรรมดา ๆ ก็ว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นศิษย์สมเด็จพระ มหาธีรราชเจ้าในทางกวีนิพนธ์นั่นเอง แต่อันที่จริงควรจะเรียกรวมได้ว่า เป็นศิษย์ทางแต่งหนังสือ จะถูกต้องมากกว่า เพราะหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งหนังสือแทบทุกชนิด

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกือบตลอดเวลา ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่ใดก็ตาม จะต้องอยู่คอยรับใช้ใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาทไม่เคยขาด เป็นที่ทราบกันดีในราชสำนักว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง พระราชนิพนธ์บทละครหรือบทความ ถ้าเสร็จแล้วมักจะโปรดให้มหาดเล็กที่ใกล้ชิดอ่านถวายให้ทรงฟัง ใน บรรดามหาดเล็กที่ทรงโปรดเกล้าฯให้อ่านถวายเสมอก็มีหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และนายจ้ายวด (ปาณี ไกรฤกษ์) (ยศ พันัสสรณ์. ๒๕๓๘ : ๒๒)

จากประสบการณ์การถวายงานด้านหนังสือ ทำให้ท่านเริ่มเขียนหนังสือเมื่ออายุประมาณ ๑๔ ปี โดยเริ่มเขียนคำประพันธ์ก่อน และเมื่ออายุได้ ๒๑ ปี ขณะที่ท่านกำลังศึกษาอยู่ ณ ต่างประเทศ ได้เขียน เรื่องลงหนังสือพิมพ์ ส่วนเรื่องประเภทบทละคร และเรื่องเกี่ยวกับการศึกษานั้น เริ่มเขียนเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมา

ในการแต่งหนังสือนั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มักจะใช้นามจริง แต่ท่านก็มีนามแฝงด้วย นามแฝงที่พบมากที่สุดคือ ป.ม. ซึ่งย่อมาจาก ปิ่น มาลากุล นอกจากนั้นก็มีนามแฝงที่ได้รับพระราชทาน จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ “ประเสริฐ” หมายถึง ปิ่น หรือยอด พระราชทานให้เมื่อ

ท่านทำหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต “ประติสมิต” พระราชทานให้ในคราวที่ท่านแสดงละคร “เข็ม หมวกเจ้า” เข็ม หมายถึงปิ่น หมวก หมายถึงมาลา เจ้าแสดงว่าเป็นราชสกุล ต่อมายังพระราชทานนามแฝงอีก ๓ ชื่อ ได้แก่ ชาญคำวณ หูผึ้ง และโปรเฟสเซอร์ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ : ๓๑ – ๓๒)

รายชื่อผลงานวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ผลงานวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเป็นจำนวนมาก และมีหลากหลายประเภท ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งวิชาการ สารคดี และบันเทิงคดี โดยเฉพาะบันเทิงคดีประเภทบทละครพูด เป็นงานที่ท่านชอบเขียนเป็นอันดับหนึ่ง (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. ๒๕๓๐ : ๒๔๓) ผลงานวรรณกรรมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีดังนี้

๑. บทละคร มี ๖๗ เรื่อง เรียงตามลำดับที่แต่งก่อนหลัง ดังนี้

๑. พวงมาลัย
๒. หัวใจทอง
๓. ยังเป็นรอง
๔. การเมืองเรื่องรัก
๕. อารับราตรี
๖. หางว่าว
๗. ขาวดี
๘. สุวณณปัญญา
๙. ยาม่า
๑๐. ประสพการณ์กลางมหาสมุทร
๑๑. เมื่อรักจริง
๑๒. สามมากกว่าห้า
๑๓. เทพธิดาสาริต
๑๔. การฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษที่อินเดีย
๑๕. เจ้าหญิงกับคนตัดไม้
๑๖. พิมพ์พิไล
๑๗. ดวงดารา
๑๘. ไปสวนลุมพินี
๑๙. ล่องแก่งแม่ปิง
๒๐. ใจใสไม่เจลิยว
๒๑. เทียวกรุงเทพ ฯ
๒๒. ทานชีวิต
๒๓. คนมีบาป
๒๔. อนิจจาคุณพ่อ
๒๕. ทวาทศทาน
๒๖. หงส์ทอง

๒๗. เงินหาย (บทละครวิทยุ)
๒๘. A SCHOOL IN THE VILLAGE
๒๙. หนี้ชีวิต
๓๐. ลูกสาวเจ้าของบ้าน
๓๑. สามเกลอ
๓๒. เสี่ยงทับแก้ว - ดินแดนของพระพุทธองค์
๓๓. อันความกรุณาปรานี
๓๔. วิชาหงส์แห่งดุสิตธานี
๓๕. ความเมตตาการุณย์คำจุนโลก
๓๖. Somsak in Trouble
๓๗. มนุสโสลี
๓๘. งามนิตเดียว
๓๙. เงินหาย ๓ บาท (บทละครพูด)
๔๐. ภรรยาข้าราชการสำคัญ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง A State Man's Wife
๔๑. ยกกระบวนคำโคลง
๔๒. จับเสือ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Man in Khaki
๔๓. ช่างทอน แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Eliminists
๔๔. เสกามาตามบัตรเตอร์ฟลาย
๔๕. เกาะแก้วพิสดาร
๔๖. ผุ่งตักแตน แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Locusts
๔๗. ผีจริง ๆ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง A Real Ghost
๔๘. ยามม แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Taming of Uncle Gideon
๔๙. ผู้รักดี แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Traitor
๕๐. ชื่อว่าอารี แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Erdyn
๕๑. เรื่องของครูคนหนึ่ง
๕๒. เขี้ยวสังคม
๕๓. โองการพระผ่านฟ้า แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The King's Command
๕๔. สารสวาสดี

๕๕. โชคหมุนเวียนเปลี่ยนไปได้ทุกทุกวัน แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง A Turn of Fortune's Wheel
๕๖. ฟีน่า
๕๗. กรุงรัตนโกสินทร์
๕๘. พระราชนิพนธ์องค์ที่ ๕ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ACT IV
๕๙. เงินหาย (บทละครวิทยุ)
๖๐. อีซาเบล แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Isabel
๖๑. หอวชิราวุธานุสรณ์
๖๒. เจ้าตากสิน แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Chao Taksin
๖๓. ยมเสวนา
๖๔. ดำนันทน์
๖๕. หลานเขยคุณป้า
๖๖. ยกกระบวนทำนองเสนาะ

๒. คำประพันธ์ มี ๒๖ ชุด

๑. ศึกษาภษิต (๑๐๙ บท)
๒. คำประพันธ์ร้อยเรื่อง
๓. คำประพันธ์บางเรื่อง (๒๐๐ เรื่อง)
๔. บทเพลง (๒๔ เพลง)
๕. นิราศร่อนรอนแรมไปรอบโลก
๖. ทวาทศทาน
๗. คำประพันธ์ ๒๕๐๗
๘. สามมากกว่าห้าคำโคลง
๙. โคลงสี่สุภาพ
๑๐. นิราศพายาใจไปรอบโลก
๑๑. คำประพันธ์สรรมาบรรณาการ
๑๒. นิราศเลี้ยวเที่ยวท่องเที่ยวกับน้องแก้ว
๑๓. ยกกระบวนคำโคลง
๑๔. นิราศแล่นไปแดนอารยะ
๑๕. นิราศลัดไปวัดตะเคียนคู่
๑๖. เงินหายคำโคลง
๑๗. "พี่อ้ายยังเยาว์"

๑๘. เล่นละคร

๑๙. การบ้านการเมือง

๒๐. นีราศลี้พลวไปที่ไหนเอ่ย

๒๑. นีราศลี้พลวไปในโลกหล้า

๒๒. โคลงกลอน ๒๕๒๑

๒๓. ทรงชัยกับไฟรฟ้า แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัว เรื่อง The King and The Lonely Lad

๒๔. พระมหาธีรราชเจ้าสดุดี

๒๕. คำประพันธ์วันครู

๒๖. ชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” (๗ เล่ม)

๓. เรื่องการศึกษา มี ๕๙ เรื่อง

๑. การศึกษาผู้ใหญ่

๒. คำบรรยายในการอบรมครูส่วนภูมิภาค

๓. คำกล่าวเปิดการอบรมวิธีสอนชั้นเตรียมประถม

๔. คำกล่าวในการอบรมผู้ที่ได้รับตำแหน่งศึกษานิเทศก์จังหวัด

๕. การประถมศึกษา

๖. การศึกษาในประเทศไทย

๗. ความเคลื่อนไหวทางการศึกษา

๘. คำกล่าวในโอกาสที่จะลาออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา

๙. ปาฐกถาเรื่องการประชุมคั่นควาอบรมเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท

๑๐. คำบรรยายเรื่องกระทรวงศึกษาธิการและการพัฒนาท้องถิ่น

๑๑. การศึกษาปริทรรศน์

๑๒. โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค

๑๓. วิชาครูเล่มเล็ก

๑๔. คำกล่าวเปิดประชุมโครงการพัฒนาการศึกษา ๙ ภาคศึกษา ๖

๑๕. หน้าหนึ่งในประวัติการศึกษา

๑๖. คำบรรยายเรื่องแผนการศึกษาชาติ

๑๗. บันทึกของ ป.ม. เรื่องเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑๘. การเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ตอนที่ ๒)

๑๙. การเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ตอนที่ ๓)

๒๐. การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒๑. ปาฐกถาพิเศษเรื่องมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒๒. พัฒนาการศึกษาก่อนส่วนภูมิภาค บท ๑ ถึง ๒๒

๒๓. ปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ”

๒๔. คำปราศรัยปิดการอบรมศึกษานิเทศก์อำเภอ

๒๕. ประวัติการศึกษาต่างประเทศ

๒๖. คำปราศรัยประชุมครูใหญ่ส่วนกลาง ๒๕๐๘

๒๗. คำปราศรัยประชุมครูใหญ่ส่วนกลาง ๒๕๐๙
 ๒๘. พลเอกมังกร พรหมโยธี กับการศึกษา
 ๒๙. บันทึกเรื่องการสร้างมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์
 ๓๐. Seminar on Rural Adult Education
 ๓๑. โอ้วว่าพระองค์ผู้ทรงศรี
 ๓๒. วิทยาลัยทับแก้ว – คู่มือนักศึกษา ๒๕๐๑
 ๓๓. ประวัติการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม
 ๓๔. ปาฐกถา “การศึกษาสมัยที่มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ
 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ)

๓๕. ประวัติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
 ๓๖. ดึกสามชั้น
 ๓๗. การศึกษาของไทยในปัจจุบัน
 ๓๘. วิทยาลัยเพชรรัตน
 ๓๙. พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษา
 ๔๐. กำเนิดโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 ๔๑. หลักการศึกษา (๓๓ เล่ม)
 ๔๒. ประวัติการศึกษา (๓๖ เล่ม)
 ๔๓. เรื่องการศึกษา
 ๔๔. Education during the Time when H.H. Prince Dhani was Minister of Public

Instruction

๔๕. นโยบายเกี่ยวกับการจัดโรงเรียนราษฎร์
 ๔๖. พระราชบันทึกเรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 ๔๗. พัฒนาการศึกษาก่อนสมัยภาค บทที่ ๑ ถึง ๘
 ๔๘. คำปราศรัยกับผู้ปกครองนักเรียน
 ๔๙. แฉลงการณ์เรื่องการเงินบำรุงการศึกษา
 ๕๐. คำปราศรัยในที่ประชุมเจ้าของ ผู้จัดการ และครูใหญ่โรงเรียนราษฎร์
 ๕๑. คำกราบบังคมทูล ณ โรงเรียนสุนารีวิทยา จังหวัดนครราชสีมา
 ๕๒. จดหมายเหตุในการตรวจราชการภาคใต้ ๒๔๙๘
 ๕๓. จดหมายเหตุในการตรวจราชการไปถึงเชียงใหม่ ๒๔๙๘
 ๕๔. ปาฐกถาเรื่องมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด
 ๕๕. บริการเสียง
 ๕๖. การที่ครูร่วมมือกับสถาบัน
 ๕๗. คำปราศรัยเนื่องในวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๐๑ – ๒๕๐๗)
 ๕๘. ปาฐกถา (ชุดสิรินธร)
 ๕๙. เอกสารในการฉลองพระพุทธรูปและเริ่มโครงการอบรมเยาวชนในเรื่องชาติ ศาสนา
 พระมหากษัตริย์ เจริญรอยพระยุคลบาท

๔. การท่องเที่ยว มี ๘ เรื่อง คือ

๑. ไปสวนลุมพินี (ร้อยแก้ว)
๒. เที่ยวอิตาลีและสเปน
๓. เที่ยวอเมริกาใต้ไปรอบโลก
๔. รวมเรื่องเที่ยว อิตาลี อินเดีย สเปน
๕. การสู้วัวที่สเปน
๖. ปาฐกถาเรื่องไปอินเดีย
๗. เจริญรอยพระยุคลบาท
๘. รายงานของคณะเจริญรอยพระยุคลบาท

๕. เบ็ดเตล็ด มี ๕๖ เรื่อง คือ

๑. หมูฉันทอินทวิเชียร
๒. การบรรยายเรื่องปรับปรุงชนบท
๓. คำปราศรัยในการเปิดอบรมหัวหน้าหน่วยวิชาการ
๔. Miscellaneous Problems (An Autobiography of a Would Be Mathematician)
๕. ตัน ต.อ.
๖. ตัน ต.อ. (ต่อ)
๗. ตัน ต.อ. (ตอนที่ ๓)
๘. การซ้อมรบเสือป่า และพระราชวังสนามจันทร์ ๒๔๖๑
๙. การซ้อมรบเสือป่า และพระราชวังสนามจันทร์ ๒๔๖๒
๑๐. คำกราบบังคมทูล งานฉลองพระบรมราชสมภพ ร. ๒
๑๑. ประวัติวัดบรมวงศ์อิศรวราราม
๑๒. วัดบรมวงศ์อิศรวราราม
๑๓. การประกวดประชันแสดงภาพ
๑๔. การค้นวันเดือนปี
๑๕. กรณีกาชาด
๑๖. "เร็ดฟี" สำหรับหัวเราะเล่น
๑๗. พระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้า ฯ
๑๘. ปฏิทินเสียง
๑๙. ตัน ต.อ. ตันปีที่สอง
๒๐. มุลนิธิภัตตาหารวัดบรมวงศ์ (๖ เล่ม)
๒๑. วัดบรมวงศ์อิศรวราราม อดีต ปัจจุบัน
๒๒. มะโรง ร.ศ. ๑๑๑
๒๓. ศกุนตลา งามงดหาที่ติมิได้
๒๔. ศกุนตลา ๔ ส่วน
๒๕. งานละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๖. พระบรมราชานุสาสน์ และคำยลวงหาตเจ้าสำราญ
๒๗. ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย

๒๘. วัดบรมวงศ์อิศรวราราม ๒๔๑๙ – ๒๕๑๙
๒๙. ประวัติศาสตร์สมัย ร. ๖ โดยย่อ
๓๐. เฉลิมพระเกียรติพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (เอกลักษณ์ของชาติไทย)
๓๑. ศตวรรษแห่งวัดบรมวงศ์อิศรวราราม
๓๒. The New Republic
๓๓. งานละคร ร. ๖
๓๔. ที่ระลึกฉลองอายุ ๙๐ หลวงหัตถ์คุณพล
๓๕. หม่อมเจ้าประภากร
๓๖. อนุสรณ์ท้าวสมศักดิ์
๓๗. Dramatic Achievement of King Rama VI
๓๘. พระราชินีสก๊อตแห่งดินแดนต่างประเทศ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง A Scotch Queen of Foreign Land
๓๙. ดุสิตสมิต (บรรยาย ๖ ครั้ง)
๔๐. จดหมายถึงผีเสื้อ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Letters to Butterflies
๔๑. เขียนโคลงกลอนบทละครอ่อนใจแล้ว (เรื่องวิธีเล่นไฟที่คิดขึ้นเอง ฯลฯ)
๔๒. รำพึงถึงพระผู้
๔๓. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
๔๔. King Vajiravudh - Thailand's Prolific Writer
๔๕. นาคพระโขนงที่สอง แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Second Ghost of Phra Khanong
๔๖. จับไอ้เสือปิลลี่ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง How Billy Strangway wa Captured
๔๗. โอ ฮาน่า ซัง แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง O Hana San
๔๘. หอวิชาฐานุสรณ์
๔๙. ละครปริศนา
๕๐. โรงละครและการแสดงละคร
๕๑. พาชมดุสิตธานี
๕๒. คำอธิบายหมวด ข... (โขนละคร)
๕๓. ราชภิเษกพระเจ้ากรุงสเปน แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง The Spanis Coronation
๕๔. ปราสาท เซนต์ กาบรีเอลล์ แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Castel di San Gabrielle
๕๕. ความคิดของอิซาเบล แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Isabel's Idea

๕๖. ชั่วโมงอันแสนสั้น แปลจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Only a Brief Moment แปลร่วมกับ ละม้ายมาศ ศรทัตต์ และวัฒนา จันทรอินทร์

เนื่องจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่มีโอกาสได้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่เยาว์วัย จึงได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับพระราชนิยม ศิลปวัฒนธรรม ภาษาวรรณกรรม ระเบียบประเพณี และสิ่งที่ต่าง ๆ จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง โดยเฉพาะพระราชนิยมทางด้านการประพันธ์และการละคร ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้น้อมนำคุณสมบัติที่ต่างเหล่านั้นมาสู่ตน ทำให้ท่านรักการประพันธ์ และได้สร้างสรรค์งานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพมาจนตลอดชีวิต นอกจากนี้ จากการที่ท่านได้รับการอบรมจากครอบครัวของข้าราชการระดับสูงคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) ผู้เป็นบิดา ที่รับผิดชอบราชการงานด้านการศึกษาามาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึง การดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา. ๒๕๓๐ : ๑ - ๒) ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ดำเนินรอยตามบิดาคือรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติ และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในที่สุดอีกด้วย

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของไทยคนหนึ่ง ในช่วงเวลาที่ท่านรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านได้ใช้ความสามารถทางด้านการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง สร้างงานประพันธ์เพื่อสื่อสารเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาถึงครูบาอาจารย์ผู้ได้บังคับบัญชาของท่าน โดยเฉพาะคำประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เกี่ยวกับการศึกษานั้น มีลักษณะเด่นในเรื่องแนวคิดเป็นที่จดจำโดยทั่วไป

บทที่ ๓

กลวิธีการประพันธ์บทร้อยกรอง ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ในการศึกษาวิจัยบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในหนังสือชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” จำนวน ๖ เล่ม ผู้วิจัยวิเคราะห์คำประพันธ์ร้อยกรอง ไว้ ๓ ด้าน คือ

๑. รูปแบบร้อยกรอง
 - ๑.๑ ประเภทร้อยกรอง
 - ๑.๒ ลักษณะร้อยกรอง
๒. การสรรคำ
๓. การใช้โวหารภาพพจน์

การวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตามแนวดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบร้อยกรอง

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้รูปแบบในการประพันธ์ร้อยกรอง ๕ ประเภท คือ กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ และกล รูปแบบร้อยกรองมีลักษณะ ดังนี้

๑.๑ คำประพันธ์ประเภทกลอน

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนในการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตการงานของท่าน เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ปรัชญาชีวิต ศีลธรรมจรรยา ปัญหาสังคม การเมืองการปกครอง การเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น กลอนจึงเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่มีปริมาณมากที่สุด เนื่องจากกลอนเป็นร้อยกรองที่แต่งง่าย ผู้แต่งสามารถเลือกสรรคำมาใช้ได้ตามที่ต้องการ ลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ก็ไม่ยุ่งยากซับซ้อน มีลีลาการสัมผัสตามความนิยมของคนไทย ที่ชอบการพูดจาให้คล้องจองกัน จำนวนคำที่ใช้ในกลอนบทหนึ่ง ๆ ก็มากพอที่จะบรรจุคำได้ตามความประสงค์ เพื่อสื่อความหมายได้ตามที่ผู้แต่งต้องการ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนรวมทั้งสิ้น ๓,๐๗๑ บท (ไม่นับรวมกลอนนิราศจำนวน ๑,๓๓๖ บท) โดยท่านแต่งทั้ง ๓ ประเภท คือ กลอนสุภาพ กลอนลำนำ กลอนเพลง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑.๑ กลอนสุภาพ กลอนสุภาพของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นกลอนที่ใช้คำวรรคละ ๖ - ๘ นิยมใช้วรรคละ ๘ คำมากที่สุด กลอนสุภาพมีจำนวน ๒,๑๗๘ บท ตัวอย่าง กลอนชื่อ “วัฒนธรรม” บทที่ ๔๓๖ ความว่า

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน่แท้หรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย

เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อวดโลกใต้ไทยแท้อย่างแน่นอน
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒ กลอนลำนำนหรือกลอนขับร้อง คือกลอนที่ใช้ขับร้องหรือสวดให้มีทำนอง
ต่าง ๆ กลอนลำนำนที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งมี ๕ ชนิด คือ

๑.๑.๒.๑ กลอนบทละคร หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนบทละคร
แทรกอยู่ในกลอนประเภทอื่น ได้แก่ กลอนบทละครเรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราช บทละครสังคีตภาษา
ไทยเรื่อง เจ้าตากสิน เจ้าหญิงกับคนตัดต้นไม้ ตำนานแห่งหญ้าคา บทละครเรื่องหงส์ทองและชุดิธาหงส์
และกลอนบทละครเรื่องย่อย ๆ อีกหลายเรื่อง รวมเป็นกลอนบทละครทั้งสิ้นจำนวน ๓๑๘ บท ตัวอย่าง
กลอนบทละครเรื่อง “ตำนานแห่งหญ้าคา” บทที่ ๔๘๖ ตามเค้า
โครงเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล่าไว้ ตอนต้นเรื่องกล่าวถึงพระกัศปเทพบิดร
ประทับอยู่ในสวนสวรรค์พร้อมกับวิเนตา มเหสีฝ่ายขวา และกัทรุ มเหสีฝ่ายซ้าย ดังความว่า

มาจะกล่าวบทไป
เป็นใหญ่ในหมู่เทวา
มีมเหสีสององค์
วิเนตาฝ่ายขวาไม่น่ากลัว

ถึงเทพไทยกัศปนาถา
เทพบุตรนางฟ้าเกรงกลัว
ขึ้นลงเฝ้าปรนนิบัติผู้
กัทรุขณยั่วฝ่ายซ้าย ฯ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในบทละครเรื่อง “หงส์ทอง” บทที่ ๖๐๖ บริเวณลานหน้าวังดุสิต
อุทยาน ดุสิตธานี ในงานเฉลิมฉลองวันคล้ายวันประสูติของเจ้าชายที่ทรงบรรลุนิติภาวะ มีพระราชาราชฎ
มาอวยชัยถวายพระพร และมีการจับระบำถวาย ดังความว่า

จึงจับระบำรำฟ้อน
เหมือนดาวล้อมจันทร์พรรณราย
นางฟ้าลงมาปถพี
ทำท่ามโนราห์สง่างอน
ย้ายท่ากลับมาเป็นมนุษย์
อรชรอ่อนช้อยชวนชม

กรายกรพริ้งเพริศเจิดฉาย
เจ้าชายเด่นดังศศิธร
เหมือนแก้วกนิรีแลสลอน
เปลี่ยนเป็นหงส์ร่อนลอยลม
ชาวดุสิตพิสุทธิ์สวสรม
รื่นรมย์ร่ำรวยถวายกร
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒.๒ กลอนสักวา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนสักวา ๗ เรื่อง
จำนวน ๘๓ บท กลอนสักวาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไม่ลงท้ายคำว่า “เออ” ตามแบบที่กำหนดไว้

ตัวอย่าง

กลอนสักวาชื่อ "ห้องหายาก" บทที่ ๑๕๖๓ ตอนที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลป่วยต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ดังความว่า

สัความานอนอยู่จุฬา	โชคชะตาชีวิตนี้ผันผวน
ตอนเช้าไก่อายแก้คำเรววน	ความปั่นป่วนอาจมีทุกวี่วัน
วันหนึ่งแสนปวดท้องจนร้องไห้	บอกน้องแก้วฟ้าไขมิได้ฝัน
อยากไปโรงพยาบาลโดยทันควัน	แต่ห้องนั้นหายากลำบากใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนสักวาชื่อเรื่อง "ศิษย์วัดบวร" บทที่ ๑๕๖๔ กล่าวถึง ท่านผู้หญิงดุษฎี มาลากุล กราบบังคมทูลเรื่องปัญหาห้องพยาบาล จนได้รับพระราชานุญาตเคราะห์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานห้อง ๔๐๗ ตึกกสิกรรมศาสตร์ซึ่งเป็นตึกสงฆ์สำหรับรักษาพยาบาลการป่วยของท่าน ดังความว่า

มิใช่หนุ่มบัณฑิตคิดค้นคว้า	สัความานอนอยู่จุฬา
หนุ่มคนนี้มีเหรียญทองอยู่แล้ว	หรือสาวนักกีฬามุ่งเหรียญทอง
มาจุฬาเพราะว่าปวดท้อง	มือยากหาแล้วดวงที่สอง
ว่าควรปล่อยให้สิ้นชีวิตไป	อายุแปดสิบสองเกิดสงก
แต่หาห้องที่ ร.พ.จุฬา	หรือควรให้นายแพทย์รับผ่า
แต่ได้ความช่วยเหลือเลื่อนเลื่อน	หลานเป็นหมอกี่ว่าหาไม่มี
ตึกกสิกรรมศาสตร์ของสงฆ์นี้	ช่วยคนเจ็บได้ห้องบนชั้นสี่
.....	ฟังพระบารมีพระราช
จะไปในอกไปนานเวลา	
เข้าจึงได้เป็นศิษย์วัดบวร	ให้มาผ่านคนอบรมเสียก่อน
"ให้ทำดี" สามคำยังจำได้	สังฆราชเคยสอนให้ทำดี
เพราะฉะนั้นมาอยู่ ณ ตึกนี้	เป็นธงชัยตลอดชีวิตนี้
	อาจพิสูจน์ว่ามีสืบสัมพันธ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒.๓ กลอนเสภา กลอนเสภาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีจำนวน ๑๘ บท ปรากฏในร้อยกรองบทละครปิกนกะบางเรื่อง บางตอน โดยแทรกอยู่ในคำประพันธ์ประเภทอื่น กลอนเสภา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะเขียนกำกับไว้ว่า "ขับเสภา" เช่น ในเรื่อง ยกกระบุง เสภา บัณฑิตฟลาย เบญจพรรณปัญหา สามมากกว่าห้า เป็นต้น ตัวอย่าง

กลอนเสภา ชื่อเรื่อง “ยกกระบุง” บทที่ ๕๕๑ กล่าวถึงความกตัญญู
มีเฉพาะในคน ส่วนสัตว์อื่นไม่มี ดังความว่า

อันความกตัญญูรู้คุณ	เป็นบุญที่มีในตัวข้า
ไม่เหมือนสัตว์ทั่วไปในโลกา	จึงได้สมญาว่าเป็นคน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนเสภาปริศนา “เบญจพรรณปัญญา” บทที่ ๕๕๕-๕๕๖ ดังความ
ว่า

เบญจพรรณปัญหานั้นน่าคิด	เชิงคณิตศาสตร์ของปราชญ์สยาม
ประติษฐ์ไว้ให้ท่านพยายาม	สวนสนามในสมองตุลิกที่
เพียงต้องฟังดินสอหรือปากกา	ขีดช่องเป็นห้าคูณห้าขมันมี
แต่ถ้าคิดในใจได้ก็ดี	ท่านผู้มีปัญญาน่าจะลอง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนปริศนาชื่อเรื่อง “สามมากกว่าห้า” บทที่ ๕๖๑ ดังความว่า

อันขับลำทำนองเสนาะนั้น	เป็นภาษาสวรรค์นะเจ้าข้า
ท่านผู้แต่งจึงแก่งสร้างสรรค์มา	เรื่องสามมากกว่าห้าให้วิจารณ์
สามมากกว่าห้าภาษาคณิตศาสตร์	เสมือนवादปัญหาทำให้ท่าน
ได้ทดลองปัญญาวิชาชาญ	จะคัดค้านอย่างไรไม่ว่าเลย ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนเสภาชื่อเรื่อง “มาตามบัตรเตอร์ฟลาย” บทที่ ๕๘๘ เล่าเรื่องย่อ
มหาอุปรากรเรื่องดังกล่าว ความว่า

ขอถวายบังคมบรมบาท	กษัตริราชธำรงศรี
ข้าขอขับเสภาวาระนี้	บำเรอเบื่องธุลีพระบาท
กรรมการณ์ละละครพูด	หมายมุ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า
อาจนำเรื่องมหาอุปรา	มาสร้างเป็นเสภาสะดวกตาย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒.๔ กลอนดอกสร้อย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนดอกสร้อย
๓๓ ชื่อเรื่อง จำนวน ๒๘๙ บท ตัวอย่าง

กลอนดอกสร้อยชื่อเรื่อง “แผนที่” บทที่ ๑๖๐๒ ซึ่งกล่าวถึงแผนที่
กรุงเทพมหานครแบบรวมเขต แสดงการตัดถนนเพื่อแก้ปัญหาจราจร ดังความว่า

แผนที่	แผนที่ถูกใจไม่มีสอง
สมคำว่ามีค่ายิ่งกว่าทอง	ใครได้เป็นเจ้าของก็มีบุญ
คุณบัวซื้อมาให้ทำไมหน่อ	ไม่ต้องออกปากขอกก็อุดหนุน
ไยรู้ว่าผมชอบขอขอบคุณ	ไม่มีใครได้บุญเท่าคุณบัว
.....	
สายที่สามทับทางรัชดาภิเษก	เป็นสายเอกคล้ายสายรามคำแหง
ผ่านอินทามระและดินแดง	แล้วผ่านแหล่งอโศกและสาทร
ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างรวดเร็ว	ผ่านย่านธนบุรีไปพลางก่อน
ถึงสี่แยกวงแหวนนอกนคร	แก้ปัญหาจราจรได้แน่นอน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒.๕ กลอนขับร้อง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนขับร้องใน
บทละครของท่าน จำนวน ๑๒๔ บท นอกจากนั้น ท่านยังแต่งสำหรับขับร้องประกอบการแสดงระบำในพิธี
สำคัญ ๆ ต่าง ๆ อีกด้วย กลอนขับร้องของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะบอกชื่อเพลงไว้ด้วย ตัวอย่าง

กลอนขับร้องชื่อเรื่อง “นวิธนา” บทที่ ๑-๕, ๑๐-๑๑ สำหรับร้อง
ประกอบการรำถวายพระพรในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาในงานฉลอง
กระทรวงศึกษาธิการครบ ๖๐ ปี ดังความว่า

เหาะ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท	บงกชมาศปกเกล้าเกศี
กระทรวงศึกษาธิการแสนยินดี	ขอกราบทูลธุลีพระบาท

เทวาประสิทธิ์

ระหว่างหกสิบปีที่ล่วงแล้ว	มีดวงแก้วสว่างกลางเวหา
ดวงที่หนึ่งฟุ้งพระศาสดา	ได้แก่การศึกษาในอาราม

บุหลันลอยฟ้า

ดวงที่สองส่องไกลเพื่อไทยราษฎร์	คือกฎหมายประกาศทั่วสยาม
ตั้งโรงเรียนทั่วประเทศทุกเขตคาม	ขนานนามเรียกว่า “ประชาบาล”

ตะลุ่มโปง

แก้วดวงสามงามเด่นเห็นได้ชัด
ได้แก่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

คือการจัดก่อสร้างวางรากฐาน
วิชาการหนุนแน่นแต่นั้นมา

ตันตะนาว

ดวงที่สี่มีคุณอดุลย์เลิศ
คือสามัคยาจารย์ที่ผ่านมา

ก่อกำเนิดสามัคคีดีนักหนา
เป็นครูสภาในปัจจุบัน

กล่อมพญา

เฝ้าสั่งสอนวอนว่ามีมานะ
รวมวิเชียรโชติช่วงแก้วดวงดล
บรรดาเหล่านวรัตน์การศึกษา
ขอพระเดชไพศาลตระการไกร

เสียดสละเพื่อศิษย์สัมฤทธิ์ผล
มิ่งมงคลศึกษาประชาไทย
น้อมศิราถวายพระพรสุนทรไวย
เป็นนัฏกันเเทศไทยนิรันดร์เทอญ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนขับร้องบทละครเรื่อง “เจ้าตากสิน” บทที่ ๔๘๓, ๔๘๕ ตั้ง

ความว่า

แขกต๋อยหม้อ

เจ้าตากสิน : เหมือนพบน้องร่วมท้องเดียวกันมา ยาจิตยอดสเนหามาพบคู่
เราได้พบสิ่งประเสริฐควรเชิดชู

อิสราภาพก็กลับคืนมา

ทวงพระธาตุ

มหามนตรี : ชีวิตเราทุกนายถวายไว้
พระองค์ได้ต่อสู้กับบ้านเมือง

ยอมเป็นข้ารับใช้ได้ทุกเรื่อง
เราก็กดีต่อเบื้องบาทยุคล
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ชื่อทำนองเพลงที่ปรากฏในกลอนขับร้องของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
มีหลายเพลงดังนี้ เพลงเหาะ เทวาประสิทธิ์ บุษบันลอยฟ้า ตะลุ่มโปง ตันตะนาว เวสสุกรรม นาคราช
พญาสีเส้า หงส์ทอง กล่อมพญา เขมรปากท่อ แขกต๋อยหม้อ ทวงพระธาตุ เทพทอง ขึ้นพร้านอก ฝรั่ง
รำเท้า เป็นต้น

๑.๑.๓ กลอนเพลง กลอนเพลงที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งมี กลอนนิราศ และกลอน
เพลงปฏิพากย์

๑.๑.๓.๑ กลอนนิราศ นิราศแปลว่าการจากไป พراقไป กวีใช้แต่งเวลาที่ต้องจาก
ถิ่นฐาน จากคนรักไปชั่วคราว เช่น ไปทัพ มักรำพึงรำพันถึงคนรัก คู่รักหรือภรรยา ถ้าไม่มีคู่รักก็ต้อง

สมมุติให้มีโน้ตภาพตามจินตนากรมณที่ปรารถนา กลอนนิราศต้องขึ้นต้นด้วยวรรครับคือวรรคที่สอง ตั้ดวรรค
 สดับทั้งเสียเหมือนเพลงยาว จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ แต่ต้องจบลงด้วยคำว่า “เอ๋ย” หม่อมหลวงปิ่น
 มาลากุล แต่งนิราศ ๑๑ ชื่อเรื่อง จำนวน ๑,๓๓๖ บท หรือ ๒,๖๗๒ คำกลอน

ตัวอย่างนิราศชื่อ “นิราศเลี้ยวเทียวท่องเที่ยวกับน้องแก้ว” บทที่ ๑๑๕๖ -

๑๒๑๘ ความว่า

ไม่ได้จรจากบ้านนานมาแล้ว	นิราศเลี้ยวเทียวท่องเที่ยวกับน้องแก้ว
ความจริงใจอยากไปถึงยุหรบ	นอกจากแถวบางแสนดินแดนไกล
ต้องอ้ำอิงปรัชญาว่าคนไทย	แต่ว่าตบกระเป๋าดูสู้ไม่ไหว
.....	
ตุลาสองเสร็จสิ้นถวิลหวัง	ขอมอบให้น้องตั้งปรารถนา
เตือนให้จารึกไว้ในอุรา	ว่ายาใจไปปามาแล้วเอ๋ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๕.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนนิราศของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเนื้อหาเล่าเรื่องการเดินทาง
 ท่องเทียวไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องมากกว่าให้ซาบซึ้งในรสคำ
 ประพันธ์เหมือนนิราศของกวีโดยทั่วไป (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๓.๒ กลอนเพลงปฏิพากย์ เป็นกลอนเพลงพื้นบ้านที่ใช้สำหรับร้องแก้กัน ได้
 คารมกันบ้าง เกี้ยวพาราสีกันบ้าง เสียงสัถย์อธิษฐานบ้าง โดยมากเป็นกลอนสั้น ๆ เป็นการละเล่นพื้นเมือง
 ของไทยแต่โบราณมา รูปแบบของเพลงพื้นบ้านมีลักษณะร่วมกันคือ แต่ละบทกลอนจะจัดความเป็น ๒ ตอน
 คือวรรคหน้าและวรรคหลัง โดยใช้สัมผัสต่อเนื่องกันระหว่างคำสุดท้ายของวรรคหลังทุกวรรค คำที่ใช้ในแต่ละ
 วรรคไม่กำหนดแน่นอนว่าต้องใช้กี่คำ ขึ้นอยู่กับใจความที่ผูกขึ้นและความสะดวกที่จะร้องให้เข้ากับจังหวะและ
 ทำนอง (นภลัย สุวรรณธาดา ๒๕๓๖ : ๗๔) ลักษณะของการส่งเสียงสัมผัสท้ายบาทเป็นเสียงเดียวกันทุก
 บาทมีชื่อเรียกว่า “กลอนหัวเดียว” กลอนเพลงพื้นบ้านที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่ง มี ๒ เรื่อง คือ
 อะอะ และ ระบำบ้านไร่ รวม ๖๑ บท

ตัวอย่าง

กลอนเพลงปฏิพากย์ “ระบำบ้านไร่” บทที่ ๘๙๑ ทำนองเพลง

“เพลงพวงมาลัย”

เออระเหยมารำ	มารำระบำบ้านไร่ (รับ)
ใครมาชักถามเอาความกับข้า	มาร้องเรียกว่า ยาใจ
ใครเป็นยาจิตของมิตรไม่ทราบ	ที่มาคอยกราบคอยไหว้
เอออยากจะกราบกักราบเสีย	ชวนลูกชวนเมียมาก็ได้
ชาวบ้านไร่ไม่เคยพบ	ใครมาประจบกราบไหว้

พวกชาวเมืองที่มากับเจ้า ชื่อเสียงของเขาว่ากระไร
 ดูเหมือนชื่อคล้ายกับวัดแจ้ง บอกข้าอย่าแกล้ง ว่าไป
 อยากเป็นเพื่อนกับสาวชาวบ้านไร จะยกมือไหว้เสียก่อนเอ๋ย
 อยากเป็นเพื่อนกับสาวชาวบ้านไร เป็นความจริงใจของพี่เอ๋ย
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๕.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนเพลงปฏิพากย์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเนื้อหาเกี่ยวกับ
 สภาพพื้นบ้านภาคกลางที่มีการร้องเพลงปฏิพากย์เชิงเกี่ยวพาราสีโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว

๑.๑.๔ กลอนแต่งร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่น

คำประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากใช้ร้อยกรองประเภท
 เดียวแต่งเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว ท่านยังใช้ร้อยกรองหลายประเภทแต่งร่วมกันในเรื่องหนึ่ง ๆ อีกด้วย กลอนที่
 แต่งร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่น ท่านนิยมแต่งในบทละครและเนื้อเรื่องที่ต้องการเปลี่ยนลีลาคำประพันธ์ให้
 น่าสนใจ มีลักษณะดังนี้

๑.๑.๔.๑ บทละคร เช่น ในบทละครสังคีตภาษาไทยเรื่อง “เจ้าตากสิน” ใช้กลอน
 แต่งร่วมกับกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ฉก ๑๖ ในบทละครเรื่อง “ตำนานแห่งหญ้า
 คา” บทละครเรื่อง “หงส์ทองและธิดาหงส์” ในเรื่องบทละครเรื่อง “ขุนรามคำแหงมหาราช” ใช้กลอนแต่ง
 ร่วมกับกาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ฉก ๑๖ และโคลงสามสุภาพ

๑.๑.๔.๒ เนื้อหาที่ต้องการเปลี่ยนลีลาคำประพันธ์ให้น่าสนใจ เช่น ในเรื่อง “ส้ม”
 ใช้กลอนแต่งร่วมกับกาพย์และโคลงสี่สุภาพ โดยใช้กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉก ๑๖ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘
 ในเรื่อง “การจรรजर” เรื่อง “ปิดม่านแล้ว” และเรื่อง “อุทยานการศึกษา” ใช้กลอนแต่งร่วมกับโคลงสี่สุภาพ
 และกาพย์ยานี ๑๑ ในเรื่อง “ยกกระบวน” เรื่อง “สามมากกว่าห้า” เรื่อง “ศพแมว” เรื่อง “เงินหาย” เรื่อง
 “ยิงแก้ว” เรื่อง “ราชินีบน” ใช้กลอนแต่งร่วมกับโคลงสี่สุภาพ ใน “อาเตียรวาทสมเด็จพระเทพรัตนราช-
 สดาศฯ สยามบรมราชกุมารี” ใช้กลอนแต่งร่วมกับกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ในเรื่อง “ฝนเม็ดเดียว” ใช้กลอน
 แต่งร่วมกับกาพย์ฉก ๑๖ เป็นต้น

ตัวอย่าง

- คำประพันธ์เรื่อง “ส้ม” บทที่ ๑๖๐๓ เป็นการเสนอวิธีหาน้ำหนักส้ม ๑๒ ผลว่า ส้มลูกใดมี
 น้ำหนักมากกว่าส้มลูกอื่น ดังความว่า

กาพย์ยานี ๑๑	สหายเอ๋ยจงเงยหน้า ยากแน่แต่ของดี เชิญชั่งผลส้มดู หนักเบาเป็นอย่างไร	ดูปัญหาอีกสักที ก็แบบนี้แหละเพื่อน ให้ล่วงรู้ว่าผลใด ให้ชั่งได้สามครั้งเอ๋ย
กาพย์ฉก ๑๖	ยกมือหยิบส้มชมเชย ทุกผลงามหมดสดใส	ซิชะเจ้าเอ๋ย

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	หิบบส่วนที่สามมาดู ว่าไปไหนหนักหรือเบา	ไม่ช้าจะรู้
	ก็ดูชอบกล หิบบขึ้นมาสวม เทียบกับที่เรา	ส่วนสามสี่ผล จริงจริงนะเจ้า ดูความหนักเบา ว่าสัมธรรมดา
กาพย์ยานี ๑๑	เทียบสัมธรรมดา มันเบาหรือหนัก เป็นคำตอบที่	ก็หิบบมันมา ลองดูสักที จกัรู้ครานี้ พวกเราประสงค์
	ถ้าเมื่อซังสามใบ คำตอบที่ประสงค์	ตาซังได้เอนเอียงลง ก็รู้ได้ไม่ยากเลย
กลอน	ถ้าเมื่อซังหนักเบาไม่เท่ากัน คำตอบนั้นก็ยังหาไม่ได้ ลองอีกทีไม่เห็นจะเป็นไร	
กาพย์ยานี ๑๑	วางสัมบนตาซัง สอง น. หนึ่ง บ. ถ้า	เหมือนกันทั้งซ้ายและขวา มันเท่ากันก็พลันรู้
	กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘	แต่เมื่อซังนั้น มันไม่เท่ากัน ต้องหนักข้างหนึ่ง สอง น. (หนัก) เข้า
โคลงสี่สุภาพ	พิสูจน์ได้เสร็จสิ้น สัมผัสสองใบยัง ريبอกเกิดกำลัง สัมผัสไหนจะล้ำ	สมหวัง ไม่ช้า หิวจัด เลิศล้ำของเรา (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- เรื่อง “อุทยานการศึกษา” บทที่ ๑๙๔ - ๑๙๗ ความว่า
โคลงสี่สุภาพ

เสมาธรรมจักรสร้าง	กำลัง
เพื่อชาติพิลาสตั้ง	มุ่งไว้
งานดีชาติมีหวัง	งามเด่น
ร่วมจิตสร้างสฤษฏ์ให้	เกียรติก้องโลกา

ภาพย้ง ๑๖

วันที่สามสิบธันวาคม	ทุกทุกปีมา
เป็นวันที่สุดหยุดงาน	
.....	

โคลงสี่สุภาพ

เสมาธรรมจักรสร้าง	กำลัง
เพื่อชาติพิลาสตั้ง	มุ่งไว้
งานดีชาติมีหวัง	งามเด่น
ร่วมจิตสร้างสฤษฏ์ให้	เกียรติก้องโลกา

กลอน

สำนักงานปลัดฝึกหัดครู	วิสามันต์นั้นอยู่ดูแน่นหนา
ศิลปากรอยู่ไกลไม่ลืมมา	ศาสนาสามัญนั้นมากมี
.....	

โคลงสี่สุภาพ

เสมาธรรมจักรสร้าง	กำลัง
เพื่อชาติพิลาสตั้ง	มุ่งไว้
งานดีชาติมีหวัง	งามเด่น
ร่วมจิตสร้างสฤษฏ์ให้	เกียรติก้องโลกา

กลอน

แต่ละกรมกองล้วนหอมหวานนัก	เพราะใจรักอยู่ร่วมรวมกันอยู่
อุทยานศึกษาน่าเชิดชู	ชาติเฟื่องฟูหอมฟุ้งคั่งฟ้าเอย
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- อาเคียรราชสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สดุดีพระบิสุทธิดุณ บทที่ ๑๒๔
เป็นบทอาเคียรราชกล่าวสดุดีสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสที่
ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓ รอบ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งสดุดีพระบิสุทธิดุณ ความเมตตากรุณา
และพระราชจริยาวัตรอันงดงามที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนไทยที่กำลังหลงมกยกับวัฒนธรรมตะวันตก
จนเกิดปัญหาทางสังคมทางด้านความประพฤติและค่านิยมที่ผันแปรไป พระราชจริยาวัตรที่เป็นแบบอย่างตาม
แนวทางของวัฒนธรรมไทยดังกล่าว ทำให้เยาวชนไทยถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต ตัวอย่าง

กลอน

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท	ภูมิพลมหาราชผู้สูงส่ง
ข้าพระพุทธเจ้ามีเจตน์จำนง	เฉลิมองค์บรมราชกุมารี
เมื่อพระชนมายุลุสามรอบ	เสริมระบอบอนุรักษซึ่งศักดิ์ศรี
ต้องฉลองละอองพระบาทมี	มหกรรมยิ่งมีเฉลิมชัย
.....	
เห็นแก้วแววับประดับโลก	เขาจะโศกเมื่อประสบพบหลักฐาน
ยิ่งได้เห็นพระองค์เมื่อทรงงาน	คำวิจารณ์จะสลายสูญหายไป
เพราะองค์นั้นทรงบริสุทธิ์	เหมือนบัวผุดจากท่าธาราใส
แม้โคลนตมมีบ้างก็ห่างไกล	บัววิไลงามเด่นเป็นอัครา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

ลอยเด่นอยู่กลาง	เปรียบเดือนสว่าง
ราชกุมารี	อำไพนภา
ปกปักรักษา	นี้จอมพารา
.....	ประจวบดวงใจ
.....	
สองกรประนม	สองเมษชื่นชม
ขององค์พระเทพ	น้อมอัญชลี
อีกสองร้อยปี	เสพสุขสวัสดิ์
	ถวายชัยมงคล
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒ คำประพันธ์ประเภทกาพย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้กาพย์ในคำประพันธ์ของ ท่านมากเป็นอันดับสองรองจากกลอนสุภาพ เนื้อหาของคำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทาน สอนจริยธรรม บทอาศิรวาท ปัญหาสังคม เป็นต้น กาพย์ที่ท่านใช้แต่งมี ๕ ประเภท เรียงจากมากไปหาน้อย คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ กาพย์ สุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์สุรางคนางค์ ๓๒ มีรายละเอียด ดังนี้

๑.๒.๑ กาพย์ยานี ๑๑ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๗๙๘ บท ตัวอย่างกาพย์ชื่อ "โอ้วว่าพระราชา" บทที่ ๘๙๘ ความว่า

อ้าพระมงกุฎเกล้า	แห่งเผ่าพันธุ์สยามพงศ์
เสด็จฝ่าป่าดง	มาบ้านไร่ราชบุรี
เพื่ออบรมเสื่อป่า	ให้เก่งกล้าการราวี
เสื่อป่าแข็งแกร่งมี	ชัยชำนะเพราะพระองค์
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๒ ภาพยัณบัง ๑๖ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งภาพยัณบัง ๑๖ จำนวน ๑๕๙ บท ตัวอย่างภาพยัณบังชื่อ "หงส์ทอง" บทที่ ๖๒๖ ความว่า

ไชโยพระราชชนนี	เจ้าชายผู้มี
พระเกียรติพระยศยิ่งยง	
ครองรัฐร่วมกันมั่นคง	ทั้งสองพระองค์
เป็นเจ้าชีวิตจิตใจ	
ดุสิตธานีกรุงไกร	รุ่งเรืองเมืองใด
บ่มีจะเทียบเปรียบปาน	
งามวังดุสิตอุทยาน	เอี่ยมโอโอพาร
เสมอสวรรค์ชั้นฟ้า	

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๓ ภาพยัณสร้างคณางค์ ๒๘ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งภาพยัณสร้างคณางค์ จำนวน ๒๗ บท ตัวอย่างภาพยัณบังชื่อ "หงส์ทอง" บทที่ ๖๔๐, ๖๔๙ ความว่า

ในพุ่มในพง	ในป่าในดง
มาจับระบำ	ใครหลงมานั้น
ที่ในแสงจันทร์	มารำด้วยกัน
	สนุกจริงนา
	มารำสิเพื่อน
มาลอยมาเลื่อน	งามเหมือนจันทรา
มาหลงมาเหลิง	มาเรียมารำ
เร็วเร็วอย่าช้า	รีบมารำกัน
.....	
	มารำสิเพื่อน
มาแลดูเดือน	งามเหมือนทรามวัย
มารำมาร้อง	ฉลองโชคชัย
ในดงพงไพร	ของเรานี้เอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๔ ภาพยัณสร้างคณางค์ ๓๒ จำนวน ๒ บท ตัวอย่างภาพยัณบังชื่อ "วินัย" บทที่ ๗๗๙ ความว่า

ท่านยกตัวอย่าง	ในต่างประเทศ
กองทัพฝรั่งเศส	เกือบต้องกินทัพ
เพราะนกพิราบ	ได้ทราบคำสั่ง
ทราบแล้วก็ยัง	ไม่รีบบินไป
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๕ กลบทรไฟ แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อว่า กลบทรไฟ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักความผูกพันของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวคนรัก กลบทรไฟสามารถถอดออกมาเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ได้ ๘๗๒ บท

กลบทรไฟ ประกอบด้วยกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๔๘ วรรค นำมาเรียงกันเป็น ๓ กลุ่ม ต่อกันเป็นเหมือนรางรถไฟเชื่อมกัน

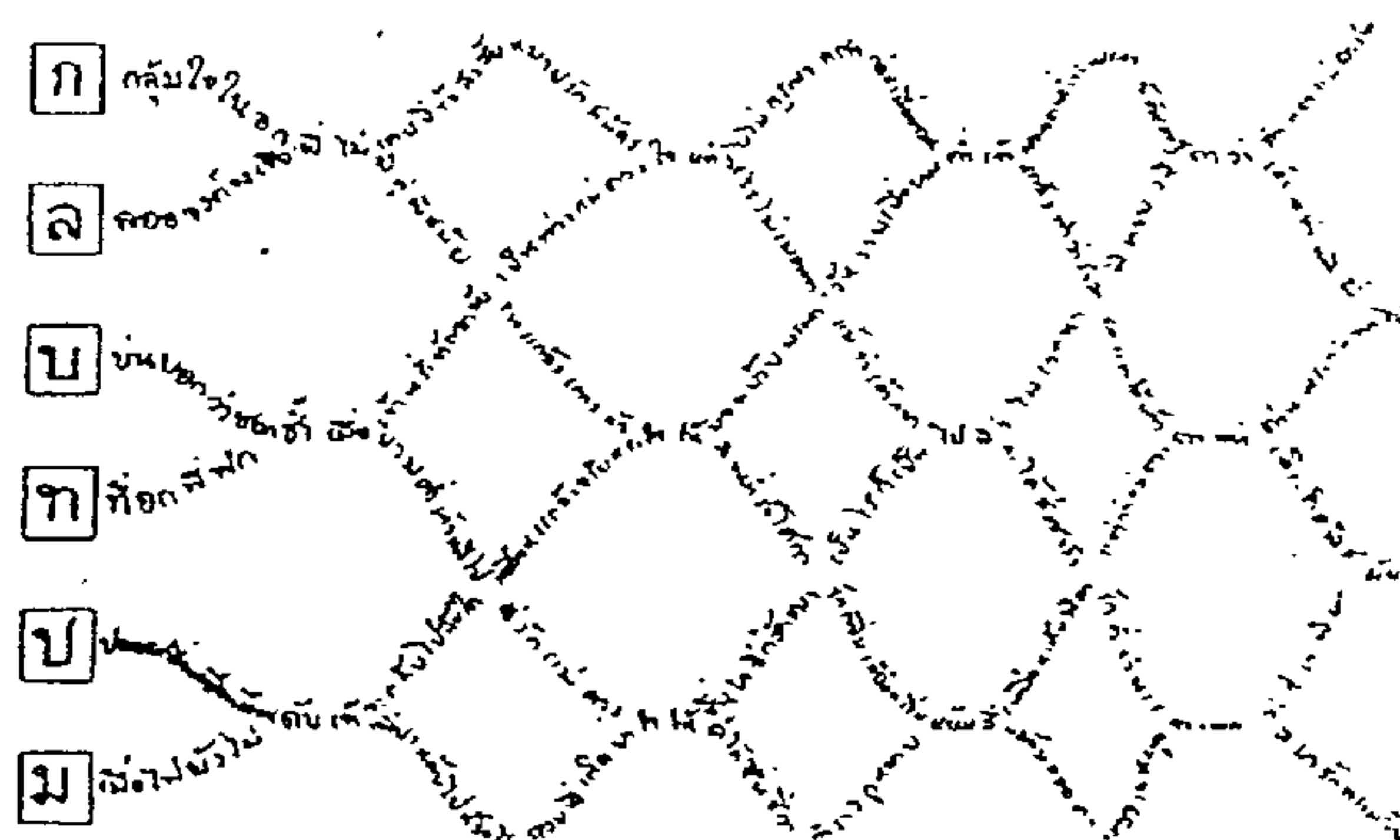
กาพย์กลุ่มที่ ๑ เริ่มที่สถานีรถไฟ ก (กลุ่มใจในอกพี่) และ ล (ล่อองค์จงเชื่อพี่)

กาพย์กลุ่มที่ ๒ เริ่มที่สถานีรถไฟ บ (บ่นบอกว่าชอกช้ำ) และ ท (ท้อพี่ฟกช้ำ)

กาพย์กลุ่มที่ ๓ เริ่มที่สถานีรถไฟ ป (ปลดเพื่อนเหมือนเดือนดับ) และ ม (เมื่อไฟยังไม่ดับ) ดังภาพประกอบ ๑

๑๕๑๔

กลบทรไฟ

ภาพประกอบ ๑ กลบทรไฟ ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

หลักการอ่านกลบทรไฟ

๑. ต้องเริ่มอ่านจากสถานีต้นทาง ที่มีอักษรสถานีต้นทางคู่กัน ๓ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ สถานีต้นทาง ก (กลุ่มใจในอกพี่) คู่กับ สถานีต้นทาง ล (ล่อองค์จงเชื่อพี่)

คู่ที่ ๒ สถานีต้นทาง บ (ปั่นบอกว่าชอกช้า) คู่กับ สถานีต้นทาง ท (ที่อก
ผีฟกช้า)

คู่ที่ ๓ สถานีต้นทาง ป (ปลดเพื่อนเหมือนเดือนดับ) คู่กับ สถานีต้นทาง ม
(เมื่อไฟยังไม่ดับ)

๒. การอ่านจะเริ่มที่สถานีคู่ใดก่อนก็ได้ โดยอ่านไปทางขวามือ เลี้ยวขึ้นหรือลงก็ได้ อ่านไปจนสุดสถานี จะได้กาพย์ยานี เทียบละ ๒ บท หรือ ๘ วรรค

๓. กาพย์ยานีแต่ละบทไม่มีสัมผัสเชื่อมระหว่างบท มีเฉพาะสัมผัสในที่เป็นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระในแต่ละบทเท่านั้น

๔. ห้ามอ่านย้อนกลับ

ตัวอย่างกาพย์กลบทรถไฟ บทที่ ๑๕๑๙ ความว่า

เริ่มจากสถานี ก

กลุ่มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพรวดำจรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ่มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพรวดำจรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ่มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จรรจา	เพราะพี่รักทรมวย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)

๑.๒.๖ การแต่งกาพย์ร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากแต่งคำประพันธ์ประเภทกาพย์อย่างเดียวตั้งแต่ต้นจนจบ ท่านยังแต่งกาพย์ร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่นด้วย ได้แก่

๑.๒.๖.๑ เรื่อง “การจรรจา” บทที่ ๑๒๘๙-๑๒๙๘ แต่งเป็นกลอน จำนวน ๔๔ บท โคลงสี่สุภาพ จำนวน ๗ บท กาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๒๑ บท ตัวอย่าง

กลอน	จราเอ๋ยจรรจา	ทั้งนั่งนอนดวงจิตเฝ้าคิดถึง
	รถงามงามตามกันมานานะหนึ่ง	ว่าคืนไหนที่หนึ่งทางราคา

โคลงสี่สุภาพ

.....
 น้ำมันหมดรถม้า
 จักรยานท่านขี่
 จันไดจะต้องตี
 พระร่วงท่านโปรดใช้

.....
 ยังมี
 ก็ได้
 ตนก่อน ใช้นา
 เหล่าช้างพลายพัง

กาพย์ยานี ๑๑

.....
 จราจรอาจเลวร้าย
 กรุงเทพมหานคร
 คิดแก้แต่เนิ่นเนิ่น
 บัดนี้อัคคีฮือ

.....
 จนกลายเป็นจลาจล
 จะแตกฉานฉะนั้นหรือ
 อย่ามัวเพลินเพลลาเพลามือ
 ไม่รีบดับก็อัปจน
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๖.๒ บทละครเรื่องหงส์ทอง แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๑๔๑ บท
 โดยแต่งสลับกับกลอนสุภาพ จำนวน ๖๐ บท กาพย์ฉกั ๑๒ บท และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จำนวน ๔
 บท ตัวอย่างกาพย์บทละครเรื่อง "หงส์ทอง" บทที่ ๖๐๑-๖๕๗ ความว่า

กาพย์ยานี ๑๑

.....
 หญิงชายสหายเอ๋ย
 มาห้อมกันพร้อมพรั่ง
 ทรงเปิดพระบัญชา
 ปลานปลื้มบ่เปรียบปาน

.....
 นำชมเขยน้ำใจอยู่
 ประหนึ่งนัดว่าจัดงาน
 เห็นนาครอยู่เต็มลาน
 ประเดี้ยวจะเสด็จลง

กลอน

.....
 ไซโยได้เฝ้าเจ้าชีวิต
 พระพรให้ชื่นฉ่ำเกียรติกาย
 เป็นปิ่นเกศข้าเจ้าอยู่เนานาน
 สร้างดุสิตอุทยานปานเมืองฟ้า

.....
 ชาวดุสิตธานีน้อมถวาย
 สรรพโศกโรคภัยอย่าบีทา
 ทรงเกษมสำราญสุขहरณา
 ให้สมพรพวงข้าทุกคนเอย

กาพย์ฉกั ๑๖

.....
 หลานข้าอย่าเชื่อคนพาล
 จะกลับเป็นซังซังใจ
 ศศิธรโคจรเร็วไว
 รีบกลับกลับเป็นหงส์ทอง

.....
 รักไปไม่นาน

 เกือบลับเหลี่ยมไศล

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

.....
 ในพุ่มในพง
 มาจับระบำ
 ที่ในแสงจันทร์

.....
 ในป่าในดง
 ไครหลงมานั้น
 มารำด้วยกัน
 สนุกจริงนา
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓ คำประพันธ์ประเภทโคลง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมแต่งโคลงสี่สุภาพมากที่สุด รองลงมาคือโคลงโบราณ โคลงสี่สุภาพที่ท่านแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อสื่อความคิดทางการศึกษา บทอาศรัยวาท ศีลธรรมจรรยา และเป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ท่านมักใช้คำง่าย ใช้ภาษาปากตรงไปตรงมา ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเนื้อความได้ทันที แต่ก็ยังมีโคลงบางบทที่แฝงแนวคิดที่ลึกซึ้ง ผู้อ่านจะต้องอ่านอย่างพินิจพิเคราะห์ โคลงสี่สุภาพของท่านอาจกล่าวได้ว่าช่วยเสริมสติปัญญาแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลง ๖ ประเภท จำนวน ๕๘๓ บท เรียงจากมากไปหาน้อย คือ โคลงสี่สุภาพ โคลงโบราณ (โคลงวิชชุมาลี และโคลงนันททนาย) โคลงสามสุภาพ กลโคลง และ โคลงกระทู้ มีรายละเอียด ดังนี้

๑.๓.๑ โคลงสี่สุภาพ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงสี่สุภาพ จำนวน ๕๖๓ บท ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพชื่อ "เริ่มสว่าง" บทที่ ๘๙ และโคลงสี่สุภาพชื่อ "ชุดสิรินธร" บทที่ ๑๒๗ ความว่า

เริ่มสว่างรวิร่างขึ้น	เป็นประถม
สิบสี่มีนาคม	วาดเค้า
สองห้าหนึ่งเจ็ดธมย	รินจิต
ขอพระคุณอัฐเจ้า	จูงให้กำลัง
ไก่อัดดีแต่ด้อย	เขี่ยดิน
เสาะสิ่งที่จิกกิน	อ้มได้
พบเพชรไก่อัปิน-	ดีเขี่ย ไปเอย
เปรียบมนุษย์ที่ไร	สติทั้งศาสนา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

(วาด พระ สติ ใช้คำตายแทนรูปวรรณยุกต์เอก)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๖ ดังความว่า

ไม้เต็บแตกกิ่งก้าน	สาขา
ร่มรื่นพื้นพสุธา	นั้นแล
ศิษย์ประกอบบานา	อาชีพ
ยังประโยชน์ยังแท้	ทั่วทั้งถิ่นไทย ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

(ประกอบ อาชีพ ประโยชน์ ใช้คำตายแทนรูปวรรณยุกต์เอก)

๑.๓.๒ โคลงโบราณ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นำโคลงโบราณมาแต่ง ๒ ประเภทคือ โคลงวิหขุมาลี แต่งเรื่องเดียว คือ “ฟลอเรนซ์ในดิงเกล” จำนวน ๑๒ บท และโคลงนันททายี แต่ง ๑ บท หัวข้อ “นันททายี”

๑.๓.๒.๑ โคลงวิหขุมาลี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงวิหขุมาลี จำนวน ๑๒ บท ตัวอย่างโคลงวิหขุมาลีชื่อ “ฟลอเรนซ์ในดิงเกล” บทที่ ๑๕๐๕ ความว่า

หญิงสาวคนหนึ่งผู้	เพียบเพ็ญ ทรัพย์แล
คิดจัดตั้งสภา	กาชาด
“ฟลอเรนซ์ในดิงเกล”	อังกฤษ สตรี
เสียทรัพย์นับมากปราศ	เสียดาย
ซื้อหายมากได้	พร้อมสรรพ
อีกเครื่องมือสำหรับ	ใช้ครบ
ชักชวนพวกพ้องกัน	ได้มาก
ยกออกสนามรบ	ไปกลัว ๆ

(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๒.๒ โคลงนันททายี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงนันททายี จำนวน ๑ บท ตัวอย่างโคลงโบราณชื่อ “นันททายี” บทที่ ๑๔๒๒ ความว่า

หลานได้ทราบข่าวโปรด	โคลงนันททายี
จึงคิดประพันธ์ดู	สักบท
ไม่เหมาะเพราะปัญญา	ชักเสื่อม ลงชื่อ
มันสมองหมดแล้ว	แต่งเลว ๆ

(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๓ โคลงสามสุภาพ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงสามสุภาพ จำนวน ๓ บท ตัวอย่างโคลงสามสุภาพชื่อ “คำแหงมหาราชสุโขทัย” บทที่ ๔๔ ความว่า

ประนมกรไว้หว่างทรวง	พระร่วงท่านตรัสไว้
คือลามประเสริฐได้	จากฟ้าบ่เทียม เท้าเอย
ประนมกรไว้หว่างทรวง	พระร่วงท่านตรัสไว้
น่านาอาชีวะให้	อีกทั้งปัญญา ยิ่งเอย
ประนมกรไว้หว่างทรวง	พระร่วงท่านตรัสไว้
ทรงสั่งพวกเราให้	ก่อกู้กำลัง ชาติเอย

(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๔ โคลงสี่สุภาพเขียนในรูปจดหมาย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลเขียนโคลงสี่สุภาพในรูปจดหมาย ชื่อว่า "จดหมาย" บทที่ ๑๓๓๔ ความว่า

“คุณพี่ที่รัก

น้องมานี้ระลึกว่าคราวนี้มีได้ร่ำลากับคุณพี่สักหน่อย น้องอยาก
ที่จะให้พี่ปองมาส่งสถานี แต่ได้เป็นไปโดยไม่สำเร็จ ใจจิตน้องแทบจะขาด
อย่างไรบอกไม่ถูกจริงจริงพี่ปองพี่ปอง หมู่นี้คิดถึงมากที่สุด ไม่แกล้งพูดเลย
เพราะว่าน้องไม่เคยอยู่บ้านเลย

คุณพี่นั่งเฉย ลืมส่งข่าวคราวหวังว่าไม่เกียจคร้าน

แต่น้อง

ป.ม.”

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ถอดเป็นโคลงสี่สุภาพ ได้ ๓ บท ดังนี้

คุณพี่ที่รักน้อง	มานี้
ระลึกว่าคราวนี้	มิได้
ร่ำลากับคุณพี่	สักหน่อย
น้องอยากที่จะให้	พี่ปองมาส่ง
สถานีแต่ได้	เป็นไป
โดยไม่สำเร็จใจ	จิตน้อง
แทบจะขาดอย่างไร	บอกไม่ ถูกจริง
จริงพี่ปองพี่ปอง	หมู่นี้คิดถึง
มากที่สุดไม่แกล้ง	พูดเลย
เพราะว่าน้องไม่เคย	อยู่บ้าน
เลยคุณพี่นั่งเฉย	ลืมส่ง ข่าวคราว
หวังว่าไม่เกียจคร้าน	แต่น้อง ป.ม.

การแต่งโคลงสี่สุภาพในรูปของจดหมายดังกล่าว มีลักษณะเป็นโคลงกลอักษร โคลงกลอักษรเป็นโคลงที่เขียนซ้อนเงื่อนไขคำให้ยกเยื้องไปต่าง ๆ คล้ายปริศนาอักษรไขว้ ผู้อ่านต้องใช้สติปัญญาขบคิดจึงจะอ่านได้ถูกต้องตามลักษณะของโคลงแต่ละชนิด เป็นการแสดงความสามารถของผู้แต่งและทดสอบสติปัญญาของผู้อ่าน เพิ่มความสนุกสนานเพลิดเพลิน (กำชัย ทองหล่อ. ๒๕๔๐ : ๕๒๙)

๑.๓.๕ โคลงกระหู่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่ง ๑ บท แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพชื่อ "ศิริ บัวศรี" บทที่ ๑๓๘๓ ความว่า

อายุ ศิริได้
 วรรณะ ศิริปาน
 สุขะ ศิริสราน
 พละ ศิริแล้ว

ยีนนาน
 ประดับแก้ว
 เริงริน เสมอณา
 เลิศล้ำกายใจ ฯ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๖ โคลงแต่งร่วมกับคำประพันธ์ประเภทอื่น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอก
 จากแต่งโคลงประเภทใดประเภทหนึ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเดียวยแล้ว ท่านยังแต่งโคลงร่วมกับคำประพันธ์
 ประเภทอื่นด้วย ได้แก่

๑.๓.๖.๑ ใช้โคลงสี่สุภาพกับกาพย์ยานี ๑๑ ในเรื่อง “มานอนอยู่ม่อนน้อย(๑)”
 เรื่อง “ฝนเม็ดเดียว” ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพชื่อ “มานอนอยู่ม่อนน้อย(๑)” บทที่ ๑๒๕๕ ความว่า

โคลงสี่สุภาพ	มานอนอยู่ม่อนน้อย	อาลัย
	ทุกข์ไม่เหลือภาพใด	สักน้อย
	สรรพโศกโรคโศภภัย	สูญหมด
	ยังแต่จิตละห้อย	เมื่อครั้งจะจร
กาพย์ยานี ๑๑	มานอนอยู่ม่อนน้อย	แสนละห้อยเมื่อจะจร
	ทุกข์ไขใจอาวรณ์	ก็หายวับไปกับตา
	บุปผาแลวิไล	ล้วนเจ้าได้ปลูกขึ้นมา
	ปลูกไม้ชื่อมิตรภา-	ระชาบซึ่งจึงอาลัย
		(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๖.๒ ใช้โคลงสี่สุภาพกับปฐยัตถ์ฉันทน์ (ธงชัย สุนจนจักร. ๒๕๓๘ : ๗๔-
 ๗๘) ในเรื่อง “ศัพท์สวรรค์” บทที่ ๑๕๘๓ ความว่า

โคลงสี่สุภาพ	มนุสโส สิ นี้	ศัพท์สวรรค์
	เชิญเพื่อนเตือนตนวัน	ละครัง
	เมื่อเสร็จเรื่องพัพพัน	กับโลก
	มนุสโส สิ ตั้ง	ใจทบให้ตอบกัน
		
ปฐยัตถ์ฉันทน์	อเสวนา จ พาลาน	ปณฺทิตานญจ เสวนา
	ปุชา จ ปุชนียาน	เอตมฺมจฺลมฺตฺตม
	ปฏฺฐูปเทสวาโส จ	ปุพฺเพ จ กตปญฺญตา
	อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ	เอตมฺมจฺลมฺตฺตม
		

เอตาทิสานี กตฺวาน สพฺพตฺถมปฺราชิตา
 สพฺพตฺถ สโตถิ คจฺจนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคฺลมฺตฺตมนฺติ
 (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔ คำประพันธ์ประเภทฉันท มีเนื้อหาเกี่ยวกับการยกย่องสัจดี บทอาศிரวาท หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เริ่มแต่งฉันทตั้งแต่เมื่อครั้งที่เป็นมหาดเล็กรับใช้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยท่านได้แต่งฉันท เรื่อง “ภาณุมาศ” บรรยายความงามของเมืองดุสิตธานี (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ๓๑) ไม่ปรากฏว่าท่านแต่งฉันทเป็นเรื่องยาว ๆ เหมือนกลอนสุภาพ โคลงสี่สุภาพหรือกาพย์ โดยท่านแต่งฉันทเพียง ๕ ประเภท จำนวน ๒๒ บทเท่านั้น เรียงจากมากไปหาน้อยคือ สัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙ จำนวน ๑๐ บท วสันตดิถีฉันท ๑๕ จำนวน ๖ บท ภูซงคประยาตฉันท ๑๒ จำนวน ๓ บท และปถวีฉันท ๑๗ จำนวน ๒ บท ส่วนอินทรวีเชียรฉันท ๑๑ ท่านคัดมาจากฉันทของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แทรกลงในคำประพันธ์ประเภทกาพย์ เรื่อง “ทวาทศทาน”

๑.๔.๑ สัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งสัททูลวิกิพิตฉันทจำนวน ๑๐ บท ๒ เรื่องคือ “โรงเรียนเซนต์ฟรังค์” บทที่ ๒๐๕ จำนวน ๕ บท และหัวข้อ “อาศிரวาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” จำนวน ๕ บท

ตัวอย่างสัททูลวิกิพิตฉันทชื่อ “โรงเรียนเซนต์ฟรังค์” บทที่ ๒๐๕ ความว่า

ท่านองเสนาะ	สิบแปดกุ่มกะประชุมประณมอุตมฤกษ์
	เชิญเทพยดาเบิก พระเนตร
	เพื่อเป็นองค์สขีพะยานวรีเศษ
ข้ามุ่มมโนเจต-	ตะนา
	ทำงามมงคะละส่งกระแสนิจตะณา-
จารย์ในอดีตข้า	ประนม
	ทั้งโอนอ่อนศิระเกล้าประกอบกิจจะอุตม
เป็นพุ่มผกาสม	หทัย
	ศิษย์เซนต์ฟรังค์ระลึกพระคุณครูสมัย
ก่อนโน้นและในปัจจุบัน	จวบ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙ เป็นฉันทที่นิยมเขียนเป็นบทไหว้ครูหรือสรรเสริญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งฉันทนี้ให้แก่สมาคมนักเรียนเก่าเซนต์ฟรังค์ซิสซาเวียร์ นำด้วยสัททูลวิกิพิตฉันท ๑๙ ตามด้วยกาพย์ฉบบัง ๑๖ อีก ๖ บท

ส่วนอินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑ จำนวน ๗ บท เป็นฉันท์ที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คัดมาจากบทสวดนมัสการพระพุทธคุณของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ประกอบในร้อยกรอง ประเภทกาพย์ยานี ๑๑ เรื่องยาวของท่านคือ “ทวาทศทาน”

๑.๔.๒ วสันตติลกฉันท์ ๑๔ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งวสันตติลกฉันท์จำนวน ๖ บท หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งฉันท์วสันตติลกฉันท์ ๑๔ จำนวน ๖ บท คือ แต่งหัวข้อ “ถวายพระพร ๒๔๖๑” จำนวน ๒ บท หัวข้อ “ภาณุมาศ” จำนวน ๒ บท และหัวข้อ “คุณพี่ปอก” จำนวน ๒ บท ตัวอย่างวสันตติลกฉันท์ชื่อ “ถวายพระพร ๒๔๖๑” บทที่ ๖๐ ความว่า

ทรงชัยประเสริฐดุษฎีพระราม	นำสยามดำเนินเดิน
สู่ทางวิถีสิริเจริญ	บมิแพ้ครใด
ทรงสอดและส่องทิพยเนตร	กลเหตุประโยชน์ใน
บ้านเมืองสยามจะศิวิไลซ์	ก็เพราะองค์พระทรงธรรม
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และ วสันตติลกฉันท์ชื่อ “ภาณุมาศ” บทที่ ๑๓๒ ความว่า

หนึ่งในนครดุสิตนี้	ฤจะมีสถานใด
เทียบภาณุมาศรวีไล	ดูจะเมืองวิมานแมน
สวยสดสถิตยสล้าง	ศิริกลางประเสริฐแดน
จังหวัดดุสิตอุดมแสน	สุขะราษฎร์วิเศษเมือง
	เก่า
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

วสันตติลกฉันท์ชื่อ “คุณพี่ปอก” บทที่ ๑๓๘๐ ความว่า	
คุณพี่จะมีบรมสุข	นิรทุกข์จะกล้ำกลาย
โรคพยาธิก็จะหาย	และจะสาบจะสูญไป
โพลภัยและโรคหมีพนั้น	ดูจะมันประหนึ่งไฟ
วันเกิดก็คือชละก็ไหล	และจะดับมลายเพลิง ๕
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ฉันท์ชื่อ “ถวายพระพร ๒๔๖๑” แต่งถวายพระพรและสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วน “ภาณุมาศ” เป็นฉันท์กล่าวถึงความงามของเมืองดุสิตธานีที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งขึ้นเพื่อทดลองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบเมืองดุสิตธานีว่างามเหมือนดวงอาทิตย์และเมืองสวรรค์

ฉันท์ชื่อ “คุณพี่ปก” เป็นฉันท์แต่งเพื่ออวยพรเนื่องในวันเกิดของหม่อมหลวงปก มาลากุล พี่สาว โดยแต่งคละกับโคลงสี่สุภาพ ๑ บท วสันตติลกฉันท์ ๑๔ จำนวน ๒ บท กาพย์ฉบัง ๑๖ จำนวน ๕ บท ปิดท้ายด้วย กลอนสุภาพ ๒ บท

๑.๔.๓ ภูซงคปรยาตฉันท์ ๑๒ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งจำนวน ๓ บท ตัวอย่างภูซงคปรยาตฉันท์ชื่อ “ห้องสมุด” บทที่ ๑๘๐ ความว่า

๑๒

ฉลองเริ่มเฉลิมห้อง	สมุดของประชาชน
เจริญอายุมาจน	ประจวบครบประจวบปี
ผินับเดือนเสมือนเด็ก	ขนาดเล็กตรูณี
ผิดูงานประมาณมี	ประโยชน์ใหญ่ประไพสม
ประสงค์ช่วยประชาชาติ	ประชาราษฎร์นิยมชม
เสมอได้สมาคม	วิเศษวัฒนธรรม

๒๖ ตุลาคม ๒๔๙๔

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ภูซงคปรยาตฉันท์ ๑๒ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งบรรยายเนื่องในโอกาสฉลองวันครบรอบ ๑ ปี การก่อตั้งห้องสมุดประชาชนวัดสุทัศน์เทพวราราม ใช้คำตรงกับลักษณะบังคับครุ ลหุ และสัมผัสถูกต้อง

๑.๔.๔ ปถวีฉันท์ ๑๗ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งปถวีฉันท์ จำนวน ๒ บท ตัวอย่างปถวีฉันท์ชื่อ “ศกุนตลา” บทที่ ๖๐๐ ความว่า

สุดาศิริศกุนตลา	
วิมลโฉมประโลมหน้า	นิยม
อนาถอรอนงค์ระทม	
ประดุจจะทุกขะถมทวม	หทัย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ปถวีฉันท์ หัวข้อ “ศกุนตลา” นี้ เป็นฉันท์ที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ค้นพบใหม่ในต้นฉบับศกุนตลา ของรัตนกวีกาลิทัส ซึ่งไม่มีในคัมภีร์วุตโตทัย ท่านได้แปลจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นไทย เป็นตอนที่ท้าวทุษยันต์จำศกุนตลาไม่ได้

การใช้ฉันท์ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้ฉันท์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่อง ดังนี้

๑. ภูซงคปรยาตฉันท์ ๑๒ กล่าวถึงการฉลองห้องสมุดประชาชนวัดสุทัศน์เทพวรารามที่เปิดให้ประชาชนได้ใช้ครบหนึ่งปี แต่ง จำนวน ๓ บท

๒. วสันตดิถีจันท์ ๑๔ แต่งเป็นบทถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่ จำนวน ๒ บท โดยแต่งวสันตดิถีจันท์คล้องกับโคลงสี่สุภาพและกาพย์ฉบัง ชื่อเรื่อง “ถวายพระพร ๒๔๖๑” บรรยายความงามของดุสิตธานี จำนวน ๒ บท ชื่อเรื่อง “ภาณุมาศ” และเป็นบทอวยพรวันเกิดพี่สาว ๒ บท ชื่อเรื่อง “คุณพี่ปอก” แต่งนำด้วยโคลงสี่สุภาพ วสันตดิถีจันท์ กาพย์ฉบังและปิดท้ายด้วยกลอนสุภาพ

๓. สัททูลวิกิพิตจันท์ ๑๙ แต่งเป็นบทไหว้ครู และบทอาศิรวาท คือ แต่งพรรณนาพระคุณของบูรพาจารย์ ในพิธีรำลึกถึงครูบาอาจารย์โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาวีร์คอนแวนต์ แต่งนำเป็นคำฉันท์ จำนวน ๕ บท และจบด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ จำนวน ๖ บท แต่งเป็นบทอาศิรวาท ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด “พระบรมราชะประตรรศนีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ณ หอวิชาวุฒานุสรณ์ จำนวน ๕ บท

๑.๒ ลักษณะร้อยกรอง บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะดังนี้

๑.๒.๑ ลักษณะกลอน กลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งได้ถูกต้องตามลักษณะบังคับของกลอนทุกประการ จากการวิเคราะห์ลักษณะกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปลักษณะกลอนของท่านได้ดังต่อไปนี้ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ๑)

๑.๒.๑.๑ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค จำนวนพยางค์ในกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้วรรคละ ๘ พยางค์ ซึ่งเป็นจำนวนพยางค์ที่ทำให้จังหวะของกลอนลงตัวพอดีและเกิดความไพเราะด้วย คือ ๓/๒/๓ การใช้พยางค์ในแต่ละวรรคสรุปได้ดังนี้

- ลำดับที่ ๑ ใช้ ๘ พยางค์ ร้อยละ ๖๘.๖๐
- ลำดับที่ ๒ ใช้ ๗ พยางค์ ร้อยละ ๑๓.๒๕
- ลำดับที่ ๓ ใช้ ๙ พยางค์ ร้อยละ ๑๓.๒๕
- ลำดับที่ ๔ ใช้ ๖ พยางค์ ร้อยละ ๒.๖๙
- ลำดับที่ ๕ ใช้ ๑๐ พยางค์ ร้อยละ ๑.๓๕
- ลำดับที่ ๖ ใช้ ๑๑ พยางค์ ร้อยละ ๐.๘๔

ตัวอย่างกลอนที่ใช้คำวรรคละ ๗-๙ พยางค์ จากกลอนบทหนึ่งในหนังสือ “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑ ดังนี้

ขอถวายบังคมบรมบาท	พระมหาธีรราชผู้ทรงศรี
๘ พยางค์	๘ พยางค์
พระราชทานแสงสว่างกลางเวที	ซึ่งอยู่ที่วรรณะอุทยาน
๘ พยางค์	๘ พยางค์
ข้ารู้สึกรำลึกถึงพระคุณ	เป็นบุญที่ได้รับใช้ท่าน
๘ พยางค์	๗ พยางค์
ชีวิตจึงแจ่มใสเบิกบาน	ยอกรกราบกรานบังคมคัล
๗ พยางค์	๗ พยางค์

ณ บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้า	ดำริเอาโคลงกลอนมาจัดสรร
๘ พยางค์	๘ พยางค์
เป็นมัลลยให้ประทรศนีนัยนั้น	เฉลิมขวัญร้อยปีกระทรวงครู
๙ พยางค์	๘ พยางค์
ขอพระบารมีศรีสวัสดิ์	ช่วยขจัดอุปสรรคที่มีอยู่
๘ พยางค์	๙ พยางค์
ให้ประทรศนีนัยนี้เนา	และเชิดชูศักดิ์ศรีกวีไทย
๘ พยางค์	๘ พยางค์

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๑.๒ เสียงวรรณยุกต์คำทำยวรรค เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคของกลอนมีผลต่อความไพเราะของกลอน หากลงเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคไม่เหมาะสม จะทำให้กลอนขาดรสไพเราะ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งกลอนโดยลงเสียงวรรณยุกต์ได้เหมาะสม ทำให้กลอนของท่านไพเราะ เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคในกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปได้ดังนี้

- ๑) เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคที่ ๑ ท่านใช้เสียงวรรณยุกต์ครบทุกเสียง เรียงตามลำดับ คือ เสียงสามัญ เสียงโท เสียงเอก เสียงตรี และเสียงจัตวา
 - ๒) เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคที่ ๒ ท่านใช้เสียงวรรณยุกต์จัตวามากที่สุด รองลงไปคือเสียงโท เสียงสามัญและเสียงเอก ส่วนเสียงตรีใช้น้อย
 - ๓) เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคที่ ๓ ท่านใช้เสียงวรรณยุกต์เสียงสามัญมากที่สุด ส่วนวรรณยุกต์เสียงอื่นคือ เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา และเสียงเอก มีใช้บ้าง
 - ๔) เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคที่ ๔ ท่านใช้เสียงวรรณยุกต์เสียงสามัญมากที่สุด ส่วนวรรณยุกต์เสียงอื่นใช้น้อย
- สรุปเป็นแผนผัง ดังนี้

วรรคดับ	000/00/000	ใช้เสียงสามัญ เสียงโท เสียงเอก เสียงตรี
วรรครับ	000/00/000	ใช้เสียงจัตวา เสียงโท
วรรครอง	000/00/000	ใช้เสียงสามัญ เสียงตรี
วรรคส่ง	000/00/000	ใช้ เสียงสามัญ เสียงตรี

ตัวอย่างกลอนจากบทนำหนังสือ "บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่มที่ ๑
ดังนี้

<u>จำจะเขียนคำนำทำนองกลอน</u> <u>ว่าผู้จัดผู้สรนั้นตั้งใจ</u> <u>กล่าวคือถือว่าภาษาไทย</u> <u>เช่นมีเสียงดนตรีที่ได้มา</u> <u>มีทั้งภาษาราชศัพท์</u> <u>แต่ชาวไทยหลายคนไม่สนใจ</u> <u>ทั้งที่เรไทยได้พอขุน</u> <u>เมืองใดละมีพระเจ้าแผ่นดิน</u> <u>ฉะนั้นเราต้องเอาเป็นแบบอย่าง</u> <u>ต้องศึกษาค้นคว้ากระทั่งจน</u> <u>ส่วนการจัดประเพณีนั้น</u> <u>เป็นข้อข้อขอแถลงแบบแจ้งความ</u> <u>ภาษาไทยสมัยพัฒนา</u> <u>เดิมเรามีแต่คำ “พิพิธภัณฑ์”</u> <u>แต่การจัดความรู้ให้ดูนั้น</u> <u>จึงหาคำ “ประเพณี” นี้มาใช้</u>	<u>เขียนเสียก่อนเพื่อแจ้งแถลงไข</u> <u>ทำอะไรให้เกิดผลขึ้นมา</u> <u>มีอะไรเด่นดีมีคุณค่า</u> <u>เพราะว่ามีวรรณยุกต์ใช้</u> <u>นับภาษากวีด้วยก็ได้</u> <u>ลายมือเหมือนไก่เขียนแผ่นดิน</u> <u>เป็นผู้คำจุนภาษาศิลป์</u> <u>ทรงสร้างวรรณศิลป์ให้ปวงชน</u> <u>เสริมสร้างภาษาไทยให้เกิดผล</u> <u>ทุกทุกคนเห็นว่าภาษางาม</u> <u>ควรจะชี้แจงไว้แทนให้ถาม</u> <u>เริ่มแต่นาม “ประเพณี” นั้น</u> <u>ต้องคิดคำขึ้นมาแบบจัดสรร</u> <u>รวบรวมของสำคัญเข้ามาไว้</u> <u>จะเรียก “พิพิธภัณฑ์” หากจะไม่</u> <u>แปลได้ว่า “เอ็กซะบิชั่น”</u> (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากกลอนที่ยกมา ๘ บทข้างบนนี้ ใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยวรรคดังนี้

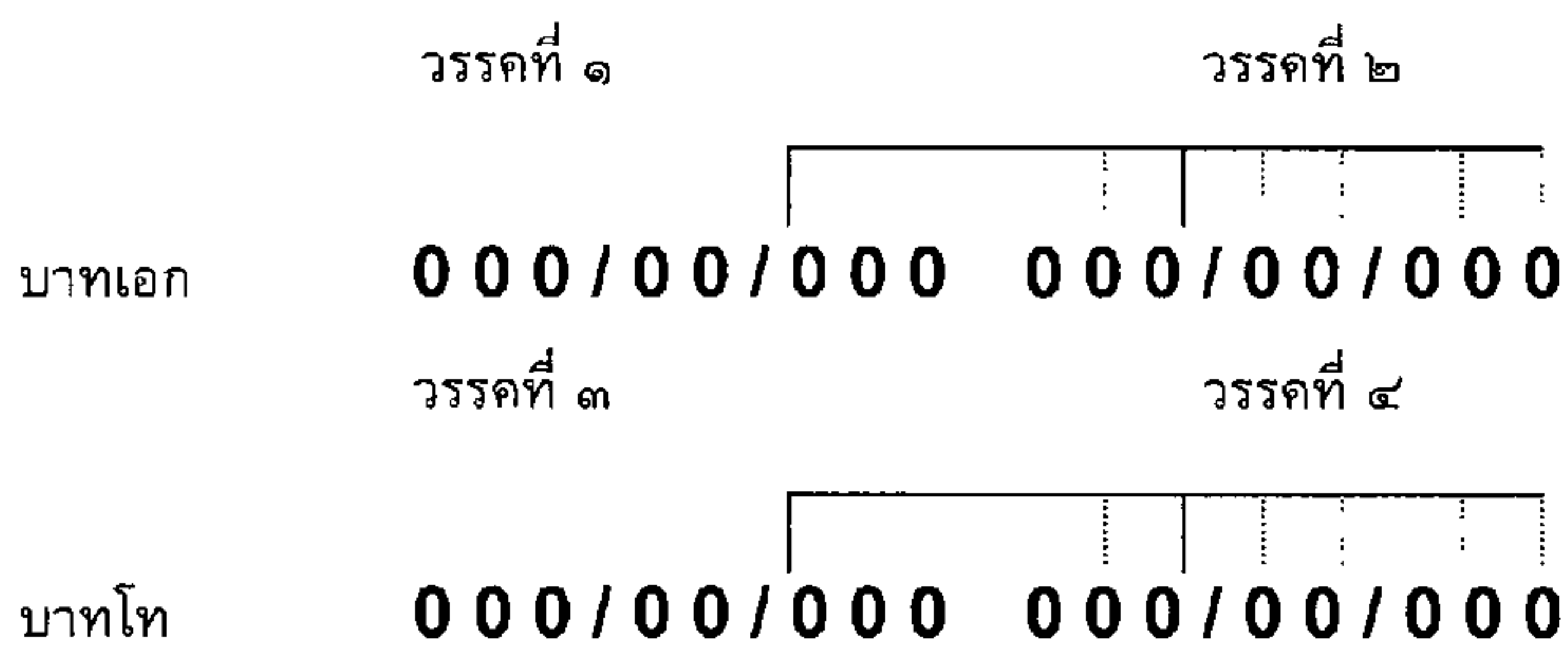
๑. คำทำยวรรคดับ : ใช้เสียงสามัญ ได้แก่คำ กลอน ไทย พัฒนา
 ใช้เสียงเอก ได้แก่คำ ศัพท์ อย่าง
 ใช้เสียงตรี ได้แก่คำ นั้น
 ใช้เสียงจัตวา ได้แก่คำ ขุน
๒. คำทำยวรรครับ : ใช้เสียงจัตวา ได้แก่คำ ไช ศิลป์ ผล ถาม สรรค์
 ใช้เสียงโท ได้แก่คำ คำ ได้ ไม่
๓. คำทำยวรรครอง : ใช้เสียงสามัญ ได้แก่คำ ใจ มา ดิน จน ความ ภัณฑ์
 ใช้เสียงตรี ได้แก่คำ ใช้
๔. คำทำยวรรคล่ง : ใช้เสียงสามัญ ได้แก่คำ มา ดิน ชน งาม ชัน
 ใช้เสียงตรี ได้แก่คำ ใช้ นั้น ไว้

๑.๒.๑.๓ ตำแหน่งสัมผัสนอก สัมผัสนอกเป็นสัมผัสบังคับ โดยเฉพาะสัมผัสนอกระหว่างพยางค์สุดท้ายของวรรคที่ ๑ กับพยางค์ที่ ๓ ของวรรคที่ ๒ และสัมผัสนอกระหว่างพยางค์สุดท้ายของวรรคที่ ๒ กับพยางค์ที่ ๓ ของวรรคที่ ๔ หากผู้ประพันธ์ไม่สามารถหาคำสัมผัสลงในตำแหน่งดังกล่าวได้ ก็สามารถเลื่อนสัมผัสมายังพยางค์ที่ ๑ พยางค์ที่ ๒ หรือเลื่อนสัมผัสไปยังพยางค์ที่ ๔ พยางค์ที่ ๕ พยางค์ที่ ๖ หรือพยางค์ที่ ๗ ได้ กลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมสัมผัสพยางค์ที่ ๓ มากที่สุด แต่ก็มี การเลื่อนสัมผัสไปยังพยางค์อื่นบ้าง สรุปได้ดังนี้

๑) ตำแหน่งของสัมพัสนอกระหว่างวรรคดับ (๑) และวรรครับ (๒) นิยมสัมพัสนอกในพยางค์ที่ ๓ มากที่สุด ร้อยละ ๔๘.๓๐ รองลงมาคือ สัมพัสนอกในพยางค์ที่ ๕ ร้อยละ ๒๙.๖๑ ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ มีน้อย

๒) ตำแหน่งของสัมพัสนอกระหว่างวรรครอง (๓) และวรรคส่ง (๔) นิยมสัมพัสนอกในพยางค์ที่ ๓ มากที่สุด ร้อยละ ๔๙.๑๙ ลำดับที่ ๒ คือ พยางค์ที่ ๕ ร้อยละ ๒๗.๕๐ ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ มีน้อย

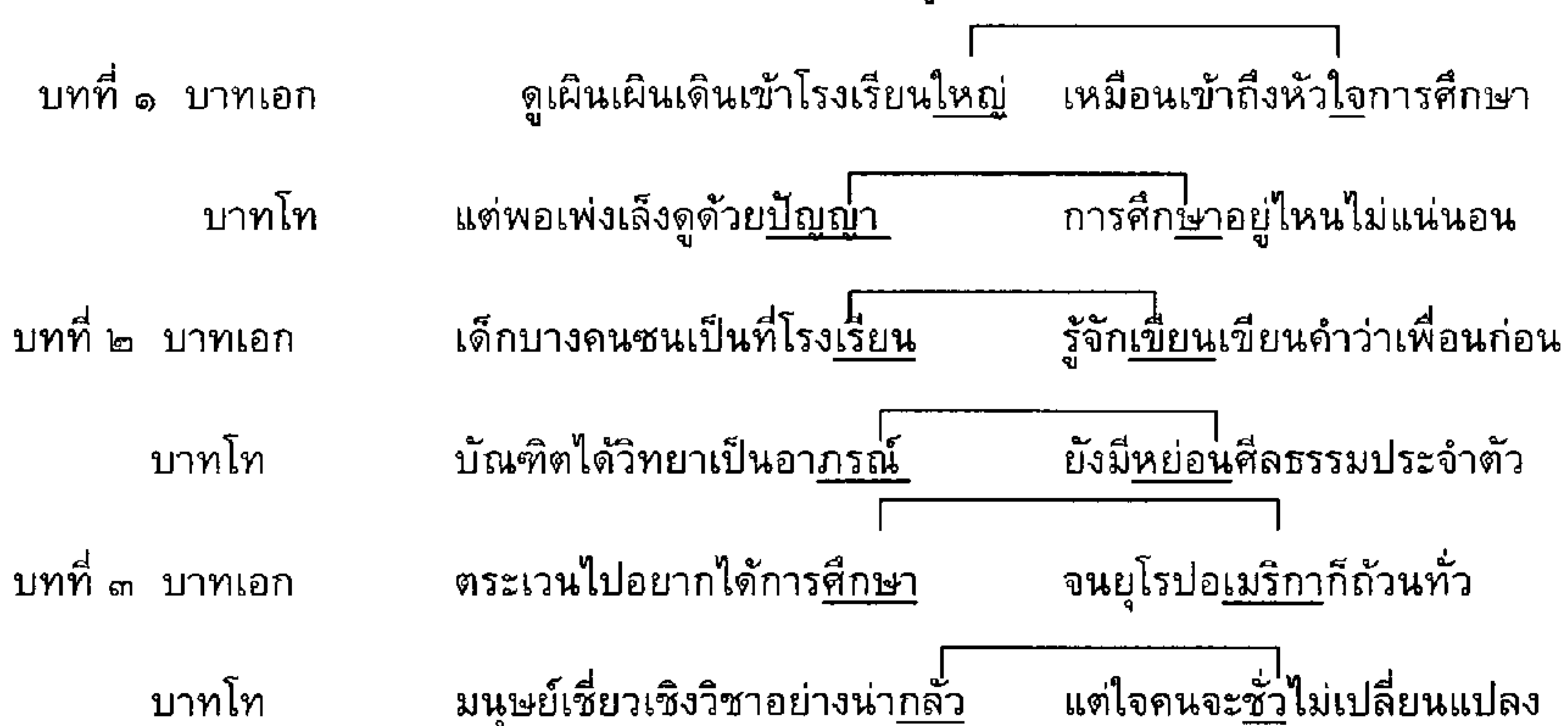
สรุปแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้สัมพัสนอกวรรคระหว่างวรรคที่ ๑ กับวรรคที่ ๒ และระหว่างวรรคที่ ๓ กับวรรคที่ ๔ ในพยางค์ที่ ๓ มากที่สุด ร้อยละ ๔๘.๗๔ รองลงไปคือ พยางค์ที่ ๕ ร้อยละ ๒๘.๕๕ ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ มีน้อย สรุปเขียนเป็นแผนผังได้ ดังนี้

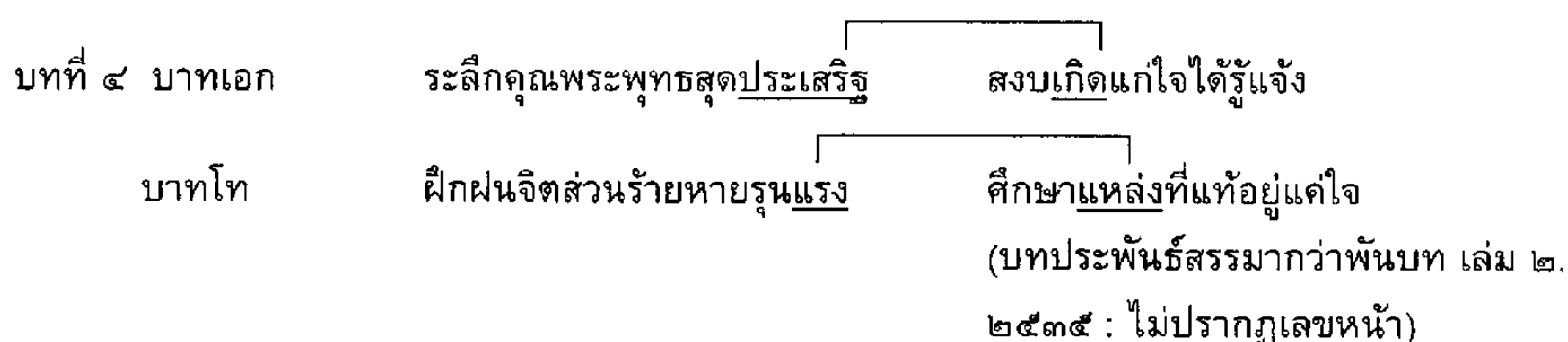

ตัวอย่าง

ตำแหน่งของสัมพัสนอกระหว่างวรรคที่ ๑ กับวรรคที่ ๒ และระหว่างวรรคที่ ๓ กับวรรคที่ ๔

กลอนชื่อ "การศึกษาอยู่ที่ไหน" บทที่ ๓๔๘ ดังนี้

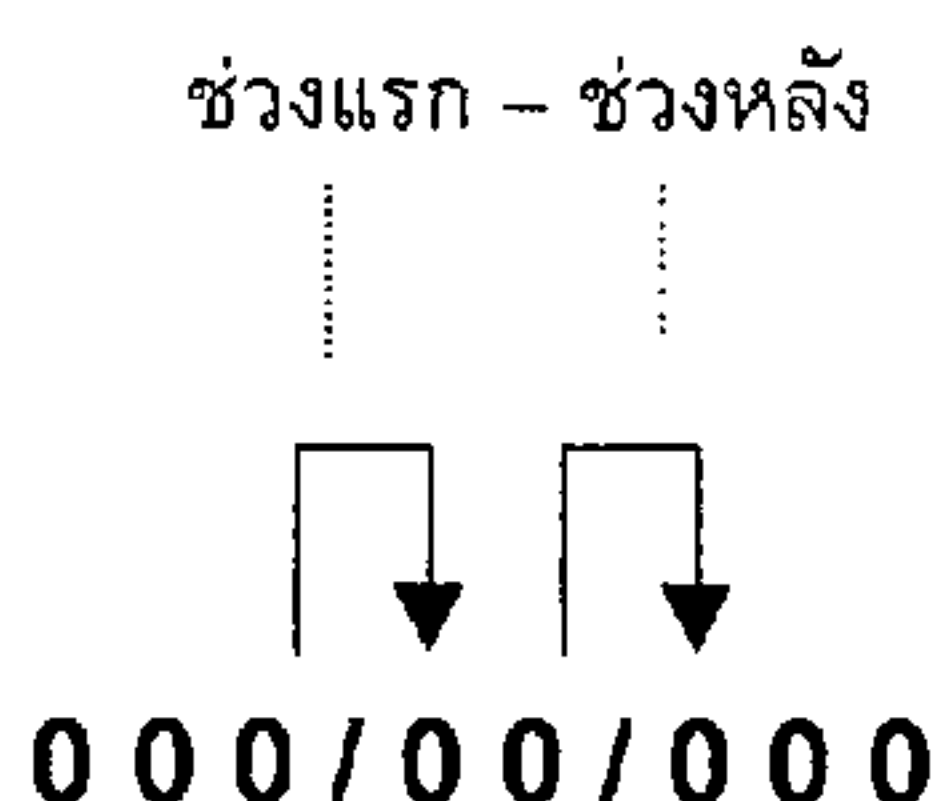

จากกลอนที่ยกมาข้างบน จำนวน ๔ บท มีลักษณะสัมผัสนอกระหว่างวรรคที่ ๑ กับวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๓ กับวรรคที่ ๔ ดังนี้

บทที่ ๑ บาทเอก สัมผัสกับคำที่ ๕ บาทโท สัมผัสกับคำที่ ๓
 บทที่ ๒ บาทเอก สัมผัสกับคำที่ ๓ บาทโท สัมผัสกับคำที่ ๓
 บทที่ ๓ บาทเอก สัมผัสกับคำที่ ๗ บาทโท สัมผัสกับคำที่ ๕
 บทที่ ๔ บาทเอก สัมผัสกับคำที่ ๒ บาทโท สัมผัสกับคำที่ ๓

๑.๒.๑.๔ สัมผัสใน ลักษณะสัมผัสในกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในแต่ละวรรคแบ่งเป็น ๒ ช่วง ดังนี้

ลักษณะสัมผัสในกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปได้ดังนี้

๑) วรรคที่ ๑ และวรรคที่ ๓ ช่วงแรกไม่มีสัมผัสใน ร้อยละ ๕๑.๘๒ ส่วนสัมผัสสระและสัมผัสอักษร รวมกันร้อยละ ๔๘.๑๖ ส่วนช่วงหลัง นิยมสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะรวมกัน ร้อยละ ๖๐.๐๖ โดยทั้งในช่วงแรกและช่วงหลังนิยมสัมผัสสระมากกว่าสัมผัสพยัญชนะ (ช่วงแรกสัมผัสสระ ร้อยละ ๓๗.๒๒ สัมผัสพยัญชนะ ร้อยละ ๑๐.๙๔ ส่วนช่วงหลังสัมผัสสระ ร้อยละ ๕๑.๕๙ สัมผัสพยัญชนะ ร้อยละ ๘.๔๗)

๒) วรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๔ ช่วงแรกไม่มีสัมผัสใน ร้อยละ ๖๓.๔๙ ส่วนสัมผัสสระและสัมผัสอักษร รวมกันร้อยละ ๓๖.๕๐ ส่วนช่วงหลัง นิยมสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะรวมกัน ร้อยละ ๕๕.๙๑ โดยทั้งในช่วงแรกและช่วงหลังนิยมสัมผัสสระมากกว่าสัมผัสพยัญชนะ (ช่วงแรกสัมผัสสระ ร้อยละ ๑๙.๑๔ สัมผัสพยัญชนะ ร้อยละ ๑๗.๓๖ ส่วนช่วงหลังสัมผัสสระ ร้อยละ ๔๓.๔๒ สัมผัสพยัญชนะ ร้อยละ ๑๒.๔๙)

ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "นพรัตน์" บทที่ ๒ - ๕ ดังนี้

บทที่ ๑	ระหว่างหก/สิบปี/ที่ล่วงแล้ว	มีดวงแก้ว/สว่าง/กลางเวหา
	ดวงที่หนึ่ง/พึงพระ/ศาสดา	ได้แก่/การศึกษา/ในอาราม
บทที่ ๒	ดวงที่สอง/ส่องไกล/เพื่อไทยราษฎร์	คือกฎหมาย/ประกาศ/ทั่วสยาม
	ตั้งโรงเรียน/ทั่วประเทศ/ทุกเขตคาม	ขนานนาม/เรียกว่า/ "ประชาบาล"
บทที่ ๓	แก้วดวงสาม/งามเด่น/เห็นได้ชัด	คือการจัด/ก่อสร้าง/วางรากฐาน
	ได้แก่/โรงเรียน/ฝึกหัดอาจารย์	วิชาการ/หนุนแน่น/แต่นั้นมา
บทที่ ๔	ดวงที่สี่/มี คุณ/อตุลย์เลิศ	ก่อกำเนิด/สามัคคี/ดีนักหนา
	คือสามัค/ยาจารย์/ที่ผ่านมา	เป็นครู/สภา/ในปัจจุบัน
		(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากกลอนที่ยกมาข้างบน จำนวน ๔ บท มีสัมผัสในดังต่อไปนี้

๑) วรรคที่ ๑ และวรรคที่ ๓

สัมผัสช่วงแรก ได้แก่สัมผัสสระ หนึ่ง - พึง, สาม - งาม, สี่ - มี

สัมผัสพยัญชนะ สอง - ส่อง

ในบทที่ ๑, ๒, ๓, ๔

สัมผัสช่วงหลัง ได้แก่สัมผัสสระ ปี - ที่, เทศ - เขต, เด่น - เห็น,

คุณ - ดุลย์

ในบทที่ ๑, ๒, ๓, ๔

ส่วนวรรคที่ ๓ บทที่ ๔ ไม่มีสัมผัสในเลย

๒) วรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๔

สัมผัสช่วงแรก ได้แก่ สัมผัสพยัญชนะ แก่ - การ ในบทที่ ๑

สัมผัสช่วงหลัง ได้แก่สัมผัสสระ สว่าง - กลาง, ว่า - ประชา,

สร้าง - วาง, สามัคคี - ดี ในบทที่ ๑, ๒, ๓, ๔

ส่วนวรรคที่ ๒ บทที่ ๑ และวรรคที่ ๔ บทที่ ๔ ไม่มีสัมผัสในเลย

๑.๒.๑.๕ ช่วงจังหวะของกลอนในแต่ละวรรค จังหวะกลอนในแต่ละวรรคที่เหมาะสม

จะทำให้กลอนไพเราะไม่ขัดเขิน เมื่ออ่านออกเสียงจะเกิดจังหวะที่ลงตัวพอดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้จังหวะในกลอนเป็นแบบ ๓/๒/๓ มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ ๗๑.๖๐ จังหวะในกลอนของท่านสรุปได้ดังนี้

ลำดับที่ ๑	จังหวะ ๓/๒/๓	ร้อยละ ๗๑.๖๐
ลำดับที่ ๒	จังหวะ ๓/๓/๓	ร้อยละ ๑๑.๓๖
ลำดับที่ ๓	จังหวะ ๒/๒/๓	ร้อยละ ๗.๘๖
ลำดับที่ ๔	จังหวะ ๓/๒/๔	ร้อยละ ๖.๓๐
ลำดับที่ ๕	จังหวะ ๒/๓/๓	ร้อยละ ๒.๙๘

ลำดับที่ ๖ จังหวะ ๓/๒/๒ ร้อยละ ๑.๗๖

ลำดับที่ ๗ จังหวะ ๔/๒/๓ ร้อยละ ๑.๒๖

ตัวอย่าง จังหวะกลอนในแต่ละวรรค จากกลอนชื่อ "ตึกใหญ่" บทที่ ๒๗๘ ดังนี้

ประเทศเรานั่นหรือ/คือตึกใหญ่ จะมั่นคง/อยู่ได้/เพราะรากฐาน	
๓/๒/๓	๓/๒/๓
เข้มตอกลิ้ง/ศึกษา/ประชาบาล	ส่วนนางงาน/นั้นหรือ/ก็คือครู
๓/๒/๓	๓/๒/๓
เราทำงาน/อาบเหงื่อ/เพื่อวางราก	ไม่มีใคร/ออกปาก/ว่าสวยหรู
๓/๒/๓	๓/๒/๓
บ้านเราเอง/จะหวังให้/ใครมาดู	แต่เรารู้/เราเห็น/เป็นสุขเอย
๓/๓/๓	๓/๒/๓
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)	

และกลอนชื่อ "ลูกศิษย์" บทที่ ๒๘๗ ดังนี้

เรียกผู้มา/ศึกษา/ว่าลูกศิษย์		เออผู้ใด/ได้คิด/บ้างหรือไม่	
๓/๒/๓		๓/๒/๓	
ว่าเป็นศัพท์/พิเศษ/ของไทย		ยกศิษย์ให้/เป็นลูก/ถูกทำนอง	
๓/๒/๓		๓/๒/๓	
เพราะมนุษย์/น้อยใหญ่/ในโลกนี้		ย่อมรักลูก/ไม่มี/เสมอสอง	
๓/๒/๓		๓/๒/๓	
เห็นว่าลูก/มีค่า/กว่าเงินทอง		ลูกศิษย์ของ/ครูก็เป็น/เช่นนั้นเอย	
๓/๒/๓		๓/๓/๓	
		(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)	

๑.๒.๒ ลักษณะกาพย์ กาพย์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะ ดังนี้

๑.๒.๒.๑ จังหวะของกาพย์ยานี ๑๑ จังหวะในกาพย์ยานี ๑๑ ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะดังนี้

๑) จังหวะตามแบบฉันทลักษณ์ของกาพย์ยานี ๑๑ คือ วรรคที่ ๑ จังหวะ ๒ / ๓ และวรรคที่ ๒ จังหวะ ๓ / ๓ ทำนองตามจังหวะของฉันทลักษณ์อย่างสม่ำเสมอ จังหวะของกาพย์ยานี ๑๑ มีจังหวะดังนี้

บาทที่ ๑ ๐๐/๐๐๐ ๐๐๐/๐๐๐
 บาทที่ ๒ ๐๐/๐๐๐ ๐๐๐/๐๐๐ ฯ

ตัวอย่างกาพย์ยานีชื่อ "ขาสอง" บทที่ ๗๘๖ ดังนี้

ขาสอง/ต้องยืนหยัด	อยู่ในวัด/นธรรมไทย
ตาสอง/มองออกไป	ยังโลกใหญ่/มโหฬาร
หูสอง/ต้องสดับ	ส่วนดีรับ/ปรับกิจการ
มือสอง/ต้องทำงาน	รวมทั้งด้าน/การวิจัย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และกาพย์ยานีชื่อ "หลงหกออย่าง" บทที่ ๑๔๒๐ ดังนี้

หลงนี้/มีก็อย่าง	เช่นหลงทาง/ในเวียงวัง
หลงตัว/มัวอยากดัง	มียอมแพ้/แก่ผู้ใด
หลงผี/การพนัน	แต่ละวัน/เสียเงินไป
หลงลืม/แบบผู้ใหญ่	ชอบซ้ำซ้ำ/จำนรรจา
หลงหญิง/เป็นยิ่งแล้ว	ยกเป็นแก้ว/กัลยา
หลงกล/คนชั่วช้า	มัวคิดว่า/เป็นเพื่อนกัน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) มีกาพย์ยานี ๑๑ บางบทที่ไม่ลงจังหวะดังข้อ ๑) แต่พบไม่มากนัก
 ได้แก่

- ลงจังหวะ ๒ / ๔ ในบาทที่ ๑ ตัวอย่างกาพย์ยานีชื่อ "อ้าพระมงกุฎเกล้าฯ" บทที่ ๘๘๖ ดังนี้

อ้าพระ/มงกุฎเกล้า	ข้าขอเฝ้า/บาทบงสุ
เชิญทอด/พระเนตรลง	ยังขอบเขต/ประเทศไทย
เศียรราบ/กราบบังคมทูล	นเรนทร์สุร/ภูวนัย
เพื่อเชิญ/เสด็จไป	ค่ายบ้านไร่/ที่มั่นคง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ลงจังหวะ ๓ / ๒ ในบาทที่ ๑ ตัวอย่างกาพย์ยานีชื่อ "อ้าพระมงกุฎเกล้าฯ" บทที่ ๘๘๘ ดังนี้

อำพระ/มณฑลเกล้า	แห่งพันธู์เฝ้า/สยามพงศ์
เสด็จ/ฝ่าปาดง	มาบ้านไร่/ราชบุรี
เพื่อบรม/เสื่อป่า	ให้แก่งกล้า/การราวี
เสื่อป่า/แข็งแกร่งมี	ชัยชนะ/เพราะพระองค์
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ดั่งนี้ - ลงจังหวะ ๓ / ๓ ในวรรคแรก บาทที่ ๒ ตัวอย่างกาพย์ยานีชื่อ "ไฉ่ว่าพระราชา" บทที่ ๙๐๕

ไฉ่ว่า/พระราชา	วชิระ/ขัตติยวงศ์
เชษฐพระ/เสด็จลง	ณ อนุสาวรีย์งาม
ประทับ/เป็นดวงใจ	ชาวบ้านไร่/โพธาราม
ราชบุรี/ยังมีนาม	ว่าเป็นเมือง/พระราชา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ดั่งนี้ - ลงจังหวะ ๔ / ๓ ในวรรคที่ ๒ บาทที่ ๒ ตัวอย่างกาพย์ยานีชื่อ "ไฉ่ว่าทางเสด็จ" บทที่ ๙๐๙

ไฉ่ว่า/ทางเสด็จ	สังวาลเพชร/ที่กลางไพร
ผูกจี/เจียรไน	ถือพระราช/นุสาวรีย์
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๒.๒ การลงเสียงวรรณยุกต์คำทำยวรรค หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ลงเสียงวรรณยุกต์คำสุดท้ายในแต่ละวรรค ในร้อยกรองประเภทกาพย์ยานี ๑๑ ดังนี้

วรรคที่ ๑ ลงวรรณยุกต์ได้ทุกเสียง เรียงตามลำดับมากไปหาน้อย ดังนี้

ลำดับที่ ๑ ลงเสียงวรรณยุกต์โท
ลำดับที่ ๒ ลงเสียงวรรณยุกต์เอก
ลำดับที่ ๓ ลงเสียงวรรณยุกต์ตรี
ลำดับที่ ๔ ลงเสียงวรรณยุกต์สามัญ
ลำดับที่ ๕ ลงเสียงวรรณยุกต์จัตวา

วรรคที่ ๒ ลงเสียงวรรณยุกต์สามัญอย่างเดียวเท่านั้น อาจใช้เสียงยักอื่นบ้างแต่น้อยมาก

วรรคที่ ๓ ลงเสียงวรรณยุกต์สามัญเป็นหลัก ส่วนวรรณยุกต์อื่นมีบ้างคือเสียงวรรณยุกต์โท และเสียงวรรณยุกต์จัตวา

วรรคที่ ๔ ลงเสียงวรรณยุกต์ ๒ เสียงเท่านั้น เสียงวรรณยุกต์จัตวา รongลงมาคือ
เสียงวรรณยุกต์สามัญ

๑.๒.๓ ลักษณะโคลง โคลงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะดังนี้

๑.๒.๓.๑ จังหวะในโคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพจะแบ่งจังหวะในวรรคแรกของแต่ละบาทเป็น ๒ - ๓ เป็น
ปรกติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านก็ใช้จังหวะ ๒ - ๓ เช่นเดียวกัน และอาจมีจังหวะ ๓ - ๒ บ้าง
๑) จังหวะ ๒ - ๓ ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพชื่อ "โชคดี" บทที่ ๑๒ ดังนี้

โชคดี/ที่ข้าเกิด	เป็นไทย
มีกษัตริย์/เป็นฉัตรชัย	ร่มเกล้า
ขอถวาย/พระพรใน	วาระ นี้นา
ให้พระ/มหาราชเจ้า	อยู่ดั่งฟ้าดิน ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงเรียนมัธยมสาธิตปทุมวัน" บทที่ ๒๕๔ ดังนี้

ชมโฉม/สาธิตเจ้า	อีกรรา
สมจิต/เสกสรรมา	ดั่งแก้ว
เป็นยอด/ในวนา	ปทุมมาศ
ผิขาว/ผู้นำแล้ว	เด่นได้อย่างไร
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บ้าน" บทที่ ๓๒๗ ดังนี้

การเรือน/ยังชีพให้	ผ่องใส
พูนเพิ่ม/พลังใจ	แต่เช้า
พ้นบ้าน/ผจญภัย	ทรหด
เย็นกลับ/คฤหาสน์เข้า	เขตบ้านกลับสบาย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โคลงสี่สุภาพ" บทที่ ๘๓๓ ดังนี้

โคลงสี่สุภาพข้า	จัดสรร
พิมพ์เล่น/เป็นของขวัญ	ก็ได้
ระลึก/นึกถึงวัน	กำเนิด
คณะ/อักษรไกล	กับหวังดวงมล
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ไม่ปรากฏชื่อ" บทที่ ๑๔๕๗ ดังนี้

ปิดมาน/ป่านปิดห้อง	อารมณ์
พวงเพชร/เก็จก่องสลอน	เก็บไว้
ขึ้นเอก/แจกเช่นละคร	เรื่องเอก
เปิดมาน/ออกอ่านได้	เมื่อต้องการชม
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) จังหวะ ๓ - ๒

ในโคลงสี่สุภาพที่ใช้จังหวะ ๓ - ๒ ปรากฏในกรณีต่อไปนี้ คือ
ลักษณะที่ ๑ จำนวนพยางค์ของคำ หากจำนวนพยางค์ในคำเป็น ๓
พยางค์ จังหวะของวรรคแรกจะเป็น ๓ - ๒ ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพชื่อ "วชิรรมเกล้า" บทที่ ๖๙ ดังนี้

<u>ประสพการณ์</u> เหล่านี้	เป็นพยาน
โดยเสด็จพระภูบาล	ฉัฐมเจ้า
ย่อมสบแต่/สิ่งสาร	ศรีสวัสดิ์
<u>วชิร</u> /รรมเกล้า	เกศแคว้นแดนสยาม
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ประสพการณ์ และ วชิร เป็นคำ ๓ พยางค์

ลักษณะที่ ๒ ความของคำ ในกรณีที่จังหวะเป็น ๓ - ๒ อาจต้องดูที่
ความของคำประกอบด้วย ตัวอย่างโคลงสี่สุภาพชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๙ ดังนี้

<u>เชิญท่านคิด/อีกครั้ง</u>	งานครู
<u>มองแต่ผิว/อาจดู</u>	เปลือกได้
<u>แต่ชาติจะ/เฟื่องฟู</u>	เพราะท่าน เองนอ
<u>ผู้อบรม/ศิษย์ให้</u>	เลิศด้วยคุณากร ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ปัญหาเด็ก" บทที่ ๒๗๙ ดังนี้

<u>ปัญหาเด็ก/เกิดขึ้น</u>	อย่างไร
<u>ครออย่าทอด/อาลัย</u>	บ่นอู้
<u>เหมือนว่าปราชัย</u>	เสียก่อน
<u>ที่จะคิด/ขันสู้</u>	ขบด้วยวิทยา ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "แปด" บทที่ ๑๔๖๒ ดังนี้

<u>แปดชั่วโมง/สละให้</u>	แก่ตน
<u>แปดชั่วโมง/ครูฝน</u>	ฝึกให้
<u>อีกแปดชั่วโมงคน</u>	มายุ่ง
<u>ยั่วประสาท/ข้าไซ้</u>	เสร็จสิ้นหมดเวลา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๓.๒ การใช้เสียงวรรณยุกต์

๑) การใช้เสียงวรรณยุกต์ในจตุรร้อยสัมผัส เสียงวรรณยุกต์ในจตุรร้อยสัมผัสในคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพชุดที่หนึ่ง คือ ระหว่างคำที่ ๗ ของบาทที่ ๑ สังกสัมผัสมายังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๒ และ ๓ โบราณจารย์นิยมใช้เสียงจัตวา ๒ ใน ๓ แห่ง ซึ่งถือว่าทำให้โคลงไพเราะ (สมปอง พิริยกิจ. ๒๕๑๓ : ๓๒)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้เสียงสามัญทั้งสามตำแหน่งในการร้อยสัมผัสมากที่สุด และพบเสียงวรรณยุกต์จัตวาในตำแหน่งดังกล่าวเพียงบทละไม่เกินหนึ่งแห่ง ลักษณะเสียงวรรณยุกต์ในตำแหน่งร้อยสัมผัสดังกล่าวท่านนิยมตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ลำดับที่ ๑	สามัญ –สามัญ –สามัญ	พบมากที่สุด
ลำดับที่ ๒	จัตวา –สามัญ –สามัญ	พบรองลงมา
ลำดับที่ ๓	สามัญ –สามัญ –จัตวา	พบรองลงมา

ลำดับที่ ๔ สามัญ – จัตวา – สามัญ พบรองลงมา

ตัวอย่าง

เสียงสามัญ – สามัญ – สามัญ

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ดวงใจของชาติ" บทที่ ๓๑ ความว่า

พระเอยพระผู้ผ่าน	แผ่นไผ่
ปกเขตทุกเพศวัย	ทั่วหน้า
ประทับดุจดวงใจ	ของชาติ
ขอพระคงคู่ฟ้า	ร่มเกล้ากระหม่อมไทย ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "มหาวิชราวุธานุสสติ" บทที่ ๕๘ ดังนี้	
ใครหนอเจนจบรู้	วิทยา
ใครเพ่งพิริยะมา-	นะสู
ใครหวงหวงประชา	ชนชาติ
ใครคิดพิณิจรู้	เหตุด้วยเล็งไกล
.....	

ยกเสียส่วนที่เข้า	รณรงค์
ยามสงบพระองค์	ไปคร้าน
ทุกเมื่อเชิ้อวันทรง	เขี่ยนขีด
เป็นมรดกด้าน	โปรดเกล้า ฯ มาเอง
.....	

น้ำชมสมบัติล้ำ	เลิศไกร
ผลผลิตของคนไทย	ที่แท้
ชาติไทยบ่แพ้ใคร	ในโลก
เปรียบยากหากเปรียบแม่	โลกด้านอัสตง
.....	

พระองค์เสียสละให้	ชาวเรา
เพียงแต่จะรับเอา	เท่านั้น
เว้นแต่พวกที่เขารู้	ยังหย่อน
ถาพวกที่หัวรั้น	ชอบค้ำของดี
สิ่งใดทรงคิดสร้าง	ให้คน ไทยนา
ทรงพระราชนิพนธ์	บอกไว้
อย่าพ้ออย่าจำนน	เสียก่อน
ครวญคิดดูจะได้	ซาบซึ่งตรึงกลม
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช" บทที่ ๑๒๒ ความว่า

ละครจบเจ้าปรบ	มือกราว
ห่อนทราบ <u>ว่าเมื่อคราว</u>	ฝึกซ้อม
ผู้ใด <u>เด่นกว่าดาว</u>	ดวงเด่น
ทุกสิ่งจึง <u>พริกพร้อม</u>	ที่หน้าเวที ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงเรียนมหาดเล็กหลวง" บทที่ ๒๒๑ ความว่า

โซคงามยามโน้น <u>หก</u>	สิบปี แล้วนา
เมื่อ <u>พระมหาธิ-</u>	รราชเจ้า
ทรง <u>มุ่งผดุงชี-</u>	วิตพวก เรานอ
พระจึงได้ <u>โปรดเกล้า ฯ</u>	ก่อตั้งโรงเรียน

พากเพียรสรุปข้อ สำคัญ
พระประสงค์ทรงธรรม มุ่งไว้
“ระเบียบ” กับ “กตัญญู” คู่ กันแฮ
เรานักเรียนจึงได้ ฝึกครั้งยังเยาว์

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสียงจัตวา – สามัญ – สามัญ

โคลงสี่สุภาพชื่อ "นางจันทน์" บทที่ ๕๐ ความว่า

ยามนั้น <u>ไทยอ่อนน้อม</u>	ต่อ <u>เขมร</u>
ปีหนึ่ง <u>ต้องถูกเกณฑ์</u>	ส่วยน้ำ
แต่ <u>ครั้งพระร่วงเป็น</u>	ผู้ปกครองนา
สามารถ <u>ฉลาดล้ำ</u>	คิดกู้ชาติไทย

ใจขอมรู้สึกเหี้ยม โมโห
พระร่วงจะเติบโต บัดหน้า
จึงรีบสั่งเตโช ไปละ- วัแล
จับพระร่วงส่งข้า จักล้างชีวี

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ปลื้มใจ" บทที่ ๒๗๔ ความว่า

ปลื้มใจไข้หนักแก้	กลับ <u>หาย</u>
ครูก็เปรียบกับ <u>นาย</u>	แพทย์ <u>นั้น</u>
ลงแรงสั่งสอน <u>ราย</u>	ที่ <u>อ่อน</u>
จนสอบได้เลื่อน <u>ชั้น</u>	ปลาบปลื้ม <u>เปรมใจ</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "แม่ผวา" บทที่ ๗๗๗ ความว่า

เหมือนเมื่อลูกกลับบ้าน <u>แม่ผวา</u>	
ลูกรักลูกกลับ <u>มา</u>	สู่ <u>เหยา</u>
กิจธุระ <u>นา</u>	ทิ้งทอด <u>หมด</u> <u>แฮ</u>
ปลื้มจิตศิษย์ <u>เก่า</u> <u>เข้า</u>	เขตรั่ว <u>โรงเรียน</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสียงสามัญ – สามัญ – จัตวา

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โสมนัสไม่น้อย" บทที่ ๔๖ ความว่า

อุดมทั้งภาค <u>พื้น</u>	พสุ <u>ธา</u>
ปลาวาย <u>น้ำ</u> ใน <u>นา</u>	ปลุก <u>ข้าว</u>
รัชกาลที่ <u>หก</u> <u>หา</u>	ทุก <u>ข์</u> <u>บ่</u> <u>มี</u> <u>เลย</u>
ภัยจากคนต่าง <u>ด้าว</u>	บ่ <u>ได้</u> <u>เคย</u> <u>มี</u>
.....	
ใครใคร <u>คำ</u> <u>สัต</u> <u>ว์</u> <u>คำ</u>	นา <u>นา</u> <u>สัต</u> <u>ว์</u> <u>แฮ</u>
ประวัติ <u>ความ</u> เป็น <u>มา</u>	นั่น <u>ไซ</u> <u>ร้</u>
ใครใคร <u>จะ</u> <u>ศึก</u> <u>ษา</u>	สมัย <u>ใหม่</u> <u>นี้</u> <u>นอ</u>
เปิด <u>มหา</u> <u>วิ</u> <u>ท</u> <u>ฯ</u> <u>ให้</u>	ชื่อ <u>แม่</u> <u>น</u> <u>ขุน</u> <u>ร</u> <u>าม</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "วชิรรมเกล้า" บทที่ ๖๙ ความว่า

ประสพการณ์เหล่านี้	เป็นพยาน
โดยเสด็จพระภูบาล	จันทรเจ้า
ย่อมสบแต่สิ่งสาร	ศรีสวัสดิ์
วชิรรมเกล้า	เกษตรวันแดนสยาม

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ปถพี" บทที่ ๒๗๕ ความว่า

ปถพีมีคำพัน	รำพัน
รองรับภูผาอัน	หนักแปล้
ก่อเกิดรุกขชาติสรรพ	เสริมสุข
อีกถิ่นประเทศแท้	ที่ร้องเรียก "ไทย"

ครุฑมีคำพัน	รำพัน
รองรับภาระอัน	หนักแปล้
ก่อเกิดวิทยาสรรพ	เสริมสุข
อีกจิตมนุษย์แท้	ที่ร้องเรียก "ไทย"

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสียงสามัญ – จัตวา – สามัญ

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โสมนัสไม่น้อย" บทที่ ๔๖ ความว่า

แสนงามตามที่ได้	กล่าวมา
สืบชาติเชื้อพรรษา	เจ็ดร้อย
ของดีที่พัฒนา	ไทยเก่ง จริงแฮ
โสมนัสไม่น้อย	ที่ได้เป็นไทย ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เข้าถึงใจ" บทที่ ๖๗ ความว่า

บัวบานจากย่านทอง	ทะเลตม
แต่ดอกสะอาดสม	จิตแล้
ของดีสืบทอด	เงียบอยู่
จนกระทั่งคิดแก้	ก่อนให้โอฬาร

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บริหารการศึกษา" บทที่ ๑๘๓ ความว่า

ทำดีมีพวกพ้อง	คอยตาม
ทำชั่วทุกคนห้าม	เหยียดหน้า
ครูดีชาตงดงาม	เพราะศิษย์ ดีแฮ
ครูไม่ดีชาติล้า	ศิษย์ล้วนเลวลง

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "อ่างแก้ว" บทที่ ๗๙๑ ความว่า

พายเรือในอ่างแก้ว	โอพาร์
ใช้หนุ่มประมงหา	สัตว์น้ำ
ชาวเวียงเจ็ดลินพา	สาวล่อง เรือแฮ
แต่ไฉนร้างล้ำ	เลิศคล้ายสากล

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) การใช้เสียงวรรณยุกต์ทำยบท

โคลงสี่สุภาพนิยมใช้เสียงจัตวาในคำทำยบท ซึ่งถือว่าทำให้โคลงไพเราะพิเศษอีกประการหนึ่ง (สมปอง พิริยกิจ. ๒๕๑๓ : ๗๓) โคลงสี่สุภาพของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้เสียงสามัญในคำทำยบท มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นเสียงจัตวา

เสียงสามัญ ได้แก่ โคลงสี่สุภาพชื่อ "จากสวรรค์" บทที่ ๒๘ ความว่า

พระเสด็จมาจากด้าว	แดนสวรรค์
ปกเกล้าทั่วเขตขัณฑ์	แห่งไท่
เหล่าข้าศึกษากัณฑ์	พาณิชย์
ขอถวายพระพรให้	คู่ฟ้าภูมิพล

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บรรยาย" บทที่ ๖๖ ความว่า

บรรยายหลายเรื่องสั้น	สมประสงค์
เปรียบละครจบองค์	สุดท้าย
พระคุณแห่งพระมง-	กุฎเกศ สยามแฮ
ปกิระข้าคล้าย	เมื่อครั้งก่อนกาล
น่านมาเป็นข้าพระ-	มหาธิ- ราชนอ
มอถวายกายชี-	วิตไว้
แต่พระถ้วนจรัส	เสด็จสู่ สวรรค์นา
พระราชสุดาได้	จากฟ้ามาแทน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "หัตดินประร่อน" บทที่ ๙๙ ความว่า

หัตดินประร่อน	ราวไฟ
เมืองช่องฮอยยกไป	รูกล่อม
ช่องฮอยนั่นคือใคร	ถามหน้อย เกิดนา
ไปชอบตอบอ้อมค้อม	ชาตินั้นเวียดนาม
พยายามเตือนสติให้	ระวัง
เสือป่าลูกเสือฟัง	เกิดเจ้า
พระโปรดแต่เมื่อยัง	ทรงราชย์ อยู่นา
เจ็ดสิบห้าปีเข้า	เขตข้ามขอบปี
เวลามีมากทั้ง	เงินทอง
จับจ่ายขยายงานตรอง	ตรึงได้
มัวมุ่งแต่ฉลอง	พระบาท
โดยปฏิบัติให้	ยุ่งทั้งพระนคร
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ยอม" บทที่ ๓๒๖ ความว่า

การยอมมิใช่แพ้	ดอกสหาย
เพื่อชาติอาจยอมตาย	อริแพ้
ยอมเหนื่อยหน้อยโง่กลาย	เป็นเก่ง ก็มี
ยอมเพื่อชนะโลกแล้ว	ชื่อมั่นมารวิชัย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "แสงที่กวีสร้าง" บทที่ ๔๓๒ ความว่า

คณะใดจักสู้	อักษร
ที่อยู่โคลงกลอน	ภาพย์บ้าง
แม้เมื่อมนุษย์มรณ	ม้วยหมด
แสงที่กวีสร้าง	อยู่สู้ <u>แสงรวี</u>
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ไปเสร็จสิ้น" บทที่ ๑๕๒๔ ความว่า

เขียนไปไปเสร็จสิ้น	อวสาน
คนแก่เล่านิทาน	เย็นเยื่อ
ขอให้ท่านผู้อ่าน	รอน้อย
ท่านจะไม่ต้องเก้อ	ก่อนขึ้นปีมะ <u>โรง</u>
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสียงจัตวา

โคลงสี่สุภาพชื่อ "นางจันทน์" บทที่ ๕๐ ความว่า

ปางแกลงพระเกียรติช้อง	กษัตริ์ ท่านนา
พระแม่จันทน์เทวี	ท่านท้าว
แห่งพระร่วงผู้ปรี-	ชาเขียว ชาญเอย
พระเกียรติเกริกอระราว	ประจักษ์แจ้งแหล่ง <u>สยาม</u>
.....	
นางจันทน์ทราบข่าวแจ้ง	ใจหาย
ข่าวศึกไปดูตาย	จักสู้
ยอมตนสืขีพมลาย	บ่หลีก เสียงแฮ
เป็นสตรีก็รู้	เรื่องคร้ามศึก <u>ไฉน</u>
ให้เกณฑ์สะพริบพร้อม	พลไกร
เคลื่อนทัพสู่ชายไพร	ดอดด้อม
ยกพลลอบเข้าไป	ตีสกัด กันเฮย
ขอมเหม่อเผลอสติล่อม	แหลกแพ้ว <u>พลาญ</u>
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ยามเช้า" บทที่ ๑๕๐๙ ความว่า

ยามเช้าเมื่อตื่นพร้อม	คุยพรรณ-นาเอย
ยามบ่ายกินข้าวกัน	พี่น้อง
ยามเย็นแบดมินตัน	สนุก
ยามค่ำเฝ้าขั้บร้อง	นึกแล้วใจหาย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๓.๓ การใช้คำตายแทนในตำแหน่งรูปวรรณยุกต์เอก

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้คำตายแทนคำเอก การใช้คำตายแทนคำเอกนี้ พบอย่างสม่ำเสมอแทบทุกบท ตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพชื่อ "สุริย์และจันทร์" บทที่ ๓๐ ว่า

พระองค์พระโปรดให้	ความหวัง
แก่เด็กมีเคราะห์ดัง	เรื่องนี้
อยู่กับพ่อแม่ยัง	มีดอยู่ นั้นนา
พระประสาทช่องซี้	ช่วยให้เห็นทาง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "คู่ฟ้าราชัน" บทที่ ๓๒ ว่า

มโนสำนึกน้อม	นอบเศียร
ตั้งจิตต่างรูปเทียน	เกิดให้
กอปรกิจพิธีฐเพียร	แทนพุ่ม ผกานอ
ขอถวายพระพรให้	คู่ฟ้าราชัน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า" บทที่ ๕๗ ว่า

อบรมเสื่อป่าให้	อดทน
ผิวมารมาผจญ	จักสู้
เตรียมรักชะชาติตน	ใครติ ได้ฤา
เยี่ยงพยัคฆ์ผู้	หวังถ้ำถีนพนา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " วชิรรมเกล้า" บทที่ ๖๙ ว่า

ประสบการณ์เหล่านี้	เป็นพยาน
โดยเสด็จพระภูบาล	ฉันทเจ้า
ย่อมสบแต่สิ่งสาร	ศรีสวัสดิ์
วชิรรมเกล้า	เกศแคว้นแดนสยาม ฯ

(บทประพันธ์ธรรมากว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " สุดเสน่ห์" บทที่ ๙๒ ว่า

แสนงามทรา <u>ม</u> สวสดีเจ้า	จ่อใจ พี่เอย
พี่จึงรักทรา <u>ม</u> วัย	ห่อนแกล้ง
และจัก <u>ร</u> ัก <u>อ</u> รทัย	สุดเสน่ห์
จวบมหาสมุทรแห่ง	รักเจ้ายังคง ฯ

(บทประพันธ์ธรรมากว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " ขอบใจคนชั่ว" บทที่ ๓๘๑ ว่า

ยามยลคนชั่วช้า	ขอบใจ
ขาดชั่วด้อย่างไร	ห่อนรู้
วาวอดส่งปลอ่ดภัย	ลอยเด่น
มีพ่ายต้องมีผู้	พิชิตด้วยเสมอไป ฯ

(บทประพันธ์ธรรมากว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " ความเป็นไทย" บทที่ ๔๒๐ ว่า

ไทยดีมี <u>พ</u> ระเจ้า	จอมไทย
เป็น <u>พ</u> ระมุขครองใจ	ทุกผู้
พระราช <u>า</u> ปไทย	มีกษัตริย์
ไม่ <u>ก</u> รา <u>บ</u> ไหว้ไปรู้	ว่าเจ้าชาติใด

(บทประพันธ์ธรรมากว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " ผ่องแม้นนางงาม" บทที่ ๑๓๑๗ ว่า

ลายสือไทย <u>เจ็ด</u> ร้อย	พรรษา
ได้ผ่านการพัฒนา	<u>มาก</u> แล้ว
พญัญชนะกว่า	<u>สี่สิบ</u>
ท่านว่าตัวใดแผ้ว	ผ่องแม้นนางงาม
คำถามบ่ยากคล้าย	ชวนหวน
อย่าเพื่อนอยามัวกลัว	<u>ผิด</u> พลั้ง
เชิญท่าน <u>ตอบ</u> ว่าตัว	ใดเด่น
เล่น <u>สนุก</u> สักครั้ง	<u>อาจ</u> ได้รางวัล

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๓.๔ การใช้คำสร้อย

คำสร้อยในโคลงสี่สุภาพของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากใช้ตามแบบโบราณจารย์แล้ว ท่านยังใช้คำสร้อยที่มีความหมายทั้งสองคำเพื่อเพิ่มความในบาทของโคลงให้ครบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตัวอย่าง

คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ "บิตรเอย" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "รับใช้" บทที่ ๑๔๕ ว่า

ยามเวยอยู่รับใช้	ราชา
นั่งอยู่ทุกเวลา	เพื่อเฝ้า
ปรนนิบัติพระรา-	ชาตจ <u>บิตรเอย</u>
พลบค่ำเย็นบ่ายเช้า	นั่งเฝ้าพระองค์ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ "จริงไวย" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ได้บทเรียน" บทที่ ๓๘๒ ว่า

ยิงกันสนั่นก้อง	ที.วี.
คนแก่แม่เต็มที	นะเจ้า
คนหนุ่มสนุกดี	มันเด็ด <u>จริงไวย</u>
เด็กเด็กดูคำเข้า	ดังได้บทเรียน ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ "ละครนอก" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เชิงปราชญ์" บทที่ ๔๒๒ ว่า

คุณพระมหาเทพชี้	เชิงปราชญ์
ว่ายุคประวัติศาสตร์	นั้นไซ้
พระมหากษัตริย์พระราช-	ทานบท <u>ละครนอก</u>
เพื่อประชาชนได้	ออกหน้าโรงแสดง ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑๓๔๘ ว่า คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ "สี่โมง" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "บัตร์เชิญ" บทที่

ผิวว่ามีขัดข้อง	อย่างใด
ผมจะมารับไป	ที่บ้าน
โดยจักรยานใน	เวลาก่อน <u>สี่โมง</u>
ถ้าไม่มีข้ออ้าง	จะได้พบคน ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

บทที่ ๑๔๒๒ ว่า คำสร้อย บาทที่ ๑ ใช้ "นั้น- ทะท่ายี" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "นั้นทะท่ายี"

หลานได้ทราบวาโปรด	โคลงนั้น- <u>ทะท่ายี</u>
จึงคิดประพันธ์ดู	สักบท
ไม่เหมาะเพราะปัญญา	ชักเสื่อม ลงชื่อ
มันสมองหมดแล้ว	แต่งแล้ว ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำสร้อย บาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ใช้ "โบราณ, อาเชีย" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟลอเรนซ์ในติงเกล" บทที่ ๑๕๐๕ ว่า

คำนึงถึงเมื่อครั้ง	สมัย <u>โบราณ</u>
โลกมนุษย์ยังเยาว์	อยู่นั้น
ทุกประเทศทั่วใน	ยุโรป <u>อาเชีย</u>
อันศิวิไลซ์กัน	กิดเจริญ
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

บทที่ ๑๕๐๕ ว่า คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ "เจริญ" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟลอเรนซ์ในติงเกล"

สงครามครั้งหนึ่งนับ
คริสต์พันแปดร้อยห้า
โลกเริ่มที่จะเปลี่ยน
ดังจะกล่าวต่อไปนี้

“ไครเมียน”

สิบสี่

ขึ้นสู่ เจริญ

น่าชม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

บทที่ ๑๕๐๕ ว่า
คำสร้อย บาทที่ ๓ ใช้ สตรี” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “ฟลอเรนซ์ในติงเกล”

หญิงสาวคนหนึ่งผู้
คิดจัดตั้งสภา-
“ฟลอเรนซ์ในติงเกล”
เสียทรัพย์นับมากปราศ

เพียบเพี้ยน ทรัพย์แล

กาชาด

อังกฤษ สตรี

เสียดาย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำสร้อย บาทที่ ๑ ใช้ “มหา- ประเทศนอ” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “หก
คะแนน” บทที่ ๑๕ ว่า

ครวญครางเมื่อถูกแก้ง จากมหา- ประเทศนอ
แต่พระจอมพารา
ปวงชนชื่นใจหา
กอบกิจค้าขายแม้

คิดแก้

ใดเปรียบ

มากน้อยยังดี ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๗.

๒๕๓๖ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๓.๕ กำหนดเพลงร้องประจำคำโคลง คำประพันธ์ของหม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล มักแต่งเพื่อใช้ร้องประกอบละครหรือในพิธีการใดพิธีการหนึ่ง ท่านจึงกำหนดเพลงร้องประจำไว้ด้วย
เสมอ ในคำโคลงก็ได้กำหนดเพลงไว้เช่นเดียวกัน ตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพชื่อ “อุทยานการศึกษา” บทที่ ๑๙๔ ความว่า
ฝรั่งร่ำเท้า

เสมาธรรมจักรสร้าง
เพื่อชาติพิลาสดัง
งานดีชาติมีหวัง
ร่วมจิตสร้างสฤษฎ์ให้

กำลัง

มุ่งไว้

งามเด่น

เกียรติก้องโลกา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ยกกระบุง" บทที่ ๕๕๒ ความว่า

ทำนองเสนาะ

ลูกเอ๋ยไม่เหนื่อยบ้าง	หรือไร
พ่อสิเริ่มเหงื่อไคล	หยดย้อย
กระบุงนี้ทำไม	มันหนัก
ขอพ่อพักสักน้อย	เพื่อให้เหนื่อยคลาย

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพละครทำนองเสนาะเรื่อง "เงินหาย" บทที่ ๕๗๕ ความว่า
ร้องลำฝรั่งรำเท้า

ปัญหาว่าต้อง	จับໄໝຍ
ที่แอบมากอบโกย	หลบลิ
แต่ว่าจะจับโดย	คันกระ- เป่าๆ
หรือจะส่งเรื่องนี้	มอบให้รัฐบาล

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โลกล้วนควรแล" บทที่ ๙๕ - ๙๗ ความว่า

บุล่ง

สุริย์ส่องโลกครึ่ง	หนึ่งวัน หนึ่งนา
เดือนหนึ่งสิดวงจันทร์	สองหล้า
ปีหนึ่งสบวสันต์	ครึ่งหนึ่ง
ศตวรรษหนึ่งข้า	พบพ้องหนึ่งกวี

โยนดาบ

เมืองใดประดับด้วย	วราภรณ์
แจกเช่นฉันทิโคลงกลอน	กาพย์บ้าง
ข้อธรรม ฤ คำสอน	อนุศาสน์
มีหมดเอกลักษณะส้าง	สิ่งล้วนควรนิยม

ฝรั่งควง

ชื่นชมชนช่วยสร้าง	อาคาร
เป็นตึกสูงตระการ	สี่ชั้น
เป็นที่วิจิตรงาน	จอมปราษฎ์
เป็นหนึ่งในเข้าชั้น	โลกล้วนควรแล

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เพลงอื่น ๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ สีสากระทุ่ม ขึ้นพลับพลา แยกหนึ่ง
สดาขงแปลง สารถึ สุตใจ เป็นต้น

๑.๒.๓.๖ การใช้เอกโทษและโทโทษ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงโดยไม่ใช้เอกโทษและโทโทษเลย คำที่
บังคับวรรณยุกต์เอกจะใช้คำตายแทน ลักษณะเอกโทษและโทโทษ โบราณจารย์ถือว่าเป็นลักษณะที่ไม่ดี
ท่านจึงพยายามหลีกเลี่ยงการใช้เอกโทษและโทโทษดังกล่าว

๑.๒.๔ ลักษณะฉันท์ ฉันท์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้คำครุ - ลหุ ตามที่กำหนด
ไว้ในฉันท์แต่ละประเภทอย่างเคร่งครัด ตัวอย่างสัททูลวิกิพิตฉันท์ชื่อ "โรงเรียนเซนต์ฟรังค์" บทที่ ๒๐๕
ความว่า

สัททูลวิกิพิตฉันท์ ๑๙

สิบแปดกุ่มกะประชุมประมอดมฤกษ์	
เชิฏเทพยดาเบิก	พระเนตร
เพื่อเป็นองคะสขีพะยานรววิเศษ	
ข้ามุ่มมโนเจต-	ตะนา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒. การสรรคำ

การสรรคำ หมายถึงการเลือกเฟ้นถ้อยคำที่มีเสียงเสนาะ สละสลวยและมีความหมายที่เด่นชัด นำ
มาเรียงกันเข้าเป็นวลีหรือข้อความที่ไพเราะเพราะพริ้ง ตามรูปแบบของฉันทลักษณ์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้
สึกสะเทือนอารมณ์ และเข้าใจความหมายตามที่ผู้แต่งแสดงออกมา ส่วนมากถือว่าผู้แต่งแต่ละคนจะมี
ท่วงทำนองเป็นของตนเอง เป็นลักษณะเฉพาะของกวี รวมทั้งความคิดและจุดประสงค์ในการเขียน ซึ่งมักจะ
ปรากฏอยู่ซ้ำ ๆ กันในงานเขียนแต่ละคน

๒.๑ การเลือกใช้เสียงของคำ

เสียงของคำในการแต่งบทร้อยกรองมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเสียงของคำเป็นปัจจัย
สำคัญที่ส่งผลให้บทร้อยกรองมีเสียงเสนาะ สามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านให้คล้อยตามได้ หม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล ได้เลือกใช้เสียงของคำในบทร้อยกรองอย่างดียิ่ง คำที่ใช้ นอกจากไพเราะด้วยเสียงแล้ว ยังให้ความ
หมายเด่นชัด ทำให้เกิดความซาบซึ้งแก่ผู้อ่าน การเลือกใช้เสียงของคำในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล มีลักษณะดังนี้

๒.๑.๑ การเล่นเสียงสัมผัส สัมผัสร้อยกรองประกอบด้วยสัมผัสบังคับคือสัมผัสนอกและ
สัมผัสในซึ่งเป็นสัมผัสไม่บังคับ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้เสียงของคำเพื่อเล่นเสียงสัมผัสได้อย่าง
เหมาะสม ทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้ง การเล่นเสียงสัมผัสนี้มีทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ

๒.๑.๑.๑ สัมผัสอักษร คือคำคล้องจองกันที่ใช้ตัวอักษรชนิดเดียวกันหรือตัวอักษรประเภทเดียวกัน หรือใช้ตัวอักษรที่มีเสียงคู่กันที่เราเรียกว่า "อักษรคู่" โดยไม่ต้องคำนึงถึงเสียงสระ เสียงวรรณยุกต์และเสียงตัวสะกด สัมผัสอักษรที่ปรากฏในบทร่ายกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะดังนี้

๑) สัมผัสอักษรประเภทสัมผัสชนิด

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาเรียงชิดกัน ๒ คำ ตัวอย่าง
กลอนชื่อ "ชาติปิ่นยงคงอยู่" บทที่ ๒๖๘ ความว่า

ชาติ <u>ปิ่น</u> ยงคงอยู่เพราะ <u>ครูดี</u>	สำคัญ <u>นักหนา</u> ที่เรามี <u>อยู่</u>
<u>การก่อสร้าง</u> ห้างหอ <u>ยา</u> ก <u>พอดู</u>	แต่ <u>สร้าง</u> ครุ <u>ยา</u> ก <u>ยิ่ง</u> กว่า <u>สิ่งใด</u>
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ไทยสร้าง" บทที่ ๓๒๔ ความว่า

การ <u>ขยัน</u> ขัน <u>แข็ง</u> ลง <u>แรง</u> สร้าง	เป็น <u>แบบ</u> อย่าง <u>ไทย</u> แท้ <u>แน่น</u> ัก <u>หนา</u>
อิสระของ <u>ไทย</u> ใคร <u>ให้</u> มา	แรง <u>ประชา</u> ชาติ <u>ไทย</u> สร้าง <u>ไว้</u> เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ข้าเริ่มป่วย" ๑๕๗๐ ความว่า

นั่ง <u>รถ</u> เข็น <u>ไป</u> มา <u>ห้ำ</u> ห <u>ก</u> เท <u>ียว</u>	มิ <u>ใช่</u> เรื่อง <u>เดียว</u> เดียว <u>ทำ</u> แ <u>สร้าง</u> เส
ส่วน <u>ก้อน</u> นี้ <u>ว</u> <u>ก</u> ่อน <u>นั้น</u> มัน <u>เก</u> เร	ไม่ <u>ยอม</u> ย <u>้าย</u> ถ <u>่าย</u> เท <u>เลื่อ</u> น <u>ออก</u> มา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ฉบับ ๑๖ ชื่อ "ถวายเป็นพร ๒๔๖๔" บทที่ ๖๑ ความว่า

ให้ <u>เลิก</u> <u>บ่อน</u> <u>เบี้ย</u> การ <u>พนัน</u>	นับ <u>ว่า</u> สำคัญ
สำหรับ <u>สยาม</u> ธานี	
ผู้ <u>ที่</u> หา <u>กิน</u> โดย <u>ดี</u>	มา <u>พล</u> อย <u>ป</u> น <u>ปี</u>
เลข <u>ทุ</u> จ <u>ริ</u> ต <u>คิด</u> พาล	
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "โอ้อำพระราชา" บทที่ ๘๘๘ ความว่า

อำพระมงกุฎเกล้า	แห่ง <u>พันธฺ์เฝาสยามพงศ์</u>
เสด็จฝ่าป่าดง	มาบ้านไร่ราชบุรี
เพื่ออบรมเสื่อป่า	ให้เก่งกล้าการราวี
เสื่อป่าแข็งแกร่งมี	<u>ชัยชนะ เพราะพระองค์</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ทรงแดง" บทที่ ๑๓๗ ความว่า

ทุกอย่างย่อมเล็กน้อย	แสนดี
น้ำตกลำธารมี	ระลอกน้ำ
ไหลสะพรั่งขาวสี	สะอาด
<u>ยาวยืด เร็วรวดเร็ว</u>	<u>ประดับด้วยศิลา ฯ</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เสียงครู" ๒๙๔ ความว่า

<u>เสียงครูสอน ศิษย์แล้ว</u>	เจียบหาย
เหมือนคลื่นกระทบชาย	ฝั่งน้ำ
<u>คำสอนสั่ง ละลาย</u>	เลื่อนหมด ฉะนั้นฤา
เหนื่อยอ่อน <u>ซ่อนส่วนชั่ว</u>	ชอกไว้ในทรวง ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ขอบใจคนชั่ว" บทที่ ๓๘๑ ความว่า

<u>ยามยลคนชั่วช้า</u>	ขอบใจ
ขาดชั่วดีอย่างไร	ห่อนรู้
<u>วายวอดส่งปลอดภัย</u>	ลอยเด่น
<u>มีฝ่ายต้องมีผู้</u>	<u>พิชิตด้วยเสมอไป ฯ</u>

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ความมืด" บทที่ ๔๒๑ ความว่า

อ่าองค์ ทรงศิริล้ำ
หลับเนตรสังเกตโฉม
เหลือรักจักประโคม
มีแต่เรื่องลมแล้ง

แลโลม โลกเอย
แจ่มแจ้ง
คราตื่น
รูปเจ้าฤามี ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ " แสงที่กวีสร้าง" บทที่ ๘๓๒ ความว่า

คณะใดจักสู้
ที่อยู่อยู่โคลงกลอน
แม้เมื่อ มนุษย์มรณ
แสงที่กวีสร้าง

อักษร
ภาพย์บ้าง
ม้วยหมด
อยู่สู้แสงรวี ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟ้า" บทที่ ๑๔๗๖ ความว่า

ฟ้าลั่นอยู่ครั้นครั้น
ฟ้าแลบแวบแวบวาม
ฟ้าชุ่มช่อมงาม
ฟ้าบ่งน้ำฟ้า

โครมคราม
ส่องหน้า
กลางสมุทร
เพื่อข้าเย็นใจ ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พุดสีจ๊ะน้องแก้ว" บทที่ ๑๕๘๔ ความว่า

ใจจันทมิให้เจ้า
ถาว่าเจ้าจงใจ
ก่อนอาทิตย์อุทัย
พุดสีจ๊ะน้องแก้ว

จากไป
จากแล้ว
อยู่เถิด เจ้าเอย
พุดให้พี่ยิน ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาเรียงกัน ๒ คำ ทำให้บทร้อยกรองเกิดความไพเราะของเสียงสัมผัส ลักษณะการสัมผัสพยัญชนะเสียงเดียวกันดังกล่าวมีปรากฏอยู่มากในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวและเสียงประเภทย่อยเดียวกันมาเรียงชิดกัน ๓ คำ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "นารัตนา" บทที่ ๗ - ๘ ความว่า

ดวงมณีที่หยกกว่าเลิศ	เริ่มกำเนิดอุปกรรมสอนนิสัย
คือกริยาสนามหลวงสร้างปวงไทย	ให้มีใจแน่วหนักนักกีฬา
รัตนชาติช่วงดวงที่เจ็ด	งามยิ่งเพชรผ่องผุดสุดहरรา
การลูกเสือสอนเด็กแต่เล็กมา	ให้ซื่อสัตย์และกล้าบำเพ็ญคุณ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ปิ่นปักชาติ" บทที่ ๕๖๗ ความว่า

ขอเดชะพระอดีตมหาราช	ผู้เป็นปิ่นปักชาติเฉลิมศรี
ได้คุ้มครองผองข้าในครานี้	ให้เกิดสุขสวัสดิ์ทั่วกันเทอญ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ตำแหน่งว่าง" บทที่ ๑๕๔๕ ความว่า

ตำแหน่งว่างเก้าตำแหน่ง <u>ต้องแต่งตั้ง</u>	ท่านผู้ใหญ่กำลังแสวงหา
จะเลื่อนชั้นคนไหนใครจะมา	ราชการก้าวหน้าถ้าเลือกดี
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" บทที่ ๑๕๘๐ ความว่า

แสงทองส่องฟากฟ้า	เหล่านกกาออกหากิน
ลมช่วยระรวยริน	แม่ยอดหญิงยังนั่งนอน
แม่นั่งยังอยู่ที่	คอยพั่วให้บังอร
เป็นห่วงดวงสมร	กินวดเพิ่นที่เส้นสาย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การนำเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันมาสัมผัสกันเรียงกัน ๓ เสียง ดังข้อความที่ยกมาข้างบน ยิ่งช่วยเพิ่มความไพเราะ ให้แก่คำประพันธ์มากขึ้นอีก

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาเรียงติดกัน ๔ คำ ตัวอย่าง
กลอนชื่อ "ม้าทรง" บทที่ ๓๘ ความว่า

ศิโรราบขอกราบพระบาท	ผ่านฟ้าผู้เสด็จจากสวรรค์
สมสง่าเสด็จมาเป็นราชัน	แห่ง <u>ขอบขัณฑ์เขตคาม</u> สยามวงศ์
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "สยาม" บทที่ ๑๕๕๙ ความว่า

นึกจะพักจะผ่อนนั่งนอนเล่น	กลับ <u>ต้องตื่นต้องเด่น</u> เป็นไฉน
"ไทยสยาม" ท่านถามมาทำไม	หรือว่าท่านตั้งใจจะแกล้งกัน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ยมเสวนา" บทที่ ๑๕๖๙ ความว่า

บัดนี้เกิดมีพายุใหญ่	ไม้ไผ่โค่นเห็นเป็นแสนแสน
น้ำ <u>ท่วมท้องถื่นทั่วดินแดน</u>	ประชาชนเนืองแน่นต้องหลบภัย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การเล่นเสียงสัมผัสโดยการนำเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันมาเรียงกัน ๔ คำ นอกจากแสดงความสามารถในการสรุคำใช้ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แล้ว ยังทำให้เกิดเสียงเสนาะในคำประพันธ์อีกด้วย

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาสัมผัสกันเป็นคู่ กล่าวคือ การนำคำที่เป็นพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน เรียงติดกัน ๒ คำ แล้วนำคำคู่่อีกเสียงหนึ่งมาซ้อนกัน ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "หอสมุดแห่งชาติพิลาสเรียม" บทที่ ๔๐๙ ความว่า	
หอสมุดแห่งชาติพิลาสเรียม	<u>อาเอี่ยม</u> <u>ชวนชม</u> <u>สมสมัย</u>
ประดับเด่นเป็นศรีแก่ชาติไทย	เปรียบได้กับแก้วแก้วประการ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "เจริญรอยพระบาทสามสมัย" บทที่ ๔๑๙ ความว่า

รู้สำนึกระลึกคุณสามกษัตริย์	จึงใคร่จัดต่อเติม เณลิมณลง
ด้วยการพิมพ์เรื่องเก่าเข้าทำนอง	ถวายของที่ทะนุถนอมมา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "เราเป็นเชนวานร" บทที่ ๓๙๓ ความว่า

อย่าเพ่งโกรธฝรั่งจงยั้งคิด	ว่าใครถูกใครผิดคิดเสียก่อน
อันโพบกยทั้งในนอกนคร	จะผันผ่อน ต่อต้านประการใด
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ประเภทโคลง กวีนิยมใช้สัมผัสพยัญชนะส่งข้ามวรรค ถ้าสัมผัสพยัญชนะระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรก กับคำแรกของวรรคหลัง เรียกว่า นิสิต และถ้าสัมผัสพยัญชนะระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรก กับคำที่สองของวรรคหลัง เรียกว่า นิสัย ได้แก่

โคลงสี่สุภาพชื่อ "คลื่นใหญ่" บทที่ ๑๓๕ ความว่า

คลื่นใหญ่ถูก <u>ขัด</u> เข้า	ตัว <u>เซ</u>
เต็มจิตน้ำทะเล	ขัด <u>เข้า</u>
ปากคอดมูกเว-	ลาคลื่น มานอ
ว้ายสนุกว้าย <u>เฝ้า</u>	ผ่าน <u>ฟ้า</u> ในทะเล ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ทันสมัย" บทที่ ๑๓๙ ความว่า

เสียใจที่ <u>ต้อง</u> หยุด	ออก <u>กัน</u>
เปิดไม่ถึง <u>สิ้น</u>	ปิด <u>แล้ว</u>
บรรณาธิการ <u>ค้น</u>	เฝ้า <u>ปาก</u>
บอกว่าคงไม่ <u>แคล้ว</u>	ฉลาด <u>พัน</u> อันตราย ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "นาวาศึกษา" บทที่ ๒๘๘ ความว่า

แลดูที่อยู่ห่าง	ชลาลัย
เรือล่มจมลงไป	มากแล้ว
นาวาศึกษาไย	ยังอยู่
เพราะว่าอาจารย์ <u>แก่</u> แล้ว	เก่งกล้ากลางทะเล ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ขอบใจคนชั่ว" บทที่ ๓๘๑ ความว่า

ยามยลคน <u>ชั่ว</u> ช้า	<u>ขอบ</u> ใจ
ขาดชั่วได้อย่างไร	ห่อนรู้
วายวอดส่งปลอดภัย	ลอยเด่น
มีพ่ายต้องมี <u>ผู้</u>	<u>พิชิต</u> ด้วยเสมอไป ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ความมืด" บทที่ ๔๒๑ ความว่า

อ่าองค์ทรง <u>ศิริ</u> ล้ำ	<u>แล</u> โลม <u>โลก</u> เอย
หลับเนตรสังเกตโฉม	แจ่มแจ้ง
เหลือรักจักประโคม	คราตื่น
มีแต่เรื่องลมแล้ง	รูปเจ้าฤามี ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เก็บไว้บูชา" บทที่ ๔๔๕ ความว่า

นานไปไทยหมด <u>สิ้น</u>	<u>สูญ</u> หาย
เหลือแต่ไทยแปลงกาย	เท่านั้น
เรียกอื่นสะดวง <u>ดา</u> ย	<u>ดีกว่า</u>
ชื่อไทยใครก็ <u>ด</u> กััน	<u>เก็บ</u> ไว้บูชา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "รูปโฮเต็ล" บทที่ ๑๒๖๗ ความว่า

ยี่งวันที่ <u>สี่</u> ด้วย	<u>ดวง</u> ใจ <u>พี่</u> เอย
<u>พี่</u> อยู่ย่อ <u>ม</u> อวย <u>ชัย</u>	แต่ <u>เช้า</u>
สิบเจ็ด <u>ขวบ</u> เคย <u>ไกล</u>	ครั้ง <u>หนึ่ง</u> <u>จะ</u> นั้น <u>ฤา</u>
ปี <u>ที่</u> สิบ <u>แปด</u> <u>เศ</u> รา	<u>โศก</u> ซ่อน <u>ทรวง</u> ระ <u>ทม</u> ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟ้า" บทที่ ๑๔๗๖ ความว่า

ฟ้า <u>ล้น</u> อยู่ <u>ครัน</u> ครัน	<u>โศร</u> ม <u>ครา</u> ม
ฟ้า <u>แล</u> บ <u>แวบ</u> แว <u>บ</u> วาม	สอง <u>หน้า</u>
ฟ้า <u>รุ่ม</u> รุ่ม <u>งา</u> ม	กลาง <u>สมุ</u> ท <u>ร</u>
ฟ้า <u>บ่</u> ส่ง <u>น้ำ</u> ฟ้า	เพื่อ <u>เข้า</u> เ <u>็น</u> ใจ ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พี่จะรักหล่อนได้" บทที่ ๑๕๗๘ ความว่า

พี่ <u>จะ</u> รัก <u>หล่อ</u> น <u>ได้</u>	<u>ดัง</u> ด <u>วง</u> <u>จิต</u> เ <u>อย</u>
พี่ <u>จาก</u> ฝาก <u>รัก</u> ด <u>วง</u>	ดัก <u>ให้</u>
รัก <u>เพิ่ม</u> พี่ <u>รูก</u> ทะ <u>ลวง</u>	ร <u>บ</u> ค <u>ึก</u>
ชา <u>ติ</u> จะ <u>คง</u> อยู่ <u>ได้</u>	<u>เด่น</u> ด้วย <u>เกิ</u> ย <u>ร</u> ติ <u>สูง</u> ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ศัพท์สวรรค" บทที่ ๑๕๘๓ ความว่า

เด <u>ิม</u> นั้น <u>มน</u> ษ <u>ย์</u> ผู้	โล <u>ภ</u> ห <u>ล</u> ง
ทำ <u>ชั่ว</u> อยู่ <u>ใน</u> ว <u>ง</u>	<u>แหว</u> ด <u>ล</u> ้อม
ด้วย <u>เพิ</u> น <u>ผุ</u> ง <u>พ</u> ะ <u>ว</u> ง	ผล <u>า</u> ญ <u>ท</u> ร <u>พ</u> ย์ <u>น</u> ั้น <u>นา</u>
จน <u>พระ</u> ย <u>ม</u> แ <u>บ</u> ด <u>้อม</u>	<u>ดอ</u> ด <u>เข้า</u> มา <u>ป</u> ร <u>า</u> ม ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พุดสีจ๊ะน้องแก้ว" บทที่ ๑๕๘๔ ความว่า

ใจจันทมิให้ <u>เจ้า</u>	<u>จาก</u> ไป
ถาว่าเจ้าจง <u>ใจ</u>	<u>จาก</u> แล้ว
ก่อนอาทิตย <u>อุทัย</u>	อยู่ <u>เถิด</u> เจ้าเอ๋ย
พุดสีจ๊ะน้อง <u>แก้ว</u>	พุดให้ <u>พี่</u> ยิน ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "จิตเอื้ออันธพาล" บทที่ ๘๐๐ ความว่า

มัวคอยให้เปิด <u>ห้อง</u>	<u>หับ</u> เชิญ
ราชกิจผิดมา <u>เกิน</u>	จัก <u>แก้</u>
ใจอ่อนระอา <u>เดิน</u>	<u>ด้อม</u> กลับ
สุภาพบุรุษ <u>แท้</u>	<u>ที่</u> ต้องตรอมใจ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บัวบาน" บทที่ ๘๐๗ ความว่า

ชม <u>บัว</u> บาน <u>ทั่ว</u> ห้อง	<u>ชล</u> ธี
ผลิดอกออก <u>หนึ่ง</u> ปี	<u>สี</u> ครั้ง
ผลงาน <u>ประ</u> มาณ <u>มี</u>	<u>มาก</u> กว่า
เฝ้า <u>ถนอม</u> มา <u>ตั้ง</u>	<u>แต่</u> สร้าง <u>สร</u> ระ <u>งาม</u> ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สัมผัสอักษรในโคลงสี่สุภาพทั้งภายในวรรคและระหว่างวรรค ยังมีมากเพียงใด ถือว่าทำให้โคลงไพเราะยิ่งขึ้นเพียงนั้น (สมปอง พิริยกิจ. ๒๕๑๓ : ๕๘)

๒) สัมผัสอักษรประเภทสัมผัสคั่น

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาสัมผัสกันโดยมีคำอื่นมาคั่นกลาง ๑ คำ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "เปลี่ยนประสาธ" บทที่ ๓๓๐ ความว่า

การศึกษาเล่าเรียน <u>เปลี่ยน</u> ประสาธ	เคย <u>ชอบ</u> สื <u>ดู</u> จ <u>า</u> ด <u>า</u> จ <u>า</u> เปลี่ยน <u>ได้</u>
คน <u>ป่า</u> ชอบ <u>บ่</u> กลอง <u>ก้อง</u> พง <u>ไพร</u>	เพราะ <u>ประ</u> สาธ <u>ยัง</u> ไม่ <u>ได้</u> อบรม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "หนึ่งนาที" บทที่ ๓๓๑ ความว่า

การอบรมบ่มนิสัยให้ศิษย์นั้น	เพียงแต่วันละนาที่ยังดีถม
ศิษย์จะดีมีชื่อหรือล่่มจม	อาจเป็นเพราะอบรมหนึ่งนาที
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "เดินทาง (๑)" บทที่ ๓๕๐ ความว่า

ชะรอยจะไม่ใช้ทรัพย์ในดิน	ที่สร้างสินให้ทรัพย์มหาศาล
ขาดทุนรอนอุปการณหรือแรงงาน	หรือขาดการศึกษาหน้าคิดเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "วัฒนธรรม" บทที่ ๔๓๙ ความว่า

ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ	เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี	สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การนำคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันมาสัมผัสกันโดยมีคำอื่นมาคั่นกลาง ๒ คำ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "กลืนปรางนุช" บทที่ ๑๕๔๐ ความว่า

กลืนปรางนุชสุดถนอมหอมพิลึก	เมื่อยามดีกรักมากก็อยากหอม
น้ำอบอื่นพ่ายนุชสุดอดออม	ถึงเจ้าเป็นเจ้าจอมของคนจน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓) สัมผัสล้อ คำประพันธ์ประเภทฉันทของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยเฉพาะภูษงคประยาตฉันท์ ๑๒ มีการเล่นสัมผัสอักษรล้อกันเป็นช่วง ๆ ซึ่งเป็นที่นิยมกันทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะน่าฟัง ตัวอย่างกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ห้องสมุด" บทที่ ๑๘๐ ความว่า

๑๒

ฉลองเริ่มเฉลิมห้อง	สมุดของประชาชน
เจริญอายุมาจน	ประจวบครบประจวบปี

ผินับเดือนเสมือนเด็ก ขนาดเล็กตรุณี
ผิดูงานประมาณมี ประโยชน์ใหญ่ประไพสม
ประสงค์ช่วยประชาชาติ ประชาราษฎร์นิยมชม
เสมอได้สมาคม วิเศษวัฒนธรรม
 ๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๕
 (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ชุดสัมผัสอักษรดังกล่าว ได้แก่
ฉลองเริ่ม – เฉลิมห้อง ประจวบครบ – ประจวบปี
นับเดือน – เสมือนเด็ก ประโยชน์ใหญ่ – ประไพสม
ประสงค์ช่วย – ประชาชาติ เสมอได้ – สมาคม

ดังนี้

๒.๑.๑.๒ สัมผัสสระ ในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีลักษณะ

๑) สัมผัสในวรรค

ลักษณะที่ ๑ สัมผัสชนิด

- สระเดียวเรียงกันสองคำ และสามคำ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "การศึกษาอยู่ที่ไหน" บทที่ ๓๔๘ ความว่า

ระลึกคุณพระพุทธรูปประเสริฐ สงบเกิดแก้ไขได้รู้แจ้ง
 ฝึกฝนจิตส่วนร้ายหายรุนแรง ศึกษาแหล่งที่แท้อยู่แต่ใจ
 (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "หัตถกรรม" บทที่ ๔๕๕ ความว่า

หัตถกรรมนำ ทางสร้างดวงจิต ให้รักผลิตรักก่อเป็นข้อใหญ่
 รักกอบกู้ บูรณะประเทศไทย เป็นนิสัยประจำตัวทั่วกันเอย
 (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "กลิ่นปรานหุซ" ๑๕๔๐ ความว่า
 กลิ่นจำปาจำปีที่วางไว้ จะกลั่นกลิ่นอรไทให้เสียผล
 ชมบุหงาผกา ปรองต้องอดทน คิดว่ากลิ่นนฤมลหอมกว่าเอย
 (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" ๑๕๘๐ ความว่า

ห้าปี <u>ฟิดู</u> เดือน	เจ้างามเหมือนเดือนตาแล
มานี้ <u>ฟือ</u> ยากแก่	ให้ดวงจันทร์นั้นส่องแสง
<u>อภัย</u> ให้ตัว <u>ฟิ</u>	หัวใจนี้ยังรักแรง
ขอให้ <u>ได้</u> ชี้แจง	เรื่องจากสุดเสนาหา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์จบบั ๑๖ ชื่อ "โรงเรียนเซนต์ฟรังค์" บทที่ ๒๐๖ ความว่า

ความรู้ <u>วิชา</u> สารพัน	ข้าได้มานั้น
เป็นเพราะ <u>ครูบา</u> อาจารย์	
ยาม <u>ข้า</u> ประกอบกิจการ	ได้ <u>เชียว</u> ชำนาญ
เพราะ <u>ครู</u> ได้ <u>ฝน</u> ฝึกมา	
<u>จรรยา</u> มารยาทงามตา	เพราะ <u>ครู</u> ของ <u>ข้า</u>
ได้ <u>เฝ้า</u> อบรม <u>บ่ม</u> นิสัย	
สั่งสอน <u>ทุก</u> อย่าง <u>ทาง</u> ใจ	ให้ <u>เดิน</u> ห่างไกล
จาก <u>สิ่ง</u> ที่ <u>ชั่ว</u> มัวหมอง	
เป็นเหตุให้ <u>ข้า</u> ได้ <u>ครอง</u>	ตนมา <u>สม</u> ปอง
แต่ <u>ตั้ง</u> มาจนปัจจุบัน	

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "กลบทรถไฟ" บทที่ ๑๕๑๙ ความว่า

เมื่อ <u>ไฟ</u> ยังไม่ <u>ดับ</u>	เจ้าจะ <u>กลับ</u> ไป <u>ฉันท</u>
เหมือน <u>แกล้ง</u> ด้วย <u>แรง</u> ใจ	ให้ <u>ไฟ</u> ร่ำ <u>รา</u> โศกา
รัก <u>เพิ่ม</u> เหมือน <u>เริ่ม</u> แยม	สี <u>แฉล้ม</u> ล่อตา
เส <u>สร</u> วล <u>ชวน</u> พุด <u>จา</u>	เพราะ <u>ไฟ</u> รัก <u>ทรา</u> ม <u>ว</u> ัย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "ผ้าขาว" บทที่ ๒๗๑ ความว่า

เด็กที่ไร้เดียงสาเหมือนผ้าขาว	ไยจะเป็นหนุ่มสาวที่งามได้
อาจปายสีเลอะเทอะเประลงไป	หรือผจงวาดให้เป็นภาพงาม
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "การศึกษาอยู่ที่ไหน" บทที่ ๓๔๘ ความว่า

ดู <u>เฝินเฝิน</u> เดินเข้าโรงเรียนใหญ่	เหมือนเข้าถึงหัวใจการศึกษา
แต่พอ <u>เฟ่งเล็ง</u> ดูด้วยปัญญา	การศึกษาอยู่ที่ไหนไม่แน่นอน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "การอยู่ดี" บทที่ ๓๖๕ ความว่า

สำคัญอยู่ที่ครูผู้สั่งสอน	ว่า <u>อนใส่ใจ</u> ให้เกิดผล
นึกเป็นนิตย์ว่าชีวิตศิษย์ทุกคน	ว่าอยู่บนทฤษฎีที่ให้เอ่ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "มหาวิชราวุธานุสสติ" บทที่ ๕๘

ขุน <u>ไต่ใจ</u> มุ่งเกื้อ	แก่ไทย
ละเขตประเทศไป	ต่างด้าว
ศึกษาเพื่อพาให้	ชาติรุ่งเรืองแฮ
พา <u>รัฐพัฒน</u> ะก้าว	ก่อนผู้ใดใด
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ต่อสู้อลมแรง" บทที่ ๓๔๔ ความว่า

จุ <u>พาว่า</u> ปานนี้	วิก
ศิษย์ <u>ว่า</u> อาจารย์ตน	เหนียวรัง
แต่ <u>ว่า</u> เมื่อมีคน	ยึดเหนียว
หัวจะเชิดชูตั้ง	ต่อสู้อลมแรงฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "อิม" บทที่ ๔๕๘ ความว่า

อาจารย์ท่านอิมด้วย	วิทยา
สอนสั่งหลังเมตตา	ต่างน้ำ
ภาพศิลปะขึ้นงามกว่า	ศิลปะ
แลเลิศประเสริฐล้ำ	ลอดเข้าดวงมาน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เริ่มรัก" บทที่ ๑๔๙๒ ความว่า

เริ่มรักหักหล่นด้วย	คำหวาน
เริ่มซึ้งนึ่งวิจารณ์	หล่นได้
เริ่มหลงนึ่งลงกราน	ลงกราบ
เริ่มโลกโอบหล่นไว้	หัตถ์ล้างกระเป่าเธอ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- สระเดียวเรียงกัน ๒ สระ สระละ ๒ คำ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "ธรรมของราชา" บทที่ ๓๔๕ ความว่า

จวบไม้เรียวเกรี้ยว กราดตวาดลั่น เริ่มขู่ขวัญแล้วดีจะดีหรือ
เด็กผิดเป็นธรรมชาติอาจฝึกปรือ อีกวิธีนั่นคือให้อภัย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "กลืนปรางนุช" บทที่ ๑๕๔๐ ความว่า

กลืนปรางนุชสุด ถนอมหอมพิลึก เมื่อยามดีรักมากก็อยากหอม
น้ำอบอื่นพ่ายนุชสุดอดอม ถึงเจ้าเป็นเจ้าจอมของคนจน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ลักษณะที่ ๒ สัมผัสต้น

- สระเดียวกันสองคำมีสระอื่นมาคั่นกลาง ๑ คำ เรียกว่าสัมผัสต้น อาจอยู่ต้นวรรค กลางวรรค หรือ ปลายวรรคก็ได้ ตัวอย่าง

กลอนชื่อ "ย้อมสีคน" บทที่ ๓๔๒ ความว่า

จะดูคนรอจนเขาวางงาน
ผ้าแพรงามตามสีมีต่างกัน

ดูว่าอ่านหนังสืออะไรนั้น
ชนิดวรรณคดีย้อมสีคน
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "สีชีวิต" บทที่ ๔๑๕ ความว่า

แต่ปีใหม่เดิมเริ่มตอนใหม่
หรือปายสีชีวิตให้แดงดำ

จะเขียนให้คนชมดูคมขำ
เราอาจทำได้แน่แล้วแต่เรา
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "เกาะ" บทที่ ๑๕๔๗ ความว่า

ตกน้ำก็พอสู่เกาะชูชีพ
เกาะแชนาตาบอดคงปลอดกัย

ขึ้นรถถีบเกาะหลังก็ยังไหว
แต่เรื่องเกาะหัวกระไดไม่ล้อเย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" บทที่ ๑๕๘๐ ความว่า

ยังมีสตรีสาว
รูปเนมประโลมใจ
เข้าเ็นจะเห็นเจ้า
นานที่จะมีเื่อน
อยู่แต่กับแม่เจ้า
ขำวของเงินทองมี
สาวสักคุณแม่หา
แจงจัดไม่ขี้ดใจ

.....

ยอดหญิงยิงปองปัด
สนอายต้องขายมั่น
หลบเจ้ายิงเข้าชิด
แรงหล่อนก็อ่อนไป

ที่รุ่นราวตรุณวัย
ละแวกนี้มีเื่อน
อยู่กับเย้าเ้ากับเื่อน
ได้เ็นหน้ามารศรี
ไม่เื่อเร้าสำราญดี
มีเื่อดรอนรำคาญใจ
ไวคอยทำระวังระไว
ก็เ็นสุขทุกวันวาร

.....

ยิงถูกรัดสะเวแทน
จะมุดดันไปหนไหน
สนิทแนบ ณ ดวงใจ
เพระรสรักนั้นแรงหลาย

อันนอดว่ายอดรก
หญงหรือเมื่อมีอชาย

ไยหาญหกให้ได้อาย
มาแดะดองกิหมองศริ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ธันวาที่ห้า" บทที่ ๒๗ ความว่า

ธันวาที่ห้าเปริยบ
ธุชแงทัพทวยไทย
ขอธวัชสะบดไไป
ให้พระคงคู่ฟา

ธงชัย
ทัวหน้า
เคยงชาติ
รมเกล้าเล่าชนฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "อุทยานการศึกษา" บทที่ ๑๙๔ ความว่า

สเมาธรรมจักรสร้าง
เพื่อชาติพิลาสตง
งานดีชาติมีหวัง
ร่วมจิตสร้างสถษภให้

กำลง
มุ่งไว้
งามเนน
เกิยรติกองโลกา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงรเิยนมหาดเ็กหลวง" บทที่ ๒๒๓ ความว่า

ยุคนี้มีนัดเียง
ศิษย์ไม่ดองไปเื่อน
หลวงหัดทุกนัดหเมิอน
มาร่วมรวมพลตง

ตันเิอน
สักครง
อย่างเกา
จิตให้ระเบิยบงาม
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ดูกลิ่น" บทที่ ๓๔๗ ความว่า

ดูกลิ่นดูหมื่นครั้ง	ไปรา ลดเลย
ใครสั่งใครสอนมา	นะเจ้า
จึงขัดบ่สร้างชา	ไปสุด สิ้นแะ
เปรียบมนุษย์สุดเศร้า	สั่งแล้วบ่ทำฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การเล่นสัมผัสสระภายในวรรคในโคลงสี่สุภาพนี้ กวีไม่นิยมเพราะถือว่าทำให้เสียบรรยากาศของโคลง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งโคลงโดยใช้สัมผัสในอยู่บ้างดังตัวอย่างที่ยกมา

๒) สัมผัสข้ามวรรคในบาทเดียวกันในคำประพันธ์ประเภทโคลง
ตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ทรงแดง" บทที่ ๑๓๗ ความว่า

ทรงแดงลงหาดเจ้า	สำราญ
เหล่าราชบริพาร	พรั่งพร้อม
ทรงกะซึ่งการงาน	คือขุด ทรายเอย
สร้างประตูกำย <u>ป้อม</u>	รอบ <u>ล้อม</u> เมืองกลาง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "การแสดงการเล่น" บทที่ ๑๔๐ ความว่า

บางครั้งการเล่นบ้าน	เมืองมี ถวายแล
หนังญี่ปุ่นสนุกดี	ทุกครั้ง
เพลงก็เก่งบาง <u>ที่</u>	<u>มี</u> เล่น
คนแน่นเกือบหมด <u>ทั้ง</u>	หาดเจ้าสำราญ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟ้าลั่น" บทที่ ๑๔๒ ความว่า

ฟ้าลั่นอยู่ครั้นครั้น	โครมคราม
ฟ้าแลบแวบแวบวาม	ส่องหน้า
ฟ้าซุ่มซุ่มงาม	กลางสมุทร
ฟ้าบ่ส่งน้ำฟ้า	เพื่อ <u>ข้า</u> เย็นใจ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงเรียนราชินี" บทที่ ๒๒๗ ความว่า

ป่ามีดอกไม้ <u>มาก</u>	<u>หลาก</u> สี
เมืองก็มีสตรี	แซมซ้อย
ห้องสมุดมีกวี	และปราชญ์
เนาอยู่มิใช่น้อย	พบได้ตั้งใจ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บ้าน" บทที่ ๓๒๗ ความว่า

การเรือนยัง <u>ชีพ</u> ให้	<u>ผ่อง</u> ใส
พูนเพิ่มพลังใจ	แต่ <u>เช้า</u>
พันบ้านผจญภัย	ทรหด
เย็นกลับคฤหาสน์ <u>เข้า</u>	เขตบ้านกลับสบาย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บัวบาน" บทที่ ๔๐๗ ความว่า

ชมบัวบานทั่ว <u>ห้อง</u>	ชลธี
ผลิดอกออกหนึ่ง <u>ปี</u>	<u>สี่</u> ครั้ง
ผลงานประมาณมี	มากกว่า
เฝ้าถนอมมา <u>ตั้ง</u>	แต่สร้างสระงาม ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เสนห์ทาน" บทที่ ๑๕๔๙ ความว่า

ดูขุฎีที่ออกเสื่อ	กลัดน่าน แล่วนอ
หล่นจากเทพวิมาน	ม่อนไต้
ไปสู่อเสนห์ทาน	ที่หล่น
จากอกพ่อแม่ให้	กลัดไหว่หว่างทรวง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓) สัมผัสเชื่อม มี ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ สัมผัสเชื่อมกันระหว่างบท โคลงสี่สุภาพโดยปกติไม่ร้อยสัมผัสระหว่างบท แต่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านแต่งโคลงสี่สุภาพโดยร้อยสัมผัสทุกบท และนิยมใช้สัมผัสระหว่างคำสุดท้ายของบทแรกส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๒ และ ๑ ของบทต่อไปตามลำดับ ส่วนคำที่ ๓ พบไม่มากนัก ตัวอย่าง

คำที่ ๒

โคลงสี่สุภาพชื่อ "สุริย์และจันทร์" บทที่ ๓๐ ความว่า

พระองค์พระโปรดให้	ความหวัง
แก่เด็กมีเคราะห์ดัง	เรื่องนี้
อยู่กับพ่อแม่ยัง	มีดอยู่ นั้นนา
พระประสาทช่องซี่	ช่วยให้เห็น <u>ทาง</u>
พระนางนาถนั้นคู่	ภูมิพล
สงเคราะห์ประชาชน	ทั่วหน้า
เปรียบสุริย์และจันทร์วัน	เวียนอยู่ นั้นนา
ส่งพลังจากฟ้า	อุ่นเกล้าเย็นทรวง ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า" บทที่ ๕๗
ความว่า

อบรมเสื่อป่าให้	อดทน
ผิว่ามารมาผจญ	จักสู้
เตรียมรักษะชาติตน	ใครติ ได้ฤา
ดูเยี่ยงพยัคฆ์ผู้	ห้วงถ้ำถีน <u>พนา</u>

เพลาล่วงกว่าห้า
 เกียรติสยามบ่มี
 เกิดกรมทหารที่
 ไทยประเทศไปด้อย
 และไยยอรรถที่ห้า
 ถวายยศพลเอกตั้ง
 อังกฤษยอมได้ฟัง
 ว่าพระเป็นทหารกล้า
 หายไปเสียป่าช้า
 ตามเสด็จพระภุช
 แต่สารที่ทรงสอน
 ดูเยี่ยงเสียป่าให้

สิบปี
 ต่างพร้อย
 สานต่อ พระเอย
 กว่าดาวแดนใต้
 แห่งอ้ง – กฤษณ
 สนั่นหล้า
 กิตติศัพท์
 เก่งมั่นสมิงไพร
 ดงดอน
 เปรียบได้
 ยังอยู่
 ห่วงดาวแดนดิน

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ทรงแดง" บทที่ ๑๓๗ ความว่า

ทรงแดงลงหาดเจ้า
 เหล่าราชบริพาร
 ทรงกะซึ่งการงาน
 สร้างประจุกค่ายป้อม
 ทุกอย่างยอมเล็กน้อย
 น้ำตกลำธารมี
 ไหลสะพรั่งขาวสี
 ยาวยัดเร็วรวดซ้ำ

สำราญ
 พรั่งพร้อม
 คือชุด ทรายเอย
 รอบล้อมเมืองกลาง
 แสนดี
 ระลอกน้ำ
 สะอาด
 ประดับด้วยศิลา

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำที่ ๑

โคลงสี่สุภาพชื่อ "นางจันทน์" บทที่ ๕๐ ความว่า

ยามนั้นไทยอ่อนน้อม
 ปีนึงต้องถูกเกณฑ์
 แต่ครั้งพระร่วงเป็น
 สามารถฉลาดล้ำ

ต่อเขมร
 ส่วยน้ำ
 ผู้ปก-ครองนา
 คิดกู้ชาติไทย

ใจขอมรู้สึกเหียม
พระร่วงจะเติบโต
จึงรีบสั่งเดโช
จับพระร่วงส่งข้า

โมโห
บัดหน้า
ไปละ- ไรแล
จักล้างชีวี
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๖ ความว่า

งานครูดูล้ายปลูก
สอนสั่งหลังเมตตา
ลำต้นอ่อนเอนหา
ศิษย์ที่เอนอ่อนค้ำ
ไม้เติบแตกกิ่งก้าน
ร่มรื่นพื้นพสุธา
ศิษย์ประกอบบานา
ยังประโยชน์ยิ่งแท้

พฤษภา
ต่างน้ำ
ทางเหี่ยว ไร่นอ
อยู่ด้วยวินัย
สาขา
นั้นแล
อาชีพ
ทั่วทั้งถิ่นไทย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "เมื่อรอนแรมไปป่า" บทที่ ๗๖๗ ความว่า

ปลูกไม้มาห้ำสับ
มานะถนอมปาน
อยู่ด้วยคณาจารย์
ไม่ก็คงโคนแล้ว
ไม่มีผลมากทั้ง
งานใหญ่ที่ไฉน
แม้แต่เมื่อรอนแรม
ยังพบผลที่ได้
พอใจศิษย์ได้ช่วย
กิจศตวรรษหา
ปราชญ์ไม่อาจพรรณนา
ว่ายกประเทศทั้ง

ปีนาน แล่นอ
เปรียบแก้ว
เสียสละ
เมื่อต้องวาทภัย
รสแหลม
อยู่ไซ้
ไปป่า
จากต้น ต.อ.
ชาติมา
หยุดยั้ง
นอกจาก
หมดได้เด่นงาม
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ลักษณะที่ ๒ สัมผัสเชื่อมระหว่างคำประพันธ์แต่ละประเภท

เนื่องจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมแต่งคำประพันธ์เรื่องหนึ่ง ๆ โดยใช้ร้อยกรองหลายประเภทมาต่อกัน ท่านจึงใช้สัมผัสเชื่อมระหว่างร้อยกรองต่างประเภทกันด้วย สัมผัสเชื่อมระหว่างร้อยกรองต่างประเภทกันดังกล่าว เช่น ในบทละครสังคีตเรื่อง เจ้าตากสิน ใช้คำประพันธ์ร้อยกรอง ๔ ประเภทนำมาแต่งต่อกัน คือ กลอนสุภาพ กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์ฉก ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ โดยมีการเชื่อมสัมผัสกันระหว่างร้อยกรองแต่ละประเภทด้วย

ตัวอย่างคำประพันธ์ชื่อ "เจ้าตากสิน" บทที่ ๔๖๘ - ๔๗๓ ความว่า

ปีศาจ :	พวกเจ้านี้ยุ่ง เสียบ้านเสียเมือง จะได้รู้เรื่อง เรื่องเป็นอย่างนี้ (กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘)
ปีศาจ :	ข้าเองทำให้อัคคี เผาผลาญบุรี จะไม่เชื่อก็ตามใจ ข้าเองสร้างยุคทุกขภัย ให้แก่ชาวไทย เดือร้อนบ่มีเปรียบปาน จะมีบุรุษชาติชาย มาช่วยผ่อนคลาย ความทุกข์ให้แก่คนไทย (กาพย์ฉก ๑๖)
ปีศาจ :	เงือกเอยจงเงยหน้า และฟังข้าแถลงไข ชาติชายอาชาไนย จะควมม้ามากรุงศรี
เงือก ๑	จริงหรือที่บอกเล่า
เงือก ๒	ถ้าจริงเราก็หายเคือง
ปีศาจ :	อยากเห็นแต่บ้านเมือง เจริญสุขทุกเวลา (กาพย์ยานี ๑๑)
ปีศาจ :	เสร็จงานเผาผลาญอยุธยา หัวใจของข้า ก็โอนก็อ่อนหย่อนลง ก็สมประสงค์ บ้านเมืองแลเห็นเป็นผง แต่แล้วก็เริ่มใจหวน

แต่ว่าเดี่ยวก่อนสุริยน

จะจรขึ้นพัน

ขอบฟ้าข้าต้องรับจร

(กาพย์ฉับ ๑๖)

มหามนตรี : บ้านเมืองของเราถูกเผาผลาญ เพราะชาวบ้านนั้นใจเป็นหนอน
เสียดายกรุงรุ่งเรืองเมืองอมร ต้องหาข้าวกินก่อนหิวเหลือเกิน

(กลอนสุภาพ)

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๑.๒ การสรรคำกับความหมาย บทร้อยกรองนอกจากประกอบด้วยเสียงที่ทำให้เกิด
ความไพเราะเพราะพริ้ง สร้างความเพลิดเพลินใจให้แก่ผู้อ่านแล้ว ยังประกอบด้วยความหมายที่มีสาระ
น่าฟัง กินความ กินใจ สะกิดใจผู้อ่านให้เกิดความคิดและนึกเห็นไปได้ต่าง ๆ ด้วย

จากการศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พบการสรรคำที่ทำให้เกิด
ความหมายเด่นชัด ลึกซึ้งกินใจ โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ การซ้ำคำ คือการนำคำคำเดียวกันหรือวลีเดียวกันกล่าว ๒ ครั้ง มีความ
หมายเน้นหนักหรือบางที่ต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว คำซ้ำอาจเรียงไว้ติดกันหรือมีคำอื่นมาคั่น
ตำแหน่งของการซ้ำคำอาจซ้ำในวรรคหรือในบาทเดียวกัน อาจซ้ำที่ต้นวรรค กลางวรรค ท้ายวรรค หรือซ้ำ
คำต่างวรรคต่างบาทกันก็ได้ ลักษณะการซ้ำคำในร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีดังนี้

๑) การซ้ำคำคำเดี่ยว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้การซ้ำคำใน
ร้อยกรองของท่านเพื่อเป็นการเน้นความ

ลักษณะที่ ๑ ซ้ำคำในต่างวรรค ต่างบาทกัน ตัวอย่าง

- ซ้ำคำ “ผลาญ งาม หลง สอง” ในกลอนชื่อ “เพลิงผลาญ” บทที่ ๓๔๓ ความว่า

จะเป็นไรเรื่องภัยธรรมชาติ	มนุษย์อาจแก้ไขให้เหือดหาย
พระเพลิงผลาญบ้านโป่งเสียวอดวาย	รัฐให้ทรัพย์จับจ่ายพอบรรเทา
แต่ความชั่วที่ในใจมนุษย์	ร้ายที่สุดยิ่งกว่าพระเพลิงเผา
เพราะผลาญเล็กผลาญน้อยคอยผลาญเอา	ต้องคิดแก้แต่ยาวให้หายเออ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ฉับ ๑๖ ชื่อ “ปกเกล้าเหล่าไทย” บทที่ ๖๘ ความว่า

งามองค์สมเด็จพระอวตาร งามทั่วสากล
งามดังพระรามอวตาร

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "หลงทกอย่าง" บทที่ ๑๔๒๐ ความว่า

<u>หลง</u> นี้มีก็อย่าง	เช่นหลงทางในเวียงวัง
<u>หลง</u> ตัวมัวอยากดัง	มียอมแพ้แก่ผู้ใด
<u>หลง</u> ฝึการพนัน	แต่ละวันเสิบเงินไป
<u>หลง</u> ลืมแบบผู้ใหญ่	ชอบซ้ำซ้ำจำนรรจา
<u>หลง</u> หญิงเป็นยิ่งแล้ว	ยกเป็นแก้วกัลยา
<u>หลง</u> กลคนชั่วช้า	มัวคิดว่าเป็นเพื่อนกัน

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ขาสอง" บทที่ ๗๘๖ ความว่า

<u>ขา</u> สองต้องยืนหยัด	อยู่ในวัฒนธรรมไทย
<u>ตา</u> สองมองออกไป	ยังโลกใหญ่มหิหาร
<u>หู</u> สองว่องสดับ	ส่วนดีรับปรับกิจการ
<u>มือ</u> สองต้องทำงาน	รวมทั้งด้านการวิจัย

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๕.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำคำในลักษณะดังกล่าว เป็นการเน้นความให้มีความหนักแน่น และเด่นชัดยิ่งขึ้น

- ซ้ำคำ "ฟ้า ใคร รัก ยาม พัน" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ฟ้าลั่น" บทที่ ๑๔๒ ความว่า

<u>ฟ้า</u> ลั่นอยู่ครันครัน	โครมคราม
<u>ฟ้า</u> แลบแวบแวบวาม	ส่องหน้า
<u>ฟ้า</u> ชุ่มชุ่มมงาม	กลางสมุทร
<u>ฟ้า</u> บ่ส่งน้ำ <u>ฟ้า</u>	เพื่อเข้าเย็นใจ ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำคำ "ฟ้า" ในคำแรกของแต่ละบาททำให้ความหมายของ "ฟ้า" หนักแน่นและแสดงสภาพปรากฏการณ์ตามธรรมชาติคือ ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าที่มีเมฆฝน ได้ชัดเจน ส่วนการซ้ำคำ "ฟ้า" ในวรรคแรกบาทที่ ๔ ทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น

- คำคำ “ไคร” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “มหาวชิราวุธานุสสติ” บทที่ ๕๘ ความว่า

<u>ไคร</u> หนอเจนจบรู้	วิทยา
<u>ไคร</u> เพ่งพิริยะมา-	นะสู
<u>ไคร</u> หวงหวงประชา-	ชนชาติ
<u>ไคร</u> คิดพิณิจรู้	เหตุด้วยเล็งไกล ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การคำคำ “ไคร” ช่วยเน้นความหมายของ “ไคร” ให้นักแน่นและชัดเจน ชักนำความคิดไปสู่ “ไคร” คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ผู้เขียนต้องการได้อย่างดี

- คำคำ “รัก” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “รักจริง” บทที่ ๑๔๙๘ ความว่า

<u>รัก</u> จริงถ้าเกิดขึ้น	เมื่อใด
<u>รัก</u> รัดมัดดวงใจ	ดุจแก้ง
<u>รัก</u> นัก <u>รัก</u> สิ่งใด	บ่เปรียบ
<u>รัก</u> มากใช้อยากแก้ง	พูดให้หลงลม ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การคำคำ “รัก” ช่วยเน้นความหมายของคำ “รัก” ให้นักแน่นขึ้นอีก

- คำคำ “ยาม” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “ยามเช้า” บทที่ ๑๕๐๙ ความว่า

<u>ยาม</u> เช้าเมื่อตื่นพร้อม	คุณพรรณ-นาเอย
<u>ยาม</u> บ่ายกินข้าวกัน	พี่น้อง
<u>ยาม</u> เย็นแบดมินตัน	สนุก
<u>ยาม</u> ค่ำเฝ้าขับร้อง	นึกแล้วใจหาย ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การคำคำ “ยาม” ตามด้วยคำบอกเวลา คือ “ยามเช้า ยามบ่าย ยามเย็น ยามค่ำ” ยังแสดงความเปรียบเทียบเวลาที่ต่างกันแต่ได้ร่วมกิจกรรมกัน ทำให้เห็นความหมายในเชิงความใกล้ชิด ความรัก ความผูกพันที่มีต่อกันได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

- คำว่า “พิน” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “บริหารการศึกษา” บทที่ ๑๘๔ ความว่า

ที่ว่างร้อยหนึ่งให้	ศึกษา
<u>พิน</u> หนึ่งนักเรียนมา	แย่งเข้า
ที่ว่างเกิดอีกครา	<u>พิน</u> หนึ่ง
ณ สถานที่เจ้า	โยกย้ายออกมา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำคำ “พิน” ก็ช่วยเน้นความของคำ “พิน” ให้หนักแน่นขึ้นอีก
เช่นเดียวกัน

ลักษณะที่ ๒ คำซ้ำในวรรคกันเดียวกัน

- คำว่า “แต่” ในกลอนชื่อ “ยมเสวนา” บทที่ ๑๕๖๙ ความว่า

ทั่วดินแดนมนุษย์แสนจะหน้าด้าน	ไม่ชอบทำกิจการตามหน้าที่
มี <u>แต่</u> แก่ง <u>แต่</u> แย่ง <u>แต่</u> แข่งดี	โลกนี้จะสุขได้อย่างไร

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คำว่า “ถ้า” ในกาพย์จบบึง ๑๖ ชื่อ “ประชาธิปไตย” บทที่ ๔๙ ความว่า

อันว่าประชาธิปไตย	ตามแบบ <u>ไทยไทย</u>
มีมาก่อนแล้วในสยาม	
.....	
ประชาชนสุขสบาย	<u>ถ้า</u> มา <u>ถ้า</u> ควาย
<u>ถ้า</u> ช้างได้อย่างที่ประสงค์	

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำคำในลักษณะดังกล่าว เป็นการเน้นความให้มีความหนักแน่นและ
เด่นชัดยิ่งขึ้น

๒) การซ้ำวลี

ในบทประพันธ์ประเภทกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เรื่อง
“ท่านอุตสาห์” บทที่ ๗๓๔ อันเป็นกลอนอวยพรวันเกิดของคุณหญิงกระจ่างศรี รักตะกนิษฐี ท่านซ้ำวลี
ว่า “ท่านอุตสาห์” นำหน้าวรรคสดับทุกวรรค และซ้ำวลี “ขออำนวยการอวยพร” นำหน้าวรรครองในกลอนบทที่

๑-๔, ๗ ซ้ำวลี “ขออำนาจอวยชัย” ในวรรคองบทที่ ๖ ซ้ำวลี “ขออำนาจอวยสัจวาจา” และ “ขออำนาจอวยสัจวาที” ในต้นวรรคองของกลอนบทที่ ๘-๙ ด้วย นอกจากนี้ยังมีการซ้ำวลี “ให้ท่าน” หน้าวรรคส่งทุกบท ยกเว้นบทสุดท้ายบทเดียว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้การซ้ำวลีดังกล่าว เพื่อเน้นความหมายของความพยายามในการทำความดีงามของคุณหญิงกระจางศรี รักตะกนิษฐ ดังความว่า

<u>ท่านอุทิศ</u> สำหรับสอนสั่งเราทั้งผอง	ให้เหมือนพี่เหมือนน้องสมัครสมาน
<u>ขออำนาจอวยพร</u> มงคลวาร	<u>ให้ท่าน</u> สุขสำราญทุกคืนวัน
<u>ท่านอุทิศ</u> บริหารการศึกษา	วิทยาลัยครูอยู่เชิงชัน
<u>ขออำนาจอวยพร</u> วารสำคัญ	<u>ให้ท่าน</u> มีผละมันต์ตลอดไป
.....	
<u>ท่านอุทิศ</u> ส่งเสริมศิลปะ	ประณีตศิลป์ทักษะไม่มีสอง
<u>ขออำนาจอวยชัย</u> ในทำนอง	<u>ให้ท่าน</u> คงผุดผ่องวรรณะงาม
.....	
<u>ท่านอุทิศ</u> มาวิทยาลัย	ชนะวัยนับว่ามากพรรษา
<u>ขออำนาจอวยสัจวาจา</u>	<u>ให้ท่าน</u> อยู่มากกว่าหนึ่งร้อยปี
<u>ท่านอุทิศ</u> มีใจใสสะอาด	คิดถึงชาติและรักซึ่งศักดิ์ศรี
<u>ขออำนาจอวยสัจวาที</u>	กระจางศรีอย่าสิ้นชั่วดินฟ้า
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ซ้ำวลี ที่วรรคที่ ๑ ของกาพย์ยานี ๑๑ ทุกบท

- ซ้ำวลี “อ้าพระมงกุฎเกล้า” ในกาพย์ยานีชื่อ “อ้าพระมงกุฎเกล้า” บทที่ ๘๙๖-๙๐๔ เพื่อเน้นความว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยเสด็จมาที่บ้านไร่ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อซ่อมรบเสือป่าหลายครั้ง ดังความว่า

<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	ข้าขอฝ่าบาทบงส์
เชิญทอดพระเนตรลง	ยังขอบเขตประเทศไทย
.....	
<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	แห่งพันธู์แผ่สยามพงศ์
เสด็จฝ่าป่าดง	มาบ้านไร่ราชบุรี
.....	
<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	สมัยเก่าก่อนนี้คง
มีพระราชประสงค์	ประทับแรมเป็นหลายครา
.....	
<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	ผู้เป็นเจ้าของจักรีวงศ์
เชิญพระเสด็จลง	จากวิมานมาบ้านไร่
.....	

อ้าพระมงกุฎเกล้า
จากฟ้ามาโดยตรง

ขอให้เราเชิญเสด็จลง
ยังบ้านไร่โพธาราม
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ข้าวลีที่ใกล้เคียงกันที่วรรคที่ ๑ ของกาพย์ยานี ๑๑ ทุกบท คือ "อ้าองค์พระทรงศรี" "อ้าองค์พระทรงครุฑ" "อ้าองค์พระทรงศักดิ์" "อ้าองค์พระทรงชัย" "อ้าองค์พระทรงสร" ในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ระบำประวัติศาสตร์" บทที่ ๙๐๖ เพื่อเน้นความหมายในเชิงเทิดพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้สูงส่งชัดเจนยิ่งขึ้น ดังความว่า

อ้าองค์พระทรงศรี
ทรงตั้งกองเสือป่า

มหาธีรราชา
เพื่อรักษาดินแดนไทย

อ้าองค์พระทรงครุฑ
พระทรงประสงศ์ที่

พระมงกุฎวงศ์จักรี
จะสร้างไทยให้แหลมคม

อ้าองค์พระทรงศักดิ์
เสด็จรอนแรมไป

พระทรงรักแผ่นดินไทย
ประลองยุทธเป็นจุดหมาย

อ้าองค์พระทรงชัย
ประทับแรมบนเกวียนที่

พระทรงใช้สิ่งที่มี
บ้านหนองหินถิ่นกันดาร

อ้าองค์พระทรงสร
เสด็จมาที่ไร

ทรงผันผ่อนทุกสิ่งไป
ก็ทรงใช้แต่ทางเกวียน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ข้าวลีคล้ายกันและเหมือนกันในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" บทที่ ๑๕๘๐ เพื่อให้เกิดความหมายขัดแย้งกันเป็นคู่ ๆ การข้าวลีคล้ายกันและเหมือนกันดังกล่าว จะซ้ำในต้นวรรคที่ ๑ ของกาพย์ยานี ๑๑ แต่ละบท ได้แก่ อ้าแม่ - อ้าลูก, โธ่แม่ - โธ่ลูก, สามวัน - สามวัน, ป่านนี้ - ป่านนี้, โชคเอ๋ย - โชคดี, ลามเอ๋ย - ลามเลย, รูปทรง - รูปลง, เขาบอก - เขาหลอก

ความตอนนี้เป็นคำพูดโต้ตอบกันระหว่างแม่กับลูกสาวในเรื่องทวาทศทาน คำพูดของแม่ต้องการให้ลูกสาวที่กำลังหลงใหลชายหนุ่ม เข้าใจว่าผู้ชายที่มาติดพันด้วยนั้นเป็นคนไม่ดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้วิธีซ้ำคำเหมือนบทละครพูดคำฉันท์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่อง "มัทนะพาธา" ตอนที่นางมัทนาพูดกับสุเทษณ์เมื่อถูกมนตร์ ดังความว่า

<u>อ้าแม่เป็นแน่แล้ว</u>	ฆ่าลูกแก้วให้ปลิดปลง
<u>อ้าลูกอย่าเจาะจง</u>	ว่าแม่แกล้งแกล้งไข
<u>โธ่แม่ไม่รักลูก</u>	จึงจ้วงถูกที่ดวงใจ
<u>โธ่ลูกแต่ไรไร</u>	ไม่เคยคิดอย่างบิดเบือน
<u>สามวันมานี้ได้</u>	เหมือนหมกไหม้อยู่ในเรือน
<u>สามวันแม่พบเพื่อน</u>	เพื่อสืบสิ่งที่สงสัย
<u>ปานนี้พ่อชายหนุ่ม</u>	คงกลัดกลุ้มในดวงใจ
<u>ปานนี้ผู้ชายไป</u>	แสวงโชคไม่โศกศัลย์
<u>โชคเอ๋ยมาเย้ยขำ</u>	พอจู่มาก็จากพลัน
<u>โชคดีที่สืบทัน</u>	จนแม่สิ้นไม่สงสัย
<u>ลากเอ๋ยพึงเคยพบ</u>	ประสบชายที่หมายใจ
<u>ลากเลยมิเคยได้</u>	มาเกี่ยวข้องหรือพ้องพาน
<u>รูปทรงเหมือนองค์อินทร์</u>	ไต่ยืนเสียงก็กังวาน
<u>รูปลงนะดวงมัลย์</u>	และชื่อเสียงนั้นเสื่อมเสีย
<u>เขาบอกว่าหลงรัก</u>	ประสงค์จักได้คลอเคลีย
<u>เขาหลอกให้สูญเสีย</u>	สละสิ้นถวิลหวัง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คำวลี “แปดชั่วโมง” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “แปด” บทที่ ๑๔๖๒ เพื่อเป็นการเน้นความช่วงระยะเวลาแปดชั่วโมง ทั้งสามช่วงเวลาในหนึ่งวันว่าต้องอยู่อยู่กับเรื่องต่าง ๆ

<u>แปดชั่วโมงสละให้</u>	แก่ตน
<u>แปดชั่วโมงครูฝน</u>	ฝึกให้
<u>อีกแปดชั่วโมงคน</u>	มาอยู่
<u>ยั่วประสาทข้าไซ้</u>	เสร็จสิ้นหมดเวลา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คำวลีและวลีในโคลงสี่สุภาพชื่อ “ได้บทเรียน” บทที่ ๓๘๒ ได้แก่ “ที.วี. คนแก่ คนหนุ่ม เด็ก เด็ก” และซ้ำบาท “เด็กเด็กดูคำเข้า ดังได้บทเรียน” ในบทเดียวกัน ดังความว่า

<u>เวียนมาเสียงดังก้อง</u>	<u>ที.วี.</u>
<u>คนแก่แย่งสนดี</u>	นะเจ้า
<u>คนหนุ่มว่าเรื่องซี-</u>	วิตอร่อย จริงไว
<u>เด็กเด็กดูคำเข้า</u>	<u>ดังได้บทเรียน</u>

เพียรขอยกโยกไหหล่อง ในที่. วี.เอย
คนแก่มา ที่.วี. นะเจ้า
คนหนุ่มขยับดี จังหะ
เด็กเด็กตุ๋นเข้า ตั้งได้บทเรียน ๕

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำคำ “ที่.วี.” ทำให้ความหมายของ “ที่.วี.” ที่มีอิทธิพลต่อเด็กผู้ดู
 หนักแน่นชัดเจน การซ้ำวลี “คนแก่ คนหนุ่ม เด็กเด็ก” ในบาทที่ ๒ บาทที่ ๓ และบาทที่ ๔ ในโคลงแต่
 ละบท เป็นการซ้ำคำที่เน้นความและแสดงการเปรียบเทียบมุมมองรายการวิทยุโทรทัศน์ของคนแต่ละวัยอีก
 ด้วย

-ซ้ำวลี “อ้าพระมงกุฎเกล้า” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “โอ้วพระเจ้า” บทที่ ๙๐๑ - ๙๐๓ ความว่า

<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	ราชา ธิราชแฮ
ทรงเยี่ยมวิมานมา	สักครั้ง
เนินดินกลางวนา	สูงเด่น
บ้านไร่ได้คิดตั้ง	แต่งขึ้นถวายพระองค์ ๕
<u>อ้าพระมงกุฎเกล้า</u>	มหาธี- ราชแฮ
เชิญเสด็จจรลี	จากฟ้า
ประพาสค่ายหลวงที่	บ้านไร่
ขอวโรกาสข้า	นอบน้อมบาทบงส์ ๕

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำวลี “อ้าพระมงกุฎเกล้า” ในวรรคที่ ๑ บาทที่ ๑ ของโคลงทุก
 บท เป็นการเน้นความการกล่าวเชื้อเชิญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สถิตบนสรวงสวรรค์ให้
 เสด็จลงมาประพาสค่ายหลวงที่บ้านไร่ ให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

-ซ้ำวลี “พระมงกุฎเกล้า” และ “พระมหาธีรราช” ในโคลงสี่สุภาพชื่อ “บรรยาย” บทที่ ๖๖ ดัง
 ความว่า

บรรยายหลายเรื่องสั้น	สมประสงค์
เปรียบละครจบองค์	สุดท้าย
พระคุณแห่ง <u>พระมง-</u>	<u>กุฎ</u> เทศ สยามแฮ
ปกิธิระข้าคล้าย	เมื่อครั้งก่อนกาล ๕

น่านมาเป็นข้าพระ-
มอญถวายกายซี-
แต่พระต่วนจรัส
พระราชสุดาได้

มหาธิ- ราชชนอ
วิตไว้
เสด็จสู่ สวรรค์นา
จากฟ้ามาแทน ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และในโคลงสี่สุภาพชื่อ "โอ้อำพระราชา" บทที่ ๙๐๑-๙๐๒

ความว่า

อำพระมงกุฎเกล้า
ทรงเยี่ยมวิมานมา
เนินดินกลางวนา
บ้านไร่ได้คึดตั้ง

ราชา ธิราชแฮ
สักครั้ง
สูงเด่น
แต่งขึ้นถวายพระองค์ ฯ

อำพระมงกุฎเกล้า
เชิญเสด็จพระจรัส
ประพาสค่ายหลวงที่
ขอโรกาสข้า

มหาธิ-ราชแฮ
จากฟ้า
บ้านไร่
นอบน้อมบาทบงส์ ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ซ้ำวลี "พระมหาธิราชเจ้า จอมปราบ" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "มรดกชาติ" บทที่ ๗๕ ดังความว่า

พระมหาธิราชเจ้า
แม่เสด็จสู่วิมาน
ยังได้พระราชทาน
"ความรักชาติ" ทัวหน้า

จอมปราบ
ฟากฟ้า
มรดก
สืบสร้างเผ่าไทย ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "แพทย์จุฬา" บทที่ ๗๖ ความว่า

พระมหาธิราชเจ้า
สวรรคตเพราะงาน
แต่พระสังฆบาล
ฝึกแพทย์อีกนับร้อย

จอมปราบ
แพทย์ด้อย
ให้จัด
เร่งรู้เรียนวิชา ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โลกถ้วนควรแล" บทที่ ๙๕ ความว่า

<u>พระมหาธีรราชเจ้า</u>	<u>จอมปราง</u>
ทรงพระราชนิพนธ์ชาญ	เชียวแท้
มรดกพระราชทาน	แก่ชาติ ไทยแฮ
เป็นหนึ่งในโลกแม	โลกด้านอัสตง ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ส่วนโคลงสี่สุภาพชื่อ "ศิราภรณ์แห่งชาติ" บทที่ ๙๗ ใช้คำว่า
"จากจร" แทน "จอมปราง" ดังความว่า

<u>พระมหาธีรราชเจ้า</u>	<u>จากจร</u>
ยังพระราชทานกลอน	กาพย์ไว้
เหมือนหนึ่งศิราภรณ์	แห่งชาติ
เพื่อโลกมนุษย์ได้	แซ่ซ้องสาธุการ ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และโคลงสี่สุภาพชื่อ "ศิราภรณ์" บทที่ ๙๔๑ ความว่า

<u>พระมหาธีรราชเจ้า</u>	<u>จากจร</u>
ยังพระราชทานกลอน	กาพย์ไว้
เหมือนหนึ่งศิราภรณ์	แห่งชาติ
เชิญท่านประทับได้	ที่ร้าน ท.ก. ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในโคลงบทที่ ๙๕-๙๗ บทที่ ๑ วรรคแรก ใช้วลีซ้ำกันทั้ง ๓ บทว่า
"พระมหาธีรราชเจ้า จอมปราง และ จากจร" เป็นการเน้นความให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

- ชั่ววลี "พระมหาธีรราชเจ้า" ในโคลงสี่สุภาพชื่อ "รำพึงถึงพระผู้" บทที่ ๙๗ ดังความว่า

รำพึงถึงพระผู้	ทรงพระ คุณแฮ
<u>พระมหาธีร-</u>	<u>ราชเจ้า</u>
สยามประเทศประ-	สบสุข เสมอณา
บารมีพระร่มเกล้า	เกศขำปลื้ม ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงเรียนมหาดเล็กหลวง" บทที่ ๒๒๑ ความว่า
 โชคงามยามโน้นหก สิบปี แล้วนา
เมื่อพระมหาธี- รราชเจ้า
 ทรงมุ่งผดุงชี- วิตพวก เรานอ
 พระจึงได้โปรดเกล้าฯ ก่อตั้งโรงเรียน ฯ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ของดีรอบสนาม" บทที่ ๘๕๑ ความว่า
 สนามจันทร์นั้นทราบแล้ว ว่ามี มากแฮ
 ล้วนแต่ของดีดี เเด่นฟ้า
เช่นองค์พระมหาธี- รราช
 และร่มปฐมท้าว โลกให้แลดู ฯ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คำวลี "วชิรร่มเกล้าเกษ" หรือ "วชิระร่มเกล้าเกษ" หรือ "วชิร" ตัวอย่าง
 โคลงสี่สุภาพชื่อ "วชิรร่มเกล้า" บทที่ ๖๙ ความว่า

ประสพการณ์เหล่านี้ เป็นพยาน
 โดยเสด็จพระภูบาล จัตุรมุข
 ย่อมสบแต่สิ่งสาร ศรีสวัสดิ์
วชิรร่มเกล้า เกษแคว้นแดนสยาม ฯ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "นพรัตน์งามเลิศ" บทที่ ๗๔ ความว่า
 พระคุณมีมากพัน รำพัน
 จิตผจงจัดสรร สักเก้
 เปรียบนพรัตน์อัน งามเลิศ
วชิระร่มเกล้า เกษแคว้นแดนสยาม ฯ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "แดนสยาม" บทที่ ๘๐ ความว่า

พระองค์ทรงรอบรู้	เล็งไกล
พาชาติปลาตภัย	สร้างเศร้า
คือประวัติศาสตร์ใน	ระยะ นี้นา
<u>วชิระร่มเกล้า</u>	เขตแคว้นแดนสยาม ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "พระผ่านฟ้า" บทที่ ๘๖ ความว่า

ราชการพระผ่านฟ้า	สำคัญ จริงนอ
ดูแต่เพียงหนึ่งพรรษ	นะเจ้า
ห้าหกยกมาบรร-	ยายสู่ กันนา
<u>วชิระร่มเกล้า</u>	เขตแคว้นแดนสยาม ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ซ้ำวลี "พระจรัส ด่วนเสด็จ สวรรค์นา" "พระเสด็จจรัส สู่โลก สวรรค์นา" และ ซ้ำความใน
สองบทแรกว่า "เสด็จสู่วิมาน ฟากฟ้า" ตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพชื่อ "๒๔ พุทธจิกายน" บทที่ ๑๑๕ ความว่า

เพียรฉลองพระบาทให้	มหาธิ- ราชแฮ
มอญถวายกายซี-	วิตไว้
แต่ <u>ว่าพระจรัส</u>	<u>ด่วนเสด็จ</u> <u>สวรรค์นา</u>
พระราชสุดาได้	จากฟ้ามาแทน ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "บ้านหมวกเจ้า" บทที่ ๑๔๔ ความว่า

แต่มาบัดนี้หก	สิบปี แล้วนอ
หาหาดเจ้าปมี	ลักน้อย
<u>พระเสด็จจรัส</u>	<u>สู่โลก</u> <u>สวรรค์แฮ</u>
เหลือแต่ความเศร้าสร้อย	โศกแมนเมืองมรณ ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "มรดกชาติ" บทที่ ๗๕ ความว่า

พระมหาธีรราชเจ้า	จอมปราชญ์
แม่เสด็จสู่วิमान	ฟากฟ้า
ยังได้พระราชทาน	มรดก
"ความรักชาติ" ทั่วหน้า	สืบสร้างเผ่าไทย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การซ้ำวลีดังกล่าวทำให้เกิดความรู้สึกว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
มีความรักและความอาลัยอย่างสุดซึ้งในการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓) การซ้ำข้อความทั้งบาทและทั้งบท

ลักษณะที่ ๑ การซ้ำทั้งบาทหรือซ้ำประโยคในคำประพันธ์ประเภท

โคลง ตัวอย่าง

โคลงสี่สุภาพชื่อ "ได้บทเรียน" บทที่ ๓๘๒ ความว่า

ยิงกันสนั่นก้อง	ที.วี
คนแก่แม่เต็มที	นะเจ้า
คนหนุ่มสนุกดี	มันเด็ด จริงไว
<u>เด็กเด็กดูคำเข้า</u>	<u>ตั้งได้บทเรียน</u>
เปลี่ยนไปเป็นฉากปล้น	ใน ที.วี. เอย
คนแก่ไม่สดุดี	ดอกเจ้า
คนหนุ่มทั้ง ที.วี.	สนุก จริงไว
<u>เด็กเด็กดูคำเข้า</u>	<u>ตั้งได้บทเรียน</u>
.....	
เพียรขอยกโยกไหหล่อง	ในที.วี. เอย
คนแก่เมาที.วี.	นะเจ้า
คนหนุ่มขยับดี	จังหวะ
<u>เด็กเด็กดูคำเข้า</u>	<u>ตั้งได้บทเรียน</u>

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ลักษณะที่ ๒ การซ้ำประโยค "เด็กเด็กดูคำเข้า ตั้งได้บทเรียน" ใน
บาทที่ ๔ ของโคลงทุกบท ก็ยิ่งช่วยเน้นความหมายของสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่เสนอเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับเด็ก
ทำให้เด็กเริ่มประทับใจแบบอย่างที่ไม่ดีไม่งามลงในตัวทุก ๆ วัน

ใช้การซ้ำข้อความทั้งบทในคำประพันธ์กลอนเรื่อง “วันที่ห้าธันวาคม
มหาฤกษ์” บทที่ ๓๖ เพื่อเน้นความหมายและความสำคัญของ “วันที่ห้าธันวาคมมหาฤกษ์” ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระ
ชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้นยังซ้ำวลี “โอ้อ่าพระองค์ผู้ทรงศรี” ในบทร้อยกรอง
สลับกันในทุกบทด้วย ดังความว่า

<u>วันที่ห้าธันวาคมมหาฤกษ์</u>	<u>นภาเบิกบุญเพิ่มเฉลิมศรี</u>
<u>ตะวันส่องต้องพื้นปถพี</u>	<u>รัศมีลอดลวงถึงดวงใจ</u>
<u>โอ้อ่าพระองค์ผู้ทรงศรี</u>	เปรียบแสงรวีพระบารมีส่องไกล
ข้า้นั้นตื่นตื่นใจ	โชคดีเหลือล้ำเป็นคนไทย
มีโอกาสดำชมพระบุญเอย	
<u>วันที่ห้าธันวาคมมหาฤกษ์</u>	<u>นภาเบิกบุญเพิ่มเฉลิมศรี</u>
<u>ตะวันส่องต้องพื้นปถพี</u>	<u>รัศมีลอดลวงถึงดวงใจ</u>
.....	
<u>วันที่ห้าธันวาคมมหาฤกษ์</u>	<u>นภาเบิกบุญเพิ่มเฉลิมศรี</u>
<u>ตะวันส่องต้องพื้นปถพี</u>	<u>รัศมีลอดลวงถึงดวงใจ</u>
<u>โอ้อ่าพระองค์ผู้ทรงศรี</u>	สมเด็จพระบรมราชินีนาถมิ่งโมฬีของข้าไท
ข้าบาทพร้อมน้อมถวายพระพรชัย	ให้ทรงพระเจริญยิ่งใหญ่
ปกเกล้าฯ ชาวไทยนิรันดร์เอย ฯ	
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๑.๒.๒ การใช้คำซ้อน คำซ้อนคือคำที่มีคำเดียว ๒ คำ ซึ่งมีความหมายหรือ
เสียงคล้ายกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน ซ้อนเข้าคู่กัน เมื่อซ้อนแล้วจะมีความหมายใหม่เกิด
ขึ้น แม้ว่าบางคำความหมายจะไม่แปลกไปจากความเดิมมากนัก แต่ต้องมีความหมายและที่ใช้ต่างกันออกไป
บ้าง (บรรจบ พันธุเมธา. ๒๕๔๔ : ๖๒)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมใช้คำซ้อนในคำประพันธ์ของท่านเป็น
จำนวนมาก การใช้คำซ้อนในคำประพันธ์ทำให้ได้ทั้งความไพเราะและเพิ่มความหมายให้ชัดเจนขึ้น เช่น
แจ่มใส เบิกบาน จัดสรร เชิดชู ศักดิ์ศรี แกล้งไข เด่นดี คำจูน แบบอย่าง เสริมสร้าง คั่นคว่า คุณค่า
สั่งสอน เสียสละ ขมิขมั้น ต่อเติม เฉลิมฉลอง ทะนุถนอม เปรียบเทียบ นิยมชมชอบ ราญรอน นิด
หน้อย รื้อรอย ปราดเปรื่อง รุ่งเรือง เกี้ยวข้อง กิจการ ห้วยสะพาน หมดเปลื้อง ชี้แจง รวบรวม ฯลฯ
ตัวอย่าง

กลอนชื่อ “ที่ขายโก โหตุ” บทที่ ๑๔-๒๑ ความว่า

ที่ขายโก โหตุ	ทรงบรรลุลหสภิชนมพรรษา
สำนักในพระมหากรุณา	ปวงประชาเป็นสุขทุกคนไป
ด้วยเหตุที่องค์พระมหากษัตริย์	ศาสนปฏิบัติทรงเลื่อมใส
การปกครองรัฐประเศไทย	มีธรรมาธิปไตยประกอบกัน

ทรงห่วงใยคนไทยทั่วประเทศ	ไม่มีขอบมีเขตขีดขั้น
“สมเด็จพระย่า” กับพระองค์ทรงช่วยกัน	บุก บาก บันฝ่าดงเพื่อสงเคราะห์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	เป็นพระสวามิณีที่แสนเหมาะ
ทรงเป็นผู้ คิดอ่าน งานสงเคราะห์	โดยเฉพาะอาชีพ ประชาชน
ทรงวางแผน กิจการงาน ช่วยชาติ	จดละเอียดลงกระดาษไม่ สับสน
พระบรมโอรส ก็อดทน	โดยเสด็จภูมิพลพระราชา
อีกองค์พระบรมราชกุมารี	เหมือนเลขานุการ ณัฏฐ์ นักหนา
“เดินตามรอยพระบาทราชบิดา”	ปวง ประชาราษฎร์ ซึ่งถึงดวงใจ
ทูลกระหม่อมจุฬาก็น่ารัก	ทรงเป็นนักวิชาการด้านใหม่ ใหม่
มีส่วนร่วม กิจการงาน วิจัย	พระพักตร์พร้มยิ้มละไมอยู่เป็นนิจ

.....

ทรงปราศรัยโดยไม่ถือพระองค์	ประทับลงกับพื้นดินก็ได้
เรื่อง ยากจน สนพระราชหฤทัย	ทรง ถามไถ่ ความสุขหรือทุกข์ร้อน
ทรงมีแผนที่และแผนผัง	ประทับนั่งลงทอดพระเนตรก่อน
แล้วอาบเหงื่อช่วยเหลือราษฎร	ประชากรจึงได้ สุขสำราญ ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "เจริญรอยพระบาทาสามสมัย" บทที่ ๔๑๙ ความว่า

รู้สำนึกระลึกคุณ สามกษัตริย์	จึงใคร่จัดต่อเติม เฉลิมฉลอง
ด้วยการพิมพ์เรื่องเก่าเข้าทำนอง	ถวายของที่ ทะนุถนอม มา

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ "วัฒนธรรม" บทที่ ๔๓๗ ความว่า

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาท ปราสาททองอันผ่องใส
อีกดนตรี ร่ำราย ลวดลาย ไทย	อวดโลกใต้ไทย แต่อย่างแน่นนอน ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กาพย์ยานี ชื่อ "จรรยา" บทที่ ๑๒๙๗ ความว่า

ปัญหาจรรยา	แต่ปางก่อนบ่เคยมี
บ้านเมือง รุ่งเรืองศรี	วิไลกลับเกิด สืบสน
จรรยา อาจเลวร้าย	จนกลายเป็น จลาจล
กรุงเทพอลวน	จะ แตกฉาน ฉะนั้นหรือ

.....

จะเป็นเมืองสองชั้น
แห่งแรกซึ่งแปลกดี
ชวนชักนักท่องเที่ยว
เงินทองนั้นต้องหา

ให้ลือลั่นทั่วโลก
ไม่มีเหมือนในโลกา
มาแลเหลียวทัศนาศนา
สำหรับสร้างทางด่วนนี้
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๑.๒.๓ ใช้คำง่าย บทร้อยกรองส่วนใหญ่ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นการบันทึกเหตุการณ์การณบ้านเมืองและบันทึกกิจกรรมต่าง ๆ ในหน้าที่ความรับผิดชอบของท่าน ท่านจึงเลือกสรรคำที่สามารถสื่อความได้ง่ายและชัดเจน ตรงไปตรงมา เจือ สตะเวทิน (๒๕๑๙ : ๑๐๒) กล่าวถึงการใช้คำของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ว่า เทคนิคทางกวีนิพนธ์ของท่านอยู่ที่ความง่าย คือใช้ภาษาง่าย ๆ แต่ใจความลุ่มลึก นับเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการใช้คำประพันธ์ที่มีความง่ายเพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดไปสู่ผู้อ่าน ประกอบกับคำประพันธ์ร้อยกรองประทับใจได้ดีกว่าร้อยแก้ว เพราะกวีนิพนธ์พูดได้ลึกซึ้งกว่าโดยใช้คำน้อยกว่าความเรียง ตัวอย่าง

- นักเรียนที่ไม่มีความเพียรเปรียบเหมือนการเล่นละครที่ขาดการซ้อมทำให้จำบทไม่ได้ ทำให้การเรียนอ่อน เมื่อโตขึ้นก็ดำเนินชีวิตผิดพลาด ดังความในกลอนชื่อ "อ่อนซ้อม" บทที่ ๒๐๐ ว่า

เหมือนละครอ่อนซ้อมพูดอ้อมแอ้ม ปล่อยहाँแต่้มออกมาหน้าบัลลีส
นักเรียนอ่อนความเพียรเรียนไม่ดี ขึ้นเวทีชีวิตผิดพลาดเอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- เด็กเปรียบเสมือนผ้าขาว ที่อาจวาดภาพให้เลอะเทอะหรือสวยงามอย่างไรก็ได้ ดังความในกลอนชื่อ "ผ้าขาว" บทที่ ๒๗๑ ว่า

เด็กที่ไร้เดียงสาเหมือนผ้าขาว ไยจะเป็นหนุ่มสาวที่งามได้
อาจป้ายสีเลอะเทอะเปรอะลงไป หรือฉจงวาดให้เป็นภาพงาม
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความดีงามของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่กระทำและสั่งสมมาตลอดชีวิตของท่าน คงจะมีคนถือเป็นแบบอย่างในวันหลัง และอาจเป็นพลังช่วยส่งเสริมกำลังใจให้คนกล้าทำความดี ดังความในกลอนชื่อ "มีคนดู" บทที่ ๓๒๓ ว่า

การกระทำของฉฉในวันนี้ อาจจะมีคนดูอยู่ภายหลัง
คนที่ใจระอาอ่อนหย่อนกำลัง อาจขึงขังขึ้นมากล้าทำดี
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความดีและความชั่วที่คนเราสร้างไว้ในรอบปีที่ผ่านมา ไม่สามารถที่จะลบทิ้งได้ แต่เมื่อเริ่มปีใหม่ เราสามารถที่จะเปลี่ยนชีวิตใหม่ให้ดีขึ้นหรือเลวลงอย่างไรก็ได้ อยู่ที่ตัวเราเอง ดังความในกลอนชื่อ "สี่ชีวิต" บทที่ ๔๑๕ ว่า

อันชีวประวัติของเรานั้น
บันทึกความชั่วดีที่ผ่านมา
แต่ปีใหม่เผลอเริ่มตอนใหม่
หรือป้ายสี่ชีวิตให้แดงดำ

จบตอนหนึ่งถึงวันสิ้นพรรษา
ไม่อาจฆ่าชีวิตแก้แค้นสักคำ
จะเขียนให้คนชมดุษฎี
เราอาจทำได้แน่แล้วแต่เรา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ศิลปินไม่สามารถวาดภาพได้งามกว่าภาพของเด็กที่กำลังเจริญวัยและภาพของครูที่อึดในวิชาความรู้ ดังความในกลอนชื่อ "สิ้นฝีมือ" บทที่ ๔๕๒ ว่า

ศิลปินสิ้นฝีมือมิสามารถ
คือภาพเด็กกำลังเจริญวัย

ที่จะวาดภาพงามกว่านี้ได้
กับครูที่อึดในวิชา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงปัญหาการจราจรที่กรุงเทพฯ ประสบอยู่ว่า จะต้องมีคนดีมาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังความในกาพย์ยานี ชื่อ "เมืองสยามินทร์" บทที่ ๑๕๙๗ ว่า

กรุงศรีอยุธยา
ต้องมีคนที่เด่น
ข้าเพียงเสนอว่า
ที่มีกรมทางหลวง

เขากล่าวว่าไม่ลำเค็ญ
มากอบกู้นครหลวง
มอบปัญหาให้กระทรวง
ซึ่งเก่งแน่ให้แก้ไข
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คำพูดของตัวละครในเรื่อง "ธิดาหงส์ทอง" ใช้คำง่าย ดังความในกาพย์ยานี ชื่อ "ธิดาหงส์ทอง" บทที่ ๖๙๙ ว่า

เจ้าชายสหายข้า
หากเจ้าจะต้องตาย
เมื่อดูเจ้าเล่นร้อง
ก่อนก็ไม่มีใคร

อย่าด่วนว่าจะวอดวาย
ประโยชน์เกิดประการใด
เรื่องหงส์ทองก็ถูกใจ
จะเก่งกล้าสามารถเหมือน

ก่อนก็ไม่มีผู้
รักแน่ไม่แซะเขื่อน

มากอยอยู่ในแสงเดือน
หรือพูดเพื่อนะเธอเอ๋ย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงการทำงานที่ต้องยืนอยู่ในกรอบวัฒนธรรมไทย สองตามองโลกกว้าง สองหูฟังเพื่อนำ
ปรับกิจการ และสองมือต้องทำงานและทำวิจัย ดังความในกาพย์ยานี ชื่อ "ขาสอง" บทที่ ๗๘๖ ว่า

ขาสองต้องยืนหยัด
ตาสองมองออกไป
หูสองต้องสดับ
มือสองต้องทำงาน

อยู่ในวัฒนธรรมไทย
ยังโลกใหญ่มหัพการ
ส่วนดีรับปรับกิจการ
รวมทั้งด้านการวิจัย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความหลงหกประการ คือ หลงทาง หลงตัว หลงการพนัน หลงลิ้ม หลงผู้หญิง หลงกลคนชั่ว
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้คำง่าย ๆ ดังความในกาพย์ยานี ชื่อ "หลงหกอย่าง" บทที่ ๑๔๒๐ ว่า

หลงนี้มีก็อย่าง
หลงตัวมัวอยากดัง
หลงฝึการพนัน
หลงลิ้มแบบผู้ใหญ่
หลงหญิงเป็นยิ่งแล้ว
หลงกลคนชั่วช้า

เช่นหลงทางในเวียงวัง
มียอมแพ้แก่ผู้ใด
แต่ละวันเสียเงินไป
ชอบซ้ำซ้ำจำรรจา
ยกเป็นแก้วกัลยา
มัวคิดว่าเป็นเพื่อนกัน ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงริน ยุง ที่กัดเป็นตุ่มทั่วทั้งตัว ดังความในโคลงสี่สุภาพ ชื่อ "พระที่นั่งอุดร" บทที่ ๑๔๗ ว่า

รินยุงกัดเจ็บฮือ
เป็นตุ่มทั่วกาย
แมลงวันก็ยังมี
สองอย่างนี้ไม่น้อย

เต็มที
กว่าร้อย
อยู่อีก
เกิดขึ้นเมื่อไร ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงคนหูหนวก เป็นใบ้ ที่พูดภาษาเดียวกัน ดังความในโคลงสี่สุภาพ ชื่อ "หนวกใบ้เป็นครู"
บทที่ ๓๔๙ ว่า

ดูพวกหูหนวกใบ้	เถิดรา
ไม่ทะเลาะนินทา	ตอบโต้
ทั่วโลกพูดภาษา	เดียวหมด
การไม่ยุ่งโยกโย้	หนวกใบ้เป็นครู ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงความไม่สงบที่ทุ่งช้าง และการตื่นตัวของเยาวชน ใช้คำสามัญ รอดู อยู่ไหน เรื่องด่วน
อย่ารอ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ทุ่งช้าง" บทที่ ๑๕๐๑ ว่า

ครานี้ใครเดือดร้อน	รอดู อยู่แฮ
ใครจะสละสุขสู่	ทุ่งช้าง
คุณพระภิรมย์อยู่	ไหนเล่า
เอาอย่างอายสีบ้าง	เถิดเจ้าประคุณ
บุญมีที่พวกพ้อง	เยาวชน
ตื่นทั่วทุกตัวคน	บัดนี้
ชอบชวนชวนพล	แสดงมดี
เรื่องด่วนควรช่วยชี้	ทุ่งช้างอย่ารอ ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล่าวถึงคนทำร้ายคนอื่นซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งร้ายยิ่งกว่างู หมาและยุง เพราะงู หมาและยุง กัดครั้ง
เดียวก็หนีไป ใช้คำว่า "กัด" ซึ่งเป็นคำที่ใช้กับสุนัขมาใช้กับคน ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "งูร้าย" บทที่
๓๓๙ ว่า

งูร้ายลอบกัดแล้ว	เลื้อยหนี
หมากัดเห็นไม้ตี	รีบจ้ำ
ยุงกัดหนึ่งนาที่	มันอึด แล้วนา
<u>คน</u> กัดแล้วกัดซ้ำ	ซากไธระอาใจ ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ดอกบัวบานจากโคลนตมแต่สะอาด เปรี๊ยะเหมือนของดีมักซ่อนอยู่ จนกว่าจะมีคนมาเปิดเผยให้
เป็นที่รู้จัก ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เข้าถึงใจ" บทที่ ๖๗ ว่า

บัวบานจากย่านท้อง	ทะเลตม
แต่ดอกสะอาดสม	จิตแล้
ของดีสิมักจม	เงียบอยู่
จนกระทั่งคิดแก้	ก่อนให้โอฬาร ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การมีครูช่วยให้มีกำลังใจในการประพันธ์ ทำให้สนุกอยู่ในอุทยานวรรณศิลป์ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "อุทยานยังสุข" บทที่ ๙๘ ว่า

แรงครูอยู่เร่งให้	ใจหาญ
การประพันธ์เป็นการ	ตื่นเต้น
ชีวิตเปรียบอุทยาน	ยังสุข
ชั่วชีพยังไปวัน	ว่างเกล้ากตัญญู ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ครูเหมือนคนปลูกต้นไม้ คอยดูแลให้ต้นไม้เจริญงอกงาม ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๖ ว่า

งานครูดูแลปลูก	พฤษภา
สอนสั่งหลังเมตตา	ต่างน้ำ
ลำต้นอ่อนเอนหา	ทางเหนียว ไวนอ
ศิษย์ที่เอนอ่อนค้ำ	อยู่ด้วยวินัย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- กล้วยไม้มีดอกช้า แต่เมื่อมีดอกออกมาก็สวยงาม เหมือนการสั่งสอนศิษย์ที่มีผลช้า แต่เมื่อศิษย์เติบโตขึ้นมีความรู้ ก็ยิ่งงาม ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "กล้วยไม้" บทที่ ๑๖๘ ว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันท
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสนงาม ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- เทียนชนวนจะต้องสว่างไสว เหมือนครูจะต้องมีความรู้มากกว่าศิษย์ จึงจะสอนศิษย์ให้เก่งได้ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เทียนชนวน" บทที่ ๑๗๙ ว่า

จุดเทียนแสงสว่างให้	กำเนิด
เทียนชนวนต้องเจิด	แจ่มจ้า
แสงการศึกษาเกิด	แก่ศิษย์
ต่อเมื่อครูก้าวหน้า	ก่อนให้สว่างเอง ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ทำดีมีคนส่งเสริม ทำชั่วมีคนหยาม ครูดีศิษย์ย่อมดี ครูไม่ดีศิษย์ก็ไม่ดีด้วย ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ศึกษาภาสิต" บทที่ ๑๘๓ ว่า

ทำดีมีพวกพ้อง	คอยตาม
ทำชั่วทุกคนหยาม	เหยียดหน้า
ครูดีชาติงดงาม	เพราะศิษย์ ดีแฮ
ครูไม่ดีชาติล้ำ	ศิษย์ล้วนเลวลง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ชนบทของไทยไม่มีความเจริญใดปรากฏ มีเพียงเทียนเล่มหนึ่งคือครูที่คอยช่วยให้ความสว่างแก่ศิษย์ การให้เด็กเรียนเหมือนการจุดเทียน ควรประดับประดองมิให้เทียนดับ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ถิ่นไทย" บทที่ ๔๓๑ ว่า

ถิ่นไทยในปากกว้าง	ห่างไกล
แสงวัฒนธรรมใด	ส่องบ้าง
เห็นเทียนอยู่รำไร	เล่มหนึ่ง
ครูนั้นแหละอาจสร้าง	เสกให้ชั่ววาล
การบังคับเด็กให้	ศึกษา
เปรียบจุดชวาลา	หนึ่งไว้
ชั่วชีพประทีปหา	มีอีก เจ้าเอย
ควรประดับประดองให้	สว่างคุ้มค่าเทียน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- พระคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีมากจนไม่อาจจะพรรณนาได้ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "นพรัตน์งามเลิศ" บทที่ ๗๔ ว่า

พระคุณมีมากพัน	รำพัน
จิตผจงจัดสรร	ลักแก้
เปรียบนพรัตน์อัน	งามเลิศ
วชิระร่มเกล้า	เกศแคว้นแดนสยาม ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- นักเรียนยิ่งเปลี่ยนชั้นยิ่งดี ครูยิ่งอยู่ประจำชั้นเก่านานเท่าไรยิ่งดี ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ชั้นเก่า" บทที่ ๒๗๓ ว่า

นักเรียนยิ่งเปลี่ยนชั้น	ยิ่งดี
วิทยามากมี	ยิ่งรู้
ส่วนครูอยู่นานปี	ชั้นเก่า นั้นแล
ยิ่งเชี่ยวชาญฐานผู้	ที่ให้วิทยา ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- มองดูมหาสมุทรเห็นมีเรือจมลงไปหลายลำแล้ว แต่เรือการศึกษายังอยู่เนื่องจากครูอาจารย์ที่มีความสามารถช่วยไว้ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "นาวาศึกษา" บทที่ ๒๘๘ ว่า

แลดูอยู่ที่ห้วง	ชลาลัย
เรือล่มจมลงไป	มากแล้ว
นาวาศึกษาไป	ยังอยู่
เพราะว่าอาจารย์แล้ว	เก่งกล้ากลางทะเล ฯ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๑.๒.๔ การใช้สำนวน สุภาพิตและคำพังเพย สำนวนหมายถึง คำที่นำมาใช้ในความหมายแตกต่างไปจากข้อความเดิมของคำ ๆ นั้น ส่วนมากจะมีนัยหรือความหมายแฝงที่เจ้าของภาษาเท่านั้นสามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง สุภาพิต หมายถึงคำพูดที่เป็นคติ ส่วนคำพังเพย มีความหมายลึกซึ้งกว่าสำนวน มีลักษณะติชมหรือแสดงความคิดเห็นอยู่ในตัว (พรพรรณ ธารานุมาศ. ๒๕๒๕ : ๑๑๐)

สำนวน สุภาพิตและคำพังเพยที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นำมาใช้ในร้อยกรองของท่าน ได้แก่ ชิงสุกก่อนห่ม ไก่ได้พลอย วานรได้แก้ว ปิดทองหลังพระ เสือซ่อนเล็บ ความเมตตาจั่วจุนโลก เป็นต้น สำนวน สุภาพิตและคำพังเพย แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การใช้สำนวน สุภาพิตและคำพังเพยโดยตรง หมายถึงการนำ สำนวนสุภาพิตและคำพังเพยที่ต้องการใช้มากล่าวทันที ตัวอย่าง

- ใช้สำนวน "ลางเนื้อชอบลางยา" เพื่อให้ข้อคิดเกี่ยวกับการปกครองของไทยว่าเหมาะสมกับแบบกระจายอำนาจหรือแบบรวมอำนาจ ดังความในกลอนชื่อ "ลางเนื้อชอบลางยา" บทที่ ๓๗๕ ว่า

เมื่อต้นเดือนก่อนนั้นวันพฤหัสบดี ผู้เชี่ยวชาญมากมายหลายหน้าตา	ฉันมีนัดประชุมกลุ่มศึกษา มาร่วมพิจารณาแบบปกรอง
อันภาชิตโบราณท่านกล่าวว่า ต้องคิดว่าหยูกยาขนานใด	“ <u>ลางเนื้อชอบลางยา</u> ” จำได้ไหม เหมาะสำหรับคนไทยรับประทาน
เห็นชัดชัดสหรัฐอเมริกา แต่บ้านเราเป็นเรื่องของเมืองไทย จึงสับสนวุ่นวายขายขี้หน้า ไม่จดจำคำเก่าเข้าประเด็น	รวมอำนาจเข้ามาหาเป็นไม กระจายอำนาจอย่างไรก็ไม่เป็น เพราะสิ่งยาผิดขนานท่านไม่เห็น ใช้พูดเล่น “ลางเนื้อชอบลางยา” (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- สุภาชิต “ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก” ดังความในกลอนชื่อ “ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก” บทที่ ๔๖๔ ว่า

<u>ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก</u> พากันมาช่วยสมากาชาดไทย	ประสบโชคมากมิตรจิตผ่องใส ขจัดภัยจากโรคสิ้นโรคเอย (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) การใช้สำนวน สุภาชิตและคำพังเพยโดยนัย หมายถึง การเรียบเรียงถ้อยคำให้มีความหมายตรงกับสำนวน สุภาชิตและคำพังเพยที่ต้องการใช้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้สำนวน สุภาชิตและคำพังเพยโดยนัย ดังนี้

- สำนวน “ปิดทองหลังพระ” กล่าวถึงครูที่อยู่ตามชนบทที่ท่านไปเยี่ยมไม่ถึงว่า กำลังสอนเด็กโดยไม่มีผู้ใหญ่เห็นเหมือนปิดทองหลังพระ ดังความในกลอนชื่อ “ปิดทอง” บทที่ ๒๘๒ ว่า

มีโรงเรียนห่างไกลไปไม่ถึง คือด้านหลังองค์พระตลอดวัน	ได้แต่คิดคำนึงว่าที่นั่น เพื่อนของฉันกำลังนั่งปิดทอง (บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- สำนวน “ไก่ได้พลอย” เปรียบคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาว่าเหมือนไก่ได้พลอยคือมีสิ่งมีค่าอยู่ในมือ แต่ไม่เห็นคุณค่า ดังความในกลอนชื่อ “ฝรั่งหัวเราะ” บทที่ ๔๓๔ ว่า

ฝรั่งเขาหัวเราะเยาะเราว่า แต่เหมือนไก่ไม่นิยมชมความงาม	เสียแรงมีรัตนากำนวนสาม มักตะกละตะกลามหาของกิน

หมายความว่าการศึกษาที่จัดอยู่
ปริญญาท่วมท้นล้นแผ่นดิน

พาไปสู่อาชีพเสียทั้งสิ้น
แต่ขาดศีลขาดธรรมประจำตัว
(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ว่า - สำนวน “หวานเป็นลม ขมเป็นยา” ดังความกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ “ทวาทศทาน” บทที่ ๑๕๘๐

นั้นถูกของลูกแล้ว
ไขใจเป็นไฟฟอน

แต่ลูกแก้วไม่สังหรณ์
ต้องรักษาด้วยยาขม
(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ว่า - สุภาษิต “ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีทุกข์” ดังความในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ “ทวาทศทาน” บทที่ ๑๕๘๐

โอ้ว่าสุดดวง
เสียงเจ้ายังประจักษ์
รักซึ่งทั้งสองข้อ
โลกกลับไม่กลับกลาย

ยังเป็นห่วงนงดวงมัลย์
ว่าห่วงอยู่ไม่รู้หาย
เป็นเรื่องล่อให้สุขวาย
คดีนี้ไม่มีสูญ
(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ว่า - สำนวน “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” ดังความในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ “ทวาทศทาน” บทที่ ๑๕๘๐

“แม่เห็นเป็นวิสัย
พองพื่อย่อมมีเสือ

น้ำอยู่ไหนก็มีเรือ
เป็นคู่คู่อยู่พึ่งกัน
(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ว่า - คำพังเพย “สืตน์ยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ “สุภาษิตกล่าวไว้” บทที่ ๑๕๕๖ ว่า

ใครบ่ใช้เทพเจ้า
นักปราชญ์ที่เป็นคน
สืตน์ที่ชุกชน
ควรข่มสติทั้ง

สักคน
อาจพลั้ง
ยังพลาด
จิตไว้อย่าเสียด ๔
(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓. การใช้โวหารภาพพจน์ โวหารภาพพจน์เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์หรือจินตภาพได้ชัดเจนหรือกว้างขวางกว่าภาษาตรงไปตรงมา ในคำประพันธ์ร้อยกรองก็นิยมใช้โวหารในโอกาสต่าง ๆ เพื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้นหรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความฝันหรือความรู้ให้กว้างขวางขึ้น (วิภา กงกะนันทน์. ๒๕๓๓ : ๓๕) ในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีการใช้โวหารภาพพจน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ โวหารอุปมา คือโวหารเปรียบเทียบความเหมือนของสิ่งสองสิ่ง โดยการเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ลักษณะโวหารแบบนี้มักใช้คำที่แสดงความเปรียบให้เห็นหรือเข้าใจถึงความเหมือนของสิ่งสองสิ่งนั้น คำที่ใช้ในโวหารเปรียบเทียบลักษณะดังกล่าว คือ คำว่า เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว กล ประหนึ่ง เพียง ดัง ราวกับ เฉก ฯลฯ (วิภา กงกะนันทน์. ๒๕๓๓ : ๔๐) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้โวหารอุปมาในคำประพันธ์ของท่านเพื่อสร้างภาพในใจให้แก่ผู้อ่าน ดังนี้

- เปรียบเด็กนักเรียนเหมือนกระเจกเงาที่ส่องให้เห็นลักษณะของครูว่าดีหรือไม่ดี ครูอยากทราบว่าตนเองเป็นอย่างไรก็ให้ดูที่กระเจกเงา กระเจกเงาจะประทับสิ่งที่ดีหรือไม่ดีให้ปรากฏ ดังความในกลอนชื่อ "กระเจกเงา" บทที่ ๑๖๖ ว่า

กระเจกเงาเรามีไว้สองหน้า	ให้รู้ว่าดีเด่นเป็นไฉน
ครูอยากรู้ตัวครูเป็นอย่างไร	เชิญดูเด็กที่ได้สั่งสอนมา
เด็กนั้นไซ้ร้เปรียบได้ดังกระเจก	ไม่ต้องยกขึ้นดูก็รู้ว่า
ครูมีลักษณะล้วนควรบูชา	หรือว่าเลวนักหนาน่าอัปอาย
อันกระเจกบานนี้มีสมบัติ	ภาพแน่ชัดสิ่งเปื้อนไม่เลือนหาย
แต่ถ้าตัวดีแน่แม้ตนตาย	ภาพยังฉายคนเห็นงามเด่นเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบคนปลูกต้นไม้ในกระถางว่า เหมือนครูที่สั่งสอนอบรมเด็ก คนสวนคอยดูแลต้นไม้ในกระถางจนต้นอ่อนแอแข็งแรงจึงนำลงปลูกในดิน ครูเฝ้าสั่งสอนอบรมในโรงเรียนให้เด็กมีความรู้ เหมือนคนสวนเฝ้ารดน้ำพรวนดิน นำหลักมาผูกต้นไม้ไว้ให้มันเหมือนครูที่ผูกเด็กด้วยวินัย เมื่อต้นไม้เติบโตขึ้นแตกกิ่งก้านสาขาขยายออกไป ก็เหมือนเด็กแต่ละคนที่ได้รับการอบรมสั่งสอน คนสวนที่ดูแลเอาใจใส่ต้นไม้ดีก็เหมือนกับครูที่ตั้งใจสั่งสอนอบรมเด็ก ดังความกลอนชื่อ "คนสวน-คนสอน" บทที่ ๑๗๑ ว่า

การศึกษานั้นไซ้ร้คิดให้ถูก	เหมือนเพาะปลูกต้นไม้ในกระถาง
ยังเยาว์อยู่ผู้ใหญ่ดูไปพลาง	พอโตต่างพาไปให้ลงดิน
ไว้ใจครูให้อยู่ที่โรงเรียน	เริ่มขีดเขียนสารพัดจัดให้สิ้น
ความเมตตาหลังไหลด้วยใจจิต	ราวรดรินวารีที่เยือกเย็น
พรวนดินไปเพื่อให้ต้นไม้งาม	สิ่งแวดล้อมพยายามปรุงให้เด่น
อยากให้ต้นตรงเที่ยงไม่เอียงเอน	หรือบิดเบนหาหลักปักผูกไว้
อันนิสัยเยาวชนแต่ต้นนั้น	อาจบิดผันไผ่ต่ำทำชั่วได้
ต้องยึดหลักปักผูกด้วยวินัย	เพื่อจะให้เกิดผลเป็นคนตรง

.....

เหล่านี้แหละผลิตผลคนของชาติ
เพราะคนสอนสอนดีทุกวี่วัน

.....

เพราะคนสวนฉลาดแข็งขยัน
สกดกันด้วยวินัยให้ชื่อตรง
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบหอสมุดแห่งชาติว่าเหมือนแก้วเก้าประการ (นพรัตน์) คือ
เปรียบเหมือนเพชรเพราะเป็นศูนย์รวมวิทยาการ เปรียบเหมือนทับทิมเพราะเป็นธนาคารให้ยืมหนังสือ
เปรียบเหมือนมรกตเพราะเป็นธารน้ำที่พาคนไปสู่ผืนน้ำอันกว้างใหญ่สุดขอบจักรวาล เปรียบเหมือนบุษราคัม
คือภัตตาหารที่เป็นแหล่งอาหารทางจิตใจ เปรียบเหมือนโกเมนคือเป็นละครโรงใหญ่ให้นั่งชมเพลิดเพลิน
เปรียบเหมือนนิลคือเป็นสุสานของนักปราชญ์ที่ให้ความรู้ไว้เมื่อท่านละโลกนี้ไปแล้ว เปรียบเหมือนมุกดา คือ
เป็นอุทยานให้ค้นหาขุมทรัพย์อันมีค่า เปรียบเหมือนเพทายคือเป็นสโมสรสถานที่รวมความคิดความเห็นของ
หมู่คน เปรียบเหมือนไพฑูรย์คือเป็นศาลาพักผ่อนของคนเราเมื่อพบความเดือดร้อนในจิตใจ ดังความใน
กลอนชื่อ "หอสมุดแห่งชาติพิลาสเรียม" บทที่ ๔๐๙ ว่า

หอสมุดแห่งชาติพิลาสเรียม
ประดับเด่นเป็นศรีแก่ชาติไทย
วิเชียรช่วงดวงตันที่คนเห็น
ประกอบกิจรวมวิทยาการ

.....

ขอเชิญชมจันทรนิรัตน์
เมื่อปราชญ์สิ้นลมปราณไปนานนม
งามเพียงเพชรดวงเจ็ดวัชระ
ให้ค้นคว้าหาทางที่กลางไพร

.....

ดวงที่เก๋าก้องเนาวรัตน์
โลกมนุษย์ร้อนเหลือเบือพอดู

อ่าเอี่ยมชวนชมสมสมัย
เปรียบได้กับแก้วเก้าประการ
เปรียบว่าเป็นศูนย์ศึกษาสถาน
เกินประมาณอ่านได้ไม่อัจน

.....

เปรียบสุสานลานวัดอันรุ่ม
เก็บผลงานไว้ชมให้ชื่นใจ
เปรียบวนอุทยานอันยาวใหญ่
อาจจะได้ขุมทรัพย์มโหฬาร

.....

เปรียบศาลาหลบร้อนจรไปสู่
ไขหนังสือคือคู่สนทนา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบเด็ก ๆ ว่ายังสะอาดสดใสเหมือนน้ำใส เมื่อไหลผ่านที่ต่าง ๆ
น้ำก็เริ่มขุ่น ยิ่งไหลไปในที่ต่ำก็กลายเป็นน้ำโสโครกมีเชื้อโรคปะปนอยู่ ครูจึงต้องช่วยประคับประคองอบรม
สั่งสอนเด็กให้เป็นคนดี ดังความในกลอนชื่อ "ในลำธาร" บทที่ ๔๓๕ ว่า

ในลำธารน้ำใสไร้โคลนตม
ชีวิตเราเล่าก็คล้ายสายธารา

นานิยมลงเล่นเป็นนักหนา
เด็กยังไม่เคยยงสำเนาเอ็นดู

น้ำในธารผ่านมาสู่หาไร	ที่เคยไสขุนขึ้นดินปนอยู่
เด็กเติบโตใหญ่วัยเที่ยววิ่งเกรียวกรู	พุดมิ่งผูกกับพระกันประปราย
ครั้นต่อมาน้ำไหลไปที่ต่ำ	ลงแม่น้ำโสโครกเชื้อโรคหลาย
มนุษย์เราเหล่าหนึ่งจึงกลับกลาย	เป็นผู้ร้ายอันธพาลสันดานเลว
ฉะนั้นครุฑไว้เพื่อได้คิด	ว่าปวงศิษย์อาจเทียบเปรียบของเหลว
เมื่อไหลเลื่อนเพื่อนชักมักไหลเร็ว	อาจตกเหวแห่งชีวิตคิดแก้เอย

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบการอ่านหนังสือเหมือนการท่องเที่ยวโลก เมื่อเดินทางถึงเมืองหนึ่ง เปรียบเหมือนอ่านหน้าหนึ่ง ทำให้ได้รับความเพลิดเพลินใจ เหมือนได้รู้จักคนที่มีความคิดต่าง ๆ กันไป เมื่ออ่านไปได้หลายหน้าก็เหมือนกับการได้ท่องเที่ยวผ่านไปหลาย ๆ ประเทศ ดังความในกลอนชื่อ "โลกประหลาด" บทที่ ๑๕๐๔ ว่า

โลกประหลาดอาจเปรียบเทียบหนังสือ	อยู่ข้างคือทิ้งขว้างให้ห่างเหิน
เริ่มเดินทางนั้นก็พอประเมิน	ว่าเผชิญหีบถือหนังสือมา
ถึงเมืองหนึ่งนั้นเทียบเปรียบหน้าหนึ่ง	เดินทางต่อพอถึงอีกหน้าหนึ่ง
ได้เที่ยวเพลินเดินไปในพารา	คือเนื้อหาได้อ่านเบิกบานใจ
.....	
แล้วเหาะข้ามมากมายหลายประเทศ	เหมือนพลิกข้ามหกเจ็ดแปดสิบหน้า
เงินทองเกลี้ยงกระเป๋เจ้าแม่อา	เสียกับตาแล้วเจ้าเบาลงที

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า งามเหมือนดังพระรามอวตารมา ดังความในกาพย์ฉบับ ๑๖ ชื่อ "ปกเกล้าเหล่าไทย" บทที่ ๖๘ ว่า

ครบวันบรรจบครบปี	จึงจบดิถี
วันที่หนึ่งเมษายน	
งามองค์สมเด็จพระภูวเดช	งามทั่วสากล
งามดังพระรามอวตาร	

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบความงามของชายหนุ่มที่สาวน้อยหลงรักว่างามเหมือนพระอินทร์ ทั้งเสียงก็ไพเราะนักหนา ดังความในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" บทที่ ๑๕๘๐ ว่า

สาวพริ้มเพ้งยิ้มออก	เมื่อแม่บอกที่ตอใจ
ชื่อเพราะเสนาะใน	ดวงจิตแน่วแม่จำ
ท่าทางยังอย่างนี้	ทั้งอินทรีย์เหมือนอินทรา
น้ำเสียงก็เพื่องพา	ให้คลั่งไคล้และไหลหลง ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบหญิงสาวที่เก็บตัวไม่ออกไปเที่ยวนอกบ้านว่าเหมือนกับดอกบัวที่แบ่งบานเมื่อแสงอาทิตย์ลับไปแล้วก็หุบกลับ เป็นความตอนที่เจ้าชายพบหงส์ทองในป่าและแสดงความรักต่อหงส์ทอง ดังความกภาพยยานี้ ๑๑ ชื่อ "หงส์ทอง" บทที่ ๖๑๔ ว่า

ชอบที่สตรีสาว	ที่รุ่มราวดรุณวัย
เก็บตัวและกลัวภัย	ไม่เที่ยวเตร่ระเหระหน
ดูเยี่ยงปทุมมาลย์	ที่แบ่งบานกระทั่งจน
สิ้นแสงสุริยน	ก็หุบกลับและรีบนอน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบพระราชธิดาแฝดทั้งสองพระองค์แห่งเมืองสุนันทอุทยานว่าเหมือนดวงเดือนและดวงจันทร์ ดังความในกภาพยยานี้ ๑๑ ชื่อ "หงส์ทอง" บทที่ ๖๔๒ ว่า

พระราชินีนาถ	มีพระราชบุตรี
ฝาแฝดสิบแปดปี	ยุวลักษณ์วิลาวัณย์
องค์หนึ่งเหมือนดวงเดือน	อีกองค์เหมือนกับดวงจันทร์
เทพเจ้ามาเข้าฝัน	ว่าพระราชบุตรี
องค์ใดก็องค์หนึ่ง	จะเป็นถึงราชินี
แต่นั้นพระองค์พี่	ก็ตั้งจิตริษยา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบห้องสมุดที่เริ่มดำเนินการว่าเหมือนเด็กที่ยังเยาว์วัย แต่มีคุณค่าต่อสังคมมาก ดังความในภชกประยาตจันท์ ๑๒ ชื่อ "ห้องสมุด" บทที่ ๑๘๐ ว่า

๑๒

ฉลองเริ่มเฉลิมห้อง	สมุดของประชาชน
เจริญอายุมาจน	ประจวบครบประจวบปี

ฉบับเดือนเสมือนเด็ก	ขนาดเล็กตรูนี้
ผิงานประมานมี	ประโยชน์ใหญ่ไพสม
ประสงค์ช่วยประชาชาติ	ประชาราษฎร์นิยมชม
เสมอได้สมาคม	วิเศษพัฒนรังสี

๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบงานครูเหมือนการปลูกต้นไม้ ที่ต้องใช้ความเมตตาต่อศิษย์แทนน้ำ เด็กที่ยังอ่อนทางความประพฤติ ก็ต้องใช้ไม้ค้ำไว้คือวินัย ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๖ ว่า

งานครูดูล้ายปลูก	พฤษภา
สอนสั่งหลังเมตตา	ต่างน้ำ
ลำต้นอ่อนเอนหา	ทางเหนียว ไวนอ
ศิษย์ที่เอนอ่อนค้ำ	อยู่ด้วยวินัย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า กล้วยไม้มีดอกช้า แต่เมื่อมีดอกแล้วก็คงทนสวยงาม เปรียบเหมือนการสั่งสอนของครูที่มีผลช้า แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้นแล้วก็เป็นคนมีค่า ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "กล้วยไม้" บทที่ ๑๖๘ ว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันทไ
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสนงามฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า ครูต้องมีความรู้ในตนเองอย่างดีก่อนจึงจะสอนเด็กให้ได้ เปรียบเหมือนเทียนชนวนที่ส่องแสงเจิดจ้าสว่างไสวก่อนที่จะนำไปจุดเทียนต่อไป ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เทียนชนวน" บทที่ ๑๗๙ ว่า

จุดเทียนแสงสว่างให้	กำเนิด
เทียนชนวนต้องเจิด	แจ่มจ้า
แสงการศึกษาเกิด	แก่ศิษย์
ต่อเมื่อครูก้าวหน้า	ก่อนให้สว่างเองฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า เมื่อคนเราละทิ้งสิ่งดีงามเสียแล้วก็เปรียบเสมือนโลกอยู่ในความมืด แต่เมื่อมีสติระลึกได้กลับตัวกลับใจเป็นคนดี เปรียบเหมือนพระอาทิตย์ส่องแสงสว่างยามยามรุ่งอรุณ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "โรงเรียนแสงอรุณ โลกมืด" บทที่ ๒๕๘ ว่า

โลกมืดเมื่อเพื่อนทิ้ง	สิ่งงาม
มนุษย์มีแต่ความ	โศกเศร้า
เริ่มเปลี่ยนกลับตัวยาม	ได้สติ
เปรียบกับตอนรุ่งเช้า	โลกได้แสงอรุณ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าเสือที่ล่าตัวเป็นลายสีเหลือง-ดำ เก่งกล้าเป็นเจ้าป่า เปรียบเหมือนลูกเสือที่ใช้สีเหลือง-น้ำตาล เป็นคนโอบอ้อมอารีช่วยเหลือคนอื่น ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "มัธยมหอวัง" บทที่ ๒๖๒ ว่า

เหลืองดำสีแห่งเจ้า	ไพรสาณฑ์
คือพยัคฆ์ใจหาญ	กาจกล้า
แต่เหลืองกับน้ำตาล	นั้นเล่า
คือลูกเสือสยามอ้า	โอบอ้อมอารี

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าจะรู้ว่าต้นไม้เป็นต้นอะไร ให้ดูที่ผล เปรียบเหมือนนอยากรู้ว่าครูมีลักษณะอย่างไร ก็ให้ดูที่เด็ก ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "พรรณพฤษภ" บทที่ ๒๘๔ ว่า

รู้จักพรรณพฤษภด้วย	ดูผล
โน้นมะม่วงสุกบน	กิ่งย้อย
อย่าหลอกบอกว่าต้น	มะขวิด
แม้ว่าปัญญาต้อย	สติข้ายังดี

มีครูรู้จักด้วย
วิปริตศิษย์ชุกชน
อย่าหลอกบอกว่าตน
แม้ว่าปัญญาด้อย

ดูผล
ใช้น้อย
รักศิษย์
สติข้ายังดี ๙
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า พ่อแม่รักลูกเหมือนดวงตา แต่ก็ยังไว้วางใจมอบลูกให้แก่ครู เป็นผู้อบรมสั่งสอน ครูควรดูแลให้ดีที่สุด ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "รักตั้งดวงตา" บทที่ ๓๗๒ ว่า

พ่อแม่รักลูกมั่น
ยังส่งลูกรักมา
ของเราสิรักษา
ของที่รับฝากไว้

ดวงตา
มอบให้
ดีที่สุด ใจเฮย
จะต้องทวิคุณ ๙
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า ไก่แจ้ขี้เย็บดินพบเพชรเม็ดงามแต่ไม่เห็นคุณค่า เปรียบเหมือนคนไทยเราที่มีพุทธศาสนาแต่ก็ขาดสติ พากันละทิ้งศาสนากันเสียหมด ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ไก่แจ้" บทที่ ๔๑๗ ว่า

ไก่แจ้ดีแต่ขี้เย็บ
เสาะสิ่งที่จิกกิน
พบเพชรมรกตนิล
เปรียบมนุษย์ที่ไร

เขี่ยดิน
อ้มได้
ไก่เขี่ย ทิ้งแฮ
สติทิ้งศาสนา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า แม่ดีใจจนลืมทุกอย่างเมื่อเห็นลูกรักที่จากไปนานกลับมาบ้าน เปรียบเหมือนครูดีใจที่ลูกศิษย์กลับเข้าสู่เขตโรงเรียน ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "แม่ผวา" บทที่ ๗๗๗ ว่า

เหมือนเมื่อลูกกลับบ้าน แม่ผวา
ลูกรักลูกกลับมา
กิจธุระนานา
ปลื้มจิตศิษย์เก่าเข้า

สู่เหย้า
ทิ้งทอด หมดแฮ
เขตรั้วโรงเรียน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบภาพย์กลอนเหมือนศิราภรณ์หรือเครื่องประดับที่ศีรษะ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ศิราภรณ์" ๘๕๑ ว่า

พระมหาธีรราชเจ้า	จากจร
ยังพระราชทานกลอน	ภาพย์ไว้
เหมือนหนึ่ง <u>ศิราภรณ์</u>	แห่งชาติ
เชิญท่านประดับได้	ที่ร้าน ท.ก.

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เปรียบเสมือนดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ที่ให้ความหวังและพลังแก่พสกนิกรของพระองค์ ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยไม่เลือกว่าเป็นใคร ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "สุริย์และจันทร์" บทที่ ๓๐ ว่า

พระนางนาถนั้นคู่	ภูมิพล
สงเคราะห์ประชาชน	ทั่วหน้า
เปรียบ <u>สุริย์และจันทร์</u> วน	เวียนอยู่ นั้นนา
ส่งพลังจากฟ้า	อุ่นเกล้าเย็นทรวง ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า คำประพันธ์เปรียบเหมือนวราภรณ์ หมายถึงเครื่องประดับที่สวยงาม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "โลกถ้วนควรรนิยม" บทที่ ๘๖ ว่า

เมืองใดประดับด้วย	วราภรณ์
แจกเช่นฉันทิโคลงกลอน	ภาพย์บ้าง
ข้อธรรม ฤ คำสอน	อนุศาสน์
มีหมดเอกลักษณ์สร้าง	สิ่งล้วนควรรนิยม ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาจากสวรรค์ เพื่อปกป้องพสกนิกรทุกคน พระองค์งามเหมือนศิราภรณ์หรือเครื่องประดับที่ศีรษะที่สวยงามของชาติ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "จากแดนอมร" บทที่ ๒๙ ว่า

พระเสด็จมาจากด้าว	แดนอมร
เพื่อปกพสกนิกร	ทั่วหน้า
งามเปรียบศิวาภรณ์	แห่งชาติ
ขอพระคงคู่ฟ้า	ร่มเกล้าเหล่าไทย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบโลกเหมือนกับหนังสือ อ่านหนังสือหน้าหนึ่งก็เหมือนได้เรียนรู้โลกอย่างหนึ่ง ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "โลก" บทที่ ๑๕๐๐ ว่า

โลกมีลักษณะคล้าย	หนังสือ
อยู่กับบ้านเปรียบถือ	นิ่งไว้
เริ่มท่องเทียวนั่นคือ	เริ่มอ่าน
เทียวหนึ่งหน้าหนึ่งให้	เรื่องราวต่างกัน ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้ความเปรียบที่กินใจว่า แม้ว่าเข็มดุษฎีมาลาที่กลัดที่อกเสื้อที่ได้รับพระราชทานมานานแล้วจะมีค่ามากก็ตาม แต่มีค่าน้อยกว่าระยะเวลาที่ท่านใช้ชีวิตพร้อมกับท่านผู้หญิงดุษฎีมาลากุล ณ อยุธยา ภริยาของท่าน ท่านเปรียบความรักที่ท่านผู้หญิงมีต่อท่านนั้นสูงค่า เป็นความเปรียบที่ดีในแง่ของควมมีค่ายิ่ง เนื่องจากผู้ที่ได้รับพระราชทานเข็มดุษฎีมาลาอันมีค่านั้นยากนักและน้อยคนที่จะได้รับ เพราะฉะนั้น การที่ท่านได้ความรักและได้สมรส ใช้ชีวิตพร้อมกับท่านผู้หญิงดุษฎีมาลากุล ณ อยุธยา จึงเป็นสิ่งที่มีความสูงสุดในชีวิต เปรียบได้กับการได้รับพระราชทานเข็มดุษฎีมาลานั้นเอง ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เสนห์ท่าน" บทที่ ๑๕๔๙ ว่า

ดุษฎีที่อกเสื้อ	กลัดนาน แล้วนอ
หล่นจากเทพวิมาน	ม่อนไต้
ไปสู่เสนห์ท่าน	ที่หล่น
จากอกพ่อแม่ให้	กลัดไว้หว่างทรวง ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบนางพยาบาลเหมือนเทพธิดาจากสวรรค์ ที่คอยช่วยดูแลด้วยความรักความอาทร ทำให้รู้สึกรักและคิดถึงคุณ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เพื่อพยาบาล" บทที่ ๑๕๖๖ ว่า

เหมือนว่ามาจากด้าว	แดนสวรรค์
เพื่อพยาบาลวัน	เจ็บไข้
ยิ่งมิตรจิตให้ป็น	ความสุข
ใครจะอดรักได้	อีกทั้งระลึกคุณ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบห้องสมุดที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ ๆ เหมือนเด็ก แต่ประโยชน์ที่ได้นั้นยิ่งใหญ่ ดังความในกฎทรงประกาศฉบับที่ ๑๒ ชื่อ "ห้องสมุด" บทที่ ๑๘๐ ว่า

“ฉบับเดือนเสมือนเด็ก	ขนาดเล็กตรึง
ผิงานประมาณมี	ประโยชน์ใหญ่ประไพสม”

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเหมือนพระราม ที่นำประเทศสู่ความเจริญรุ่งเรือง และเปรียบเหมือนพระอินทร์ที่ทรงสอดส่องทิพยเนตรเพื่อหาทางนำความเจริญมาสู่ประเทศสยาม ดังความในวสันตดิถีฉบับที่ ๑๔ ชื่อ "ถวายพระพร ๒๔๖๑" บทที่ ๖๐ ว่า

“ทรงชัยประเสริฐดุษะพระราม	นำสยามดำเนินเดิน”
.....	
“สอดส่องทิพยเนตร	กลเหตุประโยชน์ใน”

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบดุสิตธานีว่างดงามเหมือนพระอาทิตย์และเมืองสวรรค์ ดังความในวสันตดิถีฉบับที่ ๑๔ ชื่อ "ภาณุมาศ" บทที่ ๑๓๒ ว่า

“หนึ่งในนครดุสิตนี้	ฤจะมีสถานใด
เทียบภาณุมาศรวีไไล	ดุจเมืองวิมานแมน”

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบบ้านเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองในระหว่างการครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะ ๑๕ ปี ว่า เหมือนเมืองสวรรค์ ดังความในสุททุกวิกฤตพิตฉบับที่ชื่อ "อาศิรวาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ความว่า

“สังเกตว่าประเทศทั่วชั่วสิบห้าศก
 พระบารมีปก ศิรา
 บ้านเมืองเรืองรุ่งเสมือนกรุงในทิพยนภา
 บังเกิดความสุชา ภิรมย์”
 (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๗ : ๕)

๓.๒ โวหารอุปลักษณ์ คือโวหารเปรียบเทียบโดยการนำลักษณะหรือคุณสมบัติของของสิ่งหนึ่งมากล่าวถึงหรือเปรียบเทียบเป็นภาพลักษณ์ ให้เห็นหรือเข้าใจลักษณะหรือคุณสมบัติของของอีกสิ่งหนึ่ง กล่าวคือเป็นโวหารที่เปรียบเทียบความเหมือนของสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน โดยใช้คำว่า “เป็น” “เท่า” “คือ” ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ (วิภา กงกะนันท์. ๒๕๓๓ : ๓๙)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าเป็นเสมือน “ฉัตรสุวรรณ” หรือ “ฉัตรทอง” ที่คอยคุ้มครองประชาราษฎร์ของพระองค์ และทำให้การศึกษาของชาติเจริญก้าวหน้าด้วยพระบารมี ดังความในกลอนชื่อ “ภูมิพลมหาราช” บทที่ คำนำ ว่า

ประชาชนคนไทยได้ร่มเย็น	พระองค์เป็น <u>ฉัตรสุวรรณ</u> กันเกิด
การศึกษาประชาชนได้ผลดี	ด้วยเดชพระบารมีนั้นคุ้มครอง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ “มหาราชแห่งดวงใจ” คำนำ ความว่า

ขอพระชนมายุไฉนย่น	ขอพระองค์ทรงเกษมสุขพรรษา
เป็น <u>ฉัตรทอง</u> ครองรัฐสีมา	เป็นมหาราชแห่งดวงใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

กลอนชื่อ “นวัธนา” บทที่ ๑๒ ความว่า

บรรดาเหล่านวัธน์การศึกษา	น้อมศิราถวายพระพรสุนทรไไข
ขอพระเดชไพศาลตระการไกล	เป็น <u>ฉัตร</u> กันเกิดไทยนิรันดร์เทอญ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบประเทศไทยว่าเหมือนตึกใหญ่ที่มั่นคงได้เพราะรากฐานคือการศึกษาระดับประถมศึกษา ผู้เป็นหัวหน้างานก็คือครู เมื่อก่อสร้างบ้านของตัวเองเสร็จแล้ว ใครจะชมว่างามหรือไม่งามก็ไม่เป็นไร แต่เราก็มีความภูมิใจในตัวเอง ดังความในกลอนชื่อ “ตึกใหญ่” บทที่ ๒๗๘ ว่า

ประเทศเรานั้นหรือคือตึกใหญ่	จะมั่นคงอยู่ได้เพราะรากฐาน
เชื่อมตอกเหล็กศึกษาประชาบาล	ส่วนนางงานนั้นหรือก็คือครู
เราทำงานอาบเหงื่อเพื่อวางราก	ไม่มีใครออกปากว่าสวดยหรู
บ้านเราเองจะหวังให้ใครมาดู	แต่เราสู้เราเห็นเป็นสุขเออย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบหนทางที่เคยเสด็จว่าคือ สังฆาลเพชร ที่ผูกจีเจียรระไน คือ พระราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความในกาพย์ยานี ชื่อ "ไม่มีชื่อบท" บทที่ ๙๒๙ ว่า

โอ้ว่าทางเสด็จ	สังฆาลเพชรที่กลางไพร
ผูกจีเจียรระไน	คือพระราชานุสาวรีย์
บ้านไร่ไม่น้อยหน้า	ไปกว่าถ้วนทุกธานี
ค่ายหลวงบ้านไร่นี้	ย่อมเป็นศรีของเมืองไทย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบสมเด็จพระเจ้าภคินี เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดีเหมือนเพชรที่ร่วงจากฟ้ามาแทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จสวรรคต และความงดงามของพระราชธิดาเปรียบเสมือนแสงของเพชรที่แวววาว และคำ "วชิร" ทำให้มีนัยรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ท่านรำลึกถึงอยู่เป็นนิตย์ ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "๒๔ พุทธจิกายน" บทที่ ๑๑๕ ว่า

เพียรฉลองพระบาทให้	มหาธิ- ราชแอ
มอบถวายกายชี-	วิตไว้
แต่ว่าพระจรี	ด้วนเสด็จ สวรรค์นา
พระราชสุดาได้	จากฟ้ามาแทน
แผ่นดินยังไปสิ้น	ความหวัง
แสงเพชรรัตนยัง	ส่องกล้า
สงเสริมเพิ่มพลัง	ในจิต
ใช้อันวชิรข้า	บาทนั้นแนใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบรัตนหรือแก้วมีค่าคือรัตนตรัย (พระพุทธศาสนา) ว่ามีค่ายิ่งกว่าสิ่งใด แต่คนไทยกลับไม่นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามากำจัดกิเลสของตน ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "ไก่อ๊" บทที่ ๔๑๗ ว่า

รัตนามีค่าล้ำ
คือพระรัตนตรัย
เสียแรงเกิดเป็นไทย
ไม่พยายามแก้

สิ่งใด
นั้นแล
มาชาติ หนึ่งนา
กิเลสด้วยศีลธรรม ฯ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า คนไทยนับถือพุทธศาสนาแต่ก็ไม่นำหลักธรรมมาปฏิบัติ เหมือนไก่แจ้ขี้เขียดดินพบเพชรเม็ดงามแต่กลับเขี่ยทิ้งไปไม่เห็นคุณค่า ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "คือไก่ นะเจ้าเอ๋ย" บทที่ ๔๔๖ ว่า

มีหลักศาสนาแล้ว
ไม่สนุกก็เลย
คือไก่ นะเจ้าเอ๋ย
ปล่อยเพชรมรกตกลิ้ง

เพิกเฉย
ทอดทิ้ง
ไร้สติ
เกลือกกลิ้งฝุ่นละออง ฯ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปลุกต้นไม้คือการศึกษามานานห้าสิบปีแล้ว ท่านทะนุถนอมดูแล การศึกษาเหมือนแก้วมีค่า ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "เมื่อรอนแรมไปป่า" บทที่ ๗๖๗ ว่า

ปลูกไม้มาห้าสิบ
มานะถนอมปาน
อยู่ด้วยคณาจารย์
ไม่ก็คงโค้นแล้ว

ปีนาน แล้วนอ
เปรียบแก้ว
เสียสละ
เมื่อต้องวาทภัย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบวันเกิดของหม่อมหลวงปก มาลากุล ว่าคือน้ำที่ไหลดับไฟ ดัง ความในวสันตดิถีภณันท์ ชื่อ "คุณไฟปก" บทที่ ๑๓๘๐ ว่า

โผยภัยและโรคทมิฬนั้น
วันเกิดก็คือชลระภิไศล

ดูจะมันประหนึ่งไฟ
และจะดับมลายเพลิง ฯ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓ โวหารปฏิพจน์ คือโวหารคำถามวาทีลป เป็นการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพื่อเร้าความรู้สึกนึกคิดบางประการ เป็นศิลปะในการใช้คำถามแต่เป็นคำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้วและไม่ต้องการคำตอบอีก (คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส. ๒๕๓๑ : ๒๕๘)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ใช้โวหารปฏิพจน์เพื่อเร้าความรู้สึกให้อ่านรำลึกถึงถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการแก้ไขสนธิสัญญาทางภาษีที่ชาติตะวันตกเอาเปรียบไทยทางการค้า การสร้างสวนลุมพินี การกำเนิดสมากาชาดไทย การสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ดังความในกลอนชื่อ "จากใคร?" บทที่ ๗๐ ว่า

สนธิสัญญาภาษีนี้ใครแก้
แม้แต่สมากาชาดไทย
สร้างเสร็จพระเสด็จจากนคร
ที่ลานหน้าดุสิตราชธานี

ลุมพินีที่แลนี้ใครให้
และโรงพยาบาลใหญ่จุฬานี้
เราจึงสร้างอนุสรณ์ไว้ที่นี่
ชื่อโรงแรมแห่งนี้มาจากใคร
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าปัญหาการเพิ่มสถานที่เรียน แก้ไขได้ด้วยการขอเงินจากสำนักงบประมาณมาสร้างได้ แต่ปัญหาคุณภาพการเรียนการสอนยังด้อยอยู่จะไปแจ้งเพื่อแก้ปัญหาที่หน่วยงานใดจึงจะแก้ปัญหาได้ ดังความในกลอนชื่อ "ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน" บทที่ ๒๗๗ ว่า

ประเทศไทยสมัยพัฒนา
ต้องการเงินมากมายขยายงาน
แต่ปัญหาคุณภาพทราบไหมท่าน
เขาไม่เคยมาสอนก็อ่อนใจ

แก้ปัญหาเพิ่มศึกษาสถาน
แจ้งสำนักงบประมาณให้เห็นใจ
ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน
ต้องฝากไว้ที่ครูรู้ไว้เอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตั้งคำถามว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ใดที่มีวังงาม แต่โปรดเสด็จไปชนบท และเป็นผู้มีความรอบรู้เป็นนักปราชญ์ มีวิริยะ ห่วงประชาชน และเป็นผู้ทรงเห็นการณ์ไกล ดังความในโคลงสี่สุภาพชื่อ "พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า" บทที่ ๕๗ ว่า

ขุนไครครองครอบด้าว
มีพระราชวังงาม
แต่พระโปรดเสด็จตาม
เช่นที่บ้านไร่แม่

แดนสยาม
ยิ่งแล
ชนบท
ขาดทั้งเสื่อพรม
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โคลงสี่สุภาพชื่อ "มหาวชิราวุธานุสสติ" ๕๘ ความว่า

ใครหนอเจนจบรู้	วิทยา
ใครเพ่งพิริยะมา-	นะสู
ใครหวงหวงประชา	ชนชาติ
ใครคิดพิณิจรู้	เหตุด้วยเล็งไกล

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่า รัฐไม่มีเงินพัฒนาประเทศก็สามารถกู้เงินจากต่างประเทศได้ แต่ถ้าคนในชาติไม่มีความรู้ จะกู้คนมีความรู้ได้จากที่ไหน ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ "จอมพล" บทที่ ๒๖๗ ว่า

จอมพลกล่าวไว้เมื่อ	อังคาร นั้นอ
ว่าขาดเงินรัฐบาล	อาจกู้
ศึกษาเร่งรัดงาน	เข้าเถิด
เพราะขาดคนไม่รู้	จะกู้อย่างไร ๕

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๔ โวหารปฏิภาคพจน์ คือโวหารแสดงความขัดแย้งที่กลมกลืน เป็นการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายขัดแย้งกัน โดยการกล่าวถึงสิ่งหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะหรือภาวะที่ขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน ให้ประกอบประสานกันอย่างกลมกลืน เพื่อแสดงลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งให้เด่นและชัดเจนยิ่งขึ้น (วิภา กงกะนันทน์. ๒๕๓๓ : ๔๕) ตัวอย่าง

- ว่าวจุฬาโทษว่าสายป่านเหนียวรั้งตนไว้ไม่ให้ลอยขึ้นสูง ลูกศิษย์หาว่าอาจารย์เหนียวรั้งไม่ให้ตนก้าวหน้า แต่การเหนียวรั้งยอมทำให้สามารถต่อสู้กับอุปสรรคนานาได้อย่างมั่นคง ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ "ต่อสู้ลมแรง" บทที่ ๓๔๔ ว่า

จุฬาว่าป่านนี้	วิก
ศิษย์ว่าอาจารย์ตน	เหนียวรั้ง
แต่ว่าเมื่อมีคน	ยึดเหนี่ยว
หัวจะเชิดชูตั้ง	ต่อสู้ลมแรง ๕

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนชั่วทำให้คนดีเด่นขึ้น ความสูญเสียทำให้ความปอดภัยลอยเด่น มีแพ้ก็มีผู้ชนะเสมอไป ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ "ขอบใจคนชั่ว" บทที่ ๓๘๑ ว่า

ยามยลคนชั่วช้า	ชอบใจ
ขาดชั่วดีอย่างไร	ห่อนรู้
วายวอดส่งปลอดภัย	ลอยเด่น
มีพ่ายต้องมีผู้	พิชิตด้วยเสมอไป ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๕ โวหารอุทาหรณ์ คือโวหารเปรียบเทียบโดยการนำเรื่องราว เหตุการณ์ หรือบางสิ่งบางอย่างมากล่าวเพื่อให้เห็นหรือเข้าใจความรู้สึกที่แท้จริงยิ่งขึ้น มีลักษณะคล้ายโวหารอุปมา ต่างกันที่โวหารอุปมาเป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำ ในขณะที่โวหารอุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ (วิกิพจนานุกรม : ๒๕๓๓ : ๕๒) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ใช้โวหารอุทาหรณ์ ดังนี้

- ในกลอนเรื่อง “คำแหงมหาราช สุโขทัย” บทที่ ๔๔ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ยกพระดำรัสของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” กรุงสุโขทัยมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันชาวไร่วางนาที่ยากจนอยู่ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะยังต้องการศึกษา จึงไม่สามารถก่อสร้างทรัพย์ขึ้นขึ้นมาได้ ดังความว่า

เดินทางเที่ยวไปในประเทศ	บ้านเรามีเขตกว้างใหญ่
ธรรมชาติอำนวยช่วยชาวไทย	ผลหมากรากไม้ไม่ขาดแคลน
<u>ดูต้นข้าวงามไสวที่ในนา</u>	<u>ในหนองน้ำมีปลาเป็นแสนแสน</u>
พระร่วงท่านตรัสไว้ว่าดินแดน	ประเทศไทยนี้แสนจะอุดม
.....	
ยังคิดคิดขึ้นมาว่าตาคลอ	ในหนองจึงยากลำบากแสน
ทั้งข้าวปลาหาได้ไม่ขาดแคลน	แต่บ้านเมืองเนื่องแน่นด้วยคนจน
หรือเราหย่อนอ่อนด้านการศึกษา	สมบัติในข้าวปลาจึงมีปน
พระร่วงท่านตรัสไว้ให้ปวงชน	ระลึกแล้ววាយชวนปรับปรุงตัว

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นผู้ประดิษฐ์ลายสือไทย แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้กำเนิดนามสกุล พ่อขุนศรีอินทราทิตย์สร้างกรุงสุโขทัย สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงปลูกฝังความรักชาติ ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ “โสมนัสไม่น้อย” บทที่ ๔๖ ว่า

พ่อขุนรามคิดสร้าง	ลายสือ
พระเกียรติก็่องเลื่องลือ	โลกกว้าง
ส่วนนามสกุลคือ	ผลผลิต
ที่พระราม ร. สร้าง	โลกล้วนนิยมชม

ศรีอินทราทิตย์สร้าง	สุโขทัย
คือแผ่นดินกว้างไกล	นั้นแล
มหาธีรราชไผ่	ฝนฝีก
ไทยรักษาดีไทยแท้	ทั่วทั้งพสุธา ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- “หัสตินปุระ” เป็นเมืองในบทละครพูดเรื่อง “หัวใจนักรบ” เมืองนี้ได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากพวก “ช่องฮอย” ยกไปล้อมเมืองไว้ เปรียบเหมือนการรบที่ “ทุ่งช้าง” จังหวัดน่านที่กำลังเดือดร้อนเพราะกองทัพของเพื่อนบ้านที่มีกองทัพเวียดนามหนุนหลัง ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ “หัสตินปุระร้อน” บทที่ : ๙๙ ว่า

หัสตินปุระร้อน	ราวไฟ
เมื่อช่องฮอยยกไป	รุกล้อม
ช่องฮอยนั่นคือใคร	ถามหน้อย เกิดนา
ไปชอบตอบอ้อมค้อม	ชาตินั้นเวียดนาม ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- เหตุการณ์การรบที่สมรภูมิ “ทุ่งช้าง” จังหวัดน่าน ระหว่างทหารไทยกับทหารลาวโดยมีทหารเวียดนามหนุนหลัง เป็นเหตุการณ์ที่พ้องกันโดยบังเอิญกับเหตุการณ์ในบทละครพูดเรื่อง “หัวใจนักรบ” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงใช้พระนามแฝงว่า “ศรีอยุธยา” ในเรื่องมีตัวละครเอกคือ พระภิรมย์วรการ และอ้ายสี บ่าวของพระภิรมย์วรการ ชื่อ “ทุ่งช้าง” ในจังหวัดน่าน ตรงกับเมือง “หัสตินปุระ” (เมืองช้าง) ในเรื่อง “หัวใจนักรบ” นับเป็นพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองเห็นการณ์ไกลว่า ชาติที่จะเป็นอันตรายต่อไทยคือเวียดนาม ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ “ทุ่งช้าง” บทที่ ๑๕๐๑ ว่า

เรื่องยุ่งที่ทุ่งช้าง	ต้นเดือน นีนา
ร้ายยิ่งเป็นสิ่งที่เือน	สติบ้าง
ข้าศึกอีกheimเหมือน	เมืองหัส- ดินนอ
หัสตินทุ่งช้าง	ชื่อนั้นครเตียว
อย่าเฉลียวว่าแต่งไว้	เฉยเฉย
ศรีอยุธยาเคย	คิดสู้
“หัวใจนักรบ” เลย	ลอยเด่น
ไทยสมัครรักชาติกู	เกียรติด้วยสามัคคี

ครานี้ใครเดือดร้อน	รอดู อยู่แฮ
ใครจะสละสุขสั่ว	ทุ่งช้าง
คุณพระภิรมย์อยู่	ไหนเล่า
เอาอย่างอ้ายสีบ้าง	เถิดเจ้าประคุณ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๖ การกล่าวเย้ยประชดประชัน เป็นโวหารที่ช่วยเสริมข้อความให้มีสีสันน่าสนใจยิ่งขึ้น ผู้ประพันธ์อาจใช้การประชดประชัน เยาะ แดกดันไปจนถึงเหยียดหยาม แต่ไม่ได้กล่าวตรง ๆ มีวิธีการพูดที่ตึงใจให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายที่แท้จริงเอาเอง (คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส. ๒๕๓๑ : ๓๑๐)

ตัวอย่าง

- ในเรื่องการแก่งแย่งกันของคนไทย ตามที่โบราณว่าไว้ว่าคนเราแย่งของกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันครอง แย่งของกันใช้ และแย่งอำนาจกันครอง ปัจจุบันยังมีการแย่งกันเป็นรัฐมนตรี แย่งกันเป็นคุณหญิงคุณนาย เท่านั้นยังไม่พอยังมาแย่งกันเผาผีอีก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้า ดังความในกลอนชื่อ "แย่งกัน" บทที่ ๔๔๑ ว่า

โบราณว่าเกิดมาแย่งกันกิน	และแย่งถิ่นล้าเนาแย่งข้าวของ
คู่สังวาส อำนาจ แย่งมาครอง	ก็ถูกต้องตามตำราว่าอย่างนั้น
แต่โฉนดไทยในบัดนี้	แย่งเป็นรัฐมนตรีจั่วละห้วน
เกียรติคุณหญิงยิ่งใหญ่ให้แย่งกัน	แต่ละวันเวียนหัวเรื่องมัวเมา
ก็เอาละพอจะเข้าใจได้	แต่เมื่อไปเผาศพอันแสนเศร้า
เบียดกันจนเวียนศีรษะนะพวกเรา	แย่งกันเผาผีไปทำไมเอ๋ย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ในการเลื่อนตำแหน่งบุคคลเพื่อแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมในกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งว่างอยู่ ๙ ตำแหน่ง และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็เป็นคนหนึ่งที่มีความสามารถเหมาะสมที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นอธิบดี แต่เมื่อคำสั่งของรัฐมนตรีออกมาปรากฏว่าไม่มีชื่อท่านอยู่ด้วย แทนที่ท่านจะเสียใจ ท่านกลับใช้คำกระทบกระเทียบอย่างผู้ดีว่า "ในประเทศไทยมีคนเก่งกว่าท่านถึงเก้าคน" ดังความในกลอนชื่อ "ตำแหน่งว่าง" บทที่ ๑๕๔๕ ว่า

ตำแหน่งว่างเก้าตำแหน่งต้องแต่งตั้ง	ท่านผู้ใหญ่กำลังแสวงหา
จะเลื่อนชั้นคนไหนใครจะมา	ราชการก้าวหน้าถ้าเลือกดี
เพื่อนบอกว่าข้าพเจ้าก็เข้าเกณฑ์	จะคุยอวดว่าเด่นก็ใช่ที่
แต่คนเก่งเมืองไทยไม่ค่อยมี	อธิบดีกรมใหม่ให้ก็เอา

ครั้นท่านรัฐมนตรีมีคำสั่ง
ข้ายินดีที่คนในเมืองเรา

ทุกตำแหน่งแต่งตั้งครบทั้งเก้า
มีเก่งกว่าข้าพเจ้าถึงเก้าคน
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๗ สัญลักษณ์ คือเครื่องหมายแสดงภาพแห่งความรู้สึกนึกคิด หรือสิ่งที่ใช้เป็นความ
หมายบอกให้เข้าใจถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่มีคุณสมบัติร่วมกันหรือเกี่ยวข้องกัน (คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส.
๒๕๓๑ : ๑๒๘) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้สัญลักษณ์ในบทร้อยกรองของท่าน ดังนี้

- เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ขณะนั้นท่านอายุ ๘๒ ปี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ป่วยหนักต้องเข้ารักษา
ตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เพื่อผ่าตัดใหญ่ ท่านเขียนกลอนโดยใช้การบของสองฝ่ายเป็นสัญลักษณ์การ
ต่อสู้กันระหว่างความตายกับความเป็น โดยมีจตุราชถิธรังสีดำเป็นสัญลักษณ์แทนอาการป่วยหนักหรือความ
ตาย ส่วนแพทย์ไทยถิธรังสีเป็นสัญลักษณ์แทนอาการหายป่วย ดังความในกลอนชื่อ "ถิธรัง" บทที่
๑๕๖๒ ว่า

เมื่ออายุลุปีแปดสิบสอง
มีจตุราชถิธรังสีด่างาม

มีประลองยุทธใหญ่ในสนาม
ส่วนนายแพทย์สยามถิธรังสี
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ใช้สัญลักษณ์ในกลอนเรื่อง "ยมเสวนา" โดยใช้พระนารายณ์ และ
รามาวตาร เป็นสัญลักษณ์ แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความในกลอนชื่อ "ยมเสวนา"
บทที่ ๑๕๖๙ ว่า

จึงองค์พระนารายณ์เทวราช
พระอินทร์พระยมก้มลงไป

ยี่ดผงาดปรากฏยศยิ่งใหญ่
กราบไหว้แทบบาทเทวัญ

.....
ข้านี้คือรามาวตาร
หนึ่งนุ่งแดงถือดาบคาบค่ายไว้

.....
ปรากฏสามสถานในตึกใหญ่
อยู่ใกล้ที่จัดนิทรรศการ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ปิตาจ ซึ่งเป็นตัวละครในละครสังคีตเรื่อง "เจ้าตาก" บทที่ ๔๗๐ แสดงสัญลักษณ์ของความไม่
ยุติธรรมของสังคม การขาดความรักความสามัคคี หนอนบอนไ้ในสังคมของกรุงศรีอยุธยา จนพม่าสามารถ
ตีเมืองและเผาเมืองจนวอดวายในที่สุด ดังความตอนที่ปิตาจกล่าวกับบรรดานางเงือกที่ทำนกรุงศรีอยุธยาว่า

ข้าเองทำให้อัคคี
จะไม่เชื่อก็คงตามใจ

เผาผลาญบุรี

ข้าเองสร้างยุคทุกชั่วภัย ให้แก่ชาวไทย
 เดือดร้อนบ่มีเปรียบปาน
 ข้าเองพาพมามาราม ฆ่าฟันบันดาล
 ให้เศร้าสลดหมดเมือง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- อดีตพระมหากษัตริราชที่ทรงเข้าสู่บิณฑบาตพระเจ้าตากสิน เป็นสัญลักษณ์ของความหวังใญ่ต่อสภาพ
 ของบ้านเมืองในสมัยนั้นที่ถูกพม่าเผาผลาญ ดังความในบทละครเรื่อง "เจ้าตากสิน" บทที่ ๔๙๑ ว่า

เรานามนเรศวรราชา เคยมีศักดิ์
 ฤทธิ์เดชได้ปราบศัตรูพาล
 เจ้าเอยอย่างเรอบ่มีน่าน พวกผู้รุกราน
 จึงต้องพ่ายแพ้บารมี
 บัดนี้อยุธยาธานี ไม่หมดคนดี
 จึงได้รอดพ้นโศกภัย
 เจ้าทำสิ่งชอบบ่ใจ แต่เราไม่ให้
 เจ้าครองกรุงศรีอยุธยา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๓.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ปลุกต้นไม้เป็นสัญลักษณ์แทนการจัดการศึกษา ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ "เมื่อรอนแรมไปป่า"
 บทที่ ๗๖๗ ว่า

ปลุกไม้มาห้ำสับ ปีนาน แล่นอ
 มานะถนอมปาน เปรียบแก้ว
 อยู่ด้วยคณาจารย์ เสียดสะ
 ไม่ก็คงโค่นแล้ว เมื่อต้องวาทภัย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๘ โวหารสัทพจน์ คือการใช้คำเลียนเสียงที่ให้ความรู้สึกเหมือนเสียงที่กังวานไปไกล
 (เปลื้อง ณ นคร. ๒๕๑๘ : ๑๖๘) ดังความในกาพย์ยานี ๑๑ ชื่อ "ทวาทศทาน" บทที่ ๑๕๘๐ ว่า

เรไรรุ่งหรืออยู่ เหมือนเรียกคู่ที่ห่างไกล
 สาวน้อยละห้อยให้ ร้าวอุระหทัยถอน

.....

.....

เสียงนาฬิกาห่าง	ห่างห่างห่างห่างห่างไป
งามสรรพก็นับได้	พอครบถ้วนสิบสองที
.....	
มีเสียงดังโป่งโป่ง	สาวโดดโหยงเมื่อไต้ย็น
ประตู่จะพังกั้นท์	กระแทกกันจนหวั่นไหว
.....	
บัดนี้ลูกมีข่าว	เป็นเรื่องราวที่น่าฟัง
เสียง <u>ปังปังปังปัง</u>	แมื่อยอดหญิงยิ่งใจหาย
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๙ โวหารปรพากย์ คือการใช้คำตรงกันข้าม หรือความขัดแย้งมาถ่วงกัน เป็นการพูดที่ทำให้จำง่ายและประทับใจได้ดี (เปลื้อง ณ นคร. ๒๕๑๘ : ๑๖๒) ตัวอย่าง

- ความมืดโดยทั่วไปจะเป็นความน่ากลัว แต่ผู้เขียนอยากให้ความมืดปกคลุมเข้ามา เพราะความมืดเป็นความสวยงาม ช่วยบรรเทาความทุกข์ได้ ดังความโคลงสี่สุภาพชื่อ "ความมืด" บทที่ ๔๒๑ ว่า

ความมืดมาเถิดเจ้า	เจิดงาม
เจ้าช่วยบรรเทาความ	ทุกข์ได้
แสงสุริยะยาม	ลาดส่อง
มีแต่เสริมโศกให้	เดือดร้อนแรงทวี
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากการศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พบว่า ท่านใช้โวหารภาพพจน์หลายลักษณะ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ สามารถนึกเห็นภาพในใจได้ โวหารภาพพจน์ที่ท่านใช้มากที่สุดคือ โวหารอุปมา รองลงมาคือ โวหารอุปลักษณะ และสำนวน สุภาษิต คำพังเพย ส่วนโวหารอื่น ๆ เช่น โวหารปฏิบัติ จินตภาพ โวหารปฏิภาณ โวหารปฏิรูปพจน์ โวหารอุทาหรณ์ การกล่าวเย้ยประชดประชัน โวหารอธิพจน์ สัญลักษณ์ โวหารสัทพจน์ โวหารปรพากย์ มีใช้น้อย

บทที่ ๔

แนวความคิดจากบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

จากการศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” พบว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เสนอแนวความคิดที่สำคัญ ๆ ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. แนวความคิดด้านการศึกษา
๒. แนวความคิดด้านศิลปวัฒนธรรม
๓. แนวความคิดด้านการเมืองการปกครอง
๔. แนวความคิดด้านการดำเนินชีวิต
๕. แนวความคิดด้านปัญหาสังคม

๑. แนวความคิดด้านการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ก : ไม่ปรากฏหน้า) ได้ประกาศยกย่องเกียรติคุณหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ว่าเป็นบุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง เป็นนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของไทย มีผลงานอันเป็นคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างมหาศาล เกียรติคุณของท่านเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๒๒ ปี ได้สร้างสรรค์งานการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยโครงการพัฒนาการศึกษาหลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค โครงการพัฒนาการศึกษาและโครงการฝึกหัดครูชนบท ตลอดจนโครงการความช่วยเหลือร่วมมือจากองค์กรทางการศึกษาต่างประเทศ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตร ซึ่งปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการยกย่องว่าเป็นเสาเอกแห่งการศึกษาของไทย อันทำให้การศึกษามีรากฐานมั่นคงและพัฒนาสืบมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ท่านยังได้รับการยกย่องจากคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ๒๕๓๐) ว่าเป็นปูชนียบุคคลและบุคคลดีเด่นของชาติสาขาพัฒนาการศึกษา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาในสาขาศึกษาศาสตร์ (มัลลิกา สวัสดิ์ชาติ. ๒๕๒๙ : ๑๐๐) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๙ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ท่านได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ว่าเป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นในฐานะนักการศึกษาของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม วรรณกรรมและการสื่อสาร (กรมวิชาการ. ๒๕๔๕ : ๖)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในฐานะนักศึกษาค้นคว้าที่สำคัญที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศไทยเป็นเวลานาน เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ท่านสังเคราะห์แนวความคิดทางการศึกษาที่เป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาของประเทศในเวลาต่อมา แนวความคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่สำคัญ มีดังนี้

๑.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับนิยามการศึกษา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ให้นิยามการศึกษาหลายนัยดังนี้

๑.๑.๑ การศึกษาคือการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในด้านวิชาการ หรือการปลูกฝังทางด้านจิตใจ ในบรรดาสิ่งที่นักเรียนได้รับเหล่านี้ สิ่งที่เกิดผลึกอยู่ในใจและสามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข คือการศึกษา ดังคำประพันธ์ชื่อ "การศึกษา" บทที่ ๑๗๐ ว่า

การศึกษาคือสิ่งที่เหลืออยู่	เมื่อลืมเรื่องที่ครูได้สั่งสอน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๒ การศึกษาเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ พลังที่เกิดจากการศึกษาเป็นพลังที่มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง เพราะการศึกษาสามารถสร้างคนที่ไร้ความรู้ ให้กลายเป็นคนที่มีความรู้และมีคุณค่าสูงส่ง จนไม่อาจจะประมาณค่าได้เลย ดังคำประพันธ์ชื่อ "อำนาจ" บทที่ ๒๐๓ ว่า

อันอำนาจใดใดในโลกนี้	ไม่เห็นมีเปรียบปานการศึกษา
สร้างคนหาค่ามิได้ในโลกา	ขึ้นจากผู้ที่ไม่ค่าไม่มี
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำนิยามการศึกษาคือพลังหรืออำนาจดังกล่าวนี้ หมายถึงพลังหรืออำนาจที่เกิดจากกำลังสติปัญญาและวิชาความรู้ ที่ทำให้คนในสังคมสามารถต้านทานอำนาจจากภายนอกและกำลังความคิดของผู้อื่นได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวไว้ใน "การศึกษาผู้ใหญ่" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๕๐ : ๔) ว่า

...มนุษย์ควรแสวงหากำลังและใช้กำลังให้ถูกทาง นักปราชญ์ทั้งหลายลงความเห็นว่า ความรู้คือกำลัง พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงซึ่งทรงเป็นนักปราชญ์ผู้หนึ่งของเรา ได้ทรงประพันธ์ไว้ว่า "ความรู้คู่เปรียบด้วยกำลัง" ฯลฯ และเบคอนนักปราชญ์ชาวอังกฤษก็ได้เคยกล่าวไว้ว่า "Knowledge and Human Power are Synonyms" (หมายความว่าความรู้กับกำลังอำนาจ มีความหมายตรงกัน)... ในขณะที่โลกเต็มไปด้วยการแข่งขันกันนี้ มีกำลังภายนอกมาบีบคั้นเราอยู่เสมอ เช่น กำลังเศรษฐกิจในวันนี้ เราจึงต้องหากำลังมาต้านทานและหาอำนาจมาต่อสู้กำลังภายนอกและกำลังความคิดของผู้อื่น... โดยใช้กำลังปัญญาและวิชาความรู้ ทั้งนี้จะทำได้ก็ด้วยการศึกษา...

๑.๑.๓ การศึกษาเป็นการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาจิตใจเป็นการพัฒนาสูงสุดของมนุษย์เพราะจิตใจมีความสำคัญเหนือกาย บุคคลที่ได้รับการพัฒนาเพียงร่างกายอาจจะเป็นอันตรายต่อสังคมได้ แต่คนที่ได้รับการพัฒนาจิตใจย่อมมีจิตใจสูงส่ง สามารถตั้งตนอยู่ในคุณงามความดีได้ตลอดกาล ดังคำประพันธ์ชื่อ "การศึกษาอยู่ไหน" บทที่ ๓๔๘ ว่า

ตระเวนไปอยากได้การศึกษา	จนยุโรปอเมริกาก็ถ้วนทั่ว
มนุษย์เขี้ยวเข็ญวิชาอย่างน่ากลัว	แต่ใจคนจะชั่วไม่เปลี่ยนแปลง
ดูเผินเผินเดินเข้าโรงเรียนใหญ่	เหมือนเข้าถึงหัวใจการศึกษา
แต่พอเฟื่องเล็งดูด้วยปัญญา	การศึกษาที่แท้อยู่แต่ใจ
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และด้วยการศึกษาอบรมเท่านั้นที่จะทำให้จิตใจคนดีงามได้ ดังคำประพันธ์ชื่อ "งามจิตใจกว้าง" บทที่ ๒๐๑ ว่า

อันดีงามสนามกว้างสร้างขึ้นได้	มีเงินหยิบโยนให้ก็เสร็จสรรพ
แต่งามจิตใจกว้างนั้นต่างกัน	การอบรมเท่านั้นเป็นปัจจัย
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๑.๔ การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความค่า สร้างสรรค์ได้ยาก ต้องใช้เวลาในการดูแลประคบประหงมกว่าจะมีผลออกมาให้ปรากฏ แต่เมื่อผลิดอกออกผลแล้วกลับงดงาม เหมือนกับการเลี้ยงกล้วยไม้ กว่าจะมีดอกต้องใช้เวลานาน แต่เมื่อมีดอกก็สวยงามสมใจ ดังคำประพันธ์ชื่อ "กล้วยไม้" บทที่ ๑๖๘ ว่า

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันใด
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสนงาม
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำนิยามการศึกษาตามแนวความคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยสรุปคือ การศึกษาเป็นการเรียนรู้ทั้งทางด้านวิชาการ รวมทั้งประสบการณ์ที่เด็กได้เก็บสะสมประทับใจในตัว การศึกษาเป็นพลังสำคัญในตัวคนที่เป็นภูมิฐานทานพลังอำนาจจากภายนอก การศึกษาเป็นการพัฒนาจิตใจของคนให้ดีขึ้นและ

การศึกษาเป็นสิ่งที่ค่าสูงส่งที่สร้างสรรค์ได้ยากลำบาก แต่เมื่อสร้างสรรค์ได้แล้ว ก็จะมีผลดียั่งยืนนาน สมกับความหมายที่ จอห์น ดิวอี้ ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษาคือความเจริญงอกงาม”

๑.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา การศึกษามีความสำคัญต่อสังคมในปัจจุบันที่เป็นสังคมฐานความรู้และสังคมยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้ที่รู้น้อยกว่าจะถูกเอาเปรียบจากผู้ที่มีมากกว่า การศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยปิดช่องว่างนี้ได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา ดังนี้

๑.๒.๑ การศึกษาเป็นปัจจัยที่ห้าของชีวิต การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ แม้ชีวิตคนอยู่ได้ด้วยปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ก็จริง เพราะนั่นเป็นความจำเป็นพื้นฐานของสังคมดั้งเดิม แต่ในสังคมปัจจุบันที่เป็นสังคมฐานแห่งความรู้ จะขาดปัจจัยที่ห้าคือการศึกษาก็ไม่ได้ เพราะผู้ที่ขาดปัจจัยที่ห้าคือการศึกษาก็จะอยู่ในสังคมอย่างลำบาก เพราะจะถูกกดขี่เอาเปรียบเอาเปรียบจากความไม่รู้ของตนตลอดไป ดังคำประพันธ์ชื่อ “ปัจจัยห้า” บทที่ ๑๘๙ ว่า

สิ่งที่จำเป็นเห็นชัดปัจจัยห้า	คือเสื้อผ้าอาหารบ้านอาศัย
อีกหยูกยาสารพัดตัดโรคภัย	เพิ่มปัจจัยศึกษาครบห้าเอ๋ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๒ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา การพัฒนาใด ๆ ก็ตามที่ต้องการความยั่งยืน จำต้องใช้การศึกษาเป็นหลักในการพัฒนา เพราะการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาสังคม การพัฒนาประเทศและการพัฒนาการปกครอง

๑.๒.๒.๑ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คนที่ได้รับการศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษา มาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพของตน การศึกษาจึงนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะเมื่อประชาชนได้รับการศึกษาที่ดี มีคุณภาพอย่างทั่วถึง ย่อมทำให้บุคคลเหล่านั้นได้ใช้ความรู้ความคิดเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองในชั้นต้นและแก่ประเทศชาติบ้านเมืองในที่สุด ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ในฐานะที่การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังบทประพันธ์ชื่อ “การศึกษาพัฒนามวลมนุษย์” บทที่ ๓๒๙ ว่า

การศึกษาพัฒนามวลมนุษย์	ในที่สุดบ้านเมืองก็เรืองรุ่ง
เพราะผลิตผลคนรู้ยู่ทั่วกรุง	ต่างจะมุ่งทำงานให้บ้านเมือง
ถ้ากลับกันมุ่งมันพัฒนา	แต่เมืองบ้านร้านค้าไม่ได้เรือง
โดยทิ้งการศึกษาว่าหมดเปลือง	อันธพาลทั่วเมืองย่อมอับจน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน คนเราเมื่อแรกเกิดมีความบริสุทธิ์เหมือนกัน เพราะชีวิตยังไม่ได้แปดเปื้อนด้วยสิ่งใด ๆ แต่เมื่อโตขึ้นได้รับการอบรมสั่งสอนและอยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ก็ทำให้คนมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างกันนี้สืบเนื่องมาจากความแตกต่างของการให้ศึกษาอบรม ดังคำประพันธ์ชื่อ "ตอนที่ต่างกัน" บทที่ ๒๘๑ ว่า

มอญพม่าแขกฝรั่งทั้งไทยเจ๊ก ยังเด็กเด็กย่อมดีเสมอเหมือน
ต่างกันตอนศึกษาพาเลอะเลือน จริงใหม่เพื่อนเราเป็นครูรู้ไว้เอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของการศึกษาดังกล่าว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวไว้ใน "คำปราศรัยของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๙ ก : ๓๕) ว่า

...ในความเห็นของผม ความเจริญทั้งหมดมีรากฐานจากการศึกษา เราต้องให้การศึกษาอย่างดี ทำให้การศึกษาจะดีได้ ก็เพราะให้การอบรมสั่งสอนที่ดี เราพิสูจน์ได้ว่า เมืองใดที่เจริญก็เพราะการอบรมสั่งสอนดี บ้านเมืองใดที่เสื่อมทราม ก็เพราะว่าการอบรมสั่งสอนไม่ดี... เด็ก ๆ อายุเกือบหนึ่งหรือสองเดือนที่เกิดมาแตกต่างอะไรกันที่ตรงไหนบ้างในเรื่องความดีหรือความไม่ดี มีความรู้แตกต่างกันที่ตรงไหนบ้าง ก็ไม่แตกต่างกัน แต่ทำไมเมื่อโตขึ้น จึงได้แตกต่างกันมากนัก ส่วนใหญ่คือการศึกษา นี่เป็นของแน่นอน

อิทธิพลของการศึกษานั้น มีผลต่อการกำหนดและเปลี่ยนแปลงรสนิยมต่าง ๆ ของบุคคลให้อยู่ในระดับพอเหมาะพอดี มีความคิดลึกซึ้งกว้างขวาง รู้จักรับผิดชอบชั่วดีและรู้จักใช้เหตุผลมากขึ้น ดังคำประพันธ์ชื่อ "ตอนที่ต่างกัน" บทที่ ๒๘๑ ว่า

การศึกษาเล่าเรียนเปลี่ยนประสาท
คนป่าชอบตีกลองก้องพงไพร
ขัดใจกันบัณฑิตคิดชี้แจง
อาหารดีมีรสเพียงกล่อมกลม

เคยชอบสัจฉินอาจเปลี่ยนได้
เพราะประสาทยังไม่ได้อบรม
ขาดศึกษาดำแข่งเสียงขรม
ไม่นิยมเปรี้ยวเผ็ดจนเกินไป
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๒.๒.๒ การศึกษาช่วยพัฒนาสังคม การศึกษาช่วยให้สมาชิกในสังคมรู้จักประยุกต์ใช้ฐานความรู้ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่จะนำมาแก้ปัญหาของคนในสังคม จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม การแก้ปัญหาในสังคมด้วยการรับความรู้จากต่างประเทศมาโดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมย่อมเกิดอันตรายต่อสังคมนั้นได้ เหมือนตำรวจฝรั่งเศสที่นำแบบการแก้ปัญหาจราจรของอังกฤษมาใช้ในฝรั่งเศส ในที่สุดก็ถูกรถยนต์ชนตาย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ตำรวจฝรั่งเศส" บทที่ ๓๕๓ ที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งขึ้นเพื่อเป็นอุทาหรณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ตำรวจฝรั่งเศสแก้	จราจร
ไปฝึกที่ลอนดอน	นั่นไซ้
กลับมาถูกชนมรณ	ม้วยหมด
เหตุเพราะที่มีได้	ฝึกแก้ฝูงชน
คนไทยอยากได้รัฐ-	ธรรมบุญ
เลียนแบบฝรั่งทุน	เทิดไว้
ถูกปฏิบัติสูญ	หายหมด
เหตุเพราะที่มีได้	ฝึกแก้ฝูงชน
หลายคนสนใจแต่	ศึกษา
ไปฝึกถึงอเมริกา	นั่นไซ้
ระวังเมื่อกลับมา	นั่นแหละ
ตำรวจฝรั่งเศสได้	ดับแล้วจงจำ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวความคิดดังกล่าวท่านได้เขียนไว้ใน "หลักการศึกษา" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๑๗๘) ว่า

มนุษย์ควรจะบำรุงปัญญาและใช้ความฉลาด เพราะสิ่งแวดล้อมของเราเปลี่ยนรูปไปเสมอ เราจำเป็นต้องเพิ่มพูนความฉลาดเพื่อสามารถต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ คือสามารถแก้ปัญหาและใช้ความรู้ในกาลและสถานต่าง ๆ เพื่อให้ดำรงชีวิตต่อไปได้โดยเรียบร้อย ในสมัยที่โลกกำลังเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว การศึกษาเท่านั้นจึงจะช่วยให้เราได้รับความฉลาด เราจำเป็นต้องเจริญขึ้นในทางสติปัญญาด้วย

๑.๒.๒. ๓ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่าการศึกษามีความสำคัญต่อชาติบ้านเมือง เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสังคมและ

วัฒนธรรม การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวต้องอาศัยกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญ กำลังคนจะมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาทั้งสิ้น ประเทศใดก็ตามแม้มีทรัพยากรธรรมชาติพร้อมมูล แต่ถ้าประชาชนยังขาดการศึกษา ก็ไม่สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นมาเปลี่ยนแปลงเป็นผลิตผลสร้างเงินสร้างกำไรได้ ประชาชนจะยังยากจนอยู่เช่นเดิม ดังคำประพันธ์ชื่อ "เดินทาง (๑)" บทที่ ๓๕๐ ว่า

เดินทางเที่ยวไปในประเทศ	บ้านเรามีเขตกว้างขวาง
เรือสวนลำนอุดมชมไปพลาง	แล้วถึงทุ่งกว้างเขียวขจี
ในน้ำลำนล่องพอมองดู	เห็นปลาผุดโผล่อยู่ที่โน่นนี่
ควายวัวแต่ละตัวอ้วนพี	สมที่มีสมญาว่าเมืองทอง
แต่พวกเราส่วนมากยังยากไร้	นาไรไม่เห็นเป็นเจ้าของ
พอผลิตผลคนอื่นยื่นมือจอง	บ้านช่องยังอยู่แบบโบราณ
ชะรอยจะไม่ใช้ทรัพย์ในดิน	ที่สร้างสินให้ทรัพย์มหาศาล
ขาดทุนรอนอุปการณ์หรือแรงงาน	หรือขาดการศึกษานาคิดเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "พระร่วงท่านตรัสไว้" บทที่ ๔๔ ความว่า

ยิ่งคิดคิดขึ้นมาน้ำตาคลอ	ใจเหนื่อยจึงยากลำบากแสน
ทั้งข้าวปลาหาได้ไม่ขาดแคลน	แต่บ้านเมืองเนืองแน่นด้วยคนจน
หรือเราหย่อนอ่อนด้านการศึกษา	สมบัติในข้าวปลาจึงปีปน
พระร่วงท่านตรัสไว้ให้ปวงชน	ระลึกแล้วขวยขวอนปรับปรุงตัว
เร่งฝึกฝนตนเองให้ดีกว่า	เพราะทรัพย์ร้อนมักไหลไปทางชั่ว
ศิลปวิทยาหาใส่ตัว	ทั้งมือห้าวหัดไว้ให้คล่องดี
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวความคิดดังกล่าว ปรากฏในวิชาครูเล่มเล็ก (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๒ ข : ๑) ว่า "การศึกษาเป็นรากฐานของความเจริญของบุคคลและของประเทศชาติ ถ้ารากฐานไม่ดี ทั้งบุคคลและประเทศชาติก็จะเจริญไปไม่ได้ การที่จะแก้ไขเอาภายหลังนั้น ไม่มีทางสำเร็จ เพราะฉะนั้น ครูผู้ให้การศึกษาจึงมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างหนักที่สุด"

๑.๒.๒.๔ การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาประชาธิปไตย หม่อมหลวงปิ่น

มาลากุลมีแนวความคิดว่า การศึกษานอกจากเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน เพื่อให้คนพัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศแล้ว การศึกษาที่กระจายสู่คนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีความสำคัญต่อการปกครองประเทศอีกด้วย โดยเฉพาะการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะเจริญก้าวหน้าเป็นผลมาจากประชาชนได้รับการศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความภูมิใจที่ได้พยายามพัฒนาการศึกษาของไทยตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษาและการฝึกหัดครู จนทำให้การศึกษาไทยก้าวหน้าทุกด้าน ความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาดังกล่าวเท่ากับช่วยพัฒนาประชาธิปไตยโดยทางอ้อมอีกด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ยกเมืองไทยทั้งประเทศ" บทที่ ๑๘๘ ว่า

มัธยมศึกษาวาระนี้	จัดให้มีตามอำเภอทุกแห่งหน
หน่วยมูลสารศึกษาประชาชน	เริ่มแล้วหลายตำบลในเมืองไทย
การประสาธปริญญาก่อนนิสิต	เป็นบัณฑิตที่จังหวัดจัดขึ้นใหม่
อาชีวะสร้างวิทยาลัย	เทคนิคตามเมืองใหญ่มหิหาร
ฝึกหัดครูเร่งจัดฝึกหัดครู	ชนบทตั้งอยู่ภาคอีสาน
วิทยุให้วิทยาทาน	ถึงหมู่บ้านชายป่าน่าปลื้มใจ
เมื่อระลึกถึงงานที่ผ่านมา	เรายินดีปรีดาจะหาไหน
มีส่วนสร้างประชาธิปไตย	ยกเมืองไทยทั้งประเทศสมเจตน์เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แม้แต่การอบรมครูให้มีความรู้มากขึ้น ก็จัดเป็นการช่วยวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "อบรมครู" บทที่ ๑๗๕ ว่า

การอบรมทั่วไปได้ความรู้	อบรมครูจะได้สองสถาน
คือได้ทั้งผลทางวิชาการ	และรากฐานประชาธิปไตย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของการศึกษาต่อการพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวไว้ใน "หลักการศึกษา" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๓) ว่า

* มูลสารศึกษา เป็นโครงการอบรมเพื่อให้ความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับประชาชนที่ล้าหลังทางการศึกษา เพื่อให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดอบรมใน "ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี" (ศ.อ.ศ.อ.) ศูนย์ฯ นี้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี ๒๔๙๗ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๑๘ : ๑๒๙)

ประชาธิปไตยย่อมมาจากปวงชน เพราะฉะนั้นประชาชนจะต้องมีความรู้ ความคิด ความพอเพียง ช่วยตัวเองได้ก่อน จึงจะก่อสร้างประชาธิปไตยได้จริง ๆ ขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ประชาชนมีส่วนในการปกครองประเทศ มีสิทธิหน้าที่อันพึงปฏิบัติ เช่น พิจารณานโยบายและออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้ามาสู่สภาเป็นต้น ถ้าไม่รู้หนังสือและขาดความรู้รอบตัวจะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนได้อย่างไร

๑.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษา การศึกษาจะมีแนวไปในทิศทางใดย่อมอยู่ที่ หลักการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ จึงเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการวางหลักการจัดการศึกษาของประเทศ หลักการจัดการศึกษาของหม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล มีดังนี้

๑.๓.๑ ขจัดความไม่เท่าเทียมทางการศึกษา การจัดการศึกษาที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับการศึกษาในเมืองหลวงคือกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผลให้การศึกษาในส่วนภูมิภาคด้อยคุณภาพ เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอยู่มาก ประชาชนในส่วนภูมิภาคจึงนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้ามาศึกษาในเมืองหลวง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่เรียนไม่พอในกรุงเทพฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เล่าว่า แม้จะได้มีการเปิดชั้นเตรียมอุดมขึ้นในจังหวัดเล็ก ๆ แต่นักเรียนก็ไม่เข้า กลับเดินทางมาสอบเข้าที่โรงเรียนในกรุงเทพฯ สอบไม่ได้ก็วนเวียนในกรุงเทพฯ จนหาที่เรียนไม่ได้จริง ๆ จึงกลับไปทบทวน คำประพันธ์ บทที่ ๑๘๔ ว่า

ที่ว่างร่อยหนึ่งให้	ศึกษา
พันหนึ่งนักเรียนมา	แย่งเข้า
ที่ว่างเกิดอีกครา	พันหนึ่ง
ณ สถานที่เจ้า	โยกย้ายออกมา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนจึงควรได้รับการบริการจากรัฐโดยเสมอภาคกัน โดยเฉพาะโอกาสของเด็กในการได้รับการศึกษาที่ดี ควรจะได้รับความเท่าเทียมกับในเมืองหลวง ทำนองเดียวกับฝนซึ่งตกที่เมืองหลวงได้ ก็ตกที่อื่นได้ การจัดการศึกษาที่เหลื่อมล้ำต่ำสูงกันระหว่างเมืองหลวงกับชนบทจึงควรจะมีการแก้ไข ดังคำประพันธ์ชื่อ "ฝนตกไม่ทั่วฟ้า" บทที่ ๓๐๑ ว่า

ฝนตกไม่ทั่วฟ้าเชียวว่าฝน	จะให้คนรับผิดหาควรไม่
แต่สิ่งที่คนสร้างทุกอย่างไป	ควรจะให้ชุ่มชื้นทั่วพื้นดิน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ปัญหาของความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษาดังกล่าว เป็นผลให้พ่อแม่ผู้ปกครองนักเรียนมีค่านิยมส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในเมืองหลวง ดังท่านได้กล่าวไว้ใน “การศึกษาปริทรรศน์ และโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๑ : ๑๒ - ๑๕) ว่า

...มีเหตุการณ์เป็นที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นในชนบท พยายามส่งลูกออกจากท้องถิ่น ผู้ที่อยู่หมู่บ้านหรือตำบลก็ส่งลูกไปเรียนที่อำเภอก่อนแล้วก็ไปเรียนที่จังหวัด คนที่ส่งลูกมากรุงเทพฯ มีการเคลื่อนไหวทำนองนี้มากขึ้นในระบะนั้น ซึ่งทำให้พ่อแม่กับลูกไม่ได้อยู่ด้วยกัน พ่อแม่ไม่ได้ปกครองไม่ได้ดูแล ไม่ได้สั่งสอนลูกซึ่งไปเรียนอยู่ที่เมืองใหญ่ ๆ และโดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่เสียหายมาก ...เมื่อพ่อแม่ส่งเด็กไปเมืองใหญ่ ๆ แล้วจากเมือง ใหญ่ ๆ มากรุงเทพฯ ลูกหลานที่ต้องจากไปนั้นได้เสียไปเป็นอันมาก เพราะว่าบิดามารดาไม่ได้ควบคุมอย่างใกล้ชิด และถึงแม้ว่าไม่เสีย ไปได้ดิบได้ดีอะไร ก็มักจะไม่กลับไปอยู่ในภูมิลำเนาเดิม ลูกชานาเริ่มรังเกียจการเป็นชานา เช่นนี้เป็นต้น ถ้าจะไปบ้านก็ไปเยี่ยมชั่วยาม แล้วก็กลับมาหากินเป็นเสมียนเสียในกรุงยังจะดีกว่า เรื่องเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปและไม่เป็นผลดีแก่บ้านเมือง เลยเพราะว่าอาชีพการทำนาเป็นหลักของบ้านเมืองเราจะต้องใช้ชาวนามีความรู้ความคิดดีขึ้น เมื่อลูกหลานเขาต้องจากไปเช่นนั้นแล้ว จะทำอย่างไรเล่า และโดยเฉพาะชาวนาถ้ามีลูกสองคนคนที่ฉลาดกว่าจะทิ้งบ้านไป ให้คนที่โง่กว่าอยู่รับมรดกการทำนา แล้วนาจะดีขึ้นได้อย่างไร

๑.๓.๒ จัดการศึกษาให้มีคุณภาพ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่าการจัดการศึกษานั้นควรเน้นที่คุณภาพของการศึกษาเป็นสำคัญ เพราะหากว่าเราเร่งขยายการศึกษาโดยคำนึงในด้านปริมาณเพียงอย่างเดียวเมื่อใด ก็จะหย่อนในด้านคุณภาพเมื่อนั้น การขยายจำนวนโรงเรียนออกไปทั่วประเทศมากมายเพียงใด ก็จำเป็นต้องรักษาคุณภาพการศึกษาให้ควบคู่กันไปด้วย ท่านจึงพยายามส่งเสริมในด้านคุณภาพพร้อมกับการขยายตัวของสถานศึกษา ความสำคัญในเรื่องคุณภาพการศึกษาดังกล่าวปรากฏในปาฐกถาเรื่อง “ความเคลื่อนไหวทางการศึกษาของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๔๙๗ : ๒๗ - ๓๑) ว่า

สำหรับประเทศไทยตัวเลขที่ผมได้มาคือ มีพลเมือง ๑๙,๑๙๓,๐๐๐ คน มีนักเรียนประถมศึกษา ๒,๘๕๗,๐๐๐ คน จากตัวเลขแสดงว่าเราอยู่ในอันดับที่ห้าของโลกทางการศึกษา ผมปลื้มใจแต่ในเวลาเดียวกันผมก็คิด แล้วเกิดความหนักใจถึงกับคิดว่าไม่อยากอยู่ในอันดับที่ห้า อยากจะถอยลงมาก การที่ผมปลื้มใจก็เพราะทราบแน่ว่าครู ศึกษาธิการ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ฝ่ายท้องถิ่นได้พยายามช่วยกันในการจัดการประถมศึกษาอย่างจริงจัง จึงได้สามารถดึงเอาเด็กมาอยู่ในโรงเรียนจนมีจำนวนมาก สร้างโรงเรียนกันอย่างจริงจังด้วย แต่เมื่อคิดกลับดูก็เห็นว่าครูของเราสอนไม่ดีอุปกรณ์ไม่ค่อยมี เพราะว่าถ้าครูสอนดีและอุปกรณ์มีมากเพียงพอแล้ว นักเรียนจะไม่มาดั่งกันอยู่ในชั้นประถมศึกษาและผ่านไปถึงชั้นมัธยมเสียแล้วเป็นจำนวนมาก เพราะเราสอนไม่ค่อยดีนักเรียนจึงซ้ำชั้นมาก ...ผมได้พูดหลายครั้งแล้วว่า เรื่องปริมาณเราได้ทำสำเร็จแล้ว เราต้องรีบดำเนินการในด้านคุณภาพ ถ้าจะมีความ

เคลื่อนไหวใด ๆ ขอให้เป็นไปในทางคุณภาพ...

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพว่า
คุณภาพการศึกษาจะเกิดขึ้นได้ ก็อยู่ที่ครูเป็นสำคัญ ดังคำประพันธ์ชื่อ "ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน"
บทที่ ๒๗๗ ว่า

ประเทศไทยสมัยพัฒนา	แก้ปัญหาเพิ่มศึกษาสถาน
ต้องการเงินมากมายขยายงาน	แจ้งสำนักงบประมาณให้เห็นใจ
แต่ปัญหาคุณภาพทราบไหมท่าน	ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน
เขาไม่เคยมาสอนก็อ่อนใจ	ต้องฝากไว้ที่ครูรู้ไว้เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "คุณภาพ" บทที่ ๒๙๒ ว่า

สี่สิบปีนี้ก็นานพอดู	คิดถึงครูทั้งผองต้องส่งสาร
เบี้ยบานาญไม่เหลือจะเจือจาน	ต้องคิดอ่านส่งข้อดีมา
เป็นหน้าที่กระทรวงดอกกะทัน	ที่จะเร่งปริมาณการศึกษา
คุณภาพนั้นไซ้ไรแต่ไรมา	อยู่ในอู่หัตถาของคุณครู
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความห่วงใยในเรื่องคุณภาพการศึกษามาก ท่านจึงจัดทำ
โครงการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนโดยของงบประมาณจากรัฐบาล แต่รัฐบาลก็ไม่อนุมัติงบประมาณให้ เนื่อง
จากเห็นว่าการสร้างโรงเรียนเพื่อรับเด็กนักเรียนเข้าเรียนมาก ๆ มีความสำคัญกว่า ท่านมีแนวความคิดว่าการ
เร่งขยายปริมาณการศึกษา และเร่งผลิตนักเรียนมากเกินไปโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของการศึกษาแล้ว ต่อ
ไปโรงเรียนจะกลายเป็นเครื่องจักรและโรงงานอุตสาหกรรม ที่ผลิตคนผู้ถือประกาศนียบัตรโดยไม่คำนึงถึง
ความรู้ความสามารถ ขาดศีลธรรมจรรยา ทำให้คนเหล่านี้เบียดเบียนสังคมจนได้รับความเดือดร้อน
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในบทประพันธ์ชื่อ "โรงงานอุตสาหกรรม"
บทที่ ๓๓๖ ว่า

ใครมาขอค่าขวัญฉันไม่ให้	เพราะว่าไม่เคยเห็นว่าเป็นผล
ขอเงินทองของนับสัปดน	ฉันคนจนจะเจียดให้อย่างไร

ขอความคิดนิดหน่อยค่อยยังชั่ว	ถ้าอยากได้ไม่กลัวก็จะให้
ครั้งหนึ่งนั้นฉันร้อขอเงินไป	ท่านผู้ใหญ่ซักถามความสำคัญ
ว่าจะขอเงินไปทำไมนี่	โรงเรียนมีทั่วไปอย่าได้หวั่น
ฉันขอสร้างโครงการงานสำคัญ	เพื่อให้เด็กของฉันเป็นคนดี
ท่านผู้ใหญ่หัวเราะแบบเยาะเย้ย	ว่าคุณเอ๋ยคุณผิดไปแล้วนี่
วิธีสร้างเด็กไทยสมัยนี้	ใช้วิธีโรงงานอุตสาหกรรม
รับเข้าเรียนมากมายถ้าอยากเรียน	วิธีเปลี่ยนตัวเลขจะตกต่ำ
ล้ำสมัยใครห่วงศีลธรรม	คุณโปรดจำจดไว้ให้จงดี
ณ บัดนี้ฉันมีเวลาว่าง	เปิดหนังสือพิมพ์กางอะไรนี้
มีแต่ข่าวแทงฟันมันไม่ดี	เรื่องปล้นจี๋ขู่มหาอาจารย์
เป็นห่วงแต่ ต.อ. ที่จ่อจิด	เข้าระบบการผลิตแบบของท่าน
เป็นโรงเรียนหรือเปลี่ยนเป็นโรงงาน	ท่านอาจารย์โปรดคิดสักนิดเอ๋ย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๓ รัฐควรทุ่มเทงบประมาณจัดการศึกษาของชาติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า รัฐควรทุ่มเทงบประมาณจัดการศึกษาของชาติให้พอเพียง ไม่ควรจัดการศึกษาแบบประหยัดจนเกินไป เนื่องจากคนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ถ้าคนมีการศึกษาก็จะสามารถพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีด้วย ดังนั้น เมื่อเราพัฒนาคนด้วยการให้การศึกษาที่ดีมีคุณภาพ คนเหล่านั้นก็จะเป็นคนที่มีคุณภาพ เป็นคนประพฤติปฏิบัติดี ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศได้อย่างสูงสุด สังคมก็พลอยสงบสุขต่างกับการที่มุ่งพัฒนาแต่ปริมาณหรือทางด้านวัตถุ โดยไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มีคุณภาพ ก็จะทำให้พลเมืองของชาติเป็นพลเมืองที่ไม่มีคุณภาพ กลายเป็นอันธพาลก่อความวุ่นวายและสร้างความไม่สงบสุขในสังคมไม่มีวันสิ้นสุด ท่านกล่าวว่า มีคนเลว ๑ คน ก็สามารถทำให้คนหมู่มากในสังคมเดือดร้อนได้ และรัฐบาลจะต้องหมดเปลืองงบประมาณอีกจำนวนมหาศาล เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมาในอนาคต เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดก็คือ การที่รัฐต้องทุ่มเทงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพ การจัดการศึกษาได้ดีมีคุณภาพนั้นจะช่วยรัฐประหยัดเงิน แต่ถ้ารัฐจัดการศึกษาแบบประหยัดเงินมากเกินไป กลับทำให้รัฐต้องหมดเปลืองมากกว่า เพราะการประหยัดเงินมากเกินไปนั้น จะทำให้การศึกษาด้อยคุณภาพ คนที่ด้อยคุณภาพนั้นจะสร้างปัญหาให้แก่ประเทศชาติในที่สุด และเป็นภาระให้รัฐต้องจ่ายเงินเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา ดังนั้น การทุ่มเทงบประมาณจัดการศึกษาให้ดี เป็นการแก้ปัญหาในระยะไกลและได้ผลดีที่สุด ดังท่านได้ถ่ายทอดแนวความคิดนี้ไว้ในบทประพันธ์ชื่อ "ศึกษาดี" บทที่ ๓๘๕ ว่า

โรตารีมีไต่เร็กเตอร์ใหม่	พูดจับใจนักหนาน่าสรรเสริญ
"ศึกษาดีช่วยรัฐประหยัดเงิน	ศึกษาเดินแนวประหยัดรัฐหมดเปลือง"
ขยายความตามปัญญาของข้าไชร์	ที่เพื่อนเรากล่าวไว้อย่างปราชญ์เปรี๊ยะ
ประเทศไทยใครบำรุงให้รุ่งเรือง	โดยคิดเรื่องใหญ่ใหญ่ที่ไกลตา

บรรดางานรัฐบาลท่านรู้ไหม
เหมือนน้ำนิ่งจริงแท้แต่บรรดา
ยึดถือแนวประหยัดของรัฐบาล
ศึกษาก็อยู่ได้ไปวันวัน
น้ำอยู่ลึกลอดไหลไปสุดโผล่
โทษศึกษาว่าไม่ทำโรงเรียนดี
เมื่อเนาแล้วก็ต้องแก้แค้นละเจ้า
ห้วยก็เหม็นไปด้วยช่วยประจาน
หากลงทุนหมุนเงินให้ได้ก่อน
เด็กก็จะสามารถชาติรุ่งเรือง

ว่าส่วนใดไหลลึกเท่าศึกษา
ผู้เกี่ยวข้องร้องว่าไม่สำคัญ
ไม่บำรุงกิจการให้ล้ำสัน
น้ำนิ่งนั้นเริ่มเนาไม่เข้าที่
เริ่มเหม็นโง่ร้องลั่นกันละนี่
ก็ตอบว่าไม่มึงบประมาณ
สูบน้ำเนาเอาไปทิ้งห้วยสะพาน
ว่าทำงานแบบประหยัดรัฐหมดเปลือง
บำรุงงานการสอนให้ได้เรื่อง
ความหมดเปลืองระยะไกลไม่มีเอิบ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๔ การพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐควรกระทำ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล (๒๕๐๑ : ๔๔ - ๔๖) มีแนวความคิดว่าการศึกษาในส่วนภูมิภาคมีความสำคัญต่อประเทศชาติ เพราะประชากรของประเทศอาศัยอยู่ในส่วนภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่ ท่านจึงได้จัดทำโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ) (Regional Education Development Project including Higher Education – R.E.D.P.H.E) โครงการนี้เริ่มดำเนินการในต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๑

การพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๑ : ๔๖) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของโครงการนี้ว่า เพื่อยกระดับการศึกษาของประชาชนทั่วประเทศ ปรับปรุงคุณภาพโรงเรียนชนบทและในจังหวัดต่าง ๆ ให้ดีขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมสถานะครูผู้สอน ให้ครูมีอุปกรณ์การสอนมากขึ้น เป็นการสร้างจุดสนใจขึ้นในส่วนภูมิภาค เพื่อดึงความสนใจของเด็กและพ่อแม่ผู้ปกครองให้อยู่ในท้องถิ่นของตน ในระยะนี้เองที่กระทรวงศึกษาธิการได้แบ่งจังหวัดต่าง ๆ ออกเป็น ๑๒ ภาคศึกษา (ปัจจุบันเรียกเขตการศึกษา) โดยจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีสภาพคล้ายคลึงกันในด้านอาชีพของประชาชน ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และปัญหาพิเศษเฉพาะคล้ายกัน ให้รวมเข้ามาเป็นภาคเดียวกัน

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๓๕ : ๔๖) ได้กล่าวถึงความสำเร็จของการดำเนินการตามโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ว่า

...ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการนี้มาแต่ต้น ต่างยอมรับว่าความสำเร็จของโครงการนี้เป็นผลมาจากการวางนโยบาย วางแผนโครงการ วางระบบสายงานและการเป็นผู้นำที่มีความพยายามความตั้งใจจริง อุตุน ทำงานแข่งกับเวลาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทั้งโครงการนี้ยังเป็นแนวทางให้กระทรวงศึกษาธิการใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ และขยายงานพัฒนาการศึกษาต่อไปอีกด้วย...

ในการดำเนินการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เริ่มดำเนินการโดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์เสียก่อน เพื่อให้ทราบสภาพโดยทั่วไปของท้องถิ่น อัน

จะเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นในการพัฒนา ในคราวที่ท่านไปสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคศึกษา ๘ ทำให้เกิดโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค เรียกว่า ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ฝ่ายเกษตรและการเรือน (ศ.ก.ศ.ก. – Redfa) โดยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เป็นประธานเปิดศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ฝ่ายเกษตรและการเรือน เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๓ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๑๘ : ๗๖ - ๗๗) ดังความในคำประพันธ์ชื่อ “แม่โจ้” บทที่ ๓๐๖ ว่า

ขึ้นเชียงใหม่ไปเรียนภูมิศาสตร์	จากตลาดแผ่นดู่ถึงภูเขา
กะหล่ำปลีแม่โจ้โตไม่เบา	กะหล่ำเจ้าให้กำเนิดเกิด Redfa
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (กรมศิลปากร. ๒๕๑๑ : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ดำเนินการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคที่จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี ๒๕๐๓ โดยสร้างโรงเรียนมัธยมแบบประสมขึ้นเป็นแห่งแรก ณ โรงเรียนสุนารีวิทยา จัดสอนวิชาสี่หรือวิชาห้าหรือวิชาหกกับวิชาสามัญในโรงเรียนเดียวกัน จัดหลักสูตรแบบยืดหยุ่นได้ตามความสามารถ เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว ทุกคนจะได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับตนและเป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ทั้งผู้ที่ไปศึกษาต่อและผู้ที่ลาออกไปประกอบอาชีพ การพัฒนาการศึกษาที่จังหวัดนครราชสีมาดังกล่าว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความประสงค์จะจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาคให้มีคุณภาพเช่นเดียวกับโรงเรียนในเมืองหลวง เด็กนักเรียนจะได้ไม่ต้องไปเรียนที่กรุงเทพฯ ท่านเปรียบโรงเรียนที่จังหวัดนครราชสีมาว่าเหมือนเขื่อนกักเก็บน้ำ ที่คอยกักเก็บเด็กเอาไว้ไม่ให้พากันเข้าไปเรียนต่อในกรุงเทพฯ ดังคำประพันธ์ชื่อ “เขื่อน” บทที่ ๓๐๕ ว่า

เกษตรสร้างเขื่อนใหญ่ที่ชัยนาท	ที่โคราชเราสร้างเขื่อนการศึกษา
หวังกันน้ำเก็บไว้ให้ชาวนา	มีปัญญาเก็บไว้ในภาคเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมินาณั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แบ่งภาคศึกษาออกเป็น ๑๒ ภาคศึกษา เริ่มจากจังหวัดนครปฐม เวียนขวาลงไปทางภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงตามลำดับ ดังคำประพันธ์ชื่อ “ภาคการศึกษา” บทที่ ๑๖๗ ว่า

กระทรวงศึกษาธิการมีงานมาก	จึงแบ่งภาคการศึกษาเป็นสิบสอง
เวียนทักษิณาวรรตจัดทำนอง	ถือเทียนทองเวียนเขตประเทศไทย
นครปฐมนามสมปฐุมภาค	แยกส่วนกลางต่างหากก็หาไม่
ชายแดนสี่จังหวัดภาคต่อไป	ต้องข้ามห้วงชลาลัยไปยะลา

ฝั่งอ่าวไทยห้าจังหวัดจัดภาคสาม	ที่ตั้งภาคมีนามว่าสงขลา
ส่วนภูเก็ทภาคสี่มีสมญา	ว่าภาคฝั่งมหาสมุทรไทย
ภาคห้าทางตะวันตกหกจังหวัด	กรุงกษัตริย์ราชบุรีนี้แปลได้
ลพบุรีภาคหกยกขึ้นไป	คือภาคในลุ่มน้ำเจ้าพระยา
เมืองเก่าแก่รวมเข้าเป็นภาคเจ็ด	พิษณุโลกเพียงเพชรอันล้ำค่า
ถึงเชียงใหม่ไปเว้าเข้าตำรา	ภาคแปดพายัพเจ้าจงเข้าใจ
รอบอุดรตอนเหนือเมื่อรวมเข้า	เรียกภาคเก้าแดนอีสานท่านรู้ไหม
แลลือลือภาคสิบข้างโขงไกล	ต้องยกให้อุบราชธานี
ส่วนอีสานด้านใต้ไม่ประหลาด	ภาคสิบเอ็ดนครราชสีมา
เวียนมาภาคตะวันออกบอกข่าวดี	สิบสองครบจบที่จะเชิงเทรา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

รายละเอียดการแบ่งภาคศึกษาเป็น ๑๒ ภาคศึกษา (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๑ : ๕๕ - ๕๘) มีดังนี้

ภาคศึกษา ๑ คือภาคที่ตั้งเมืองหลวง ได้แก่ จังหวัดพระนคร ธนบุรี และจังหวัดใกล้เคียงที่ติดต่อกับพระนคร ธนบุรี ได้สะดวก คือ นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร รวม ๗ จังหวัด

ภาคศึกษา ๒ คือภาคที่มีชาวอิสลามมาก ที่เรียกว่า ๔ จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัด นราธิวาส ปัตตานี ยะลา และสตูล รวม ๔ จังหวัด

ภาคศึกษา ๓ คือ ภาคใต้ เฉพาะจังหวัดอยู่ฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และสุราษฎร์ธานี รวม ๕ จังหวัด

ภาคศึกษา ๔ คือ ภาคใต้ เฉพาะจังหวัดที่อยู่ทางฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ได้แก่ จังหวัด กระบี่ ตรัง พังงา ภูเก็ตและระนอง รวม ๕ จังหวัด

ภาคศึกษา ๕ คือ ภาคตะวันตก ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม และสุพรรณบุรี รวม ๖ จังหวัด

ภาคศึกษา ๖ คือภาคลุ่มแม่น้ำ ได้แก่จังหวัดชัยนาท พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง และอุทัยธานี รวม ๗ จังหวัด

ภาคศึกษา ๗ คือ ภาคเมืองเก่า ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และอุดรดิตถ์ รวม ๘ จังหวัด

ภาคศึกษา ๘ คือภาคเหนือ ได้แก่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน รวม ๗ จังหวัด

ภาคศึกษา ๙ คือ ภาคอีสานด้านเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น เลย สกลนคร หนองคาย และอุดรธานี รวม ๕ จังหวัด

ภาคศึกษา ๑๐ คือ ภาคอีสานด้านตะวันออก ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี รวม ๕ จังหวัด

ภาคศึกษา ๑๑ คือ ภาคอีสานด้านใต้ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ รวม ๕ จังหวัด

ภาคศึกษา ๑๒ คือภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ตราด นครนายก ปราจีนบุรี และระยอง รวม ๗ จังหวัด

๑.๓. ๕ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแต่ละระดับ

จากการศึกษาบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่ปรากฏในหนังสือชุด "บทประพันธ์ สรรมากกว่าพันบท" ทำให้ทราบถึงแนวความคิดของท่านเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ของประเทศใน สมัยที่ท่านรับผิดชอบการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

๑.๓. ๕.๑ แนวความคิดการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาในระดับอนุบาลไว้ในเรื่อง “การพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทย” ในปาฐกถาชุด “สิรินธร” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ ข : ๔ - ๕) ว่า การศึกษาอนุบาลเปรียบเสมือนเท้า ที่จะต้องมีจุดยืนอยู่ในอารยธรรมไทยและวัฒนธรรม ไทย ถ้าไม่สนับสนุนการศึกษาอนุบาลก็ถือว่าเท้าของเรายืนไม่เป็นที่ ชาติที่สนับสนุนการอนุบาลอย่างเต็มที่ มี ๒ ชาติคือ ญี่ปุ่นและอิสราเอล เป็นผลให้ประชาชนทั้งสองชาตินี้มีใจคอหนักแน่น รักชาติบ้านเมืองมาก เราจึง จำเป็นต้องสนับสนุนการศึกษาระดับอนุบาลให้ดี แต่ท่านก็มีความเสียใจที่ประเทศไทยเริ่มจัดการศึกษาอนุบาล มาผิดทาง โดยเริ่มจัดการศึกษาอนุบาลเพื่อเป็นตัวอย่างเพียงแห่งเดียวในจังหวัดหนึ่ง ๆ อุปกรณ์การสอนก็ซื้อ มาจากต่างประเทศ แทนที่จะใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ ที่ไทยเรามีอยู่ หลังจากนั้นก็ให้เอกชนมาดูแลและนำไปจัด ทำ เมื่อเอกชนไปจัดการศึกษาอนุบาล ก็ถูกผู้ปกครองเร่งเร้าให้สอนความรู้เชิงวิชาการให้แก่เด็ก ซึ่งถือว่าผิด หลักการอบรมในระดับอนุบาล เนื่องจากหลักการสอนในระดับอนุบาลนั้นจะต้องปลูกฝังความเป็นไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พ่อแม่ ความสะอาด การทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นต้น เพราะถ้าเด็กได้ รับการปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ในวัยอนุบาลแล้วก็จะติดตัวติดใจไปตลอด ไม่ต้องสอนในระดับประถมศึกษาอีก

พ่อแม่ผู้ปกครองที่ต้องประกอบอาชีพ ไม่มีเวลาอบรมบ่มนิสัยลูกหลานของตัวเอง เมื่อลูกโตขึ้นก็สร้างปัญหาให้กับสังคม การศึกษาอนุบาลเป็นการศึกษาเหมาะสมกับผู้ปกครองที่ต้องทำงาน เพราะครูจะได้ช่วยอบรมดูแลลูกหลานแทนพ่อแม่ แต่ผู้ปกครองส่วนมากก็ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาอนุบาล และไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องส่งลูกหลานของตนเรียนในระดับอนุบาล หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ ถ่ายทอดทัศนะเรื่องนี้ไว้ในบทประพันธ์ชื่อ “รำพึง” บทที่ ๒๘๓ ว่า

รำพึง	ใจคิดถึงเรื่องเก่าเจ้าข้าเอ๋ย
เรื่องศึกษาอนุบาลนั้นข้าเคย	คิดมามากอยากเฉลยให้ท่านฟัง
ด้วยเป็นห่วงชาวบ้านร้านตลาด	ลูกเต้าไร้ออกาสไม่มีหวัง
พ่อแม่ไปทำงานตามลำพัง	ขาดกำลังจะจ้างคนเลี้ยงดู

การอบรมบ่มนิสัยไม่เคยคิด
เด็กส่วนใหญ่ของชาตินี้ขาดครู
ส่วนโรงเรียนอนุบาลที่ท่านสร้าง
อันลูกเต้าคนจนพลเมือง

เรื่องถูกผิดชั่วดีไม่จีจู้
จึงมีผู้ร้ายทั่วทั้งตัวเมือง
เพียงทำเป็นตัวอย่างไม่เข้าเรื่อง
เขาไม่เห็นเป็นเรื่องที่จำเป็น ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓. ๕.๒ แนวความคิดการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงการศึกษาในระดับประถมศึกษาไว้ใน “การประถมศึกษา ปาฐกถาของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๑ : ๘ - ๙) ว่า

ความมุ่งหมายของการประถมศึกษา ที่เห็นได้โดยง่ายก็คือการสร้างเด็กให้มีความรู้ตามมาตรฐานขั้นต้นที่เด็กควรจะมี ให้เด็กสามารถดำรงตนได้ในมาตรฐานเป็นพลเมืองดี เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว จะศึกษาต่อในขั้นระดับมัธยมศึกษาก็ได้ เข้าโรงเรียนอาชีวศึกษาได้ หรือจะทำมาหากินเลยก็ได้ยิ่งพอที่จะทำได้ไม่มากนักน้อย แต่ความมุ่งหมายที่มีความสำคัญลึกซึ้ง และเห็นได้ไม่ถ้อยนัก ก็คือการสร้างชาติให้เจริญวัฒนาถาวร

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ตระหนักในความสำคัญของการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก การศึกษาระดับประถมศึกษาในสมัยนั้น เรียกว่า “การศึกษาประชาบาล” เป็นการศึกษาระดับพื้นฐานที่จะทำให้เด็กมีความรู้ความสามารถในการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย เด็กโดยทั่วไปในชนบทของไทยนั้น พ่อแม่ผู้ปกครองไม่สามารถที่จะสั่งสอนอบรมความรู้ให้แก่เด็กที่บ้านได้ โรงเรียนประชาบาลจึงเป็นแหล่งสำคัญที่จะให้ความรู้พื้นฐาน เช่น การเขียนอ่านภาษาไทย การคิดเลขเป็น การรู้จักรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น ดังคำประพันธ์ชื่อ “เด็กหลายประเภท” บทที่ ๒๘๖ ว่า

เรามีเด็กมากมายหลายประเภท พึงสังเกตต่างชั้นกันนักหนา
ลูกชาวสวนเล็กเล็กเด็กชาวนา จนกระทั่งบุตรข้าราชการ
การศึกษาของเด็กพวกใดเล่า สำคัญเท่าเด็กเด็กที่ทางบ้าน
ไม่สามารถอบรมบ่มสันดาน ถูกเกณฑ์เข้าประชาบาลตามเวลา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โรงเรียนประชาบาลของไทยกระจายไปในชนบททั่วทั้งประเทศ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างพลเมืองของประเทศให้มีคุณภาพ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาประชาบาลมาก เพราะท่านมีความคิดว่าการศึกษาประชาบาลเป็นรากฐานที่จะสร้างความมั่นคงของ

ประเทศ เป็นเสมือนเสาเข็มของอาคารหลังใหญ่ ที่จะทำให้สิ่งก่อสร้างนั้นมีความมั่นคงถาวร การให้ความสำคัญของการศึกษาประชากรดังกล่าว ปรากฏในคำประพันธ์ชื่อ “ตึกใหญ่” บทที่ ๒๗๘ ว่า

ประเทศเรานั้นหรือคือตึกใหญ่	จะมั่นคงอยู่ได้เพราะรากฐาน
เข็มตอกเหล็กศึกษาประชากร	ส่วนนางงานนั้นหรือก็คือครู
เราทำงานอาบเหงื่อเพื่อวางราก	ไม่มีใครออกปากว่าสวยหรู
บ้านเราเองจะหวังให้ใครมาดู	แต่เรารู้เราเห็นเป็นสุขเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๖ : ๕๕ - ๕๗) ได้ให้แนวทางการสอนเด็กประถมศึกษาว่า จะต้องใช้การสอนตามแบบอนุบาลมาช่วย โดยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้กระทำให้มากที่สุด คืออาศัยการเล่นเป็นเครื่องนำไปสู่ความรู้ แต่ดัดแปลงให้เหมาะสมแก่วัยและหลักสูตร ต้องมีอุปกรณ์การสอนหรือเครื่องประกอบการสอนมาก ๆ เด็กจะได้เข้าใจ แจ่มแจ้ง และตื่นตาตื่นใจอยู่เสมอ ครูไม่ควรจำกัดการสอนของตนเองโดยอาศัยเฉพาะแบบเรียนและกระดานดำเท่านั้น แต่ครูต้องเปลี่ยนวิธีสอนและกิจกรรมหลากหลาย เพื่อให้เด็กได้เปลี่ยนอิริยาบถบ่อย ๆ เปลี่ยนวิธีเรียนบ่อย ๆ เช่น การให้ร้องเพลงจากบทร้องและทำนองง่าย ๆ ให้เล่นดนตรีประกอบบทเรียน การทำงานฝีมือ การวาดเขียน การแกะมันเทศเป็นรูปสัตว์หรือลวดลายต่าง ๆ การทำศิลปะประดิษฐ์ง่าย ๆ เป็นต้น เด็กมีความสนใจบทเรียนในช่วงเวลาสั้น ๆ จึงไม่ควรให้เรียนบทเรียนใด ๆ นานเกินไป ครูต้องเปลี่ยนวิธีสอนอยู่เสมอโดยยึดหลักว่าเด็กเรียนแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งรัดสอนวิชาที่หนักเกินกำลังสมองของเด็ก ใช้วิธีเล่นปนเรียน แนวการสอนเด็กในระดับประถมศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีในคำประพันธ์ชื่อ “ละครโรงใหญ่” บทที่ ๑๗๒ ว่า

จากที่สองลองชมประมว้ย	ภาษาไทยอ่านเขียนเรียนกันล้น
อุปกรณ์การสอนเป็นสำคัญ	งานครูนั้นดูเหมือนเหมือนเล่นกล
คือจะต้องคล่องจัดดัดบทเรียน	ให้คิดเขียนอย่างสนุกทุกทุกหน
ก็คล้ายหัตถนาฏกรรมอำอำพน	เรียนรู้ปนกับเล่นเป็นของดี

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยกล่อมเกลาร่างกายเด็กให้เป็นคนดี มีความรู้ ดังท่านเขียนคำประพันธ์ชื่อ “กล่อมเกลี้ยงขัดเกล้า” บทที่ ๓๗๓ ว่า

ภาพที่น่าตื่นเต้น
คือเด็กที่เจริญวัย
จักชั้วจักดีใน
อยู่ที่ท่านคิดแก้

ตันใจ
นั่นแล
อนาคต
กล่อมเกลี้ยงขัดเกลา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๕.๓ แนวความคิดการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาเป็น การศึกษาหลังระดับประถมศึกษา ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย เหมาะสมกับความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง เพื่อให้บุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่ เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า การศึกษาในระดับนี้ ถ้าจะ เปรียบเป็นต้นไม้หรือศึกษาพฤกษแล้วการศึกษาในระดับมัศึกษาก็คือ กิ่งไม้ที่แตกแขนงออกไปจากลำต้น คือการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาที่แตกแขนงออกไปนี้ จัดให้เหมาะสมเฉพาะคนที่มีคุณ- ลักษณะอย่างหนึ่งเท่านั้น เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนตามอัธยาศัยของแต่ละคน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๑ : ๑๗ - ๑๘)

ในเรื่องการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษานี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่า ควรใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี ควรสอนให้รู้จักคิดแก้ปัญหา โดยครูเป็นผู้สร้างปัญหาให้ และจัดกระบวนการ เรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า หาคำตอบด้วยตนเอง ดังคำประพันธ์ชื่อ "ละครโรงใหญ่" บทที่ ๑๗๒ ว่า

จากที่สามตามมาก็หน้าชม
เริ่มซ้อมซักยักย้ายหลายวิธี
มีเคล็ดอยู่ที่ครูสร้างปัญหา
นี่แหละสุขนาฏกรรมอำมหิต

ได้แก่จากมัธยมของเรา
วิชามีมากนักชักเรื่อยไป
ให้เด็กสร้างวิชาขึ้นมาได้
ความเป็นห่วงบ่วงใยยังไม่มี
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๕.๔ แนวความคิดการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็น การศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญา และความคิดสร้าง สรรค์เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ การศึกษาระดับนี้จัดแบบกว้างเพื่อให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ เน้นเฉพาะ วิชาชีพเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และความชำนาญทั้งในด้านทฤษฎี ปฏิบัติ และมีจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้น ๆ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ว่า มหาวิทยาลัยควรมีหน้าที่สำคัญอยู่ ๓ ประการคือ การจัดการเรียนการสอนตามสาขาวิชาต่าง ๆ ตามที่

มหาวิทยาลัยเปิดสอนอยู่ การศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในวงวิชาการ และการสอบเพื่อให้ปริญญาบัตรแก่นักศึกษา โดยมหาวิทยาลัยต้องรักษามาตรฐานทางวิชาการในแต่ละสาขาไว้ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๕ : ๗ - ๘) นอกจากนี้ ท่านยังมีแนวความคิดว่า มหาวิทยาลัยควรทำหน้าที่เป็นตลาดวิชาการ คือเป็นแหล่งรวบรวมและให้บริการทางวิชาการแก่ผู้ที่สนใจ และเป็นแหล่งที่ช่วยปลูกฝังความดีงามให้แก่จิตใจ ของบุคคล ดังคำประพันธ์ชื่อ "มหาวิทยาลัย" บทที่ ๔๔๓ ว่า

มหาวิทยาลัยในโลกนี้
เริ่มต้นด้วยเป็นตลาดวิชาการ

มีหน้าที่มากมายหลายสถาน
จนจำหน่ายอาหารแห่งจิตใจ ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัย นั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่าการ ศึกษาวิจัยเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับสถาบันระดับอุดมศึกษา เพราะถ้าหากขาดการศึกษาค้นคว้าแล้ว วิชาการก็ จะไม่รุ่งเรือง มีแต่จะลดต่ำลง เมื่อเราต้องการความรู้ในระดับสูงขึ้น เราต้องไปรับเอามาจากต่างประเทศ ซึ่ง จะส่งผลให้ประเทศของเราขาดอิสรภาพทางวิชาการ เพราะจะต้องพึ่งวิชาการจากตะวันตกหรือพึ่งคนอื่นเรื่อย ไป ดังท่านได้อธิบายไว้ในปาฐกถาเรื่อง "มหาวิทยาลัยเชียงใหม่" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๕ : ๑๗ - ๑๘) ว่า

มหาวิทยาลัยใดไม่มีการค้นคว้า มหาวิทยาลัยก็คงตัวหรือเสื่อม เพราะว่าอาจารย์มีเท่าไรก็มียู่เท่านั้น เอง นอกจากจะได้อาจารย์มาเพิ่มเติมจำนวนมากอยู่เสมอ มหาวิทยาลัยใดมีการค้นคว้าวิชาการก็ ก้าวหน้า...การที่เราไม่มีการค้นคว้าหรือมีน้อยที่สุดนั้น เราก็ต้องพึ่งต่างประเทศอยู่เรื่อย เราเป็นผู้ ตามเรื่อยไป ต่างประเทศเขาก้าวหน้า เราก็ส่งคนไปเรียนได้วิชาบ้าง แต่เรายังตามและยังตาม ก็ยังห่างออกไป แต่ถ้าเราเริ่มมีการค้นคว้าเริ่มวิ่งของเราเองบ้าง บางที่ต่างประเทศอาจจะตามเรา บ้างในบางวิชา และเราจะพึ่งตนเองเราได้เมื่อนั้น...การวิจัยหรือค้นคว้านี้สำคัญมาก

นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๕ : ๒๓) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ของมหาวิทยาลัยเพิ่มเติมอีกว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษาควรตั้งมั่นอยู่บนฐานของวัฒนธรรมไทย และเมื่อ ตั้งมั่นในวัฒนธรรมไทยแล้ว เราต้องยื่นขึ้นมองไปไกล ๆ ทั่วโลกดูว่าขณะนี้ใครเขาทำอะไรกันบ้าง อะไร ก้าวหน้า อะไรมีความจำเป็นแก่มนุษยชาติ และเกี่ยวกับเราหรือไม่อย่างไร แล้วรับเอาความรู้และวิทยาการ ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่การงานของตน รวมทั้งทำงานวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่พร้อม กันไปด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ชาสอง" บทที่ ๗๘๖ ว่า

ชาสองต้องยืนหยัด
ตาสองมองออกไป

อยู่ในวัฒนธรรมไทย
ยังโลกใหญ่มหิพา

หูสองว่องสดับ
มือสองต้องทำงาน

ส่วนดีรับปรับกิจการ
รวมถึงด้านการวิจัย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในเรื่องวิธีสอนในมหาวิทยาลัย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า ควรใช้การสอนแบบให้นักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ให้โอกาสนักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรง เพื่อให้รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ดังคำประพันธ์ชื่อ "ละครโรงใหญ่" บทที่ ๑๗๒ ว่า

แล้วเปิดเห็นเวทีที่กว้างใหญ่
ศิลปวิทยาอาชีพมี
ท่านอาจารย์ท่านไม่ใคร่จะสอน
โตกับสุขมักคลุกเคล้ากันไป

มหาวิทยาลัยเป็นฉากสี
เรียนเรื่องชีวิตมนุษย์รู้ดูหน้าไป
ให้ค้นคว้าหาก่อนเป็นข้อใหญ่
เหมือนเรื่องในมหาอุปรากร
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในเรื่องการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่า ควรจัดเป็นระบบวิทยาลัยให้แก่นักศึกษา ท่านได้อธิบายลักษณะระบบวิทยาลัยไว้ใน "บันทึกเรื่องการสร้างมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม" (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๘ : ๑๑ - ๑๓) ว่า มหาวิทยาลัยหนึ่ง ๆ อาจมีวิทยาลัยได้หลายวิทยาลัย โดยแต่ละวิทยาลัยมีอธิการเป็นหัวหน้า และมีอาจารย์จำนวนหนึ่งซึ่งสามารถสอนได้หลายวิชาพร้อมด้วย อธิการและอาจารย์ดำเนินการปกครองนักศึกษา ไม่ว่าในเรื่องกินอยู่ ช่วยเหลือแนะนำนักศึกษาในสิ่งที่ควรรู้เสมือนเป็นผู้ปกครอง นักศึกษาผู้ได้อ่อนในวิชาใดก็ช่วยแก้ไขเพื่อให้ทุกคนได้ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีหน้าที่สร้างคุณลักษณะการเป็นผู้นำให้แก่นักศึกษา ในระดับที่เหมาะสมแก่การที่จะออกไปประกอบอาชีพ ส่วนคณะต่าง ๆ มีหน้าที่ทางด้านวิชาการแต่อย่างเดียว คือจัดการสอน การสอบและการวิจัย จำนวนนักศึกษาในวิทยาลัยหนึ่ง ๆ จะมีมากเท่าใด ขึ้นอยู่กับอาคารสถานที่ และจำนวนอาจารย์ที่จะช่วยเหลือควบคุม ตามปกติ นักศึกษาจะต้องอยู่กินนอนในวิทยาลัย แต่อาจให้เดินเรียนบ้าง

แนวความคิดในการจัดดำเนินการวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เขียนไว้ในบทร้อยกรองชื่อ "วิทยาลัย" บทที่ ๗๙๙ ว่า

วิทยาลัยนั้นใช่ว่าหอพัก
แต่เป็นที่มอดมคติเพียร
ต้องสร้างวิทยาลัยให้เป็นหลัก
ให้เป็นที่รวมจิตและผลิตรายงาน

รับสมัครนิสิตกิจเสมียน
สร้างผู้ถือบังเหียนในงาน
ให้นิสิตติดรักยิ่งกว่าบ้าน
ใช้อาคารสงเคราะห์เพราะบ้านไกล

การกินนอนแน่จะต้องมี
คือก่อร่างสร้างตนทุกคนไป

แต่ข้อที่สำคัญอันยิ่งใหญ่
ให้เพื่อนนับถือได้เป็นอย่างดี
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ปัญหาเกี่ยวกับหอพักนักเรียนนั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความเห็นว่าการมีหอพักให้พอเพียงในวิทยาลัยมีความสำคัญมาก เพราะส่วนมากมหาวิทยาลัยจะมีหอพักนักเรียนจำนวนจำกัด นักเรียนต้องอาศัยหอพักของเอกชน อาศัยวัดหรือเช่าบ้านอยู่กับเพื่อนฝูง ได้รับความลำบากนานาประการ ข้อสำคัญคือ บิดามารดาหรือผู้ปกครองที่แท้จริงไม่ได้มาอยู่ดูแลใกล้ชิดกับลูกหลานของตนเอง การที่นักเรียนต้องอยู่ห่างจากพ่อแม่ นี่ อาจก่อปัญหาขึ้นได้ เช่น นักเรียนจำนวนมากไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนเต็มที่ตามที่ควรจะเป็น มักใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและก่อหนี้สิน ประกอบกับได้รับการช่วยเหลือจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีในสังคมปัจจุบัน เป็นเหตุพาให้นักศึกษาเสื่อมเสียทางด้านความประพฤติเป็นจำนวนมาก การติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างอาจารย์กับนักเรียนมีน้อยมาก ท่านจึงเห็นว่าควรจัดให้มีหอพักในรูปของโรงเรียนกินนอนโดยเรียกว่าหอนอน เพราะนอกจากนักศึกษาจะได้พักอยู่ในมหาวิทยาลัย และได้อยู่ใกล้ชิดอาจารย์แล้ว การจัดหอนอนนั้นยังให้ความสะดวกในการอบรมสั่งสอนนักศึกษาอีกด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "หอพัก - หอนอน" บทที่ ๓๓๗ ว่า

คำว่า "หอพัก" มักปนกับ "หอนอน" ต่างเป็นที่สัญจรเข้าอาศัย
"หอพัก" ย่นหนทางบ้านห่างไกล "หอนอน" นี้มีไว้เพื่ออบรม
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในเรื่องแนวการเรียนของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า นักศึกษาควรมีเป้าหมายและความตั้งใจเป็นเบื้องต้นว่า การศึกษาจะต้องนำมาซึ่งการนับถือตนเองได้อย่างสนิทใจ ท่านเห็นว่าการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น นอกจากจะมุ่งพัฒนาทางด้านสมองแล้ว ควรพัฒนาทางด้านจิตใจของนักศึกษาเป็นสำคัญด้วย การที่จะทำให้ตนเองนับถือตนเองได้นั้น ย่อมต้องอาศัยทั้งความตั้งใจพากเพียรเรียนหนังสือ จนประสบความสำเร็จตามที่คาดหมายไว้ รวมทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนด้วยความยึดมั่นในคุณงามความดี รักษาเกียรติของตน จึงจะทำให้ตนสามารถนับถือตนเองได้อย่างสนิทใจ ท่านได้ให้แนวคิดนี้ไว้ในบทร้อยกรองสั้น ๆ ชื่อ "นับถือ" บทที่ ๓๖๔ ว่า

นิสิตนักศึกษาเข้ามาใหม่
บทเรียนต้นทุกคนต้องคิดคือ
ควรตั้งใจพากเพียรเรียนหนังสือ
การนับถือตนนั้นคือฉันใด
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

นักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ควรจะมีความพากเพียรพยายามเพื่อที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยความตั้งใจจริง เพื่อเตรียมตนเองให้พร้อมที่จะเผชิญชีวิตต่อไปในอนาคต หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอความคิดในเรื่องความเพียรพยายามว่า แม้ว่าคนเราเกิดมายากจนมีฐานะไม่เท่าเทียมกับคนอื่น แต่ในเรื่องความเพียรพยายามแล้ว ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะสร้างความเพียร และสร้างความสำเร็จได้โดยไม่ย่อหน้าใคร ดังคำประพันธ์ชื่อ "เสมอกัน" บทที่ ๓๘๑ ว่า

เศรษฐกิจมีมากด้วย	เงินตรา
จ่ายทรัพย์สร้างเคหา	ใหญ่ได้
ยากขาดทรัพย์	สร้างบ่ ได้เลย
แต่ว่าความดีไซ้	อาจสร้างเสมอกัน
ฉันใดกุลบุตรผู้	ศึกษา
คนหนึ่งซื้อตำรา	มากได้
อีกคนขาดทรัพย์	ซื้อบ่ ได้เลย
แต่ว่าความเพียรไซ้	อาจสู้เสมอกัน
อันความเพียรอีกทั้ง	ความดี
สองสิ่งโลกไม่มี	กีดกัน
เป็นสิทธิเสรี	สำหรับ
ปวงประชาทุกชั้น	เสกสร้างไล่ตน ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สำหรับนักศึกษาที่มีความประสงค์จะทำกิจกรรมพิเศษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้แนวคิด ว่า นักศึกษาควรตั้งใจพากเพียรเรียนหนังสือให้ได้คะแนนดีก่อน จึงค่อยคิดทำกิจกรรมพิเศษ เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนต่อการเรียนของตน ดังคำประพันธ์ชื่อ "งานพิเศษ" บทที่ ๓๘๗ ว่า

เล่าเรียนเพียรสุดบ่เจ้า	จงจำ
จนคะแนนอยู่น่า	พวกพ้อง
แล้วจึงเริ่มกระทำ	งานพิเศษ
สอบไล่จะไม่ต้อง	โศกเศร้าเสียใจ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เกี่ยวกับการเรียนของนักศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า นักศึกษาควรเตรียมตัวเพื่ออาชีพของตนเองให้พร้อมก่อน จึงคิดทำงานหารายได้ เนื่องจากเมื่อนักศึกษามีความตั้งใจในการแสวงหาความรู้และเพิ่มพูนความรู้ของตนเองจนเชี่ยวชาญและแม่นยำเสียก่อนนั้น จะเป็นรากฐานสำคัญ

ของการทำงานในอนาคต เมื่อนักศึกษาเรียนจบแล้ว ก็จะมีความพร้อมที่จะประกอบอาชีพ สามารถทำงานได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ เพราะได้ผ่านการเตรียมตัวมาเป็นอย่างดีแล้ว ดังคำประพันธ์ชื่อ "เตรียมตัว" บทที่ ๓๓๕ ว่า

ใครความสำเร็จร้อง	เรียกหา
โอกาสแรกผ่านมา	รวบไว้
ใจมั่นแต่ปัญญา	ยังหย่อน
งานจะดีกระไรได้	เหตุด้วยลืมหัด
ใครความสำเร็จรู้	รอหา
หมั่นเพาะเพิ่มปัญญา	ยิ่งไว้
โอกาสเหมาะย่อมมา	วันหนึ่ง
งานจะดีกระไรได้	เหตุด้วยเตรียมตัว ฯ

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการร่วมกิจกรรมทางสังคม ของนักศึกษาว่า นักศึกษายังอยู่ในวัยเรียน ยังไม่ถึงเวลาที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบต่อสังคมโดยตรง นักศึกษาต้องศึกษาหาความรู้ใส่ตนให้เต็มที่ เมื่อมีความรู้ดีแล้วจึงจะทำงานในสังคมได้อย่างดี เปรียบเสมือนมะม่วงที่สุกงอม ก็จะมีรสหวาน ดังคำประพันธ์ชื่อ "ชิงสุกก่อนห่าม" บทที่ ๓๘๐ ว่า

ไม่ม่วงมีรสลิ้ม	หวานหอม
ต่อเมื่อผลสุกงอม	นั้นไซ้
อย่าฝืนหลักจรรยา	ธรรมชาติ
เขวชาญจูงได้	คิดด้วยเหตุผล
สร้างตนเสียก่อนสร้าง	สังคม
โลกจะยอมรับนิยมน	แน่แท้
กลับกันนั้นจะตรม	ตรอมจิต
ชิงสุกก่อนห่ามแล้ว	อร่อยได้จันใด
ไฟทำการบ้านก่อน	การเมือง
เป็นวิถีที่เรื่อง	รุ่งแล้ว
กลับกันนั้นจะเปลือง	แรงเปล่า
ชิงสุกก่อนห่ามแม้	เสพได้อร่อยไฉน

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๕.๕ แนวความคิดการจัดการศึกษาด้านการฝึกหัดครู หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เล็งเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการสร้างครูเป็นอย่างมาก ท่านจึงพยายามส่งเสริมและพัฒนาการฝึกหัดครูให้ก้าวหน้ามาโดยตลอด ลำดับแรกของงานฝึกหัดครูของท่านคือ ท่านได้เป็นหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ และได้จัดตั้งแผนกครูมัธยมขึ้นที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน) ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ท่านได้จัดตั้งกรมฝึกหัดครูขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อรับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการฝึกหัดครู หลังจากนั้นก็ทำให้การฝึกหัดครูในประเทศไทยเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ ท่านได้กล่าวถึงความก้าวหน้าในการจัดการศึกษาทางด้านฝึกหัดครูของรัฐ เช่น การตั้งกรมการฝึกหัดครู การสร้างวิทยาลัยครู และการขยายการศึกษาสายครูจนถึงระดับปริญญา ในโอกาสวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๘๘ ดังคำประพันธ์ชื่อ "ปีของครู" บทที่ ๒๘๐ ว่า

วันที่หนึ่งเมษามาถึงแล้ว	ครูทั้งผองผ่องแผ้วเกษมศรี
ด้วยอายุของกระทรวงล่วงอีกปี	ปีที่การศึกษาก้าวหน้าไป
นับเป็นปีของครูรู้แน่ชัด	เพราะว่ารัฐบำรุงครูเป็นการใหญ่
ตั้งกรมการฝึกหัดครูคู่กันไป	กับสร้างวิทยาลัยให้แก่ครู
เปิดศูนย์การอบรมศึกษาผู้ใหญ่	วิทยาลัยหมู่บ้านเป็นงานคู่
ครูศาสตร์ปรุงปรับวิชาครู	ให้ขึ้นสู่ระดับปริญญา
นอกจากนี้ยังมีข้อปลื้มย่อย	เป็นผลพลอยเกิดในหทัยข้า
คืออ้อมใจที่ได้เป็นครูมา	จนเห็นแสงสว่างจำข้างหน้าเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาฝึกหัดครูของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีดังนี้

๑) ความสำคัญของการฝึกหัดครู หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของโรงเรียนฝึกหัดครูไว้ว่า โรงเรียนธรรมดาามุ่งสอนให้คนดีเท่านั้น นั้นเป็นงานชั้นเดียว แต่โรงเรียนฝึกหัดครูมุ่งสอนให้คนไปสอนคนให้เป็นคนดีนับเป็นงานสองชั้น โรงเรียนฝึกหัดครูจึงต้องเป็นโรงเรียนที่ดีจริง ท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการฝึกหัดครูในเรื่อง "โรงเรียนฝึกหัดครู" (กรมศิลปากร. ๒๔๘๐ : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ว่า

งานครูเป็นงานที่ไม่เห็นผลได้ทันตา เปรียบเสมือนปลูกต้นสัก เพื่อการภายหลังคนไม่ยากปลูกต้นสักเพราะเห็นผลช้าเพียงใด แต่ถ้านึกถึงประโยชน์ถึงถึงความสำคัญและความจำเป็นก็ควรต้องทำ มีภาษิตกล่าวว่า ถ้าต้องการผลภายใน ๑ ปี ให้ทำไร่ ถ้าต้องการผลภายใน ๑๐ ปี ให้ปลูกต้นไม้ยืนต้น และถ้าต้องการผลให้คงทนตลอดไปให้สร้างคน ถ้าจะสร้างคนเพียงคนเดียวหรือสองคนนั้น พอจะช่วยกันทำตามลำพังได้ เช่น บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตร แต่ถ้าต้องสร้างหมดทั้งประเทศก็ต้องสร้างครู

สอนและการที่จะสร้างครูได้ก็ต้องมีโรงเรียนฝึกหัดครูที่ดี...

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการฝึกหัดครูไว้ว่า การฝึกหัดครูเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา ในคำประพันธ์ชื่อ "ชาติยืนยงคงอยู่" บทที่ ๒๖๘ ว่า

ประชุมจบพบกันแล้วพลันพราก	ถึงวันจากกันไปก็ใจหาย
ขอส่งด้วยใจจริงทั้งหญิงชาย	หมั่นชวนชวามาดมุงบำรุงครู
ชาติยืนยงคงอยู่เพราะครูดี	สำคัญนักหน้าที่เรามีอยู่
การก่อสร้างห้องหออยากพอดู	แต่สร้างครูยากยิ่งกว่าสิ่งใด
ขอให้ท่านเข้มแข็งมีแรงสร้าง	เราหนุนอยู่ข้างข้างกลัวไฉน
รู้ใหม่ว่าฝึกหัดครูอยู่ที่ใด	ที่นั่นแหละหัวใจของพวกเรา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของการจัดการศึกษาด้านฝึกหัดครูเพื่อผลิตครูออกไปสอนตามสถานบันการศึกษาต่าง ๆ นี้ เป็นแนวความคิดที่ถูกต้อง จะเห็นได้ว่า ในระยะต่อมามหาวิทยาลัยหลายแห่งได้เปิดสอนหลักสูตรสาขาศึกษาศาสตร์ เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านได้แต่งร้อยกรองแสดงความสำคัญของการเปิดสอนศึกษาศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยศิลปากร ในคำประพันธ์ชื่อ "ศึกษาศาสตร์" บทที่ ๘๒๖ ว่า

การศึกษาวิชศึกษาศาสตร์	เหมือนสะสมอำนาจมหาศาล
เด็กจะดีจะเด่นหรือเป็นพาล	ก็เพราะใช้วิชาการนี้อย่างไร

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ศึกษาศาสตร์" บทที่ ๘๔๗ ความว่า

สมถวิลเมื่อศิลปากร	เปิดคณะขึ้นสอนการศึกษา
ให้เป็นถิ่นศิลปะวิทยา	เป็นเร่งพัฒนาประชาไทย
ศึกษาศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ปราชญ์สรรเสริญ	ว่าเหมือนจุดเทียนเดินนำสมัย
ศิษย์จะต้องมีครูอยู่เรื่อยไป	เพื่อชาติไทยก้าวหน้าจำเริญ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) การจัดสถาบันการฝึกหัดครูให้เป็นหลักฐาน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดว่าจัดการทางด้านการฝึกหัดครูของไทยนั้น แม้ว่าจะได้ดำเนินการมาถึงถึงศตวรรษแล้ว แต่ก็ไม่มีใครได้

รับความสนใจจากผู้บริหารระดับสูง ทั้ง ๆ ที่เรื่องการฝึกหัดครูเป็นเรื่องสำคัญของการศึกษา ท่านจึงมีแนวคิดที่จะจัดตั้งสถาบันครูให้เป็นหลักฐาน แนวความคิดดังกล่าว ปรากฏในบันทึกเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การขอจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา (วิพุธ โสภวงศ์. ๒๕๓๙ : ๔๕) ว่า

การฝึกหัดครูของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้เริ่มมา ๕๐ ปีเศษแล้วนั้น ยังมีได้มีรูปเป็นปีกแผ่นถาวร ทั้งนี้เพราะขาดแคลนสถานที่ถาวรเป็นเหตุสำคัญ โรงเรียนฝึกหัดครูประเภทต้องร้อนเร่ไปอาศัยที่อยู่มามากมายหลายแห่ง เคยออกไปอยู่ต่างจังหวัดก็มี แล้วกลับมาอยู่ที่โรงทหาร ถนนศรีอยุธยา จนกระทั่งกระทรวงยกที่นั้นให้กระทรวงอุตสาหกรรม บัดนี้ย้ายมาอยู่ที่หลังกระทรวง ซึ่งไม่เหมาะที่จะเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูขนาดใหญ่ ซ้ำยังมีโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมด้วย (ซึ่งก็ไม่มีที่อยู่เช่นเดียวกัน) ทำให้การอบรมสั่งสอนฝึกหัดครูย่อมนั้นในคุณภาพเป็นอย่างมาก จึงน่าจะคิดหาสถานที่ถาวรและดำเนินการปลูกสร้าง...

จากบันทึกฉบับนี้เอง ที่เป็นจุดกำเนิดของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตร ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร อันเป็นสถาบันฝึกหัดครูที่ได้ผลิตครูที่มีคุณภาพสู่สังคมมาจนถึงปัจจุบัน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงแนวคิดนี้ของท่านในบทประพันธ์ชื่อ "ดอกบัวทั่วท้องชลาลัย" บทที่ ๑๗๓ ว่า

การศึกษาสมัยสงครามเป็นยามยุ่ง	ปิดโรงเรียนในกรุงไม่เหลือหลอ
อพยพหลบภัยยังไม่พอ	รัฐยังขอฝึกหัดครูประเภทไป
ทำเป็นกระทรวงอุตสาหกรรม	พวกเราต้องชอกช้ำน้ำตาไหล
โรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ที่ใด	มักจะมีโพบภัยมาพ้องพาน
โอ้เวรกรรมจะอย่างไรดี	เป็นฉะนี้โลกบ้ำมหาศาล
จะต้องฟ้องร้องต่อพระภูบาล	พระผู้ผ่านฟากฟ้าองค์อานันท์
ทรงเห็นอกเห็นใจไทยทั้งชาติ	รับสั่งว่าประหลาดไม่เห็นชั้น
สมควรที่จะได้แก้ไขกัน	ค่อยทำไปที่ละขั้นคงได้การ
พระราชทานพรมาเหมือนว่ายุ	ให้มันมูเริ่มบุกทุกทุกด้าน
หาที่ได้ใหญ่โตมโหฬาร	คือสถานที่ชอยประสานมิตร
เจรจาดูเห็นว่างาม	วละสามสิบแปดก็พอจิต
ที่ไหนถมแล้วไซ้ให้อีกนิด	จึงเริ่มคิดก่อสร้างวางหลักการ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๕.๖ แนวความคิดการจัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษา การศึกษาอาชีวศึกษาเป็นการศึกษาวิชาชีพที่มุ่งฝึกลักษณะนิสัยรักการทำงาน มีความชำนาญในอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้นับถือ มุ่งเน้นให้สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ตามควรแก่วัยและความสามารถ การจัดการ

อาชีวศึกษาจึงมุ่งผลิตกำลังคนที่มีทักษะในระดับกึ่งฝีมือ ระดับฝีมือ และระดับชำนาญเฉพาะอย่างให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน รวมทั้งความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดต่อการจัดการศึกษาอาชีวศึกษาว่า หลักสูตรอาชีวศึกษาเป็นหลักสูตรที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างมากเมื่อจบหลักสูตร ดังท่านได้ประพันธ์บทร่ายกรองชื่อ "ต้นกล้วยพฤษณ์" บทที่ ๓๕๒ ว่า

ต้นกล้วยพฤษณ์นั้น	หามี ไม่เอ่ย
รอเก็บผลหมื่นปี	ไปได้
เว้นแต่เปรียบอาชีพ-	วศิก- ษาแฮ
ว่าจบหลักสูตรไฉไร	ทรัพย์สิ้นหลั่งมา ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การจัดการเรียนการสอนทางด้านอาชีวศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับศิลปหัตถกรรมหรือทักษะเกี่ยวกับการใช้มือประดิษฐ์คิดค้นหรือผลิตสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคบริโภค ศิลปหัตถกรรมจึงมีส่วนช่วยสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรือง ดังคำประพันธ์ที่ท่านแต่งให้ในงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๖ ชื่อ "ศิลปหัตถกรรม (๑)" บทที่ ๔๔๗ ว่า

ศิลปหัตถกรรมนำสมัย	เสมือนเพชรเจียรระไนมีคุณค่า
งานอาชีพแสนงามที่ตามมา	เหมือนล้อมรอบรรัดนาด้วยเรือนทอง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ศิลปหัตถกรรม (๒)" บทที่ ๔๔๘ ความว่า

ศิลปหัตถกรรมนี้ล้ำเลิศ	ก่อกำเนิดงานผลิตติดนิสัย
สอนให้เราพึ่งตนทุกคนไป	จนคนไทยฟูเฟื่องเรืองรุ่งเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ศิลปหัตถกรรม (๓)" บทที่ ๔๔๙ ความว่า

ศิลปหัตถกรรมนี้ล้ำเลิศ
งานอาชีพเมื่อรับพัฒนา

ก่อกำเนิดอาชีพศึกษา
การจำหน่ายขายค้าย่อมเจริญ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ศิลปหัตถกรรม (๔)" บทที่ ๔๕๐ ความว่า

ศิลปหัตถกรรมบำรุงชาติ
ให้ประดิษฐ์คิดค้นเกิดคนไทย

ป่าวประกาศวิงวอนสอนนิสัย
สมสมัยปฏิวัติพัฒนา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๒ ข : ๒๕) ได้กล่าวถึงคุณค่าของหัตถศึกษาว่า
“ความมุ่งหมายของหัตถศึกษา คือฝึกนักเรียนให้ทำงาน ไม่ให้รังเกียจงานที่ทำด้วยมือ ให้มีนิสัยชอบผลิตและ
ชอบก่อ”

๑.๓.๕.๗ แนวความคิดการจัดการศึกษาพิเศษ การศึกษาพิเศษเป็นการศึกษาที่จัดให้แก่
บุคคลที่มีลักษณะพิเศษ หรือมีความบกพร่องทางร่างกาย เช่น บกพร่องทางการเห็น การพูด การได้ยิน
บกพร่องทางสติปัญญา หรือมีความผิดปกติทางจิตใจ การจัดการศึกษาพิเศษนี้ต้องมีการฝึกฝนอบรมครูให้
สามารถสอนตามลักษณะเฉพาะของเด็กแต่ละประเภทได้ อาจจัดสอนในสถานศึกษาเฉพาะ เช่น โรงเรียนสอน
คนหูหนวก โรงเรียนสอนคนตาบอด โรงเรียนในสถานสงเคราะห์คนพิการ และโรงเรียนสำหรับเด็กปัญญาอ่อน
หรือจัดในโรงเรียนธรรมดาได้ ทั้งนี้เพื่อให้คนพิการได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถและพึ่งพาตนเองได้

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดต่อการศึกษาพิเศษว่า การจัดการศึกษา
พิเศษเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความบกพร่องทางการศึกษาเนื่องจากความผิดปกติของร่างกาย ได้รับความ
เท่าเทียมทางการศึกษาตามสิทธิที่ควรจะได้รับ ดังคำประพันธ์ชื่อ "โรงเรียนอนุเคราะห์คนหูหนวก" บทที่
๒๕๙ ว่า

อันสิทธิมนุษยชนข้อใดเล่า จะเทียบเท่าสิทธิการศึกษา
ประกาศก้องต้องให้ความเมตตา

เสมอหน้าหนวกไปไม่เว้นเลย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การจัดการศึกษาพิเศษนี้เป็นการช่วยเหลือให้บุคคลเหล่านี้ ได้มีชีวิตที่เป็นปกติ
เหมือนอย่างคนทั่วไป สามารถประกอบอาชีพ ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ตามสมควร โดยครูที่เป็นผู้

สอนนั้นจะต้องใช้ความมานะอดทนในการให้การศึกษาแก่บุคคลเหล่านี้เป็นอย่างมาก และจะต้องประสานสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ เพื่อหาอาชีพให้แก่ผู้เรียนด้วย การจัดการศึกษาพิเศษนี้ รัฐบาลควรจัดให้มีคุณภาพ เช่นเดียวกับการศึกษาปกติ และมีการพัฒนาปรับปรุงการจัดการศึกษาประเภทนี้อย่างต่อเนื่อง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ถ่ายทอดแนวความคิดนี้ ไว้ในคำประพันธ์ชื่อว่า “เรามาแข่งมาชั้นกันสักที” บทที่ ๓๕๕ ว่า

แต่หนหลังข้ายังหนุ่มแน่นอยู่	ได้เชิดชูช่วยงานการศึกษา
เฉพาะเรื่องหนวกไ้แต่ไรมา	ด้วยคิดว่าน่าทำสำคัญนัก
เพื่อนมนุษย์แท้แท้แต่หนวกไ้	เป็นความผิดของใครไม่ประจักษ์
เรามาช่วยจัดสรรกันสักพัก	จะได้เด็กน่ารักหลายร้อยคน
ครูสั่งสอนสนทนาขึ้นมาะ	เป็นแน่ละสมหวังบังเกิดผล
พูดสื่อสารกันได้ไม่อัปจน	ชื่นกมลได้เพื่อนเหมือนพวกเรา
แม้หนวกไ้ก็ได้แสงสว่าง	ครูจุดได้ส่องทางให้แก่เขา
รู้เรื่องกันนั้นก็พอทำเนา	ยิ่งกว่านั้นคือเขาได้สุขใจ
ได้สำเร็จการศึกษามีอาชีพ	ผู้ใจบุญก็รับหางานให้
ผู้อำนวยการเก่าเขาออกไป	ผู้อำนวยการใหม่ก็เข้ามา
สรุปว่างานนี้ไม่มีตาย	มีแต่คลี่แต่คลายในกายหน้า
การศึกษามีรัฐพัฒนา	การศึกษาหนวกไ้ก็ไม่แพ้
ครั้งทีไปประชุมที่ญี่ปุ่น	ยังมีคนสนับสนุนไทยเราแน่
บอกว่าไทยสามารถอาจดูแล	คนพิการล้วนแต่ทำได้ดี

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๓.๕.๘ แนวความคิดการจัดโรงเรียนสาธิต โรงเรียนสาธิตเป็นการจัดโรงเรียนในสถาบันการฝึกหัดครูเพื่อเป็นแหล่งฝึกสอนของนักศึกษาที่เรียนสายการศึกษา และเป็นสถานที่สำหรับพัฒนาการเรียนการสอนของครูด้วย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการจัดให้มีโรงเรียนสาธิต ท่านมีแนวคิดที่ว่า โรงเรียนสาธิตจะต้องดำเนินการให้เป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนทั่วไป เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในด้านการศึกษา โรงเรียนสาธิตแห่งแรกของไทยคือ โรงเรียนมัธยมหอวัง ซึ่งใช้เป็นโรงเรียนฝึกสอนของนักเรียนครูมัธยม ในแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นหัวหน้าแผนกและอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนด้วย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงโรงเรียนสาธิตว่า “...โรงเรียนมัธยมหอวังแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีกำเนิดเมื่อปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามโครงการพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้น เป็นโรงเรียนสาธิตแห่งแรกของประเทศไทย โดยมีได้ใช้นาม “สาธิต...” ด้วยเหตุที่ท่านตระหนักถึงความสำคัญของโรงเรียนสาธิต ในช่วงที่ท่านเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง ท่านจึงพยายามจัดการเรียนการสอนโรงเรียนมัธยมหอวังจนมีความสำเร็จอย่างดี (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๓๐ : ๒๙)

เนื่องจากโรงเรียนสาธิตมีความสำคัญต่อการจัดการฝึกหัดครู และต่อสถาบัน การศึกษาที่เปิดสอนสายวิชาชีพครู ทั้งนี้ เพื่อให้ครูได้พัฒนาการเรียนการสอนและเป็นสถานที่ฝึกสอนของ นักศึกษาครูก่อนจบการศึกษา ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสาธิตควบคู่ไปกับสถาบันการฝึกหัดครูใน เวลาต่อมาเช่น โรงเรียนประถมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร โรงเรียนสาธิตปทุมวัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน โรงเรียนสาธิตพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น ดังคำประพันธ์ที่ท่านแต่งเกี่ยวกับโรงเรียนสาธิต ดังนี้

กล่าวถึงโรงเรียนสาธิตพระราชวังสนามจันทร์ในคำประพันธ์ชื่อ "สาธิต" บทที่ ๘๕๐ ว่า

สาธิตนิตนั้นสำคัญนัก	ถ้าใจรักจะเด่นเป็นปฐม
สนามจันทร์พัฒนาน่านิยม	มีสาธิตน่าชมเป็นขวัญใจ
โรงเรียนนิตมีกิจกรรมมาก	แต่ว่าอยากกระทำประเภทไหน
ภายนอกบำเพ็ญตนเพื่อคนไทย	ส่วนภายในสร้างจิตสาธิตเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๕.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔ แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ทำหน้าที่เป็น ผู้บริหารการศึกษาโดยดำรงตำแหน่งระดับสูงในกระทรวงศึกษาธิการเป็นเวลากว่า ๒๒ ปี คือ ดำรง ตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๑๑ ปี และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็น เวลา ๑๑ ปี ท่านเป็นนักบริหารการศึกษาที่มีอุดมคติการศึกษาเป็นหลักในการวางแผนการศึกษา มิใช่บริหาร ด้วยการแก้ไขแต่ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ท่านจะคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ท่านออกไปสัมผัสสภาพแวดล้อมทาง การศึกษาด้วยตัวเอง ผสมผสานกับประสบการณ์ที่ท่านเห็นว่าดีงาม เหมาะสม สอดคล้องสัมพันธ์กับความ ต้องการของบุคคลในสังคมปัจจุบัน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ การทำงานเป็นทีม การทำงานของครูใหญ่ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับบุคลากรของ โรงเรียนแผนกต่าง ๆ ครูใหญ่พึงระลึกเสมอว่า บุคลากรในโรงเรียนล้วนเป็นกลไกที่เกื้อหนุนให้โรงเรียนเจริญ และพัฒนาขึ้นได้ ดังนั้นครูใหญ่จึงควรให้ความสำคัญแก่บุคลากรของตน เพราะหากขาดบุคลากรเหล่านี้แล้ว ครูใหญ่เพียงคนเดียวก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาโรงเรียนให้เจริญขึ้นได้ การทำงานเป็นทีมจึงมีความ สำคัญ ท่านได้ถ่ายทอดแนวคิดนี้ลงในคำประพันธ์ชื่อ "รักบี้" บทที่ ๔๑๒ โดยการเปรียบเทียบการทำงาน ของผู้นำกับการเล่นรักบี้ ไว้ว่า

อันกีฬารักบี้มีไว้สอน	ให้ผู้นำสังวรณไม่ลุ่มหลง
วิ่งเพื่อนตามไม่ทันครั้นล้มลง	ลูกบอลนั้นจะส่งให้ผู้ใด
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นำของบุคลากรในสถานศึกษาหนึ่ง ๆ ควรต้องทำหน้าที่ เหมือนกับต้นฟุตบอลที่จะนำพานักฟุตบอลคนอื่น ๆ ของทีม ให้ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด โดยไม่คิดว่าตนเอง เล่นเก่งอยู่คนเดียว ดังคำประพันธ์ชื่อ "ดูฟุตบอล" บทที่ ๓๖๙ ว่า

ผู้จะทำงานใหญ่เชิญไปเที่ยว	ดูฟุตบอลประเดี๋ยวก็จะเห็น
อีกสิบคนนั้นเล่าเขาก็เป็น	กับต้นมิได้เล่นอยู่คนเดียว
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔.๒ การมอบหมายงานต้องดูที่ความสามารถของคน การมอบหมายงานให้แก่ผู้ ร่วมงานนั้น ครูใหญ่ควรพิจารณาตามความสามารถ และความถนัดของแต่ละคนเพื่อที่จะได้งานที่มีคุณภาพสูง สุด และถูกต้องตามความถนัดของผู้ที่รับผิดชอบงานไปทำ ดังท่านได้ให้แนวคิดเตือนใจแก่ครูใหญ่ในคำ ประพันธ์ชื่อ "สั่งพลาด" บทที่ ๓๗๐ ว่า

ผู้ที่นั่งสั่งงานท่านควรรู้	งานนี้ผู้ปฏิบัติถนัดไหม
ผู้สั่งเก่งทำเองจะเป็นไร	ผู้ทำไม่ถึงขนาดสั่งพลาดเอ๋ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔.๓ การวางระบบงานในโรงเรียนที่ดี การทำงานของครูใหญ่นั้น หากจะดูว่ามี ประสิทธิภาพหรือไม่ สามารถดูได้เมื่อครูใหญ่พ้นจากหน้าที่ไปแล้ว หากครูใหญ่วางระบบระเบียบเกี่ยวกับการ ทำงานในแผนกต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดีแล้ว คนที่ทำงานต่อก็จะสามารถปฏิบัติหน้าที่แทนได้ด้วยความสะดวก รวดเร็วในทันที แต่หากครูใหญ่หละหลวมไม่ใส่ใจในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ในโรงเรียน เมื่อครูใหญ่พ้น จากหน้าที่ และมีผู้มารับช่วงงานต่อก็จะมีปัญหายุ่งยาก เพราะต้องวางระบบระเบียบในการทำงานใหม่ อีกทั้ง ยังต้องสะสมเรื่องเก่า ๆ ให้เรียบร้อย ท่านได้เสนอแนวความคิดนี้ไว้ในคำประพันธ์ชื่อ "ความสามารถ" บทที่ ๑๗๗ ว่า

ความสามารถปกครองของครูใหญ่	จะเห็นได้เมื่อพ้นจากหน้าที่
ครูใหญ่เปลี่ยนโรงเรียนยังเรียบร้อย	หรือระเบียบประเพณีเห็นตามไป
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔.๔ การเป็นผู้บริหารต้องกล้าตัดสินใจ ถ้าหากเห็นว่าสิ่งที่ทำนั้นถูกต้องเหมาะสมแล้ว ผู้ บริหารก็ไม่ควรสงสัยลังเลหรือกลัวความผิด จะต้องกล้าตัดสินใจ ดังคำประพันธ์ที่ท่านแต่งไว้ในคราวไปตรวจ ราชการที่โรงเรียนสตรีฝึกหัดครูพิษณุโลก เพื่อแสดงความกล้าหาญในการตัดสินใจของผู้บริหารโรงเรียนในการ

ขยายการรับนักเรียนฝึกหัดครูผู้ชามาร่วมกับนักเรียนฝึกหัดครูหญิง (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๑๑ : ๘๐ - ๘๑) ท่านได้แต่งคำประพันธ์ชื่อ "กลัวผิด" บทที่ ๑๗๖ แสดงแนวคิดดังกล่าวว่า

ขยายงานโรงเรียนเปลี่ยนความคิด ครูใหญ่กลัวพลาดผิดตาไหน
หรือเกรงความยุ่งยากลำบากใจ เช่นนี้เป็นครูใหญ่ทำไมกัน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๔.๕ ผู้บริหารต้องยึดหลักความถูกต้องเป็นธรรม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ยึดหลักการบริหารที่เป็นธรรม หากเห็นว่าการกระทำใดที่จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อราชการ ท่านจะไม่ฝืนปฏิบัติตาม แม้จะเป็นบุคคลอยู่ในระดับสูงก็ตาม ดังความตอนที่สมเด็จพระบรมราชชนนีมีรับสั่งให้เจียดงบประมาณให้แก่ครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลแห่งหนึ่ง เนื่องจากครูใหญ่ที่มาเฝ้ารับเสด็จกราบบังคมทูลร้องทุกข์ขอพระราชทานพระราชานุญาตเคราะห์ ในคราวเสด็จเยี่ยมราษฎรในถิ่นชนบท เมื่อท่านเห็นว่าถ้าปฏิบัติตามพระราชประสงค์จะทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ดังคำประพันธ์ชื่อ "สมเด็จพระบรมราชชนนี" บทที่ ๑๑๘ ว่า

ประชาชนจะหาว่าพระองค์	ไหลหลงทรงหาแต่ของขวัญ
พระราชทานผู้ผ่านพระเนตรพระกรรณ	ส่วนโรงเรียนอื่นนั้นไม่โปรดปราน
เช่นโรงเรียนประชาบาลที่ถัดไป	ขาดเครื่องมือของใช้ทุกทุกด้าน
แต่ครูใหญ่มิได้มาหมอบกราบ	ก็มีได้พระราชทานซึ่งเงินทอง
ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายปฏิญาณ	จะตรวจตราโรงเรียนทั้งผอง
มีเครื่องมือของใช้ให้เงินทอง	เข้าทำนองที่พระองค์ทรงเมตตา ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การที่ผู้บังคับบัญชาขาดความยุติธรรมและมีอคติ ให้ความดีความชอบเฉพาะคนรับใช้ใกล้ชิด โดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการปฏิบัติงาน จะทำให้คนดีหมดกำลังใจ ในที่สุดงานก็จะเสียไป ดังคำประพันธ์เชิงเสียดสีผู้บริหารประเภทนี้ในคำประพันธ์ชื่อ "จิตเอื้ออันทพาล" บทที่ ๘๐๐ ว่า

ยกเอาเรื่องหล่อนตั้ง	อุทาหรณ์
เป็นใหญ่ได้สัจจ	แหว่วไว้
พวกมุดแผ่นดินดอน	นั่นแหละ ท่านเฮย
มักจะดีเด่นได้	เพราะเข้าถึงตัว

มัวคอยให้เปิดห้อง	หับเชิญ
ราชกิจผิดมาก	จะแก้
ใจอ่อนระอาเดิน	ด้อมกลับ
สุภาพบุรุษแท้	ที่ต้องตรอมใจ
งานใดหวังให้เกิด	โศกผล
พึงระมัดระวังคน	ที่ใช้
ใครหวังประโยชน์ตน	พึงหลีก เลี่ยงแะ
พอจะสังเกตได้	ตั้งผู้ดำดิน
หากถวิลหวังจะให้	เกิดผล
สะดวกแก่พวกตน	นั้นไซ้
หม่อมตแผ่นดินดล	เชิญเกิด ท่านเฮย
เข้านอกออกในได้	เด่นมั่นหนุนมาน
แต่งงานของชาติโอ	ฉันทา เพื่อนเฮย
จึงจะลุล่วงไป	เรียบร้อย
เริ่มรติรคราวใด	ติดขัด
เพราะว่าแม่ยอดสร้อย	จิตเอื้ออันธพาล

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๕ แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครู

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้คลุกคลีอยู่กับวงการศึกษามาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ท่านสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศแล้ว ก็ได้เข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ จากข้าราชการชั้นผู้น้อย เจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานมาตามลำดับ จากอธิบดีกรมหลายกรมขึ้นเป็นปลัดกระทรวงและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในที่สุด การที่ท่านได้ใกล้ชิดกับวงการศึกษามาได้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับครูและวิชาชีพครูมาโดยตลอดเช่นนี้ ทำให้ท่านตระหนักถึงความสำคัญของครูผู้มีหน้าที่สั่งสอนเด็กนักเรียน แนวความคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกี่ยวกับ "ครู" มีดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ความสำคัญของครู

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดต้องอ่านครูว่า งานครูเป็นงานที่ทำประโยชน์ให้แก่คนทั้งประเทศ เพราะกิจการใด ๆ จะเจริญก้าวหน้าได้ต้องอาศัยคนที่มีความรู้ความสามารถ คนที่จะมีความรู้ความสามารถได้ก็ต้องฟังครู ครูจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างคนที่มีคุณภาพ ถ้าคนขาดคุณภาพงานที่เขารับผิดชอบก็ไม่มีคุณภาพ งานก็จะเสียหายได้ แม้แต่การสร้างวัตถุ วัตถุนั้นก็มาจากคน ถ้าคนไม่ดีเสียก่อน วัตถุก็จะดีไม่ได้ ดังนั้นงานของครูจึงมีความสำคัญมากในการมีส่วนในการสร้างคนและสร้างประเทศชาติ ท่านได้ประพันธ์บทร้อยกรองแสดงความสำคัญของครูว่า ครูเปรียบเสมือนแสงเทียนที่ให้ความสว่างแก่

ชนบท ความเจริญในชนบทจะเกิดขึ้นได้อยู่ที่ครูเป็นผู้ช่วยสร้างสรรค์ ดังคำประพันธ์ชื่อ "ถิ่นไทย" บทที่ ๔๓๑
 ดังความว่า

ถิ่นไทยในปากกว้าง	ห่างไกล
แสงวัฒนธรรมใด	ส่องบ้าง
เห็นเทียนอยู่รำไร	เล่มหนึ่ง
ครูนั่นแหละอาจสร้าง	เสกให้ชั่วกาล

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ตระหนักถึงความสำคัญของครูมาก ถึงกับเสนอให้รัฐบาล
 มอบหมายให้ราชบัณฑิตยสถานเปลี่ยนคำอ่าน "ศึกษา" มาเป็น "ครู" และเปลี่ยนคำอ่าน "กระทรวงศึกษา-
 ธิการ" มาเป็น "กระทรวงครู" ในโอกาสที่กระทรวงศึกษาธิการมีอายุครบ ๑๐๐ ปี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังคำ
 ประพันธ์ชื่อ "กระทรวงครู" บทที่ ๑๔๖๔ ว่า

ขอความกรุณาท่านนายก	พุทธศกสองห้ากับสามห้า
กระทรวงครูอยู่ยงคงผ่านมา	พรรษาบรรจบครบร้อยปี
น่าจะมีของขวัญสักน้อยนิด	บอกราชบัณฑิตสถานนี้
ให้วางกฎการอ่านสารคดี	แล้วมีประกาศราชกิจจา
เขียนคำ ศึกษา อ่านว่า ครู	ผู้รู้ความประสงค์คงไม่ว่า
คำ กระทรวงศึกษาธิการ เคยอ่านมา บัดนี้ให้อ่านว่า กระทรวงครู	
ใครอ่านผิดไม่คิดจะแนบให้	อ่านถูกใจร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นอย่างหรู
ไม่ต้องเปลี่ยนป้ายกระทรวงหน้าประตูให้อ่านว่ากระทรวงครูก็แล้วกัน	

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ด้วยความสำคัญของครูประชากรในฐานะที่เป็นผู้สร้างชาติ สร้างอนาคตให้แก่ประเทศ
 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงพยายามส่งเสริมและยกฐานะครูประชากร เช่น เรื่องเงินเดือนครูประชากร
 ท่านได้แสดงแนวความคิดนี้ไว้ในบทประพันธ์เรื่อง "ครูหลายประเภท" บทที่ ๒๘๕ ว่า

เรามีครูมากมายหลายประเภท	พึงสังเกตความสำคัญนั้นเกิดหนา
ตั้งแต่ครูประชากรแล้วผ่านมา	จนถึงครูมหาวิทยาลัย
อันเงินเดือนของครูประชากร	วันละล้านครึ่งกว่าก็กล้าให้
เพราะเป็นผู้สร้างชีวิตและจิตใจ	ของชาติไทยในอนาคตกาล

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๒ ข : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ยกย่องครูว่า
ครูเปรียบเสมือน “นวัตนา ดวงที่เก่า” บทที่ ๑ - ๑๑ ว่า

วิเชียรช่วงดวงจบคำรบเก่า	แสงเพลาเพลาไม่จรัสศรีมี
แต่ค่าคุณคู่ฟ้าคู่ชาติ	คือวิญญานครูที่อุทิศตน
เฝ้าสั่งสอนจนว่ามีมานะ	เสียสละเพื่อศิษย์สัมฤทธิ์ผล
รวมวิเชียรโชติช่วงเก่าดวงดล	มิ่งมงคลศึกษาประชาไทย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากการศึกษาบทร้อยกรองในชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” ของหม่อมหลวง
ปิ่น มาลากุล ปรากฏว่ามีแนวความคิดที่แสดงความสำคัญของครูต่อการศึกษา ดังนี้

๑.๕.๑.๑ ครูคือผู้สร้างคน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่า “ครู” เป็นผู้
มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบ้านเมือง เพราะครูเป็นผู้ให้การศึกษาให้ความรู้รวมทั้งเป็นผู้ปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่
ศิษย์ โดยเฉพาะการปลูกฝังระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก เนื่องจากการที่เด็กมีวินัยในตนเองนี้ จะเป็นผลดี
เมื่อเขาโตขึ้น ทำให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้โดยราบรื่นเรียบร้อย ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและ
ครอบครัวได้ แนวคิดเกี่ยวกับครูคือผู้สร้างคนและเป็นผู้ปลูกฝังวินัย ปรากฏในคำประพันธ์ชื่อ “คนสวน -
คนสอน” บทที่ ๑๗๑ ว่า

เวลาผ่านนานมาพทุกขานั้น	ย่อมเติบโตตั้งมั่นสูงระหง
แต่ละกิ่งใหญ่อยู่ดุ่มนั้นคง	สรุปลงว่าได้เจริญดี
แต่ละกิ่งพฤษภที่ว่าหรือ	นั่นก็คือศิษย์รักของเรา
ครูได้สอนได้สั่งหวังให้มี	ความสามารถพอที่จะทำงาน
เกิดเป็นนักวิจัยในปวงศาสตร์	เป็นนักพรตนักปราชญ์ทั้งทหาร
เกิดผู้เรียนผู้รู้ผู้ชำนาญ	ธุรกิจพาณิชย์การก็ทำกัน
เหล่านี้แหละผลิตผลคนของชาติ	เพราะคนสวนฉลาดแข็งขัน
เพราะคนสอนสอนดีทุกวี่วัน	สกัดกันด้วยวินัยให้ซื่อตรง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และคำประพันธ์ชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๖ ว่า

งานครูดูล้ายปลูก	พฤษภา
สอนสั่งหลังเมตตา	ต่างน้ำ
ลำต้นอ่อนเอนหา	ทางเหี่ยว ไร้วัน
ศิษย์ที่อ่อนเอนคำ	อยู่ด้วยวินัย
ไม้เติบโตแตกกิ่งก้าน	สาขา
ร่มรื่นพื้นพสุธา	นั้นแล
ศิษย์ประกอบบานา	อาชีพ
ยังประโยชน์ยิ่งแท้	ทั่วทั้งถิ่นไทย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๕.๑.๖ ครูเป็นผู้ปลูกฝังความดีงามแก่ศิษย์ ครูนอกจากจะให้ความรู้ทางวิชาการแก่ศิษย์แล้ว ยังทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดและปลูกฝังคุณงามความดีให้แก่ศิษย์ด้วย เพื่อให้ความดีงามต่าง ๆ ซึมซับเข้าไปในจิตใจของศิษย์ตั้งแต่อายุยังน้อย เพราะหากเด็กรับเอาความไม่ดีไม่งามเข้าไปในตัวตั้งแต่อายุน้อยแล้ว ก็จะเป็นผลร้ายต่อตัวเด็กเองเมื่อโตขึ้น เด็กจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับสังคมด้วย และยากที่จะแก้ไขได้ง่าย ๆ ดังคำประพันธ์ว่าชื่อ "เพลิงผลาญ" บทที่ ๓๔๓ ว่า

จะเป็นไรเรื่องภัยธรรมชาติ	มนุษย์อาจแก้ไขให้เหือดหาย
พระเพลิงผลาญบ้านโป่งเสียวอดวาย	รัฐให้ทรัพย์จับจ่ายพอบรรเทา
แต่ความชั่วที่ในใจมนุษย์	ร้ายที่สุดยิ่งกว่าพระเพลิงเผา
เพราะผลาญเล็กผลาญน้อยคอยผลาญเอา	ต้องคิดแก้แต่ยาวให้หายเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แบบแผนของความดีงามที่ครูทำเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์ ศิษย์ย่อมซึมซับรับเอาจากครูโดยไม่รู้ตัว ความดีงามของครูเมื่อประทับอยู่ในตัวศิษย์แล้ว ย่อมทำให้ศิษย์เป็นคนดีของสังคม ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมที่เขาอาศัยอยู่ และในที่สุดก็ทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ความดีไม่ตาย" บทที่ ๓๓๔ ว่า

ความดีนั้นไม่ตายถ่ายทอดให้ศิษย์	ครั้นชีวิตศิษย์มลายหายไปไหน
กลายเป็นแก่นกิจการงานทั่วไป	ประเทศไทยเฟื่องฟูเพราะครูเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ค่านิยมที่ดีงามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการอบรมสั่งสอนของครู หากครูได้ปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามเหมาะสมให้เกิดขึ้นกับศิษย์แล้ว ศิษย์ก็จะอยู่ในสังคมอย่างคนที่มีคุณค่า สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีไม่ต้องอับอายใคร ศิษย์จะเป็นเช่นใดอยู่ที่ครูเป็นผู้ขัดเกลาตนเอง ดังคำประพันธ์ชื่อ "การอยู่ดี" บทที่ ๓๖๕ ว่า

บุคคลทั้งหลายอาจตายดี	โอกาสมีอยู่บ้างวันข้างหน้า
แต่ว่าการอยู่ดีมีหน้าตา	นั้นสิยากนักหนาน่ากังวล
สำคัญอยู่ที่ครูผู้สอน	ว่าสอนใส่ใจให้เกิดผล
นึกเป็นนิมิตว่าชีวิตศิษย์ทุกคน	ว่าอยู่บนทฤษฎีที่ให้เอ่ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และคำประพันธ์ชื่อ "กล่อมเกลี้ยงขัดเกลา" บทที่ ๓๗๓ ว่า

ภาพที่น่าตื่นตาตื่นใจ	ตันใจ
คือเด็กที่เจริญวัย	นั้นแล
จักชั่วจักดีใน	อนาคต
อยู่ที่ท่านคิดแก้	กล่อมเกลี้ยงขัดเกลา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของการปลูกฝังความดีงามให้แก่ศิษย์ ปรากฏใน "วิชาครู เล่มเล็ก" (ปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๒ ข : ๒) ว่า "นอกจากให้วิชาความรู้และอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติดีงาม ครูต้องช่วยสร้างบุคลิกลักษณะที่ดีให้แก่เด็ก เพื่อเด็กจะได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีค่า"

๑.๕.๑.๓ ครูเป็นผู้สร้างชาติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดว่าการศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เมื่อการศึกษาสร้างคน คนก็จะสร้างงาน และผลสุดท้ายก็คือการสร้างชาตินั่นเอง ดังนั้นอาชีพครูจึงนับว่าเป็นงานที่สร้างชาติ งานการสอนของครูเป็นงานที่มุ่งสร้างเยาวชนของประเทศให้มีความรู้ ความสามารถ มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เยาวชนเหล่านี้จะเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ การให้การศึกษาและ การอบรมจากครูทั้งสิ้น ดังคำประพันธ์ชื่อ "คุณภาพ" บทที่ ๒๙๒ ว่า

สี่สิบปีนี่ก็นานพอดู	คิดถึงครูทั้งผองต้องส่งสาร
เปียบ่านาญไม่เหลือจะเจือจาน	ต้องคิดอ่านส่งข้อคติมา

เป็นหน้าที่กระทรวงดอกกะท้าน
คุณภาพนั้นไซ้ไรแต่ไรมา

ที่จะเร่งปริมาณการศึกษา
อยู่ในอุ้งหัตถ์ของคุณครู
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และหากครูต้องการเห็นประเทศชาติพัฒนา ก็สามารถทำได้โดยการสร้าง
ผลงาน คือการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพให้แก่ประเทศ ดังคำประพันธ์ชื่อ "เด่นดูผล" บทที่ ๔๐๘ ว่า

หวังเห็นตนเด่นให้
แล้วเปรียบเทียบกับคน
หวังชาติเด่นดูผล
ข้อนี้ขอฝากให้

ดูตน เกิดรา
อื่นไซ้ไร
งานเกิด
แก่ผู้เป็นครู
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า งานครูนับเป็นงานที่สร้างชาติ เพราะครูเป็นผู้
กำหนดคุณภาพของเยาวชน ซึ่งจะมาทำหน้าที่ในการพัฒนาประเทศ หากครูทำหน้าที่ของตนได้ดี สามารถ
สร้างศิษย์ที่มีคุณภาพ ย่อมทำให้ประเทศชาติมีบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อมารวมกันสร้างสรรค์และพัฒนา
ประเทศชาติต่อไป ดังคำประพันธ์ชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๙ ว่า

เชิญท่านคิดอีกครั้ง
มองแต่ผิวอาจดู
แต่ชาติจะเฟื่องฟู
ผู้อบรมศิษย์ให้

งานครู
เปื้อนได้
เพราะท่าน เองนอ
เลิศด้วยคุณากร ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และคำประพันธ์ชื่อ "สร้างดวงจิต" บทที่ ๓๙๔ ว่า

สอนหนังสือคือทางสร้างดวงจิต
มโนมุ่งบวรณะประเทศไทย

ให้รักผลิตรักก่อเป็นข้อใหญ่
แทนที่ใจจ่อมุ่งบำรุงตน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของครูในฐานะที่ครูเป็นผู้สร้างชาติดังกล่าว ท่านได้กล่าวไว้ใน “หลักการการศึกษา” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๒๔) ว่า

...เด็กที่เราสอนอยู่วันนี้อีก ๒๐ ปีข้างหน้า จะเป็นผู้ทำงานให้ประเทศ ตั้งแต่เป็นผู้ถือบังเหียนการปกครองตลอดจนพ่อค้าวานิช เด็กจะดีจะเลวอย่างไรแล้วแต่การอบรมในโรงเรียนและนโยบายการศึกษาเท่านั้น ด้วยเหตุฉะนั้น จึงไม่มีงานใดที่หนักและยากยิ่งไปกว่าการวางโครงการการศึกษาแห่งชาติ และดำเนินการให้เป็นไปตามเค้าโครงนั้น ๆ ครูย่อมมีส่วนรับผิดชอบในความเป็นไปของชาติด้วยเหตุฉะนั้น

๑.๕.๑.๔ ครูเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ความหมายของแม่พิมพ์ของชาติคือ ครูเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าศิษย์เปรียบได้กับกระจกที่สะท้อนให้เห็นลักษณะของครู หากครูมีแบบแผนพฤติกรรมที่ดีงาม ความดีงามเหล่านั้นย่อมจะประทับในตัวศิษย์ที่ละเล็กที่ละน้อย จะดูว่าครูมีลักษณะเช่นใดก็ให้ดูที่ศิษย์ของครูนั่นเอง เพราะศิษย์คือกระจกเงาสะท้อนภาพของครูออกมาให้เห็น ดังคำประพันธ์ชื่อ “กระจกเงา” บทที่ ๑๖๖ ว่า

กระจกเงาเรามีไว้ส่องหน้า	ให้รู้ว่าดีเด่นเป็นไหน
ครูอยากรู้ตัวครูเป็นอย่างไร	เชิญดูเด็กที่ได้สั่งสอนมา
เด็กนั้นไซ้เปรียบได้ดังกระจก	ไม่ต้องยกขึ้นดูก็รู้ว่า
ครูมีลักษณะล้วนควรบูชา	หรือว่าเลวนักหนาน่าอัปอาย
อันกระจกบานนี้มีสมบัติ	ภาพแน่ชัดสิ่งเปื้อนไม่เลื่อนหาย
แต่ถ้าตัวดีแน่แม้ตนตาย	ภาพยังฉายคนเห็นงามเด่นเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่าศิษย์มักจะยึดครูเป็นแบบอย่าง ดังท่านได้ให้ความคิดนี้ไว้ใน “หลักการการศึกษา” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๔๕) ว่า

...ในระหว่างเป็นเด็ก เด็กเชื่อสิ่งที่ดีหรือสิ่งไม่ดีได้ง่าย เพราะชอบเอาอย่างมากกว่าชอบคิดหาเหตุผล...เด็กมักเชื่อผู้ใหญ่ และเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่และครู เพราะถึงแม้ไม่รู้อะไรเด็กก็ยังรู้ว่าคนทั้งสามนั้นมีหน้าที่ต้องสอน เด็กไม่เพียงแต่เชื่อคำพูดเท่านั้น ยังซ้ำเอาอย่างผู้ใหญ่อีกด้วย ที่เป็นดังนี้เด็กสร้างนิสัยตนเองขึ้นทีละน้อย ๆ ครูต้องสอนสิ่งที่ดี และประพฤติตัวดีตลอดเวลา เพราะตัวครูและการกระทำของครูเป็นเครื่องแวดล้อมของเด็ก ถ้าให้ได้เห็นตัวอย่างอันดี นิสัยของเด็กก็จะดีขึ้นเอง...

การประพฤติปฏิบัติตนของครู มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของศิษย์มาก หากครูประพฤติปฏิบัติดีงามเป็นแบบฉบับแก่ศิษย์ เด็กก็จะพลอยดีงามตามไปด้วย หากครูเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี ก็

จะส่งผลให้ศิษย์ซึ่งเป็นอนาคตของชาติ มีพฤติกรรมและบุคลิกภาพไม่ดีตามไปด้วย ซึ่งจะเป็นผลเสียต่อการพัฒนาประเทศต่อไปภายภาคหน้า ดังคำประพันธ์ชื่อ "ทำดี" บทที่ ๑๘๓ ว่า

ทำดีมีพวกพ้อง	คอยตาม
ทำชั่วทุกคนหยาม	เหยียดหน้า
ครูดีชาตึงดงาม	เพราะศิษย์ ดีแธ
ครูไม่ดีชาติล้า	ศิษย์ล้วนเลวลง

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๕.๑.๕ งานครูเป็นงานหนัก ครูมีหน้าที่ในการเตรียมบุคลากรสำหรับการพัฒนาประเทศ ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากด้วย เพราะครูเป็นผู้ให้การศึกษา ให้ความรู้ รวมทั้งเป็นผู้ที่ปลูกฝังสิ่งดีงามให้แก่ศิษย์ เพื่อให้ศิษย์ของตนเจริญงอกงามทั้งในด้านวิชาการ และการเป็นพลเมืองที่ดี สามารถดำเนินชีวิตได้โดยเรียบร้อย สามารถประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้ งานครูจึงเป็นงานที่หนัก เปรียบได้กับแผ่นดินที่รองรับภาระต่าง ๆ มากมาย และเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก ดังคำประพันธ์ชื่อ "ปถพี" บทที่ ๒๗๕ ว่า

ปถพีมีค่าพัน	รำพัน
รองรับภูผาอัน	หนักแปล้
ก่อเกิดรุกขชาติสรรพ	เสริมสุข
อีกถิ่นประเทศแท้	ที่ร้องเรียก "ไทย "

ครูดีมีค่าพัน	รำพัน
รองรับภาระอัน	หนักแปล้
ก่อเกิดวิทยาสรรพ	เสริมสุข
อีกจิตมนุษย์แท้	ที่ร้องเรียก "ไทย "

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

งานของครูนอกจากมีงานการสอนเด็กแล้ว ยังมีงานอื่น ๆ อีกที่จะต้องทำนอกเวลาการสอน เสียงระฆังเป็นเพียงสัญญาณหมดเวลาสอนเท่านั้น แต่งานอื่นของครูยังมีรออยู่ ดังคำประพันธ์ชื่อ "เสียงระฆัง" บทที่ ๔๐๔ ว่า

เสียงระฆังตอนบ่ายเคยหมายว่า	หมดเวลาให้นั่งสอนหนังสือ
แต่กิจกรรมสมัยนี้มีเต็มมือ	เสียงระฆังนั้นคือให้เริ่มงาน

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๕.๒ ครูกับการเรียนการสอน

ครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการให้การอบรมสั่งสอนศิษย์ เพราะครูเป็นผู้ให้การศึกษา ถ่ายทอดศิลปวิทยา เป็นผู้ปลูกฝังถ่ายทอดความดีงามและปูทางสร้างอาชีพให้แก่ศิษย์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ครูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลหล่อหลอมศิษย์ของตน ให้เป็นไปในแบบที่ครูต้องการได้ ดังคำประพันธ์ชื่อ "วิทยุ สุภาวิชานุสรณ์" บทที่ ๔๔๒ ว่า

ภาพที่น่าตื่นเต้น	ตันใจ
คือเด็กที่เจริญวัย	นั่นแล
จักชั่วจักดีใน	อนาคต
อยู่ที่ท่านคิดแก้	กล่อมเกลี้ยงขัดเกลา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูเกี่ยวกับการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

๑.๕.๒.๑ คุณสมบัติของครูที่ดี เมื่อครูมีความสำคัญต่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากเช่นนี้ การที่ครูจะสอนนักเรียนให้เป็นคนดีมีความรู้ได้ ตัวของครูจึงต้องมีความพร้อมเสียก่อน คือ มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นครู หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นครูที่ดีไว้ว่า ครูที่ดีควรมีคุณสมบัติดังนี้

๑) ครูต้องมีความรู้ทางด้านวิชาการเป็นอย่างดี ครูมีความรู้เพียงแต่จะสอนได้นั้นไม่พอ ต้องรู้เกินกว่าที่จะสอนจึงจะดี เพื่อที่จะได้มั่นใจในเวลาสอน ครูเป็นผู้หยิบยื่นความรู้ และวิธีการแสวงหาความรู้ให้แก่ศิษย์ ดังนั้นเพื่อให้ครูสามารถสอนและทำหน้าที่ได้อย่างราบรื่น และประสบผลสำเร็จ ครูจะต้องมีความรู้อย่างดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบครูที่มีความรู้ดีว่าเหมือน "เทียนชนวน" ซึ่งจะต้องสว่างเจิดจ้า ดังคำประพันธ์ชื่อ "เทียนชนวน" บทที่ ๑๗๙ ว่า

จุดเทียนแสงสว่างให้	กำเนิด
เทียนชนวนต้องเจิด	แจ่มจ้า
แสงการศึกษาเกิด	แก่ศิษย์
ต่อเมื่อครูก้าวหน้า	ก่อนให้สว่างเอง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) ครูต้องรู้หลักการสอน ครูที่ดีต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการสอน และมีศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ของตน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงความสำคัญที่ครูจะต้องรู้หลักการสอน มีศิลปะ และมีความชำนาญในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ โดยเปรียบครูว่าเหมือน “แม่ครัว” ที่มีความสามารถในการทำอาหารให้อร่อย ดังคำประพันธ์ชื่อ “แม่ครัว” บทที่ ๔๐๖ ว่า

หนังสือเรียนนั้นไซ้ไม่เห็นแปลก แต่ผิดแผกอยู่ที่วิธีสอน	
จ่ายเนื้อสดสี่พระยาหรือสาทร	เนื้อย่างอ่อนรสอยู่ที่ผู้ปรุง
ซื้อข้าวสารร้านไหนไม่ต้องทุกข์	เมื่อดิบสุกเป็ยกสวยด้วยการหุง
อันเบสิคโภชนาว่ากันนง	เพราะแม่ครัวฉันหุงข้าวไม่เป็น
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงความสำคัญที่ครูจะต้องรู้หลักการสอนไว้ใน “หลักการศึกษา” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๒๕) ว่า

ครูควรจะรู้วิธีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี เพราะคำว่าครูหมายความว่า เป็นผู้ทรงคุณวิเศษ ๒ อย่าง คือ เป็นผู้มีความรู้อย่างหนึ่ง และเป็นผู้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นด้วยอีกอย่างหนึ่ง การจะสามารถเช่นนั้นย่อมต้องอาศัยวิชาครูเป็นหลัก ทั้งนี้มิได้หมายความว่าให้ละทิ้งความชำนาญในทางปฏิบัติ ความจริงนั้นต้องช่วยกันทั้งสองทาง ผู้ที่รู้วิธีสอนแต่สอนไม่ได้ดีก็มี...

การเป็นครูนั้นไม่ยาก แต่การเป็นครูที่ดีนั้นจะต้องใช้ศิลปวิทยาในการเป็นครูคือ ครูต้องรู้หลักการสอนและมีความเมตตาตั้งใจสั่งสอนศิษย์นั่นเอง ดังคำประพันธ์ชื่อ “การเป็นครู” บทที่ ๑๗๔ ว่า

การเป็นครูนั้นไซ้ไม่ลำบาก	แต่สอนดีนั้นยากเป็นนักหนา
เพราะต้องใช้ศิลปวิทยา	อีกมีความเมตตาอยู่ในใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

และคำประพันธ์ชื่อ “เมตตา” บทที่ ๔๓๓ ว่า

ทฤษฎีนั้นไซ้ไม่ลำบาก	ปฏิบัติสียากเป็นนักหนา
เพราะต้องใช้ศิลปวิทยา	อีกมีความเมตตาอยู่ในใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓) ครูต้องมีความเมตตาต่อศิษย์ นอกจากครูต้องมีความรู้ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์แล้ว คุณธรรมสำคัญของครูประการหนึ่งคือ ครูควรมีความเมตตาต่อศิษย์ของตน เพราะตามคติโบราณนั้นครูเปรียบเหมือนพ่อแม่ นักเรียนเปรียบเหมือนลูก เราจึงเรียกผู้มาเรียนกับครูว่า "ลูกศิษย์" ธรรมดาพ่อแม่ย่อมรักลูกและเห็นว่าลูกของตนมีค่ายิ่งกว่าสิ่งใด แต่ก็วางใจให้ลูกมาอยู่กับครู ครูก็ต้องให้ความรักและความเมตตาต่อศิษย์ ครูต้องตระหนักเช่นเดียวกันว่า "ลูกศิษย์" ของตนมีค่ามาก ดังคำประพันธ์ชื่อ "ลูกศิษย์" บทที่ ๒๘๗ ว่า

เรียกผู้มาศึกษาว่าลูกศิษย์
ว่าเป็นศัพท์พิเศษของประเทศไทย
เพราะมนุษย์น้อยใหญ่ในโลกนี้
เห็นว่าลูกมีค่ากว่าเงินทอง

เออผู้ใดได้คิดบ้างหรือไม่
ยกศิษย์ให้เป็นลูกถูกทำนอง
ย่อมรักลูกไม่มีเสมอสอง
ลูกศิษย์ของครูก็เป็นเช่นนั้นเอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ครูจึงควรให้ความเมตตาแก่ศิษย์เหมือนกับศิษย์เป็นลูกของตน ให้สมกับที่พ่อแม่ของเขาให้ความไว้วางใจ มอบสิ่งที่รักตั้งดวงตามาให้แก่ครู ครูต้องทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงขัดเกลาคุณลักษณะของตนให้เติบโตขึ้นเป็นคนดี และพยายามเอาใจใส่ดูแลส่งเสริมศักยภาพศิษย์ของตน ให้เจริญขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณค่าของสังคม ดังคำประพันธ์ชื่อ "รักตั้งดวงตา" บทที่ ๓๗๒ ว่า

พ่อแม่รักลูกมั่น
ยังส่งลูกรักมา
ของเราสิรักษา
ของที่รับฝากไว้

ดวงตา
มอบให้
ดีสุด ใจเฮย
จะต้องทวิคุณฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความเมตตาของครูที่มีต่อศิษย์ แม้ ในยามที่ศิษย์ทำผิดครูก็ควรให้ความเมตตาด้วยการให้อภัย ไม่เมียนตีด้วยอารมณ์เกรี้ยวกราด เพราะธรรมชาติของเด็กย่อมซุกซน อยู่ไม่สุข ครูควรระลึกเสมอว่าเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องให้การฝึกฝนอบรม ให้ศิษย์มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ธรรมของราชา" บทที่ ๓๔๕ ว่า

ฉวยไม้เรียวเกรี้ยวกราดตวาดลั่น เริ่มขู่ขวัญแล้วดีจะดีหรือ
เด็กผิดเป็นธรรมชาติอาจฝึกปรือ อักวีนั่นคือให้อภัย

การเขียนดีมีอยู่ในหมู่มชน
การขู่เข็ญเป็นธรรมของชาวไพร

เพราะว่าเรายังไม่พ้นปาเถื่อนได้
การอภัยเป็นธรรมของราชา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การสั่งสอนศิษย์ด้วยความรักความเมตตาอย่างสม่ำเสมอ เปรียบเสมือน
แสงเป็นตาของดวงจันทร์และดวงดาว มีค่ากว่าการที่ครูกวตวิชาให้เด็กที่เปรียบเสมือนแสงไฟฟ้าที่ต้องจ่ายค่า
ไฟ เด็กได้เรียนรู้สม่ำเสมอ และไม่ต้องเปลืองเงินจ่ายค่าสอนกวตวิชาอีกด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ศศิธร"
บทที่ ๓๙๐ ว่า

ศศิธรสว่างกลางเวหา
แสงงามกว่าไฟฟ้าอย่างมากมาย
มีอาจารย์ท่านให้การศึกษา
ดีกว่ากวตวิชากันตะบันไป

ส่องแสงมายังโลกโศกสลาย
ซึ่งต้องจ่ายทรัพย์สินค่าแรงไฟ
ประกอบด้วยเมตตาเป็นนิสัย
ซึ่งต้องให้ทรัพย์สินจ่ายรายชั่วโมง
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียน เปรียบเหมือนการจุดเทียน เทียนเล่มนี้มี
ค่าหาไม่ได้อีกแล้ว ครูจึงต้องช่วยประคับประคองให้เทียนสว่างไสวคุ้มค่าของเทียน ดังความคำประพันธ์ชื่อ
"ถิ่นไทย" บทที่ ๔๓๑ ว่า

การบังคับเด็กให้
เปรียบจุดชวาลา
ชั่วชีพประทีปหา
ควรประคับประคองให้

ศึกษา
หนึ่งไว้
มีอีก เจ้าเอย
สว่างคุ้มค่าเทียน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ครูที่ดีต้องเป็นที่พึ่งของศิษย์และเป็นที่ปรึกษาของศิษย์ ศิษย์เมื่อ
ประสบปัญหาใด ๆ ก็ได้อาศัยครูเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ เมื่อครูสามารถทำตัวเป็นที่พึ่งที่ดีแก่ศิษย์ได้ ก็จะทำให้
ศิษย์เกิดความเชื่อถือศรัทธาในตัวครู เกิดความสนใจในสิ่งที่ครูสอนให้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้ศิษย์สามารถ
พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นต่อไปได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ประพันธ์บทร้อยกรองในเชิงตั้งคำถามแก่ครู
ว่า ในการสอนนั้น ครูควรฟังศิษย์ หรือทำให้ศิษย์ฟังครูจึงจะดี ดังคำประพันธ์ชื่อ "ทำงาน" บทที่ ๓๖๑ ว่า

ทำงานแบบที่หนึ่งคนฟังงาน
เห็นมืออยู่ทั่วไปในเมืองเรา
สำหรับครูที่รู้ทั้งดีชั่ว
หรือจะให้ศิษย์ฟังฟังสำคัญ

แบบที่สองก็กิจการต้องฟังเขา
เมื่อรู้แล้วเลือกเขาก็แล้วกัน
จะทำตัวฟังศิษย์หรือไรนั้น
ชาติเรานั้นรอดูครูเลือกเออ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔) ครูต้องรู้และเข้าใจศิษย์ของตนเองเป็นอย่างดี ความรู้ในเรื่องศิษย์เป็นประโยชน์แก่การสอนของครู เพราะจะทำให้ครูรู้ความสามารถของศิษย์แต่ละคน สามารถหาทางบำรุงให้ศิษย์เหล่านั้นฉลาดขึ้น สามารถศึกษาเล่าเรียนได้ตามความสามารถและความถนัดของตน การที่ครูจะรู้และเข้าใจศิษย์ของตนเองได้นั้น ครูต้องใช้วิธีสังเกตนักเรียนของตนเพื่อให้ทราบลักษณะเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้อธิบายไว้ใน “หลักการการศึกษา” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๒๖) ว่า “...ครูควรจะมี ความสังเกตว่องไวถี่ถ้วน...สังเกตจิตใจของเด็กดูว่าเด็กเก่งทางไหน ควรจะส่งเสริมทางไหน ควรจะห้ามทางไหน เรียงตัวไปทุกคนทั้งในทางความประพฤติและการเรียน...การใช้ความสังเกตของครูอาจมีส่วนในการหาอาชีพให้เหมาะแก่นักเรียนได้”

วิธีเรียนรู้ลักษณะของศิษย์แต่ละคนนั้น นอกจากเรียนรู้จากตำราแล้ว ครูสามารถเรียนรู้วิชาครูโดยการสังเกตโดยตรงจากตัวตำราในห้องเรียนคือเด็กที่เป็นลูกศิษย์นั่นเอง ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า “การวิจัยในชั้นเรียน” โดยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากศิษย์ของตน ดังคำประพันธ์ชื่อ “เรียนจากศิษย์” บทที่ ๒๖๕ ว่า

ครูที่ดีพากเพียรเรียนจากศิษย์
วิชาครูตัวนี้มีมากมาย

คือศึกษาชีวิตศิษย์ทั้งหลาย
เล่มหนึ่งง่ายอีกเล่มหนึ่งลึกซึ้งเออ
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๖ : ๘๓) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเรียนรู้และเข้าใจเด็กของตน เพื่อที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาตามศักยภาพดีกว่า

ประโยชน์แห่งการบำรุงความฉลาดสามารถเป็นรายตัวไปนั้น คือจะทำให้ได้คนดีมีความฉลาด และไม่มีคนเลวคอยเหนี่ยวรั้งคนดีไว้ได้ เพราะแยกกันเรียน จะทำให้มีผู้ชำนาญเป็นเอตทัคคะในการงานต่าง ๆ ซึ่งเราต้องการนัก การส่งเสริมความฉลาดสามารถของบุคคลนี้ เท่ากับเป็นการบำรุงพันธุ์คนดีไว้ไม่ให้สูญไปเสีย ส่วนคนปัญญาทึบก็จัดส่งไปเรียนพิเศษสำหรับฝึกฝนคนปัญญาอ่อนทึบ ทำให้มีอาชีพมากมายหลายชนิดไม่ต้องแก่งแย่งกัน ถ้าให้คนเรียนเหมือนกันหมดก็จะทำงานได้แต่ชนิดเดียวกันทุกคน และต้องแย่งกันหากิน

เนื่องจากศิษย์ของครูแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันคือ มีความสามารถ มีความรู้ ความถนัด และมีปัญหาในการศึกษาเล่าเรียนต่างกัน ถ้าหากครูศึกษาศิษย์ของตนเองอยู่เสมอ ย่อมทำให้ทราบปัญหาของศิษย์ และหาทางแก้ปัญหามาให้แก่นักเรียนได้อย่างทันที่ ดังนั้นครูจึงควรที่จะอดทนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนของตนด้วยกำลังความรู้ความสามารถของครู ดังคำประพันธ์ชื่อ "ปัญหาเด็ก" บทที่ ๒๗๙ ว่า

ปัญหาเด็กเกิดขึ้น	อย่างไร
ครูอย่าทอดอาลัย	บ่นอยู่
เหมือนว่าปราชัย	เสียก่อน
ที่จะคิดค้นสู้	ขบด้วยวิทยา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เมื่อครูสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ศิษย์ของตนได้แล้ว ก็จะสร้างความปลาบปลื้มใจให้แก่ตัวครูเอง เปรียบเหมือนแพทย์ที่พยาบาลคนไข้จนหายเป็นปกติ ดังคำประพันธ์ชื่อ "ปลื้มใจ" บทที่ ๒๗๔ ว่า

ปลื้มใจไขหนักแก่	กลับหาย
ครูก็เปรียบกับนาย-	แพทย์นั้น
ลงแรงสั่งสอนราย	ที่อ่อน
จนสอบได้เลื่อนชั้น	ปลาบปลื้มเปรมใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าเมื่อครูได้สั่งสอนอบรมศิษย์ จนทำให้ศิษย์เจริญงอกงามสมบูรณ์ทั้งกายและใจ และครูได้เรียนรู้วิชาการด้านต่าง ๆ สำหรับสั่งสอนศิษย์ได้เต็มที่แล้ว ก็ถือว่าศิษย์และครูมีความงามน่าประทับใจที่สุด แม้ศิลปินก็มีอาวตารภาพที่งดงามกว่านี้ได้อีกแล้ว ดังคำประพันธ์ชื่อ "สิ้นฝีมือ" บทที่ ๔๕๒ ว่า

ศิลปินสิ้นฝีมือมิสามารถ	ที่จะวาดภาพงามกว่านี้ได้
คือภาพเด็กกำลังเจริญวัย	กับครูที่เฝ้าในวิทยา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕) ครูควรภูมิใจในความเป็นครู เนื่องจากรับงานครูเป็นงานที่หนัก เพราะครูต้องเป็นทั้งผู้รู้ เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ และเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม การที่ครูต้องอยู่กับภาระหน้าที่ที่จำเจอย่างนี้แทบทุกวัน อาจทำให้เห็นว่างานครูเป็นงานที่น่าเบื่อ ท่านจึงให้กำลังใจแก่ครูในคำประพันธ์ชื่อ "งานครู" บทที่ ๒๖๙ ว่า

เชิฐท่านคิดอีกครั้ง	งานครู
มองแต่ผิวอาจดู	เบื่อได้
แต่ชาติจะเฟื่องฟู	เพราะท่าน เองนอ
ผู้อบรมศิษย์ให้	เลิศด้วยคุณากร
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แม้โดยทั่วไปมักจะเห็นว่างานครูจะเป็นงานที่หนักและน่าเบื่อเพราะต้องทำงานจำเจอยู่กับเด็กก็ตาม แต่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กลับมองว่า "งานครู" เป็นงานที่น่าภาคภูมิใจ เพราะครูเป็นบุคคลที่ต้องเสียสละ อุทิศตนเพื่อการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ มีความรักและก้าวหน้าในอาชีพการงาน สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข สิ่งเหล่านี้นับเป็นความภาคภูมิใจของครู งานครูจึงเป็นงานที่มีเกียรติ เพราะเป็นงานที่ก่อให้เกิดแต่ความดีงาม เป็นงานที่เจริญตามรอยบาทพระบรมศาสดา ไม่ได้เป็นงานแบบ "เรือจ้าง" ดังที่มีผู้กล่าวเปรียบเปรยไว้แต่อย่างใด ดังคำประพันธ์ชื่อ "จะเรียกว่าเรือจ้างได้อย่างไร" บทที่ ๒๖๓ ว่า

ครูถูกหาว่าเป็นเช่นเรือจ้าง	แล่นระหว่างสองฟากไม่ไปไหน
นักเรียนสืบทอดก้าวหน้าไป	ได้เป็นใหญ่เป็นโตมโหฬาร
ที่เปรียบมาล้าสมัยเห็นได้ชัด	เราจัดจัดเรือยนต์แพขนาน
ทำถนนหนทางสร้างสะพาน	ให้ยวดยานผ่านข้ามแม่น้ำไป
ใครจะข้ามทางเก่าเราไม่ว่า	แต่ทางใหม่มีมาวิชาใหม่
วิชาชีพแพขนานนั้นเป็นไร	สะพานใหญ่สามัญมัยม
เหล่านี้แหละงานครูรู้ไว้เถิด	ประโยชน์เกิดแก่ประเทศพิเศษสม
ศิษย์ได้ดีครูมีแต่ชื่นชม	กล้วยไม้ออกดอกสมเจตนา
มุ่งอบรมบ่มนิสัยให้คนดี	ความเหนื่อยยากหากมีก็ไม่ว่า
เจริญรอยบรรพชาทพระศาสดา	จะเรียกว่าเรือจ้างได้อย่างไร
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ตลอดชีวิตของการทำงาน “ครู” นับได้ว่าเป็นผู้ช่วยศิษย์ให้เจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ประกอบสัมมาอาชีพ และอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ผลงานเหล่านี้ต้องใช้ความ

พยายามและอดทนอย่างมากเพื่อที่จะสร้างคนให้สมบูรณ์ทั้งความรู้และความประพฤติ เมื่อศิษย์แต่ละรุ่นจบออกไป ครูก็มีแต่ความภาคภูมิใจ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ถ่ายทอดความรู้สึกภาคภูมิใจของครู ในบทประพันธ์ชื่อ “ไม่น้อยเลย” บทที่ ๑๙๓ ว่า

สู้เหนื่อยยากตรากตรำพร่ำสอนศิษย์ นี่แหละคือชีวิตของตัวฉัน
 ศิษย์ที่ชั่วตัวแค้นแสนดีดั้น แต่สวันทวนใจไม่น้อยเลย
 ศิษย์เก่าไปใหม่มาว่ากันใหม่ แต่สปีผ่านไปไม่หยุดเฉย
 แก่จนกลับตัวได้ไม่น้อยเลย มิได้เคยผ่อนพักสักหนึ่งวัน
 บัดนี้คราซรามายู่บ้าน กลับตานึกถึงการที่ตัวฉัน
 ได้ช่วยศิษย์คิดรวมรวมหนึ่งพัน แต่สวันปลื้มใจไม่น้อยเลย
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑.๕.๒.๒ วิธีสอนของครู วิธีสอนของครูมีความสำคัญต่อเด็กมาก หากครูมีวิธีสอนที่ดี ก็จะช่วยให้นักเรียนรู้ได้ดีขึ้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดเกี่ยวกับวิธีสอน ดังนี้

๑) ครูต้องมีเทคนิคการสอนที่ดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้ความสำคัญกับ “ครู” ว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในบรรดาองค์ประกอบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ครูมีความสำคัญกว่าแบบเรียน คู่มือครู หรือหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน เพราะครูเป็นผู้ที่นำองค์ประกอบเหล่านี้มาประกอบประกอบเรียนการสอน หากครูใช้ดีก็จะประโยชน์คือก่อให้เกิดผลดี แต่หากใช้ไม่เป็นก็อาจไม่สร้างประโยชน์อันใด และอาจกลับเป็นโทษเสียอีก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ถ่ายทอดความคิดนี้ในบทประพันธ์ชื่อ “เนือย่า” บทที่ ๔๐๗ ว่า

หนังสือเรียนเปลี่ยนไปฉันไม่ว่า ถ้าแม้ครูตั้งหน้าทำการสอน
 จำเนื้อสดสี่พระยาหรือสาร เนือย่าอ่อนรสอยู่ที่ผู้ย่า
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังมีความเห็นว่า การให้การศึกษาเน้นความสำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลและวิธีการมากกว่าอาคารสถานที่ โดยเฉพาะครู ถ้าหากครูดีแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาให้นักเรียนและโรงเรียนเจริญขึ้นไปได้ ดังคำประพันธ์ชื่อ “พบครูดี” บทที่ ๒๙๗ ว่า

อันโรงเรียนทั่วไปในประเทศ ต่างประเภทต่างชั้นกันนักหนา
 ตั้งแต่ตึกสูงงามอร่ามตา จนกระทั่งหลังคาเป็นตองตึง

โรงเรียนเล็กโรงเรียนใหญ่เป็นไรเล่า ถ้าครูเอาใจใส่ได้ทั่วถึง
พบครูดีที่ไรใจจะนิ่ง ว่าเมืองไทยได้หนึ่งโรงเรียนดี
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ครูดีและมีความตั้งใจในการสอน ย่อมสามารถสอนและจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนได้เหมาะสม ครูที่ดีมีความสามารถแม้จะมีได้มีปริญญา ก็เป็นครูที่ดีได้ หากรู้จักใช้
สติปัญญาอีกย้ายถ่ายเทและประยุกต์ใช้สิ่งต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมนำมาเป็นวิธีสอนของตนเอง โดยมี
จุดมุ่งหมายในการสอนเพื่อให้เด็กได้พัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ พุทธิศึกษา หัตถศึกษา จริยศึกษาและพลศึกษา
ดังคำประพันธ์ชื่อ "การศึกษาสี่ส่วนล้วนพอเหมาะ" บทที่ ๑๘๑ ว่า

ฉันไม่มีปริญญาแต่ว่าฉัน	สอนหนังสือสองชั้นเด็กร่อยกว่า
เกมใดได้ไม่รู้จักกติกา	ฉันจึงคิดกีฬาของฉันเอง
ศีลธรรมทั้งปวงถามหลวงพ่อ	เลือกหัวข้อสอนใจได้เหมาะเหมง
บ้านไหนมีป่านปอฉันขอแข่ง	ลงมือเองเด็กด้วยช่วยถักทอ
ชีวิตฉันนั้นไซ้ไรไม่ตื่นเต้น	เพราะเพียงเป็นอาจารย์ด้าน ก. ข.
กระทั่ง "วิทยาศาสตร์ " หนึ่ง ส.ค.	ลงหัวข้อแผนศึกษาน่าปลื้มใจ
การศึกษาสี่ส่วนล้วนพอเหมาะ	ดีใจเพราะตัวฉันนั้นสอนได้
อ้าปากเขาไม่เห็นไม่เป็นไร	รู้ว่าได้สอนลูกเขาถูกทาง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) ครูต้องรู้จักใช้อุปกรณ์การสอน ในส่วนอุปกรณ์ประกอบการเรียน
การสอนนั้น ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในเรื่องนี้ เพราะครูเป็นผู้นำอุปกรณ์เหล่านี้มาใช้ในการเรียนการสอน
ของตน ท่านได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการนำอุปกรณ์มาประกอบการสอนไว้ว่า ควรนำมาวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่
แวดล้อมตัวครูและเด็ก เพราะจะเป็นการประหยัดและได้ผลดี ดังคำประพันธ์ชื่อ "ไม่ต้องซื้อ" บทที่ ๒๐๒ ว่า

อันเครื่องอุปกรณ์สอนหนังสือ	ไม่ต้องซื้อต้องหามาจากไหน
มะรืนนี้สุริย์จันทร์อันอำไพ	จะโคจรมาให้ใช้สอนเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สำหรับอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วนั้น ครูก็ควรนำออกมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์
แก่การเรียนการสอนของตน ดังคำประพันธ์ชื่อ "ทฤษฎีไหน" บทที่ ๓๗๖ ว่า

เมื่อมีเครื่องอุปกรณ์สอนหนังสือ ควรยึดถือทฤษฎีไหน
 คือใช้ช่วยการฝึกสักหรือไป หรือเก็บไว้ในตู้ดูงามเอ๋ย
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓) ครูต้องจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็ก เนื่องจากเด็กมีอายุน้อยและ
 ยังอ่อนประสบการณ์ เด็กจึงมักกระทำความผิดด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้ง่าย จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะให้
 การอบรม ปลุกฝังให้ศิษย์มีนิสัยที่ดีงาม โดยจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ศิษย์ เพื่อที่ศิษย์จะได้เติบโตเป็น
 บุคคลที่ดี มีคุณค่าต่อสังคม และเป็นคนที่มีคุณภาพต่อไป

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เห็นว่า สังคมในปัจจุบันมีสิ่งยั่วยวนมากมาย
 เช่น สถานบันเทิงเรีงรมย์ ที่เที่ยวเตร่สนุกสนาน รวมทั้งสื่อวิทยุโทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิ
 พลอย่างมากต่อเยาวชน โดยที่สิ่งแวดล้อมภายนอกเหล่านี้ มีอิทธิพลมากกว่าที่คนโดยมากนึกเห็น ถึงแม้ว่า
 เด็กเองจะรู้ตัวและพยายามขัดขืน แต่เมื่อเด็กต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนานพอ สิ่งแวดล้อมก็จะชนะเสมอ
 ดังที่ท่านได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับสื่อโทรทัศน์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนในปัจจุบัน ดังคำประพันธ์ชื่อ
 "ได้บทเรียน" บทที่ ๓๘๒ ว่า

ยั้งกันสนั่นก้อง	ที.วี
คนแก่แย้มเต็มที	นะเจ้า
คนหนุ่มสนุกดี	มันเด็ด จริงโวย
เด็กเด็กดูคำเข้า	ดังได้บทเรียน
เปลี่ยนไปเป็นฉากปล้น	ในที. วี.เอช
คนแก่ไม่สดุดี	ดอกเจ้า
คนหนุ่มทั้ง ที.วี.	สนุก จริงโวย
เด็กเด็กดูคำเข้า	ดังได้บทเรียน
เวียนดูชายชู้จูบ	สั่งที. วี.เอช
คนแก่เบือนหน้าหนี	นะเจ้า
คนหนุ่มว่าที.วี.	ยั่วยั่ว จริงโวย
เด็กเด็กดูคำเข้า	ดังได้บทเรียน
เวียนมาเสียงด่าก้อง	ที.วี.
คนแก่แย้มสันดี	นะเจ้า
คนหนุ่มว่าเรื่องซี-	วิตอรรอย จริงโวย
เด็กเด็กดูคำเข้า	ดังได้บทเรียน

เพียรโยกโยกไหล่ร้อง ในที่.วี.เอย

คนแก่เมาที่.วี.	นะเจ้า
คนหนุ่มขยับดี	จังหวะ
เด็กเด็กดูค่าเช่า	ตั้งได้บทเรียน
สงฆ์เพียรมาโปรดให้	ทางที่. วี.เอย
เบญจศีลสวัสดิ์	ท่านให้
คนแก่กราบที่.วี.	เอิบอิม เจ้าเอย
ทั้งหนุ่มทั้งเด็กไหว	แต่ร้อนรีบลา
ปัญหาพาชาติให้	สู่ผล
ขึ้นอยู่กับเขวชน	แน่แท้
ที่.วี.นี่อิทธิพล	มีมาก จริงไวย
เรื่องใหญ่ไม่อาจแก้	พี่อ้ายยังเยาว์ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๖ : ๔๒ - ๔๓) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อเด็กว่า

...มูลรากแห่งนิสัยของเราคือสัญชาตญาณนั้นเป็นของภายใน คือของเดิมที่เรามีมาแต่กำเนิดก็ดี แต่
 นิสัยของเราจะเลวอย่างไรนั้นย่อมแล้วแต่สิ่งภายนอกที่แวดล้อมอยู่เสียโดยมาก ฉะนั้น สิ่งแวดล้อมจึง
 เป็นของสำคัญในการสร้างนิสัย (Character) ให้มนุษย์... บิดามารดาโดยมากเป็นผู้ทำหน้าที่สองอย่าง
 แก่บุตรคือ ให้ชีวิตเลือกเนื้อกับสัญชาตญาณที่ติดตัวมาด้วยอย่างหนึ่ง และเป็นสิ่งแวดล้อมของเด็กอีก
 อย่างหนึ่ง เด็กได้นิสัยดีหรือชั่วเมื่อโตขึ้นมาแล้วมิใช่ได้มาแต่ก่อนกำเนิด เหตุนี้ พ่อแม่และบ้านจึงสำคัญ
 มากในเรื่องนี้... แต่เมื่อคำนวณดูว่าในระหว่างเวลาที่เด็กอยู่ในระยะแห่งการเติบโตคือกำลังสร้างนิสัยอยู่
 นั้น เด็กอยู่ที่โรงเรียนกี่ชั่วโมง ดังนั้นแล้วก็จะเห็นได้ว่าโรงเรียนและครูมีส่วนจะต้องรับผิดชอบด้วยมิใช่
 น้อย ครูต้องสร้างสิ่งภายนอกคือสิ่งแวดล้อมและการศึกษาที่ดีให้แก่ศิษย์

เด็กเกิดมาเปรียบเหมือนผ้าขาวบริสุทธิ์ ผู้ใหญ่สามารถที่จะป้ายสีใด ๆ ลง
 ไปก็ได้ จะระบายสีให้สวยงามหรือเลอะเทอะอย่างไรก็ได้ การศึกษาที่ดีจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกล่อมเกล่าให้
 เด็กเป็นคนที่มีสมบูรณ์ ดังคำประพันธ์ชื่อ “ผ้าขาว” บทที่ ๒๗๑ ว่า

เด็กที่ไร้เดียงสาเหมือนผ้าขาว	โยจะเป็นหนุ่มสาวที่งามได้
อาจป้ายสีเลอะเทอะเประลงไป	หรือผจงวาดให้เป็นภาพงาม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

สภาพแวดล้อมต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อเด็กมาก โดยเฉพาะอิทธิพลจากการคบเพื่อนเด็กมักจะถูกชักจูงจากเพื่อนได้ง่าย หากคบเพื่อนดีเด็กก็ดีตาม แต่หากคบเพื่อนไม่ดี โอกาสที่เด็กจะทำผิดพลาดนั้นมีมาก เปรียบเสมือนน้ำในลำธารที่ยังใสอยู่ แต่เมื่อน้ำไหลผ่านนาไร่ น้ำก็เริ่มขุ่น ดังคำประพันธ์ชื่อ "ในลำธาร" บทที่ ๔๓๕ ว่า

ในลำธารน้ำใสไร้โคลนตม	นานิยมลงเล่นเป็นนักหนา
ชีวิตเราเล่าก็คล้ายสายธารา	เด็กยังไม่เคยย้านาเอ็นดู
น้ำในธารผ่านมาสุนาไร่	ที่เคยใสขุ่นขึ้นดินปนอยู่
เด็กเติบโตใหญ่วัยเหี่ยววัยเกรี้ยวกรู	พุดมิ่งถูกกักขพระกันประปราย
ครั้นต่อมาน้ำไหลไปที่ต่ำ	ลงแม่น้ำใสโครกเชื้อโรคหลาย
มนุษย์เราเหล่าหนึ่งจึงกลับกลาย	เป็นผู้ร้ายอันธพาลสันดานเลว
ฉะนั้นครุฑไว้เพื่อได้คิด	ว่าปวงศิษย์อาจเปรียบเทียบของเหลว
เมื่อไหลเลื่อนเพื่อนชักมักไหลเร็ว	อาจตกเหวแห่งชีวิตคิดแก้เอย
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมจึงเป็นตัวกำหนดให้เด็กเป็นคนดีหรือเสียคนได้ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ศิษย์ อบรมสั่งสอนให้ศิษย์รู้จักแยกแยะสิ่งดีและไม่ดี รู้จักเลือกคบเพื่อนที่ดี และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี โรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมดีจึงช่วยหล่อหลอมให้เด็กดีตามไปด้วย

๔) ครูต้องให้การอบรมทางด้านศีลธรรมจรรยาอย่างสม่ำเสมอ

ปัจจุบันมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาของเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการมั่วสุมเสพยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ปัญหาโจรผู้ร้าย ปล้นจี้และข่มขืน ทั้ง ๆ ที่การศึกษามีความเจริญก้าวหน้ามาก มีการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมความรู้ เช่น สถาบันการศึกษา ห้องสมุด และการใช้สื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้แก่เด็ก เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คิดว่าปัญหาเหล่านี้ น่าจะเกิดจากการที่เราเน้นให้การศึกษาแต่ในด้านวิชาการเพื่อนำไปสู่อาชีพมากเกินไป ละเลยการพัฒนาในด้านจิตใจ แม้ว่าสังคมเราจะมีคนจบปริญญาเป็นจำนวนมาก แต่ก็ขาดศีลธรรมประจำใจ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ฝรั่งหัวเราะ" บทที่ ๔๓๕ ว่า

ฝรั่งหัวเราะเยาะเราว่า	เสียงแรงมีรัตนากำนวนสาม
แต่เหมือนไก่ไม่นิยมชมของงาม	มักตะกละตะกลามหาของกิน
หมายความว่าการศึกษาที่จัดอยู่	พาไปสู่อาชีพเสียทั้งสิ้น
ปริญญาท่วมท้นล้นแผ่นดิน	แต่ขาดศีลขาดธรรมประจำตัวฯ
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การให้การอบรมอย่างสม่ำเสมอ นับเป็นวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเยาวชนที่ได้ผลดีวิธีหนึ่ง เพราะการอบรมนั้นจะเป็นการเพาะสิ่งที่ถูกต้องดีงามให้แก่ศิษย์ การอบรมนี้มีความสำคัญมากเพราะให้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ทำให้ศิษย์มีความประพฤติดี มีสำนึก และทัศนคติที่ดี แต่ข้อสำคัญครูต้องให้การอบรมอย่างสม่ำเสมอ การอบรมนั้นต้องอาศัยเวลาที่ต่อเนื่องจึงจะได้ผล ต่างกับการสร้างวัตถุซึ่งเพียงแค่มึงบประมาณก็สามารถสร้างขึ้นมาได้แล้ว ดังคำประพันธ์ชื่อ "งามจิตใจกว้าง" บทที่ ๒๐๑ ว่า

อันดีงามสนามกว้างสร้างขึ้นได้	มีเงินหยิบโยนให้ก็เสร็จสรรพ
แต่งามจิตใจกว้างนั้นต่างกัน	การอบรมเท่านั้นเป็นปัจจัย
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การให้การอบรมแก่ศิษย์อย่างสม่ำเสมอแม้เพียงวันละหนึ่งนาทีก็นับมีผลดีต่อศิษย์ในภายภาคหน้า ดังคำประพันธ์ชื่อ "หนึ่งนาทีก" บทที่ ๓๓๑ ว่า

การอบรมบ่มนิสัยให้ศิษย์นั้น	เพียงแต่วันละนาที่ยังดีถม
ศิษย์จะดีมีชื่อหรือลุ่มจม	อาจเป็นเพราะอบรมหนึ่งนาทีก
	(บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การให้การอบรมสั่งสอนเด็ก แม้จะยังไม่เห็นเป็นมรรคผลชัดเจนในตอนที่เด็กอยู่ในโรงเรียน แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ต้องรับผิดชอบการงาน เมื่อเขาประสบกับปัญหาในชีวิตเมื่อใด เสียงครูที่เคยอบรมสั่งสอนเขาอาจจะผุดขึ้นมาช่วยเตือนสติเขาได้ในช่วงนั้น ดังคำประพันธ์ชื่อ "เสียงครู" ๒๙๔ ว่า

เสียงครูสอนศิษย์แล้ว	เงิบหาย
เหมือนคลื่นกระทบชาย	ฝั่งน้ำ
คำสอนสั่งละลาย	เลื่อนหมด ฉะนั้นฤา
เหนื่อยอ่อนช้อนส่วนซ้ำ	ชอกไว้ในทรง
เวลาล่วงเขตข้าม	ขวบปี
ศิษย์ห่างต่างเมืองมี	แยกย้าย
บางคนสบโชคดี	เป็นสุข
บ้างประสบโชคร้าย	เดือดร้อนแรงทวี

ผู้มี ความทุกข์เข้า
หลับอยู่ก็ดูเหมือน
หวังพึ่งสิ่งซึ่งเตือน
อาจแว่วเสียงครูก้อง

ครองเรือน ใจนา

ขุนข้อง

สติ

อีกครั้งคราจน

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การให้การอบรมในเรื่องของศาสนา เป็นความจำเป็นอย่างมากในปัจจุบัน เพราะจะเป็นการช่วยเตือนสติให้ศิษย์มีความคิดที่ลึกซึ้ง มีศีลธรรมอันดี และประพฤติปฏิบัติตนไปตามแนวทาง ที่ถูกต้องเหมาะสม การให้การศึกษอบรมเรื่องศาสนานี้จะเป็นประโยชน์แก่ตัวศิษย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดในเรื่องนี้ว่า ประเทศของเราเป็นประเทศที่รุ่งเรืองและมีศาสนาดีที่สุดในโลก แต่เราก็พากันทิ้ง ศาสนาไม่เห็นคุณค่าของศาสนา เปรียบเหมือนไก่ได้พลอยแล้วเขี่ยทิ้งไป ความพิเศษของพระธรรมคำสั่งสอน ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ ความมีเหตุมีผล ปฏิบัติเห็นผลได้ไม่จำกัดกาลเวลา และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ธรรมะในพุทธศาสนา ถ้าหากครูนำมาใช้ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ จะช่วยให้ศิษย์มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ปัญหาเยาวชนต่าง ๆ จะลดน้อยลง ดังคำประพันธ์ชื่อ "เพลงไก่แก้ว" บทที่ ๔๑๘ ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการปลูกฝังและอบรมเยาวชนในเรื่องของศาสนา ว่า

ไก่แจ้ดีแต่คุ้ม
เสาะแสวงสิ่งกิน
พบเพชรมรกตนิล
เปรียบมนุษย์ที่ไร้
มาช่วยเจ้าไก่แจ้
ให้สติแต่อา-
เด็กไร้ซึ่งเดียงสา
ปฏิบัติตามถ้อย
สำคัญยิ่งกว่าได้
ได้พึ่งร่มโพธิ์ทอง
ไก่แจ้ น่าจะลอง
เพื่อกลับเขี่ยสิ่งเศร้า
ไก่ปลูกแต่เช้าเมื่อ
บอกว่าเข้าแล้วฉัน
ตื่นจากโลกหลงอัน
ดวงจิตจึงผ่องแผ้ว

เขี่ยดิน
อ้มได้
ไก่เขี่ย ทิ้งแฮ
สติทิ้งศาสนา
สักครา
ยุ่น้อย
ย่อมรับ
ที่ให้กระทำ
สิ่งของ
นะเจ้า
ทำเล่น
โศกให้ห่างไป
ไก่ขัน
ตื่นแล้ว
แสนสลด
ไก่แก้วบอกมา

(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.

๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความสำคัญของศาสนายังปรากฏใน “วิชาครูเล่มเล็ก” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๒ ข : ๑๓, ๑๔) ว่า “ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้คนหลงไหลไปในทางที่ไม่ดี เพราะฉะนั้น การพานักเรียนเข้าใกล้ศาสนาเป็นระยะ ๆ จึงถูกต้องและควรกระทำอย่างยิ่ง ... วิธีสอนที่ดีคือ สอดใส่วิชา ศีลธรรมเข้าไปในสรรพวิชาต่าง ๆ และสอดใส่สรรพวิชาต่าง ๆ เข้าไปในหนังสือที่นักเรียนอ่าน”

๕) ครูต้องปลูกฝังระเบียบวินัยให้แก่เด็ก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้ความสำคัญกับการมีวินัยของเด็กอย่างมาก เนื่องจากวินัยเป็นเครื่องเตรียมตัวเด็กสำหรับการดำเนินชีวิตภายนอกหน้า เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ วินัยจะช่วยให้เด็กรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการ ปลูกฝังให้ศิษย์มีวินัยไว้ในบทประพันธ์ชื่อ “คนสวน - คนสอน” บทที่ ๑๗๑ ว่า คนสวนคอยดูแลต้นไม้ที่ยังอ่อนให้เจริญเติบโต โดยการรดน้ำพรวนดิน เมื่ออยากให้ต้นตรงไม่เอนเอียงก็นำหลักมาผูกไว้ฉันใด นิสัยของเด็กจะตั้งงามได้ ครูก็ต้องยึดเด็กไว้ด้วยวินัยฉันนั้น ดังความว่า

การศึกษานั้นไซ้รักคิดให้ถูก	เหมือนเพาะปลูกต้นไม้ในกระถาง
ยังเบาร้อยผู้ใหญ่ดูไปพลาง	พอโตต่างพาไปให้ลงดิน
ไว้ใจครูให้อยู่ที่โรงเรียน	เริ่มขีดเขียนสารพัดจัดให้สิ้น
ความเมตตาหลังไหลด้วยใจจืด	ราวตรินวารีที่เยือกเย็น
พรวนดินไปเพื่อให้ต้นไม้งาม	สิ่งแวดล้อมพยายามปรุงให้เด่น
อยากให้ต้นตรงเที่ยงไม่เอียงเอน	หรือบิดเบนหาหลักปักผูกไว้
อันนิสัยเยาวชนแต่ต้นนั้น	อาจบิดผันไผ่ต่ำทำชั่วได้
ต้องยึดหลักปักผูกด้วยวินัย	เพื่อจะให้เกิดผลเป็นคนตรง
.....	
เหล่านี้แหละผลิตผลคนของชาติ	เพราะคนสวนฉลาดแข็งขัน
เพราะคนสวนสอนดีทุกวี่วัน	สกัดกันด้วยวินัยให้ชื่อตรง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในเรื่องวินัยนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๖ : ๕๐) กล่าวไว้ว่า วินัย มีความสำคัญต่อเด็ก เพราะจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข คุณค่าของวินัยคือ

...เด็กจะรู้จักควบคุมสติของตัวเองมากขึ้นเมื่อกำลังเติบโตขึ้น คือในระหว่างที่อยู่โรงเรียน และสิ่งที่จะช่วยฝึกได้มากที่สุดคือ วินัย...วินัยเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ไม่ช้าแต่สำหรับจะฝึกหัดให้ควบคุมสติเท่านั้น ซ้ำยังเป็นเครื่องฝึกหัดขัดเกลาให้เด็กมีความประพฤติที่ดี สุภาพ และมีสมบัติผู้ดีด้วย นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องฝึกให้เด็กรู้จักความจำเป็นของระเบียบต่าง ๆ ทั้งที่โรงเรียนและในชีวิตของตนเมื่อเป็นผู้ใหญ่ต่อไป ด้วย ฝึกให้รู้จักหน้าที่ของคนในสมาคมต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมาคมเล็ก ๆ เช่น หน้าที่ในบ้านของตนเองตลอดไปจนถึงหน้าที่ในสมาคมใหญ่ คือในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศและเป็นมนุษย์ของโลก นอกจากนี้

วินัยยังเป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น คือ ประโยชน์สำหรับเพื่อนนักเรียนผู้มีสิทธิที่จะได้รับความสงบเมื่ออยู่ในโรงเรียน และสำหรับครูกับการปกครองของโรงเรียน

นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๒ ข : ๑๕) ยังกล่าวถึงความสำคัญของวินัยอีกว่า “ระเบียบวินัย เป็นสิ่งที่จำเป็นโดยเฉพาะสำหรับผู้ที่ยังอยู่ในเยาว์วัย แต่ถึงแม้ว่ามีระเบียบวินัยบังคับอยู่ ผู้ที่ตั้งอยู่ในความดี ก็มีความสุข คนไม่ดีเท่านั้นที่เดือดร้อน”

๖) ครูต้องปลูกฝังให้เด็กใส่ใจในการหาความรู้อยู่เสมอ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่าการที่ครูสนับสนุนให้นักเรียนได้หาความรู้ด้วยการอ่านหนังสือที่มีประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่ดี เพราะเด็กนั้นมีสัญชาตญาณอยากรู้ อยากเห็นอ่อนมาก ถ้าจะปล่อยให้อยู่แต่ลำพังกับหนังสือก็จะได้ผล ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่ศิษย์ หนังสือดีนั้นมีประโยชน์ในการช่วยกล่อมเกลานิสัยเด็กได้มาก โดยเฉพาะหนังสือเกี่ยวกับกวีนิพนธ์นั้น นอกจากมีความไพเราะจากการร้อยสัมผัสตามฉันทลักษณ์แล้ว ยังมีแนวความคิดสูงส่ง ผู้ประพันธ์ย่อมเลือกสรรความคิดและคำพูดที่พอเหมาะมาบรรจุไว้ได้ในเนื้อที่อันน้อย ครูต้องรู้จักเลือกหนังสือให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงอิทธิพลของหนังสือที่มีต่อบุคคล ในคำประพันธ์ชื่อ “ย้อมสีคน” บทที่ ๓๔๒ ว่า

จะดูคนรองจนเขาวางงาน
ผ้าแพรงตามสีมีต่างกัน

ดูว่าอ่านหนังสืออะไรนั้น
ชนิวัตรณคดีย้อมสีคน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๗) ครูต้องปลูกฝังให้เด็กรักและชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น ภาษาวรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปะแขนงต่าง ๆ วัฒนธรรมไทยที่สำคัญและแสดงเอกลักษณ์ไทยที่ควรปลูกฝังในตัวเด็ก ได้แก่

- ภาษาและวรรณคดี ดังคำประพันธ์ชื่อ “วัฒนธรรม” บทที่ ๔๓๖ ว่า

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา

ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ศิลปะ ดนตรีนาฏศิลป์ไทยที่สวยงาม ดังคำประพันธ์ชื่อ “วัฒนธรรม” บทที่

๔๓๗ ว่า

อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
 อีกดนตรีร่ำรายลวดลายไทย อวดโลกใต้ไทยแท้อย่างแน่นนอน
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ดนตรีและศิลปะมีประโยชน์ในการช่วยกล่อมเกลাজิตใจของเด็กให้ละเอียดอ่อน
 รักความงาม ความไพเราะ เด็กที่สนใจในดนตรีและศิลปะ จิตใจจะไม่มีเวลาคิดหมกมุ่นในสิ่งที่ชั่วร้าย ดังนั้น
 ดนตรีและศิลปะจึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยขัดเกลานิสัยเด็กได้เป็นอย่างดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แต่งคำ
 ประพันธ์ชื่อ "ดนตรี" บทที่ ๔๕๗ แสดงคุณค่าของดนตรีว่า

อันภาษาใดใดในโลกนี้	จะเพราะกว่าดนตรีนั้นอย่าหวัง
ด้วยเสียงซึ่งถึงใจเมื่อได้ฟัง	ต่างชาติยังเข้าใจไม่ต้องแปล
ผู้บรรเลงดนตรีเหมือนมีฤทธิ์	เข้าถึงจิตมิตรสหายทั้งหลายแน
ผู้มีได้เป็นเพื่อนเคยเชื่อนแซ	อาจเปลี่ยนแปรเป็นมิตรเพราะติดใจ
การอบรมบ่มนิสัยให้หญิงชาย	ศีลธรรมคล้ายล้างหน้าก็ว่าได้
ดนตรีเทียบเปรียบแบ่งที่นวลโย	รูปวิไลแลเด่นเห็นเข้าที่
อยากให้ศิษย์แสนสวยช่วยล้างหน้า	ผจงจัดเกศาให้สมศรี
จบลงด้วยทาแบ่งแต่งกาย	การศึกษาดนตรีนี้สำคัญฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๒ ข : ๒๒) ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะว่า
 “ศิลปะมีคุณค่าทางการศึกษามาก ด้วยศิลปะเป็นสิ่งซึ่งสามารถกล่อมเกลานิสัยอันดีงามได้ ผู้ที่รู้จักรักของ
 ดีของงามแล้ว ลดตัวลงสู่ความชั่วได้ยาก”

๘) ครูต้องปลูกฝังให้เด็กรักการกีฬาและการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา
 มีประโยชน์ต่อเด็กมาก เพราะนอกจากจะเสริมสร้างความสมบูรณ์ของร่างกายแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในด้าน
 จิตใจ ทำให้เป็นคนหนักแน่น อดทน เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและรักหมู่คณะ ส่งเสริมให้มีความ
 สามัคคี และมีน้ำใจนักกีฬาอีกด้วย ครูจึงควรส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนรักการเล่นกีฬา ดังท่านได้แต่ง
 คำประพันธ์ชื่อ "จตุรมิตร" บทที่ ๑๖๙ เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของการกีฬาไว้ว่า

การกีฬาของไทยได้ก้าวหน้า	มีคุณค่าอย่างยิ่งจริงจริงหนอ
แต่เพียงเพิ่มพลังยังไม่พอ	จะต้องก่อให้เกิดสามัคคี
เล่นฟุตบอลทำประตูไม่ยาก	แต่ลำบากตอนทำประโยชน์นี้
ชนะด้วยกำลังยังไม่ดี	อาจจะขาดศักดิ์ศรีนักกีฬา

โรงเรียนใหญ่ทั้งสี่มีความคิด	ที่จะผลิตผลด้านการศึกษา
ทำตัวอย่างให้เห็นเป็นขวัญตา	ว่ากีฬาควรเล่นกันอย่างไร
จะนี้ข้าพเจ้าจึงเดาว่า	การกีฬาจะเสื่อมกีฬาไม่
จตุรมิตรคิดชอบขอขอบใจ	เป็นการช่วยคนไทยไม่น้อยเลยฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๐๒ ข : ๒๒) ได้กล่าวถึงคุณค่าของกีฬาว่า “กีฬาที่มีกติกาและเล่นเป็นชุด เช่น ฟุตบอลหรือเน็ตบอล มีคุณค่าทางการศึกษามากกว่ากีฬาที่เล่นคนเดียว เช่น วิ่งเร็ว เพราะกีฬาที่มีกติกาและเล่นเป็นชุดฝึกระเบียบวินัย และความมีใจเป็นนักกีฬามากกว่า”

๙) ครูต้องปลูกฝังค่านิยมเรื่องความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ให้ แก่เด็ก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า ประเทศไทยมีความสงบสุข เจริญก้าวหน้าอุดมสมบูรณ์ ดังในปัจจุบัน ก็เพราะเรามีบรรพบุรุษที่พยายามก่อสร้างประเทศชาติให้เจริญและมีเอกราช เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาช้านาน การที่จะให้สิ่งดีงามเหล่านี้ซึมซับเข้าไปอยู่ในจิตใจของเยาวชนของชาติได้ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องปลูกจิตสำนึกของความรักและภาคภูมิใจในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และส่งเสริมให้ความความดีงามเหล่านี้ฝังลึกเข้าไปในจิตใจของศิษย์ ดังคำประพันธ์ ชื่อ “สามเสนาหา” บทที่ ๘๘๒ ที่กล่าวถึงความสำคัญของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ว่า

เด็กชายหญิงนั่งนิ่งเหมือนผ้าขาว	พอเป็นหนุ่มเป็นสาวก็เปลี่ยนสี
มีปัญหาวouldจะให้อะไรดี	รักมีจึงจะผ่องเหมือนทองคำ
ให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	เห็นแน่ชัดสามสีมีคุณค่า
แม้เด็กจะมีได้อื่นใดมา	ได้แต่สามเสนหาก็พอใจ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ “เหลนพระร่วง” บทที่ ๓๑๙ ว่า

พวกเรารู้จักเพียงปู่ย่า	ทวดคุณตาของย่าปู่เล่ารู้ใหม่
อาจจะเป็นเหลนพระร่วงสุโขทัย	รักษามรดกไว้เถิดพวกเรา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ประวัติศาสตร์" บทที่ ๓๖๖ ว่า

ประวัติศาสตร์ชาติไทยสอนในชั้น	ใครกอบกู้ชาตินั้นไม่ต้องถาม
สำคัญอยู่ที่ครูพยายาม	ปลูกฝังความดีเด่นเพื่อเป็นไทย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "เพลงไก่แก้ว" บทที่ ๔๑๘ ว่า

ไก่แจ้ดีแต่คู้ย	เขียดิน
เสาะแสวงสิ่งกิน	อ้มได้
พบเพชรมรกตนิล	ไก่เขี่ย ทั้งแธ
เปรียบมนุษย์ที่ไร้	สติทั้งศาสนา
มาช่วยเจ้าไก่แจ้	สักครา
ให้สติแต่อา-	ยุ่น้อย
เด็กไร้ซึ่งเตียงสา	ย่อมรับ
ปฏิบัติตามถ้อย	ที่ให้กระทำ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "แม่นบิตร" บทที่ ๓๕ ว่า

ราชาทุกเมื่อแม่น	บิตร
แห่งพลกนิกร	ทั่วหน้า
ขอเทิดถวายพระพร	ทรงพระ เจริญแฮ
เพื่อพระคงคู่ฟ้า	ร่มเกล้าชาวไทย ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี" บทที่ ๔๒๓ ว่า

คนไทยได้อยู่ยัง	ยืนยง
รัตนโกสินทร์คง	คู่ฟ้า
พระภูมิพลทรง	ราชย์อยู่ นั้นนา
เป็นสุขทุกหย่อมหญ้า	ทั่วทั้งถิ่นไทย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑๐) ครูต้องสอนให้เด็กสามารถครองตนได้ในสังคม มิใช่สอนตามตำราอย่างเดียวแล้วก็จบกัน ซึ่งถือว่ายังไม่ได้ทำหน้าที่ครูอย่างเต็มที่ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "สามสมัย" บทที่ ๑๗๘ ว่า

ครั้งโบราณท่านที่มีความรู้	สอนแต่ผู้ชอบขีดพิสมัย
กันมานะเจตน์ก่อนจะสอนใคร	เพื่อมิให้คนอื่นรู้ตำรา
สมัยนี้มีโรงเรียนสอนเขียนอ่าน	ท่านอาจารย์บอกหมดจดเจ็ดหน้า
แต่เด็กรู้เพียงไรไม่นำพา	บอกวิชาเสร็จสิ้นก็ยินดี
สมัยหน้าอาจารย์ท่านคงเปลี่ยน	จากการสอนนักเรียนตามหน้าที่
มาเป็นสอนเพื่อผลจนเด็กมี	ความสามารถพอที่จะครองตน
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑๑) ครูต้องปลูกฝังให้เด็กรักความเพียรพยายาม ความเพียรพยายามในการศึกษาทำให้เด็กมีความรู้ความสามารถสำหรับนำไปประกอบอาชีพได้ แต่ถ้าเด็กไม่มีความเพียรพยายามเล่าเรียนเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ตนเองก่อน ก็อาจทำให้ไม่มีความพร้อมในการทำงาน และอาจเกิดความผิดพลาดในชีวิตได้ง่าย ดังคำประพันธ์ชื่อ "อ่อนซ้อม" บทที่ ๒๐๐ ว่า

เหมือนละครอ่อนซ้อมพูดอ้อมแอ้ม	ปล่อยหัวแต่มีออกมาหน้าบัดสี
นักเรียนอ่อนความเพียรเรียนไม่ดี	ขึ้นเวทีชีวิตผิดพลาดเอ๋ย
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๑๒) ครูต้องให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับเด็ก การที่เด็กได้อยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกับครูเป็นการให้โอกาสแก่เด็กได้กล้านำเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นปัญหามาขอคำปรึกษากับครูได้ ซึ่งทำให้ครูทราบปัญหาและช่วยแก้ไขได้ทันที่ก่อนที่จะสายเกินไป ครูเองจะต้องมีความเมตตากรุณาและให้ความช่วยเหลือเด็กของตนด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "ปลาน้อยน้อย" บทที่ ๒๙๖ ว่า

อย่ากลัวครูรู้ไว้ให้มาหา	ครูย่อมจะกรุณาอย่าสงสัย
ปลาน้อยน้อยอยู่ดีไม่มีภัย	เพราะไม่ว่าจะไปไหนไกลแม่เอย
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

โดยสรุปแล้วในเรื่องวิธีสอนของครูนั้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๔๕๑ : ๗ - ๘) ได้กล่าวว่า ให้ครูนึกถึง “H ๗ ตัว” คือ

Head ต้องสอนให้นักเรียนเจริญทางหัว หรือสมอง คือให้มีความรู้ และให้รู้จักคิดเพื่อให้เป็นกำลัง มีความสามารถที่จะแก้ไขอุปสรรคให้แก่ตนเองได้ในภายหน้า

Heart ต้องสอนให้นักเรียนมีจิตใจสูง หรือให้มีใจดีงาม นี่เกี่ยวกับจริยศึกษาโดยตรง คนเรามักจะรู้ว่าอะไรดีหรืออะไรชั่วอยู่แล้ว การจะทำดีหรือชั่วนั้นอยู่ที่ใจทั้งสิ้น

Hands การสอนให้นักเรียนรู้เท่านั้นยังไม่เพียงพอ สิ่งใดทำด้วยมือได้ต้องทำให้ด้วย เช่น สอนเรื่องการเพาะปลูกต้นไม้จริง ๆ ต้องให้ทำงานด้วยมือเป็น เช่น ตอกตาปูเป็น ต้องให้ชักผ้าได้ มิฉะนั้นก็จะได้แต่พูดแต่เขียน

Health การสอนให้รู้ให้ทำเท่านั้น จะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าสุขภาพไม่ดี ดังนั้นจะต้องรักษาอนามัย ออกกำลังกาย ฯลฯ

Habit ทุกคนจะต้องเข้าสมาคม ดังนั้นการมีนิสัยที่ดี เรียบร้อยทั้งทางกาย วาจา จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองอย่างยิ่ง จะพ้นจากความรังเกียจของผู้อื่น

Honour ควรจะปลูกฝังความรู้สึกเกียรติยศของตนเองขึ้นให้ได้ เมื่อนักเรียนนับถือตนเองแล้ว ก็ย่อมประพฤติตนให้เป็นที่ยกย่องนับถือของผู้อื่นได้ ความชั่วร้ายหลายอย่างก็จะไม่เกิดขึ้น

Hard work ต้องมุ่งอบรมให้นักเรียนเป็นคนที่ทำอะไรทำจริงจัง อดทน โดยให้กระทำการงานให้สำเร็จด้วยความมานะพยายาม เป็นการฝึกให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรค และมีอาชีพเป็นหลักฐานได้ในภายหน้า

ครูผู้ใดดำเนินการสั่งสอนอบรมได้ตามแนว H ทั้ง ๗ นี้ได้ ควรได้รับการสรรเสริญอย่างยิ่ง เพราะครูได้ปลูกฝังคุณสมบัติดังกล่าวมานี้ให้แก่เด็กจำนวนมากได้เป็นผลสำเร็จ เท่ากับปลูกฝังนิสัยของชาติโดยแท้

๑.๖ คุณภาพการศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความคิดว่าคุณภาพของการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ แม้ว่ารัฐจะพยายามขยายการศึกษาให้ครอบคลุมไปทั่วประเทศ เพื่อให้โอกาสเด็กได้เข้าเรียนให้มากที่สุด แต่ต้องคำนึงถึงคุณภาพประกอบด้วย ผู้ที่มีหน้าที่ในการสร้างคุณภาพการศึกษาก็คือ ครูนั่นเอง ดังคำประพันธ์ชื่อ “ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน” บทที่ ๒๗๗ ว่า

ประเทศไทยสมัยพัฒนา	แก้ปัญหาเพิ่มศึกษาสถาน
ต้องการเงินมากมายขยายงาน	แจ้งสำนักงบประมาณให้เห็นใจ
แต่ปัญหาคุณภาพทราบไหมท่าน	ควรแจ้งที่หน่วยงานสำนักไหน
เขาไม่เคยมาสอนก็อ่อนใจ	ต้องฝากไว้ที่ครูรู้ไว้เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "คุณภาพ" บทที่ ๒๙๒ ว่า

สี่สิบปีนี้ก็นานพอดู	คิดถึงครูทั้งผองต้องส่งสาร
เปียบ่านาญไม่เหลือจะเจือจาน	ต้องคิดอ่านส่งข้อคติมา
เป็นหน้าที่กระทรวงดอกกะท้าน	ที่จะเร่งปริมาณการศึกษา
คุณภาพนั้นไซ้ไรแต่ไรมา	อยู่ในอุ้งหัตถ์ของคุณครู
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ฟังดนตรี" บทที่ ๓๑๐ ว่า

ฟังดนตรีที่อุบลจนหายว่	ใจเป็นห่วงปริมาณงานขยาย
คุณภาพดีไว้ชาติไม่ตาย	ไทยอดวายถ้าปล่อยขาดลอยเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒. แนวความคิดด้านศิลปวัฒนธรรม

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวที่เห็นความสำคัญของการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมไทย และการที่ท่านได้มีโอกาสรับราชการสนองพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเวลาถึง ๖ ปี นั้น จึงเป็นช่วงสำคัญของชีวิตที่ท่านได้น้อมนำความดีงามด้านต่าง ๆ ประทับไว้ในตน ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านภาษาและวรรณกรรม การละคร วิทยาการแบบไทย สิ่งเหล่านี้ทำให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับประสบการณ์ตรง มีความรู้แตกฉานทางด้านศิลปวัฒนธรรมและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ของไทย เมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งระดับสูงในกระทรวงศึกษาธิการ ท่านจึงเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย และได้อุทิศตนทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับชีวิตการทำงานของท่าน แนวความคิดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏใน “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” มีดังนี้

๒.๑ ความสำคัญของวัฒนธรรมไทย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความห่วงใยในศิลปวัฒนธรรมไทย เพราะศิลปวัฒนธรรมไทยมีความสำคัญต่อความดำรงอยู่ความเป็นไทย การที่ในปัจจุบันวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาเปลี่ยนสภาพชีวิตจิตใจของคนไทย ให้นิยมตามวัฒนธรรมต่างชาตินี้ เป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่ของชาติไทยอย่างยิ่ง ต่อไปวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยนี้ คงต้องนำมาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ให้คนดูเหมือนกับการเก็บของเก่าที่หายาก ดังคำประพันธ์ชื่อ “เก็บไว้บูชา” บทที่ ๔๔๕ ว่า

แต่สมัยใหม่นี้วัฒนธรรม
ต่างชาติฉลัดน้ำ
เปลี่ยนจิตจรรีตตำ
ไทยจะสูญแล้วเจ้า
ไทยยังคงอยู่ได้
เพราะว่าไทยเป็นไทย
เปลี่ยนวัฒนธรรมไป
จะเรียกว่าไทยแท้
นานไปไทยหมดสิ้น
เหลือแต่ไทยแปลงกาย
เรียกอื่นสะดวกตาย
ชื่อไทยใครก็ดกกัน

พระธรรม
แนะเข้า
ตาอยู่ นั้นนา
จะแก้อย่างไร
ฉันใด พระเอย
นั้นแล
เป็นอื่น
ถูกได้อย่างไร
สูญหาย
เท่านั้น
ดีกว่า
เก็บไว้บูชา
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๒ ลักษณะของวัฒนธรรมไทย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า คือ ภาษาไทย วรรณกรรมไทย ดนตรีไทย นาฏศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งจารีตกิจวัตรแบบไทย คำประพันธ์บทนี้ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” อย่างครอบคลุมและชัดเจนโดยใช้กลอนเพียง ๕ บท เท่านั้น ดังคำประพันธ์ชื่อ “วัฒนธรรม” บทที่ ๔๓๖ - ๔๓๙ ว่า

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
ที่ผลิดอกออกผลแต่ต้นมา
อนึ่งศิลปะงามเด่นเป็นของชาติ
อีกดนตรีร่ำรายลวดลายไทย
และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ
เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย
ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ
ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี

ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อวดโลกใต้ไทยแท้อย่างแน่นอน
เชื้อพ่อแม่พึงธรรมคำสั่งสอน
ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
นี่แหละประโยชน์ในประเพณี
เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๓ ความเป็นไทย ความเป็นไทยนั้นอยู่ที่ภาษาไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างชัดเจนที่สุด นอกจากนั้น ได้แก่ พระมหากษัตริย์ไทย และประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังคำประพันธ์ชื่อ "ภาษา" บทที่ ๔๕๙ ว่า

เอกลักษณ์ชาติไทยรู้ไว้เถิด	ว่าสิ่งที่ประเสริฐคือภาษา
เราพูดไทยแต่ไหนแต่ไรมา	เราเข้าใจภาษาไทยของเรา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ความเป็นไทย" บทที่ ๔๖๐ ว่า

ความเป็นไทยนั้นอยู่	ที่ใด เจ้าเอ๋ย
อยู่ที่เราพูดไทย	ทุกผู้
ภาษาร่วมรวมใจ	เป็นหนึ่ง
ไม่พูดไทยไปรู้	ว่าเจ้าชาติใด
ไทยดีมีพระเจ้า	จอมไทย
เป็นประมุขครองใจ	ทุกผู้
ประชาธิปไตย	มีกษัตริย์
ไม่กราบไหว้ไปรู้	ว่าเจ้าชาติใด
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๔ คุณค่าของดนตรีและศีลธรรม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้ความสำคัญต่อคุณค่าของดนตรีและคุณค่าของศีลธรรม ท่านมีแนวความคิดว่าดนตรีเป็นภาษาสากลที่จะช่วยให้คนเข้าใจกันและเป็นมิตรกันได้ และส่วนที่จะช่วยกล่อมเกลাজิตใจของคนให้สะอาดดีงามคือ ศีลธรรม ดังคำประพันธ์ชื่อ "ดนตรี" บทที่ ๔๕๗ ว่า

อันภาษาใดใดในโลกนี้	จะเพราะกว่าดนตรีนั้นอย่าหวัง
ด้วยเสียงซึ่งถึงใจเมื่อได้ฟัง	ต่างชาติยังเข้าใจไม่ต้องแปล
ผู้บรรเลงดนตรีเหมือนมีฤทธิ์	เข้าถึงจิตมิตรสหายทั้งหลายแน่
ผู้มีได้เป็นเพื่อนเคยเชื่อนซ	อาจเปลี่ยนแปลงเป็นมิตรเพราะติดใจ
การอบรมบ่มนิสัยให้หญิงชาย	ศีลธรรมคล้ายล้างหน้าก็ว่าได้
ดนตรีเทียบเปรียบแบ่งที่นวลใบ	รูปวิไลแลเด่นเห็นเข้าที่
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๕ ความสำคัญของกวีนิพนธ์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่า กวีนิพนธ์นอกจากมีความสำคัญที่แสดงถึงวัฒนธรรมทางด้านอักษรศาสตร์ของไทยแล้ว กวีนิพนธ์เป็นภาษาที่มีเสียงดนตรีที่สามารถเข้าถึงและเกาะกุมจิตใจได้ดี เพราะกวีนิพนธ์พูดได้ลึกซึ้งกว่า โดยใช้คำน้อยกว่าในความเรียง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงใช้คำประพันธ์ร้อยกรองในการสื่อสารเนื้อหา และปรัชญาทางการศึกษาไปถึงครูและบุคลากรทางการศึกษาของท่าน ตลอดช่วงเวลาที่ท่านเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของกวีนิพนธ์ไว้ว่า “กวีนิพนธ์มีแนวแห่งความคิดสูง เพราะผู้ประพันธ์ย่อมเลือกสรรความคิดและคำพูดที่เหมาะสมมาบรรจุไว้ได้ในเนื้อที่อันน้อย เหตุนี้เองจึงมีผู้เห็นว่าการเรียนกวีนิพนธ์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น” (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๐๖ : ๔๗) ท่านได้แต่งคำประพันธ์ชื่อ “ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้ (๒)” บทที่ ๔๔๐ แสดงความชื่นชมภาษาไทยและกวีนิพนธ์ไทย ว่า

บ้างชอบอ่านถ้อยคำทำนองเสนาะ	ภาษาไทยไพเราะไม่แปรผัน
มีเสียงวรรณยุกต์ทุกทุกชั้น	ขับร้องกันได้ง่ายคล้ายดนตรี
จะนั้นหรือจะไม่ให้รักเจ้า	ภาษาไทยของเรามีศักดิ์ศรี
เกิดเป็นไทยคนหนึ่งเราจึงมี	ของดีดีชื่อว่า “ภาษาไทย”

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒.๖ ความสำคัญของศิลปะการละคร หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้รักวิชาการด้านอักษรศาสตร์มากเป็นพิเศษ นอกจากท่านชอบแต่งหนังสือแล้วยังชอบงานละครอีกด้วย งานละครนั้นนอกจากท่านจะเป็นนักแต่งบทละครแล้ว ท่านยังเป็นผู้อำนวยการแสดงละครการกุศลอยู่เนือง ๆ ประกอบกับท่านมีท่านผู้หญิงดุขฎิ มาลากุล เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางด้านนี้ตลอดเวลา งานการละครจึงเป็นงานที่ถูกต้องและจิตใจของท่านตลอดมาแม้อยู่ในวัยเกษียณอายุราชการแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้รับมรดกทางวัฒนธรรมทางด้านอักษรศาสตร์และการละครจากสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้มากกว่าผู้ใดทั้งสิ้น (เจือ สตะเวทิน. ๒๕๑๙ : ๑๐๔) ท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของละครว่า ละครเป็นเครื่องมือในการสอนใจเด็กให้เป็นคนดีได้ และด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านจึงได้จัดแสดงละครขึ้น ดังคำประพันธ์ชื่อ “หนี้ชีวิต” บทที่ ๘๗๕ ว่า

เราเจริญรอยพระยุคลบาท	ภาพวาดเป็นละครสอนศิษย์ได้
เช่นเรื่องนี้ “หนี้ชีวิต” สร้างจิตใจ	ให้เยาวชนไทยทำความดี
สำนึกในพระมหากรุณา	แห่งสมเด็จพระรามาธิบดี
ได้แสดงที่หน้าอนุสาวรีย์	สักการะพระภูมิไปพร้อมกัน

(คำประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓. แนวความคิดด้านสังคม การเมืองการปกครอง

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคม การเมืองการปกครอง ในบทร้อยกรองของท่านดังนี้

๓.๑ สถาบันพระมหากษัตริย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่น ในงานประพันธ์ของท่าน ได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์คุณ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ที่ทรงกระทำเพื่อชาติบ้านเมืองและพสกนิกรไทย ทำให้ประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองและมีความร่มเย็นด้วยพระบารมี พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ที่ท่านทรงกล่าวถึง ได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

๓.๑.๑ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์ที่ประเสริฐ ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล ปกครองประชาชนด้วยความเป็นธรรม ให้อิสระเสรีแก่ประชาราษฎร์ ประชาชนสามารถร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ ต่อพระเจ้าแผ่นดินได้โดยตรง แม้ว่าตีกรามบ้านช่องจะไม่งดงามเหมือนปัจจุบัน แต่บ้านเมืองก็มีความร่มเย็นเป็นสุข การปกครองลักษณะดังกล่าวก็คือการปกครองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง ซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังคำประพันธ์ชื่อ "คาตการณ์ล่องหน้า" บทที่ ๔๕ ว่า

ผู้สามารถจะคาตการณ์ล่องหน้า	เปรียบเหมือนนทเวดาก็ว่าได้
แต่มีจริงในโลกไซ้คของไทย	เราจึงอยู่รอดได้ตลอดมา
ไฉนหนอพ่อขุนจึงดำริ	ว่าสิทธิมนุษยชนควรนำหน้า
ใครใคร่ค้าม้าค้า ค้าช้างค้า	นี้แหละคือประชาธิปไตย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "หัวใจเปิด" บทที่ ๔๗ ว่า

มาถึงสุขโขทัยหัวใจเปิด	ชาติไทยเราประเสริฐเป็นนักหนา
ดูของเก่ามรดกตกทอดมา	เห็นปัญญาภคิณีไทยใหม่เอี่ยมเออย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "สมัยสุโขทัย" บทที่ ๔๘ ว่า

สมัยสุโขทัยไม่เคยมี	สถานที่เลิศล้ำนำสมัย
เช่นบ้านช่องดีกรามงามวิไล	มหาวิทยาลัยก็ไม่มี
แต่ชาวไทยสมัยพ่อขุนราม	นิสัยงามช่วยกันขม้นขมิ
ยึดถือหลักร่วมรักสามัคคี	ต่างก็สุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน
ฉะนั้นเราสมัยไทยก้าวหน้า	มีบ้านอยู่หรูหราราวว่าฝัน
ปริญญาหลายอย่างต่างต่างกัน	ควรจะยึดหลักมันในสิ่งใด

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "ประชาธิปไตย" บทที่ ๔๙ ว่า

อันว่าประชาธิปไตย	ตามแบบไทยไทย
มีมาก่อนแล้วในสยาม	
ผู้ให้คือพ่อขุนราม	ทุกนิคมคาม
มีอิสระเสรี	
ในนานั้นข้าวมามี	ที่ในวาริ
มีปลาประมวลมากมาย	
ประชาชนสุขสบาย	ค้ำม้าค้ำควาย
ค้าช้างได้อย่างประสงค์	
ผู้ใดมีจิตจำนง	จะพบพระองค์
ก็ตีระฆังวังเวง	
พ่อขุนย่อมจะมาเอง	ข้อนี้สีเก่ง
กว่าทุกประเทศเขตขัณฑ์	

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงนำความเจริญมาสู่สยามเป็นอเนกประการ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าพระองค์พระราชทานสิทธิมนุษยชนในการได้มีโอกาสในการรับการศึกษาอย่างทั่วหน้ากัน แสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริที่ก้าวหน้าทันโลก เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์มีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าและรู้เท่าทันคนอื่นดังคำประพันธ์ชื่อ "เจริญรอยพระบาทาสยามสมัย" บทที่ ๔๑๙ ว่า

ดูประวัติในรัชกาลที่ห้า
มาบัดนี้บรรจบครบร้อยปี
พระปิยมหาราชานั้น
คือสิทธิมนุษยชนของคนไทย

การศึกษาเริ่มกันขม้นขมิ
จากวันที่ตั้งโรงเรียนหนังสือไทย
พระราชทานของขั้วัญทันสมัย
ที่จะได้ศึกษาทั่วหน้ากัน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

พระองค์ทรงวางรากฐานให้คนไทยเห็นคุณค่าของการศึกษา โดยการตั้งโรงเรียนสำหรับ
ทวยราษฎร์เป็นครั้งแรก และหลังจากนั้น การศึกษาของชาติขยายตัวมาตามลำดับมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้พ่อ
แม่ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนโดยไม่ต้องบังคับ ดังคำประพันธ์ชื่อ "พระปิยมหาราช" บทที่ ๕๔ ว่า

สมัยนี้ต้นปีการศึกษา
หาที่เข้าเล่าเรียนเปลี่ยนชั้นไป
สภาพนี้ไม่มีมาแต่เดิม
จนเด็กเล็กสมัครใจไม่รีรอ
เมื่อพลิกไปในหน้าประวัติศาสตร์
โปรดประกาศพระราชทานโองการมา
ประชาไทยเฝ้าตั้งแต่นั้น
การศึกษาพาไทยให้สร่าง

เด็กเล็กแห่กันมาแต่ไหนไหน
รัฐบาลจัดให้จนเพียงพอ
ใครริเริ่มเราใจคนไทยหนอ
แทนของอ้อให้สมัครรักวิชา
พระปิยมหาราชแน้นักหนา
สรรเสริญคุณค่าวิชาการ
จนถึงขั้นตื่นตัวทั่วทุกบ้าน
ตั้งโองการโปรดเกล้าเรานั้นเอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวโดยการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองสดุดีและเทิดพระเกียรติไว้อจำนวนมาก ร้อยกรองสดุดีเทิดพระเกียรติ
ดังกล่าวนอกจากแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อพระองค์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการยกย่องเทิดทูนในพระ
อัจฉริยภาพของพระองค์ที่ทรงนำพาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ ทางตะวัน
ตก ดังคำประพันธ์ชื่อ "ถวายพระพร ๒๔๖๑" บทที่ ๕๙ ว่า

งามองค์ธิดาให้
ทรงพระญาณปรีชา
นำชาติสู่ทางอา-
ปวงประชาราษฎร์แล

ราม
ถ่องแท้
รยสุข
ส่งซ้องไชโย

ทรงชัยประเสริฐดุจพระราม
 สู่ทางวิถีสิริเจริญ
 ทรงสอดและส่องทิพยเนตร
 บ้านเมืองสยามจะศิวิไลซ์

.....

จะนับว่าองค์พระทรงศรี
 ราษฎรจะสุขทุกวันนี้
 ข้าพระบาทขอถวายพระพรชัย
 อริราชเข้ามาสวามิภักดิ์

นำสยามดำเนินเดิน
 บมิแพ้ใครใด
 กะเหตุประโยชน์ใน
 ก็เพราะองค์พระทรงธรรม์

.....

พระคุณยิ่งสุดที่จะเปรียบได้
 เพราะจอมไทยประเสริฐเลิศนัก
 ทรงดำรงอยู่ในราชย์ศักดิ์
 จงรักพึงพระบารมี
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "น้อมมนัส" บทที่ ๖๔ ว่า

น้อมมนัสเทพไทพระไตรรัตน์
 อีกครุบาอาจารย์ทุกท่านไป
 ประพันธ์พจน์รจนาวาระนี้
 ฉลองเบื้องบาทบงสุองค์ราม

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่
 ข้าขอไหว้บิตรมารดา
 เพราะว่ามีกตัญญูอย่างแรงกล้า
 พระมหาธีรราชของชาติไทย
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

คำประพันธ์ชื่อ "รำพึงถึงพระผู้" บทที่ ๘๗ ว่า

รำพึงถึงพระผู้
 พระมหาธีร-
 สยามประเทศประ-
 บารมีพระร่มเกล้า

ทรงพระ คุณแฮ
 ราชเจ้า
 สบสุข เสมอณา
 เกศข้าบลิ้ม
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวยกย่องเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่มีพระปรีชาญาณกว้างไกล พระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ปกแผ่ทั้งต่อพสกนิกรไทยและต่อหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยตรงด้วย แนวคิดสำคัญที่ท่านกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีดังนี้

๓.๑.๓.๑ ทรงเป็นครู หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นครูที่ให้การอบรมสั่งสอนท่าน ทั้งในแนวการดำเนินชีวิตและในทางการศึกษา ความรู้สึกดังกล่าว ประทับอยู่ในใจท่านตลอดมาด้วยความกตัญญู ดังคำประพันธ์ชื่อ "อุทยานยังสุข" บทที่ ๙๘ ว่า

หัวใจยังเด่นอยู่	ตราบใด
ข้าพระบาทมีใจ	ตื่นเต้น
รำลึกพระคุณ	ในอดีต
ยามสุขทุกข์ไปวัน	ว่างเปล่ากตัญญู
รู้คุณที่พระเกื้อ	แต่กาล ก่อนนา
องค์พระปรมจารย์	ปราชญ์เจ้า
มหาธีรราชชนาน	นามขัตติ-ยศนอ
ทรงสั่งสอนใส่เกล้า	แต่ครั้งยังเยาว์
เอางานก้มกราบได้	แบบโคลง สีนาค
โทเอกสัมพัสโยง	อยู่ไซ้
นับเป็นพระราชโอง-	การตรัส
ให้แต่งโคลงสี่ได้	ตั้งเส้นสีแดง
แรงครูอยู่เร่งให้	ใจหาญ
การประพันธ์เป็นการ	ตื่นเต้น
ชีวิตเปรียบอุทยาน	ยังสุข
ชั่วชีพยังไปวัน	ว่างเปล่ากตัญญูฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๓.๒ ทรงเป็นผู้ริเริ่ม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงริเริ่มปลูกฝังความรักชาติหรือชาตินิยมให้แก่คนไทย เนื่องจากประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกกำลังขยายลัทธิจักรวรรดินิยมโดยการล่าเมืองขึ้น พระองค์ทรงเห็นว่าประเทศชาติจะอยู่รอดได้ก็ด้วยความรักชาติและความสามัคคีของคนในชาติเท่านั้น พระองค์จึงทรงริเริ่มปลูกฝังความรักชาติให้แก่คนไทย ดังคำประพันธ์ชื่อ "มรดกรักชาติ" บทที่ ๙๕ ว่า

พระมหาธีรราชเจ้า	จอมปราณ
แม่เสด็จสู่วิมาน	ฟากฟ้า
ยังได้พระราชทาน	มรดก
"ความรักชาติ" ทั่วหน้า	สืบสร้างเผ่าไทย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๓.๓ ทรงเป็นผู้พัฒนา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา ประชาธิปไตย ความมั่นคงของประเทศ เป็นต้น

ทรงพัฒนาการศึกษา โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ เพื่อให้เด็กไทยเข้าเรียนในโรงเรียน เป็นการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กระจายไปทั่วราชอาณาจักร การศึกษาพื้นฐานนี้พระองค์ทรงให้ความสำคัญว่าเป็นการศึกษาที่จะช่วยวางรากฐานให้ประเทศเดินทางไปสู่ระบอบประชาธิปไตย (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๒๑ : ๗) ดังคำประพันธ์ชื่อ "พ.ร.บ.ประถมศึกษา" บทที่ ๗๙ ว่า

พระราชทานดวงใจให้แก่ชาติ	คือพระราชบัญญัติประถมศึกษา
เกิดโรงเรียนทั่วประเทศเจดนา	สร้างรากฐานประชาธิปไตย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ทรงพัฒนาการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยทรงสร้างดุสิตธานีเพื่อทดลองวิธีจัดการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ดังมีกระแสพระราชดำรัสเมื่อเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศาลารัฐบาลมณฑลดุสิต เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๔๖๒ ว่า "วิธีการที่ดำเนินไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน...วิธีดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นไปเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามกระทำเช่นเดียวกัน" ท่านได้แต่งคำประพันธ์กล่าวถึงดุสิตธานี ในคำประพันธ์ชื่อ "ภาณูมาศ" บทที่ ๑๓๒ ว่า

หนึ่งในนครดุสิตนี้	ฤจะมีสถานใด
เทียบภาณูมาศรวีไไล	ดูจะเมืองวิมานแมน
สวสดสถิตยสลัง	ศิริกลางประเสริฐแดน
จังหวัดดุสิตอุดมแสน	สุขะราชภูรีวิเศษเมือง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ทรงสร้างความมั่นคงและสร้างเกียรติภูมิของประเทศให้เป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจตะวันตก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้อง ทำให้ประเทศไทยอยู่รอดตลอดมา ดังในกรณีที่พระองค์ร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรประกาศสงครามกับฝ่ายเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "คาดการณ์ล่วงหน้า" บทที่ ๔๕ ว่า

จึงประกาศพระราชสงคราม	กรุงสยามส่งพลอันแข็งขัน
ไปยังฝรั่งเศสเพื่อประจัญ	อีกปีหนึ่งเท่านั้นก็มีชัย

มหาอำนาจทุกชาติรู้สึกเกรง
ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเห็นการณ์ไกล

และเห็นใจไทยเก่งหาน้อยไม่
เมืองน้อยใหญ่จึงยอมแก้สัญญา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในการสร้างเกียรติภูมิของชาตินั้น พระองค์ทรงวางแผนไว้อย่างเป็นขั้นตอน โดยการส่งเงินจำนวน ๕,๐๐๐ ปอนด์ ไปช่วยภรรยาม่ายและบุตรกำพร้าของทหารกองพันที่ ๑ ทหารราบเบาเดอรัมของอังกฤษ ที่เสียชีวิตในราชการสงครามบนผืนแผ่นดินใหญ่ของยุโรป ทำให้พระเจ้าออร์ชี่ที่ ๕ แห่งอังกฤษทรงซาบซึ้งในพระราชหฤทัยของพระองค์ และได้ถวายยศพลเอกพิเศษแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากนั้นก็ทรงส่งทหารเข้าร่วมสงคราม จนได้รับชัยชนะร่วมกับสัมพันธมิตร (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๑ : ๘๒ - ๘๓) ดังคำประพันธ์ชื่อ "เกียรติสยาม" บทที่ ๘๒ ว่า

เมื่อก่อนที่ประเทศเราเข้าสงคราม	เกียรติสยามยังไม่สู้แพร่หลาย
พระมงกุฎจึงสร้างนโยบาย	ส่งทรัพย์ช่วยสหราชอาณาจักร
เท่ากับทำสงครามแห่งดวงจิต	พระเจ้ากรุงอังกฤษหทัยหวน
ถวายยศพลเอกพิเศษงาม	กรุงสยามเกียรติก็องบันลือไกล
เข้าสงครามสยามจัดอาสาสมัคร	ทหารไทยเก่งนักน่ารักใคร่
ทั้งไพร่นายจัดส่งลงเรือไป	เพื่อจะได้ช่วยบรรดาพันธมิตร
เสร็จสงครามสวนสนามสยามประเทศ	ได้เคียงบ่าฝรั่งเศสและอังกฤษ
เกียรติสยามลือไกลไปทุกทิศ	อเมริกาพันธมิตรก็พอใจ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (๒๕๒๑ : ๒ - ๓) กล่าวว่า สนธิสัญญาเก่า ๆ ที่ประเทศฝ่ายตะวันตก อันได้แก่ ประเทศอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ สเปน โปรตุเกส เดนมาร์ก สวีเดน นอร์เวย์ และอิตาลี ทำไว้กับสยาม ก่อนปี ๒๔๖๘ นั้น ทำให้ประเทศสยามอยู่ในภาวะประเทศเอกราชที่ถูกมัดมือมัดเท้าไว้ สัญญาเก่า ๆ เหล่านั้นทำไว้กับต่างประเทศขณะที่ประเทศสยามยังด้อยพัฒนาและขาดกำลังอาวุธ ทำให้เกิดสิทธิพิเศษนอกอาณาเขตของต่างชาติขึ้นในประเทศสยาม คนชาวต่างประเทศในเมืองไทยให้ขึ้นศาลกงสุล การเก็บภาษีศุลกากรนั้นให้เก็บได้ไม่เกินร้อยละ ๓ จนเรียกกันติดปากว่า ภาษีร้อยละสาม นอกจากนั้นยังมีการผูกมัดมิให้เรามีกองทหารในบางท้องที่ เช่นในจังหวัดปัตตานีได้ เป็นต้น หลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ได้ดำเนินวิเทศนโยบายจนทำให้ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นยอมแก้สัญญาจนไทยมีสถานะเท่าเทียมกับต่างประเทศ

๓.๑.๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แต่งบทอาศิรวาทเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันมีคุณค่าเป็นอนุเคราะห์การต่อประชาชนชาวไทย ดังนี้

๓.๑.๔.๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในสถานะที่สูงส่ง เปรียบเหมือนเทพจากสวรรค์ ที่สร้างสรรค์ความสุขแก่ประชาชนไทย ดังคำประพันธ์ชื่อ "จากदनอมร" บทที่ ๒๙ ว่า

พระเสด็จมาจากด้าว	दनอมร
เพื่อปกพสกนิกร	ทั่วหน้า
งามเปรียบศิราภรณ์	แห่งชาติ
ขอพระคงคู่ฟ้า	ร่มเกล้าเหล่าไทย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๔.๒ ทรงเป็นดวงดวงใจหรือศูนย์รวมใจของประชาชน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ดวงใจของชาติ" บทที่ ๓๑ ว่า

พระเอยพระผู้ผ่าน	แผ่นไผท
ปกเกศทุกเพศวัย	ทั่วหน้า
ประทับดูจดวงใจ	ของชาติ
ขอพระคงคู่ฟ้า	ร่มเกล้ากระหม่อมไทย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๔.๓ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงใกล้ชิดกับประชาชนโดยไม่ถือพระองค์ และเสด็จพระราชดำเนินไปยังชนบทเพื่อดับทุกข์ของพสกนิกร ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ที่ชาวยุโก โหตุ" บทที่ ๑๔ - ๒๖ ว่า

เสด็จตามเขตเขาลำเนาไพร	เพื่อจะได้ประกอบราชการกิจ
เสด็จผ่านทุ่งนาเพื่อสาธิต	เพิ่มผลผลิตตามแผนพระภูธร
.....	
ส่วนภารกิจบ้านและการเมือง	หลายเรื่องพระราชทานคำปรึกษา
กษัตริย์กับนายกแต่ไรมา	ไม่เคยใกล้ชิดกว่าสมัยนี้
.....	
ทรงปราศรัยโดยไม่ถือพระองค์	ประทับลงกับพื้นดินก็ได้
เรื่องยากจนสนพระราชหฤทัย	ทรงถามไถ่ความสุขหรือทุกข์ร้อน
ทรงมีแผนที่และแผนผัง	ประทับนั่งลงทอดพระเนตรก่อน
แล้วอาบเหงื่อช่วยเหลือราษฎร	ประชากรจึงได้สุขสำราญ ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑
: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๔.๔ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ปรีชาสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น ทรงคิดโครงการฝนหลวงเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ม้าทรง" บทที่ ๓๘ ว่า

สมัยที่ฝนแล้งดินแห้งผาก	น้ำท่าหายากทำให้เศร้า
ก็ได้ฝนพระราชทานถึงบ้านเรา	ใครเล่าช่วยได้ไม่เคยมี
กระทั่งนักวิทยาศาสตร์	ต่างชาติต่างภาษามาที่นี้
ศึกษาดูเรื่องราวฟุ้งซาวดี	ซึ่งเป็นพระบารมีของพระองค์
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๔.๕ ทรงมีความอดทน อดออมและอดกลั้น แม้ทรงเหน็ดเหนื่อยในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจก็ไม่ทรงบ่น ดังในการเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตรครั้งหนึ่ง แม้ว่าพระองค์ไม่ได้เสวยพระกระยาหารตั้งแต่เช้า ก็ทรงอดทนจนพระราชทานปริญญาบัตรเสร็จ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "พระราชทานปริญญา" บทที่ ๓๙ ว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล	ทรงอดทนอดออมยอมอดกลั้น
พระราชทานปริญญาสถาบัน	ประสานมิตรเมื่อวันปริญญา
.....	
เสด็จออกถึงนอกห้องประชุม	ข้ากรุ่มกริมเข้าไปกราบทูลว่า
เชิญเสด็จทอดพระเนตรสิ่งนานา	ซึ่งจัดมาทำนองนิทรรศการ
รับสั่งว่าขอบใจแต่ไม่ต้อง	มีอะไรรองท้องแบบอาหาร
ตั้งแต่เช้าอดข้าวมาเนิ่นนาน	ขออะไรสักจานเถิดพ่อคุณ ฯ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นคู่บารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อสงเคราะห์ประชาชน เช่น การส่งเสริมอาชีพของประชาชน การสร้างโรงเรียนคนตาบอด ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ทิวายุโก โหตุ" บทที่ ๑๗ ว่า

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	เป็นพระราชสวามิณีที่แสนเหมาะ
ทรงเป็นผู้คิดอ่านงานสงเคราะห์	โดยเฉพาะอาชีพประชาชน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑. ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "สุรย์และจันทร์" บทที่ ๓๐ ว่า

พระองค์พระโปรดให้	ความหวัง
แก่เด็กมีเคราะห์ดั่ง	เรื่องนี้
อยู่กับพ่อแม่ยัง	มีดอยู่ นั้นนา
พระประสาทช่องซี้	ช่วยให้เห็นทาง
พระนางนาคันคู้	ภูมิพล
สงเคราะห์ประชาชน	ทั่วหน้า
เปรียบสุรย์และจันทร์วน	เวียนอยู่ นั้นนา
ส่งพลังจากฟ้า	อุ่นเกล้าเย็นทรง ๔

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "เหลียวดูผู้ขาดวาสนา" บทที่ ๓๗ ว่า

พระราชินีนาถ	ได้พระราชทานชีวา
พร้อมด้วยพระเมตตา	แก่พวกข้าที่ทำงาน
ทรงสร้างพลังใน	ทั้งผนวกไปพระราชทาน
ข้าจึงขอกราบกราน	จิตเกษมเปรมปรีดา

.....

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	ได้พระราชทานพลังฝังจิตข้า
ถึงไร้โสทประสาทอาจลืมหิตา	แลเห็นพระบาทก็ชื่นใจ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๖ พระบรมวงศานุวงศ์ พระบรมวงศานุวงศ์แต่ละพระองค์ ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ พระกรณียกิจเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทุก ๆ พระองค์ คือ

๓.๑.๖.๑ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะโดยไม่ทรงเหน็ดเหนื่อย เช่น ทรงเยี่ยมราษฎรในที่ทุรกันดารตามโครงการแพทย์อาสาฯ ทรงตรวจเยี่ยมบำรุงขวัญทหารตำรวจและทรงสงเคราะห์โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ทรงยึดมั่นในพระรัตนตรัยและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ทรงอบรมพระราชโอรสทั้งสองพระองค์จนเป็นกษัตริย์ที่ประเสริฐของไทยทั้งสองพระองค์ เป็นต้น ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชสุดดี" บทที่ ๑๑๗ ว่า

ผู้ยากไร้อยู่ไหนไม่ยอเยน	เสด็จทุกตำบลอย่างกล้าหาญ
ผู้ป่วยไข้ได้รับพระราชทาน	ทั้งอาหารหยูกยาสารพัน
เหล่าทหารตำรวจทรงตรวจเยี่ยม	พระเมตตาเต็มเปี่ยมบำรุงขวัญ
ทรงนึกถึงผู้อื่นทุกคืนวัน	เป็นหลักธรรมสำคัญของชาวไทย
.....	
ทรงยึดมั่นสถาบันพระไตรรัตน์	ปฏิบัติธรรมะที่เหมาะสม
ทรงเผยแผ่ศาสนาให้นิยม	คามนิคมได้พระพุทธรูปไป
.....	
ถวายการอบบรมบ่มนิสัย	แก่สองกษัตริย์ไทยประเสริฐตรี
จนกระทั่งชาติไทยเราได้มี	ปิ่นกษัตริย์เป็นศรีนรากร
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๖.๒ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกรณียกิจตามรอยพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยความอดทน ตั้งความในคำประพันธ์ชื่อ "ทิวายุโก โหตุ" บทที่ ๑๘ ว่า

.....	
พระบรมโอรสก็อดทน	โดยเสด็จพระภูมิพลพระราชา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๖.๓ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ประพันธ์บทอาศิรวาท กล่าวสรรเสริญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่าทรงเป็นเสมือนความสว่างในยามฟ้ามืด เนื่องจากเยาวชนไทยถูกมอมเมาจากวัฒนธรรมตะวันตกจนเกิดปัญหาสังคม ปัญหาดังกล่าวแก้ไขได้ด้วยพระเมตตาคุณของพระองค์ ที่ทรงมีพระราชจริยาวัตรอันงดงามและทรงพระบริสุทธิ์คุณเป็นแบบอย่างอันดีงามของเยาวชนไทย ทรงศึกษาจนมีพระสติปัญญาปราดเปรื่อง บริสุทธิดังดอกบัวที่โผล่ขึ้นมาจากน้ำ ตั้งความในคำประพันธ์ชื่อ "อาศิรวาทสมเด็จพระบรมราชกุมารี สดุดีพระบริสุทธิ์คุณ" บทที่ ๑๒๔ ว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท	ภูมิพลมหาราชผู้สูงส่ง
ข้าพระพุทธเจ้ามีเจตน์จำนง	เฉลิมองค์บรมราชกุมารี
เมื่อพระชนมายุลุสามรอบ	เสริมระบอบอนุรักษซึ่งศักดิ์ศรี
ต้องฉลองละอองพระบาทมี	มหกรรมยิ่งมีเฉลิมชัย

พระองค์เป็นดาราเมื่อฟ้ามืด
 หมายถึงยุคเยาวชนไม่สนใจ
 ฆ่าฟันกันเล่นเห็นสนุก
 เห็นผู้หญิงยิงเรือเหลือคณอง
 ต่างชาติสยปรมาทว่าชาติไทย
 เสียแรงถือพุทธศาสน์แต่ปางบรรพ์
 ฟังแล้วสะอึกนึกท้อจิต
 จะมีทางแก้บ้างหรืออย่างไร
 ประหลาดนักพระพักตร์สลดเศร้า
 แต่ประเดี้ยวสนิทพระจักรี
 พบวิธีแก้ไขที่ไทยชั่ว
 จิตไทยไม่สะอาดขาดเมตตา
 สมเด็จพระบรมราชกุมารี
 ถึงโตเติ้วองค์เดียวก็เป็นบุญ
 พระเทพบรมราชกุมารี
 ทรงปราดเปรื่องทุกเรื่องที่ผ่านมา

.....
 เพราะพระองค์นั้นทรงบริสุทธิ์
 แม้โคลนตมมีบ้างก็ห่างไกล

ลอยเด่นอยู่กลาง
 ราชกุมารี
 ปกปักษ์รักษา

เย้ายึดเมืองทองไม่ผ่องใส
 ทำให้วิปริตผิดทำนอง
 ปล้นบุกรณาการและบ้านช่อง
 จดจ้องล่าไล่ไม่เว้นวัน
 เป็นชาติไพร่เจ้าเอยไม่เคยฝัน
 คนนั้นขายหญิงไม่จริงใจ
 บ้านเมืองวิปริตเป็นไฉน
 ต้องรีบไปเฝ้าพระราชกุมารี
 ข้าพระเจ้าออกสั่งขวัญหนี
 ทรงสร้างมเด่นเป็นสัญญาณ
 ตื่นตัวแล้วละพระเจ้าข้า
 แก้น้ำด้วยบริสุทธิ์คุณ
 ทรงทำดีที่ควรสนับสนุน
 แบบสุนทรียะเจริญตา
 ทรงศึกษาอย่างดีมีคุณค่า
 เป็นเจ้าฟ้าแต่ไม่ถือพระองค์

.....
 เหมือนบัวผุดจากท่าธาราใส
 บัววิไลงามเด่นเป็นอัครา
 เปรียบเดือนสว่าง

อำไพนภา
 นี้ออมพารา
 ประจวบดวงใจ
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ความรู้สึกที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีต่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยาม-
 บรมราชกุมารี เมื่อคราวที่พระองค์เสด็จไปเยี่ยมไข้ท่าน ความในคำประพันธ์ชื่อ "ตามัวไปเพราะว่าน้ำตานอง"
 บทที่ ๑๒๘ ว่า

แสนยินดีที่ได้กราบพระบาท
 ได้รับรมย์ชมพระบารมี
 พระสุรเสียงไพเราะไพเราะ
 แต่ดวงตาข้าเห็นมิเป็นไร

องค์พระเทพรัตนราชสุดาศรี
 ชุบชีวิตให้ฟื้นมาชื่นใจ
 กรรณเฉพาะเหล่าข้าหายินไม
 แม้มัวไปเพราะว่าน้ำตานอง

ขอพระองค์ทรงพระเจริญสุข บรรดาทุกข์ใดใดอย่าได้ต้อง
เป็นปิ่นเพชรปักแคว้นแผ่นดินทอง ให้ข้ามองอย่างน้อยอีกร้อยปี
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๑.๖.๔ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แต่งบทอาศิรวาทเนื่องในวันคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ไว้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ก็ได้พระราชทานพระราชธิดามาแทน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "๒๔ พุทธศักราช" บทที่ ๑๑๕ ว่า

อ้าองค์สมเด็จพระเจ้า	ฟ้าหญิง
เพชรรัตนพระนามอิง	ฉัฐเจ้า
เพียงเพชรพระโฉมชิง	ความเด่น
ทรงพระคุณอันเกล้า	ดังได้แสงวิเชียร
เพียรฉลองพระบาทให้	มหาธิ- ราชแอ
มอบถวายกายซี-	วิตไว้
แต่ว่าพระจรัส	ด่วนเสด็จ สวรรค์นา
พระราชสุดาได้	จากฟ้ามาแทน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๒ สถาบันศาสนา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างยิ่งคนหนึ่ง ท่านมีแนวคิดที่ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประเสริฐ ที่ช่วยให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขได้ แต่คนไทยโดยทั่วไปไม่ค่อยเห็นความวิเศษของพุทธศาสนา กลับละทิ้งหลักธรรมทางศาสนา ทำให้สังคมไทยไม่สงบสุขเท่าที่ควร ดังคำประพันธ์ชื่อ "ไก่แจ้" บทที่ ๔๑๗ ว่า

รัตนาค่าล้ำ	สิ่งใด
คือพระรัตนตรัย	นั้นแล
เสียแรงเกิดเป็นไทย	มาชาติ หนึ่งนา
ไม่พยายามแก้	กิเลสด้วยศีลธรรม

เข้าคำวิทญ์ก้อง
ยื้อแย่งแทงฟันหา
ยังแต่ปล้นธนา-
เหตุไฉนไม่ตั้ง

โกลา- หลแล
หยุดยั้ง
คารโลก
สติแก้สักรธา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบคนไทยที่มีพุทธศาสนาว่าเหมือนวานรได้แก้ว และเหมือนไก่ได้
พลอย ไม่เห็นคุณค่าในสิ่งที่มีค่าสูงส่ง ดังคำประพันธ์ชื่อ "เราเป็นเชณวานร" บทที่ ๓๙๓ ว่า

สบสมัยภัยประดังอยู่จ้งหน้า
ว่ามีทางสำเร็จแน่แก้ลำเค็ญ

ฝรั่งมาชวนไขให้เราเห็น
เสียแต่เราเป็นเชณวานร

.....
ถ้าคนไทยมีใจสามัคคี
ไทยอย่างก่อการร้ายทำลายไทย
อันธรรมะแห่งพระพุทธศาสนา
เหมือนดวงแก้วประเสริฐเลิศธำรง

.....
กายวชิรสุจริตตตินิสัย
สรรพภัยทั้งหลายจะคลายลง
มีผู้ยื่นให้มาสมประสงค์
ถ้ารับไว้ไทยคงปลอดภัยเอ๋ย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "ไก่แจ้" บทที่ ๔๑๗ ว่า

ไก่แจ้ดีแต่คู้ย
เสาะสิ่งที่จิกกิน
พบเพชรมรกตนิล
เปรียบมนุษย์ที่ไร
รัตนามีค่าล้ำ
คือพระรัตนตรัย
เสียแรงเกิดเป็นไทย
ไม่พยายามแก้

เขียดดิน
อ้มได้.
ไก่เขี่ย ทิ้งแล
สติทิงศาสนา
สิ่งใด
นั้นแล
มาชาติ หนึ่งนา
กิเลสด้วยศีลธรรม
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "คือไก่อะเจ้าเอย" บทที่ ๔๔๖ ว่า

วิสัยไก่อะเขยคู้	หากิน
พบเพชรมรกตนิล	เขยทิ้ง
ข้าวเปลือกสีไก่อิน-	ตนาจิก กินแล
เปรียบมนุษย์กลอกกลิ้ง	ไปต้องการดี
มีหลักศาสนะแล้ว	เพิกเฉย
ไม่สนุกก็เลย	ทอดทิ้ง
คือไก่อะเจ้าเอย	ไร้สติ
ปล่อยเพชรมรกตกลิ้ง	เกลือกกลิ้งฝุ่นละออง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "ฝรั่งหัวเราะ" บทที่ ๔๓๔ ว่า

ฝรั่งเขาหัวเราะเยาะเราว่า	เสียแรงมีรัตนจำนวนสาม
แต่เหมือนไก่อานิยมชมของงาม	มักตะกละตะกลามหาของกิน
หมายความว่าการศึกษาที่จัดอยู่	พาไปสู่อาชีพเสียทั้งสิ้น
ปริญญาท่วมท้นล้นแผ่นดิน	แต่ขาดศีลขาดธรรมประจำตัว

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

นอกจากนี้ ท่านยังมีความคิดว่า พุทธศาสนาช่วยให้จิตใจสงบสุข ดังคำประพันธ์ชื่อ "อรุณรุ่งฟ้า" บทที่ ๔๕๖ ว่า

อยากชมโฉมบัดนี้	ฉันใด เพื่อนเอย
ยังมีดั่งยัดไป	บัดหน้า
พระพุทธรูปสนั่นใจ	ให้สงบ
รออรุณรุ่งฟ้า	จะต้องสว่างเองฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓ สถาบันการปกครอง

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มาถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลา ๗๐ ปี แต่ประชาธิปไตยของไทยก็ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากมีการปฏิวัติรัฐประหารมาโดย

ตลอด หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการปกครองทั้งสองสมัย คือการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ดังนี้

๓.๓.๑ การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการดำเนินการปกครองประเทศและควบคุมการปกครองด้วยพระองค์เอง ทำให้สังคมสงบสุข เปรียบเสมือนการแสดงละครที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร แล้วพระราชทานให้ประชาชนออกแสดงหน้าโรง โดยที่พระองค์ทรงเป็นผู้กำกับดูแลให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เหมือนการแสดงละครที่มีผู้กำกับเวที การแสดงละครก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวกระทบกระเทียบการปกครองระบอบประชาธิปไตยในขณะนั้นว่า คนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมายก็จริง แต่ก็รับรู้เพียงถ้อยคำเท่านั้น แต่จริง ๆ แล้ว ไม่เคยรู้ว่าสิทธิและหน้าที่ของตนนั้นคืออะไร ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย เปรียบเหมือนการแสดงละครที่ผู้แสดงเขียนบทเอง เล่นเอง แต่มีปัญหาว่าใครจะเป็นผู้กำกับเวที ต่างคนต่างโต้เถียงแก่งแย่งกันกำกับเวทีจนเกิดความโกลาหล คนดูไม่พอใจทนดูอยู่ไม่ได้วิ่งกรูกันไปร่วมแสดงนอกบทด้วย ทำให้การแสดงละครเกิดความวุ่นวาย ดังคำประพันธ์ชื่อ "เชิงปราชญ์" บทที่ ๔๒๒ ว่า

คุณพระมหาเทพชี้	เชิงปราชญ์
ว่ายุคประวัติศาสตร์	นั่นไฉรั
พระมหากษัตริย์พระราช-	ทานบท ละครนอ
เพื่อประชาชนได้	ออกหน้าโรงแสดง
ซ้ำทรงจัดแจงให้	แสดงดี ด้วยแธ
โดยควบคุมเวที	นั่นไฉรั
แต่นี้ยุคใหม่มี	แนวใหม่
ราษฎรก็เขียนบทได้	เสร็จแล้วแสดงเอง
อลเวงว่าจะตั้ง	ใครดี เจ้าเอย
ให้ควบคุมเวที	นั่นไฉรั
ต่างคนว่าตนมี	สิทธิ์อยู่ เสมอแล
ย่อมจะยอมบได้	โอษฐ์เอื้อนอิงคะนิง
ร้อนอาสน์ถึงราษฎรผู้	นั่งดู อยู่นา
ใครจะทนนั่งอยู่	นั่งได้
ซุลมุนวิ่งวุ่นกรู	เอะอะ
เลยเล่นนอกบทให้	ยุงทั้งโรงละคร

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๒ ประชาธิปไตยจะเจริญมั่นคงได้เพราะประชาชนมีการศึกษาที่ดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดที่ประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ที่ประชาชนรู้จักสิทธิเสรีภาพของตนเองในระบบประชาธิปไตย การที่จะรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองได้ดี ประชาชนต้องมีความรู้ความสามารถเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ วิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ถ้าหากประชาชนได้รับการศึกษาดี ประชาชนจะ ได้ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองได้อย่างถูกต้อง ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ยกเมืองไทยทั้งประเทศ" บทที่ ๑๘๘ ว่า

มัธยมศึกษาวาระนี้	จัดให้มีตามอำเภอทุกแห่งหน
หน่วยมูลสารศึกษาประชาชน	เริ่มแล้วหลายตำบลในเมืองไทย
การประสาทปริญญาแก่นิสิต	เป็นบัณฑิตที่จังหวัดจัดขึ้นใหม่
อาชีวะสร้างวิทยาลัย	เทคนิคตามเมืองใหญ่มหัพการ
ฝึกหัดครูเร่งจัดฝึกหัดครู	ชนบทตั้งอยู่ภาคอีสาน
วิทยุให้วิทยาทาน	ถึงหมู่บ้านชายป่าน่าปลื้มใจ
เมื่อระลึกถึงงานที่ผ่านมา	เรายินดีปรีดาจะหาไหน
มีส่วนสร้างประชาธิปไตย	ยกเมืองไทยทั้งประเทศสมเจตน์เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การที่ประชาธิปไตยของไทยยังไม่ตั้งมั่นในสังคมไทย เป็นเพราะประชาชนยังไม่ได้ รับการศึกษาให้รู้หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตยเท่าที่ควร จึงเป็นโอกาสให้ผู้มีอำนาจก่อการปฏิวัติ ทำลายระบอบประชาธิปไตยโดยอาศัยความไม่รู้ของประชาชน ดังคำประพันธ์ชื่อ "ตำรวจฝรั่งเศส" บทที่ ๓๕๓ ว่า

คนไทยอยากได้รัฐ-	ธรรมนูญ
เลียนแบบฝรั่งทุน	เทิดไว้
ถูกปฏิบัติสุญ	หายหมด
เหตุเพราะที่มีได้	ฝึกแก้ฝูงชน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๓ การกระจายอำนาจการปกครองยังไม่เหมาะสมกับสังคมไทย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความเห็นในเรื่องการกระจายอำนาจการบริหารว่า ยังไม่เหมาะสมกับสังคมไทย การที่สังคมไทยมี ความยุ่งยากในปัจจุบันเป็นเพราะสังคมไทยยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการปกครองในรูปกระจายอำนาจ ดังคำ ประพันธ์ชื่อ "ลางเนื้อชอบลางยา" บทที่ ๓๗๕ ว่า

การปกครองโลกนี้มีสองแบบ	มีอย่างแคบอย่างกว้างต่างขนาน
คือแบบรวมอำนาจราชการ	หรือกระจายอำนาจทำนองนั้นออกไป
เห็นชัดชัดสหรัฐอเมริกา	รวมอำนาจเข้ามาหาเป็นไม
แต่บ้านเราเป็นเรื่องของเมืองไทย	กระจายอำนาจอย่างไรก็ไม่เป็น
จึงสับสนวุ่นวายขายขี้หน้า	เพราะสั่งยาผิดขนานท่านไม่เห็น
ไม่จดจำคำเก่าเข้าประเด็น	ใช้พูดเล่น “ลางเนื้อชอบลางยา”
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๔ ประชาธิปไตยของไทยเป็นเพียงรูปกายภายนอก ส่วนเนื้อแท้ยังไม่เป็นประชาธิปไตย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยว่าเหมือนการแจกเสื้อตราประชาธิปไตยให้ประชาชนสวมใส่ แต่ตัวประชาชนเองยังไม่เข้าใจระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยดี เพราะประชาธิปไตยไม่ได้มาจากมือของประชาชน ดังคำประพันธ์ชื่อ “แจกเสื้อ” บทที่ ๑๔๖๐ ว่า

ประชาธิปไตยเราได้มา	ด้วยมือปวงประชาก็หาไม่
แจกเสื้อตราประชาธิปไตย	ให้ประชาชนใส่เท่านั้นเอง
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่นักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยจากผู้บริหารประเทศในขณะนั้น เปรียบเสมือนการเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เปรียบเหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ว่าเหมือนลูกตุ้มนาฬิกาเหวี่ยงกลับสู่ที่เดิม ดังคำประพันธ์ชื่อ “ลูกตุ้มนาฬิกา” บทที่ ๑๕๐๒ ว่า

ตุลีม่ายคล้ายตุ้มนาฬิกา	เหวี่ยงกลับไปกลับมาหน้าคิดใหม่
ถึงสองห้าหนึ่งหกอย่าตกใจ	เหวี่ยงกลับไปสองสี่เจ็ดห้าเอ๋ย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๕ ประชาธิปไตยต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นแก่น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จะต้องมีธรรมาธิปไตยประกอบกัน ตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชดำริไว้ คือ การปกครองที่อาศัยหลักธรรม ความถูกต้องดีงาม

เป็นหลัก ที่ในปัจจุบันเรียกว่า “ธรรมรัฐ” หรือ “ธรรมาภิบาล” ดังคำประพันธ์ชื่อ “ธรรมาธิปไตย” บทที่ ๘๕๖ ว่า

คนดีย่อมมีเพื่อนดีเด่น
คำ “ประชาธิปไตย” เราได้มา
พระมหาธีรราชชนลาดเจลิ้ว
ต้องหาเพื่อนมาอยู่คู่กันไป
“ประชาธิปไตย” จะรุ่งเรือง
มีเพื่อนรักคอยช่วยด้วยปัญญา

เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติดิศาลนา
จากการเมืองเรื่องน่าอนาใจ
รับสั่งว่าคนเดียวอยู่ไม่ได้
“ธรรมาธิปไตย” จึงได้มา
ซึ่งเป็นเรื่องที่ใจฝืดพันหา
นั่นก็คือ “ธรรมาธิปไตย”
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๖ ในระบอบประชาธิปไตย คนไทยต้องไม่นอนหลับทับสิทธิ เพราะการใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้าสภา เป็นวิถีทางที่จะได้คนดี มีความรู้เข้าไปในสภา ดังคำประพันธ์ชื่อ “กระท่าย” บทที่ ๑๔๖๑ ว่า

ประเทศเราก้าวหน้าหรือล้าหลัง
เป็นกระท่ายก็ไม่คล้ายกระท่ายใด

ท่านได้ฟังกับหูหรือไม่
กระท่ายไทยไม่หลับทับสิทธิ์เอ๋ย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓.๓.๗ ผู้บริหารประเทศแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล การไม่รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกันนี้ ทำให้สังคมวุ่นวายขาดความสงบสุข ปรากฏในคำประพันธ์ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งท่านแต่งล้อเลียนผู้บริหารประเทศไทยในขณะนั้นว่าเป็นเหมือนสัตว์ที่อยู่ใน “สวนสัตว์” ที่สัตว์แต่ละตัวต่างล่องละเมิดและทำร้ายซึ่งกันและกัน คำประพันธ์เรื่องนี้ท่านแต่งบนเครื่องบินเหนืออินเดีย ขณะเดินทางไปประชุมที่ยุโรป เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๙๘ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ “สวนสัตว์” บทที่ ๑๔๖๖ ว่า

พระมหานครนี้มีสวนสัตว์
เจ้าแคะมันโง่จริงยิ่งกว่าลา
ดูเจ้าม้ายัดขาเตะข้างหลัง
เจ้าหมาป่ากัดข้างหน้าไม่ว่าใคร
นั่นเจ้าลิงร้ายกาจฉลาดตื่น
อ้ายอีแก๊งกระโดดร้องฟ้องเสือปลา

ดูโน่นแะแะก่ก่ดอยู่กับหมา
ส่วนเจ้าหมาก็ก๊วาทเสียเรื่อยไป
แมวตัวเล็กทนนั่งอยู่ไม่ได้
ช้างตัวใหญ่เจ็บแค้นแสนระอา
ชอบเก็บกินขโมยเขาเอาซึ่งหน้า
เสือไม่ว่าเพราะมันนั้นก็กิน

นกระจอกตัวนั้นมันชอบแข่ง
ควายอวดดีขวางถนนจนเคยชิน
แต่ว่าสัตว์น้อยใหญ่ก็ไม่สู้
พวกหมาหมูปลาไม่ว่ามัน

คอยยื้อแย่งงานนกเขาเอาไปสิ้น
ไก่ต้องบินร้องกะตึกไปจากมัน
เปิดตัวผู้ไม่กระดากอยากจะชน
แต่ตัวฉันเปื้อนจริงวิ่งหนีเอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔. แนวความคิดด้านการดำเนินชีวิต

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นปูชนียบุคคลที่ได้ดำเนินชีวิตมาอย่างดีงาม แนวความคิดในการดำเนินชีวิตของท่านปรากฏในคำประพันธ์ร้อยกรอง ซึ่งถือว่าเป็นผลึกความคิดที่เกิดจากวัตรปฏิบัติของท่านจนกลายมาเป็นคำประพันธ์ทั้งดงามสอดแทรกคติธรรม จริยธรรม ปรัชญาชีวิตที่มีค่า ที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้อย่างดี แนวความคิดในการดำเนินชีวิตของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีดังนี้

๔.๑ ความรักชาติ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการปลูกฝังในเรื่องความรักชาติมาตั้งแต่วัยเยาว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่ท่านรับราชการเป็นมหาดเล็กรับใช้ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กำลังส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยมีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งจะเสียสละเพื่อชาติได้ทุกโอกาส โดยทรงก่อตั้งกองเสือป่าและลูกเสือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็ได้ร่วมอยู่ในกองเสือป่าและลูกเสือด้วย จากการที่ท่านได้รับการปลูกฝังความรักชาติดังกล่าว ทำให้ท่านรับราชการต่อมาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และได้ส่งเสริมให้ครูปลูกฝังความรักชาติให้แก่เด็ก ตามครรลองแห่งการดำเนินชีวิตของท่านด้วย ดังคำประพันธ์ชื่อ "มรดกรักชาติ" บทที่ ๗๕ ว่า

พระมหาธีรราชเจ้า	จอมปราง
แม่เสด็จสู่วิมาน	ฟากฟ้า
ยังได้พระราชทาน	มรดก
"ความรักชาติ" ทั่วหน้า	สืบสร้างเผ่าไทย ฯ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "โรงเรียนสายน้ำผึ้ง" บทที่ ๒๕๖ ว่า

ยอกรประนมกัมเกศ
บังคมทูลพระองค์วงศ์จักรี
เกิดมาเป็นคนแล้วชาติหนึ่ง
ถือความซื่อสัตย์เป็นอัครา

ไหว้ไทยเทเวศร์ทุกราศี
ข้านี้เผยพจน์รจนา
ได้คำนึงถึงชาติศาสนา
ตั้งหน้ากระทำกิจการ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "สามเสนาหา" บทที่ ๘๘๒ ว่า

เด็กชายหญิงนั่งนิ่งเหมือนผ้าขาว	พอเป็นหนุ่มเป็นสาวก็เปลี่ยนสี
มีปัญหาว่าจะให้อะไรดี	รัศมีจึงจะมองเหมือนทองคำ
ให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	เห็นแน่ชัดสามสีมีคุณค่า
แม้เด็กจะมีได้อื่นใดมา	ได้แต่สามเสนหาก็จพอใจ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๔.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔.๒ ความกตัญญูกตเวที แนวการดำเนินชีวิตของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เห็นชัดเจนอีกประการหนึ่งคือ ความกตัญญู ท่านได้แสดงความสำคัญของความกตัญญู ในคำประพันธ์ชื่อ "กตัญญู" บทที่ ๓๕๔ ว่า

แต่ปางหลังเมื่อยังอยู่โรงเรียน	เราพากเพียรเรียนคำที่หูหู
ศัพท์แสงงามคือ "ความกตัญญู"	จึงคิดถึงคุณครูอย่างบูชา

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "ยากจน" บทที่ ๓๕๗ ว่า

ถึงแม้ว่ายากจนถึงขั้นแค้น	อาจมีทรัพย์นับแสนประเสริฐศรี
คือจิตใจงอกงามรักความดี	มีกตเวทีกตัญญู

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

การแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงออกอย่างชัดเจนตลอดชีวิตของท่านก็คือ การแสดงความกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประจักษ์พยานในเรื่องนี้แสดงออกมาทั้งการแต่งบทประพันธ์ทำนองอาศิรวาทสดุดีพระเกียรติคุณและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และการเป็นผู้นำในการก่อสร้างถาวรวัตถุเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ของพระองค์ เช่น หอวีรานุสรณ์ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่อำเภอบ้านไร่ จังหวัดราชบุรี เป็นต้น จึงขอนำคำประพันธ์บางบทมาเสนอ ดังนี้

ในคำประพันธ์ชื่อ "นพรัตน์งามเลิศ" บทที่ ๗๔ ว่า

พระคุณมีมากพัน	รำพัน
จิตผจงจัดสรร	สักเกา
เปรียบนพรัตน์อัน	งามเลิศ
วชิระร่มเกล้า	เกศแคว้นแดนสยาม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "รำพึงถึงพระผู้" บทที่ ๘๗ ว่า

รำพึงถึงพระผู้	ทรงพระ คุณแฮ
พระมหาธีร-	ราชเจ้า
สยามประเทศประ-	สบสุข เสมอณา
บารมีพระร่มเกล้า	เกศข้าปลื้ม

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "ประพันธ์พจน์รจนาวาระนี้" บทที่ ๗๑ ว่า

ประพันธ์พจน์รจนาวาระนี้	เพราะว่ามีกตัญญูอย่างแรงกล้า
ฉลองเบื้องบาทบงสุองค์ราม	พระมหาธีรราชของชาติไทย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔.๓ การทำความดี หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุคคลตัวอย่างในการทำความดี แนวทางในการทำความดีของท่าน เป็นการทำความดีเพื่อความดีโดยบริสุทธิ์ แม้จะไม่ได้รับสิ่งตอบแทนก็ตาม ท่านก็ไม่เคยตีโพยตีพาย มักจะยอมรับผลแห่งการทำความดีโดยคุณิ์เสมอ ไม่ว่าจะเป็นผลตอบแทนในทางดีหรือทางไม่ดีก็ตาม แนวความคิดเกี่ยวกับการทำความดีที่ปรากฏในบทร้อยกรองของท่าน มีดังนี้

- ความดีงามย่อมกลับคืนมาอีกครั้ง เมื่อคนเราได้สติกลับตัวกลับใจ และละทิ้งสิ่งไม่ดีงามในชีวิตเสีย ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "โลกมืด" บทที่ ๒๕๘ ว่า

โลกมืดเมื่อเพื่อนทิ้ง	สิ่งงาม
มนุษย์มีแต่ความ	โศกเศร้า
เริ่มเปลี่ยนกลับตัวยาม	ได้สติ
เปรียบกับตอนรุ่งเช้า	โลกได้แสงอรุณ

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความดีงามที่ท่านปฏิบัติมาตลอดชีวิต จะเป็นตัวอย่างและให้กำลังใจให้แก่คนที่ท้อแท้ในการทำความดี ได้มีกำลังใจที่จะลุกขึ้นทำความดีต่อไปอีก ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "มีคนดู" บทที่ ๓๒๓ ว่า

การกระทำของฉันในวันนี้	อาจจะมีคนดูอยู่ข้างหลัง
คนที่ใจระอาอ่อนหย่อนกำลัง	อาจขឹងขื่นมากล้าทำดี

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ก่อนที่จะให้คนอื่นมานับถือเรา เราควรทำตนให้สามารถนับถือตนเองได้ก่อน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "นับถือตน" บทที่ ๓๓๓ ว่า

คนส่วนมากอยากได้รับความนับถือ	อยากให้คนยกมือประนมไหว้
แต่ตนเองสืหนาวาอย่างไร	นับถือตนได้หรือไม่ด้วยใจจริง

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนเราต้องชักฟอกเสื้อผ้าให้สะอาดฉันใด จิตใจของเราก็ต้องหมั่นรักษาให้สะอาดอยู่เสมอฉันนั้น ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ฟอกดวงใจ" บทที่ ๓๔๐ ว่า

จงชักฟอกดวงใจให้สะอาด	ผ้าผ่อนขาดเหม็นหมักยังชักได้
เป็นเมธีมีสบุญดวงใจ	เป็นคนใช้มีสบุญผ้าเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "รักษาดวงใจ" บทที่ ๓๔๑ ว่า

จงรักษาดวงใจให้สะอาด	ข้าวของตกหนกราดยังกวาดได้
หรืออยากให้เทศบาลท่านพอใจ	โดยเก็บขยะไว้ในเรือนตน
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "มนุสฺโส สฺ" บทที่ ๑๕๘๒ ว่า

มีทรัพย์สินเงินทองต้องดีแน่	เว้นเสียแต่ดวงใจไม่ฝึกฝน
ร้อนถึงอาสน์เทพไทในเปื้องบน	เพียงเป็นคนใช้มนุษย์สุดแก่เอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "วิทยาศิลป์" บทที่ ๓๘๙ ว่า

วิทยาศิลป์ให้	ฝึกฝน
เหมือนว่าจะอยู่จน	แก่เฒ่า
ดวงใจฟอกให้มล-	ทินหมด
เหมือนว่าพอพรั่งเจ้า	จะม้วยมรณา
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนเราไม่ควรทะเลาะวิวาทกัน ควรเอาตัวอย่างคนหูหนวกและคนใบ้เป็นครู คนหูหนวกไม่ได้ยินอะไร ทำให้ไม่เดือดร้อนจากคำพูดของคนอื่น คนเป็นใบ้พูดไม่ได้ก็ไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อนเพราะไม่ต้องไปต่อล้อต่อเถียงกับใครเช่นกัน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "หนวกใบ้เป็นครู" บทที่ ๓๕๙ ว่า

ดูพวกหูหนวกใบ้	เถิดรา
ไม่ทะเลาะนิินทา	ตอบโต้
ทั่วโลกพูดภาษา	เดียวหมด
การไม่ยุ่งโยกโย้	หนวกใบ้เป็นครู
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนเราอาจมีโอกาสดายดีได้ในวันข้างหน้า แต่การมีชีวิตอยู่ที่ดี ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนอื่นนั้นยากกว่าเสียอีก เราจึงควรดำรงชีวิตให้ดีมีคุณค่า ถึงแม้จะยากเย็นปานใดก็ตาม ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "การอยู่ดี" บทที่ ๓๖๕ ว่า

บุคคลทั้งหลายอาจตายดี
แต่ว่าการอยู่ดีมีหน้าตา

โอกาสมืออยู่บ้างวันข้างหน้า
นั้นสิยากนักหนาน่ากังวล
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนบางคนแม้รักความดีงาม พยายามหาความดีงามใส่ตน แต่ไม่ซำกลับทำลายความดีงามของตนเองลงทุกวัน ผู้ร้ายใจเย็นที่คอยบ่อนทำลายความดีงามของตนก็คือตัวตนของตนเองนั่นเอง มิใช่ใครที่ไหน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ผู้ร้ายใจเย็น" บทที่ ๔๑๓ ว่า

อันการบ่อนทำลายนั้นร้ายนัก
ว่าในโลกเรานี้ไม่มีใคร
ตั้งใจจะทำดีมีหรือนั้น
บ่อนทำลายตัวเองไม่เกรงกลัว
เพราะว่ารักเจ้าดอกจึงบอกเจ้า
วันละนิดวันละหนอยค่อยทำลาย

เพราะว่ารักเจ้าดอกจึงบอกให้
จะร้ายสู้ผู้ไม่ซำต่อตัว
ประเดี๋ยวสิกลับหันกระทำชั่ว
ไม่ต้องสืบหาตัวผู้ทำลาย
ว่าตัวเราก่อกรรมทำเสียหาย
เป็นผู้ร้ายใจเย็นเช่นนี้เอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- สิ่งใดก็ตามที่เราได้ทำผ่านไปแล้วในปีเก่า เราไม่สามารถที่จะลบออกได้แม้อย่างเดียว แต่เมื่อเริ่มวันใหม่ เริ่มปีใหม่ เราจะสร้างชีวิตใหม่ให้ดีงามอย่างไรก็ได้ อยู่ที่ตัวเราเองเป็นผู้กำหนด ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "สี่ชีวิต" บทที่ ๔๑๕ ว่า

อันชีวประวัติของเรานั้น
บันทึกความชั่วดีที่ผ่านมา
แต่ปีใหม่เผด็จเริ่มตอนใหม่
หรือป้ายสี่ชีวิตให้แดงดำ

จบตอนหนึ่งถึงวันสิ้นพรรษา
ไม่อาจฆ่าชีวิตแก้แม่สักคำ
จะเขียนให้คนชมดูคมขำ
เราอาจทำได้แน่แล้วแต่เรา
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ดอกไม้ดอกดอกสวยงามเฉพาะตามฤดูกาล แต่คนที่มีจรรยาบรรณที่ดีนั้น ย่อมงามได้ตลอดปี ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ดอกไม้งาม" บทที่ ๔๒๘ ว่า

ดอกไม้งามออกตามฤดูกาล
แต่ผู้ที่ขยันมรรยาทดี

เราชื่นบานปรีดีเปรมเกษมศรี
ตลอดปีงามแนไม่แพ้เอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนเราควรมีความสามัคคีกันเพื่อความมั่นคงของชาติ เหมือนตะปูที่ยึดกระดานไว้ทำให้บ้านมั่นคงปลอดภัย ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ไม้กระดาน" บทที่ ๓๗๙ ว่า

ไม้กระดานประสานสามัคคี
มนุษย์เราเอออย่างบ้างเป็นไร

ตะปูทำหน้าที่ดีหรือไม่
เพื่อจะได้คฤหาสน์ชาติมั่นคง
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ควรทำตนให้คนอื่นมีความรู้สึกปลอดภัยทั้งต่อหน้าและลับหลัง ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ข้างหน้า – ข้างหลัง" บทที่ ๓๘๖ ว่า

สุนัขนั้นมันชอบกัดข้างหน้า
เราอย่าเหยียดตนลงจระวัง

แต่ว่ามันชอบเตะข้างหลัง
ให้ข้างหน้าข้างหลังเขาปลอดภัย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- เมาสามอย่างที่เราควรระวัง คือ เมาเหล้า เมายา และเมาผู้หญิง เพราะจะนำไปสู่ความเสื่อมของชีวิต ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "หลง ร้ายหรือดี" บทที่ ๕๘๔ ว่า

อ่านกลอนสอนลูกของวังสัน
คือเมาสาม เหล้า ยา และนารี

ให้ระวังป้องกันเรื่องเสื่อมเสีย
เหล่านี้เป็นทางแห่งอบาย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การทำความดีใด ๆ ก็ตามย่อมมีอุปสรรคเสมอ แต่ถ้าเราเห็นว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว ก็ไม่ควรท้อถอย แม้จะมีอุปสรรคมากมายเพียงใดก็ตาม เพราะกาลเวลาจะเป็นเครื่องพิสูจน์ความดีงามนั้นในที่สุด ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "สดับสารสุมิตรา" บทที่ ๑๓๖๙ ว่า

การทำดีย่อมมีอุปสรรค
เรื่องดีนั้นก็แปลของเราไป
อันเพชรนิลจินดาที่น่าอยู่
มิได้หมายความว่าราคาเขา
การค่อยคิดค่อยทำสำคัญสุด
วันหนึ่งแน่แท้ต้องรอเวลา

จะพุ่มพอกหักหาควรไม่
อยู่ที่ความพอใจของเรา
บางทีก็ซ่อนอยู่ใต้ภูเขา
แต่เราต้องขุดเอาออกมา
เหมือนค่อยเจาะค่อยขุดแผ่นหินผา
แสงมณีมีค่าจะส่องเอง
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น เมื่อมีเหตุการณ์ใด ๆ เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับเรา จะต้องใช้สติและต้องใช้เหตุผลเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "สังคม" บทที่ ๔๕๓ ว่า

สังคมเราเปรียบแม่น
รักจะชมสัจ
คุมใจมิให้จ
เก็บแต่เหตุผลใช้

ละคร
สติไว้
ลงต่ำ
ประโยชน์ด้วยยินดี
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การบ้านการเรือนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บ้านมีความสุขหรือมีความเดือดร้อน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ต้นรักและอัคติ" บทที่ ๔๑๑ ว่า

อย่าวิจารณ์การเรือนเหมือนว่าด้อย สำคัญอยู่ไม่น้อยนะหล่อนจำ
ต้นรักเกิดในเหยาเราปริดา

ต้นอัคคีนานาก่อในเรือน
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การรู้จักยอมบ้างนั้นดีกว่าไม่รู้จักยอมเสียเลย เพราะการยอมในบางครั้งบางอย่าง ทำให้เราเป็นผู้ชนะได้ แม้ในการยอมถอยก็เช่นเดียวกัน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ยอม" บทที่ ๓๒๖ ว่า

การยอมมิใช่แพ้
เพื่อชาติอาจยอมตาย
ยอมเหนียวหน้อยโง่กลาย
ยอมเพื่อชนะโลกแล้ว

ดอกสหาย
อริแพ้
เป็นเก่ง ก็มี
ชื่อมั่นมารวิชัย
(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "คิด" บทที่ ๓๕๘ ว่า

ทหารดีย่อมมีเวลาคิด	จะถอยลงสักนิดจะดีไหม
มิใช่ว่าเป็นทหารเชี่ยวชาญชัย	จะต้องรุกเรื่อยไปไม่คิดเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความชั่ว ความไม่ดีต่าง ๆ ก็มีประโยชน์ เพราะทำให้ความดีงามลอยเด่นชัดเจนขึ้นมา ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ขอบใจคนชั่ว" บทที่ ๓๘๑ ว่า

ยามยลคนชั่วช้า	ขอบใจ
ขาดชั่วดีอย่างไร	ห่อนรู้
วายวอดส่งตลอดภัย	ลอยเด่น
มีพ่ายต้องมีผู้	พิชิตด้วยเสมอไป
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔.๔ หลักการทำงาน

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักทำงานที่มีความตั้งใจในการริเริ่มสร้างสรรคงานการศึกษาอย่างแรงกล้า เป็นผลให้การศึกษาของไทยตั้งหลักปักฐานอย่างมั่นคงมาจนถึงปัจจุบันนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวถึงการทำงานในระบบราชการไทยว่า ในราชการไทยเรานั้น ถ้าคิดจะทำอะไรใหม่ ๆ แล้วคอยให้มีความพร้อมเสียก่อน จะไม่มีโอกาสได้ทำอะไรเลย ต้องเริ่มทำทั้ง ๆ ที่ยังไม่พร้อม และในการทำงานนั้น ท่านจะทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังความคิดต่อสู้กับปัญหา ไม่ใคร่ต่อสู้กับคน (คุณหญิงอัมพร มีสุข, ๒๕๓๙ : ๙ - ๒๕) แนวการทำงานของท่านมี ดังนี้

- คนไม่ทำงานไม่มีโอกาสทำผิดก็จริง แต่คนอื่นจะมองว่าเราเป็นคนรบกโลก ไร้ประโยชน์ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "วางไม่ลง" บทที่ ๓๕๖ ว่า

ถ้าไม่ทำอะไรก็ไม่ผิด	แต่มวลมิตรจะว่าอย่างไรบ้าง
อาจเปรียบของสกปรกรกหนทาง	จะเอียงอย่างวางเท้าตรงไหนเอย
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในคำประพันธ์ชื่อ "ชื่ออะไร" บทที่ ๓๗๗ ว่า

เมื่อไม่ทำอะไรก็ไม่ผิด
ว่าเรานี้มีชื่อว่าอะไร

แต่ลองคิดดูเล่นเป็นโจน
ชื่อที่ผู้อื่นให้เป็นการ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การทำงานนั้นควรมุ่งที่ผลสำเร็จของงาน ซึ่งจะทำให้เราภาคภูมิใจในงานและมีความสุขมากกว่า แม้การงานที่เราทำนั้น ผู้ใหญ่ไม่เห็นก็ไม่เป็นไร ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "หนึ่งไม่มีสอง" บทที่ ๓๖๐ ว่า

ทำงานท่านไม่เห็นเป็นไรเล่า
ใจของเราควรเฝ้าระดับประคอง

เพราะตัวเราก็หนึ่งไม่มีสอง
ยังไม่ต้องห่วงใจผู้ใหญ่เอย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การทำงานนั้น จะให้คนฟังงานหรืองานฟังคน แล้วแต่เราจะเลือกเอา ถ้าคนฟังพาอาศัยการงาน ย่อมจะทำให้คนปฏิบัติกรงานได้ดีมีประสิทธิภาพ แต่ถ้างานฟังคน คนก็จะไม่ค่อยสนใจในการงาน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ทำงาน" บทที่ ๓๖๑ ว่า

ทำงานแบบที่หนึ่งคนฟังงาน
เห็นมืออยู่ทั่วไปในเมืองเรา

แบบที่สองกิจการต้องฟังเขา
เมื่อรู้แล้วเลือกเอาก็แล้วกัน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- คนเราต่างมีหน้าที่รับผิดชอบต่าง ๆ กันไป ควรทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด ไม่ควรแย่งงานคนอื่นมาทำ การทำงานในหน้าที่ของแต่ละคนให้ดีที่สุดนั้น ในที่สุดงานโดยรวมจะก้าวหน้าไปเอง ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ดนตรี" บทที่ ๔๒๗ ว่า

ดนตรีมีเครื่องพร้อม
เปรียบโลกที่เจริญ
หน้าที่ประจำเชิญ
หน้าที่ผู้อื่นแม้

ฟังเพลิน
นั่นแล
ทำเกิด ท่านเอย
แย่งได้อย่าทำ ฯ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การที่เราจะเริ่มทำงานในโครงการใหม่ ๆ นั้น ถ้าพิจารณาเห็นว่าได้ผลผลิตมากกว่าทุนที่ลงไป แสดงว่า โครงการนั้นก็ควรดำเนินการต่อไป แต่ถ้าได้ผลผลิตน้อยกว่าที่จ่ายไป ก็ไม่ควรทำโครงการนั้นจะดีกว่า ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "เริ่มโครงการใหม่" บทที่ ๓๗๘ ว่า

เมื่อเริ่มโครงการใหม่ให้หวนคิด ว่าเราผลิตกี่เท่าที่เราผลาญ
ถ้าผลิตมากหาถูกษ์บุกเบิกงาน ถ้ามากผลาญให้หาตะกร้าเอ๋ย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความเมตตาการุณยช่วยให้โลกมีสันติสุข ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ความเมตตาการุณยคำจุนโลก" บทที่ ๔๖๔ ว่า

ความเมตตาการุณยคำจุนโลก ประสพโชคมากมิตรจิตผ่องใส
พากันมาช่วยสมากาชาดไทย ขจัดภัยจากโรคลิ้นไศกเอ๋ย
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๓.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ความสามารถและความดั่งงามที่เรามีอยู่ บางครั้งคนอาจมองข้าม แต่เราไม่ควรตีโพยตีพาย เพราะแม้ว่าคนอื่นมองไม่เห็นแต่เราก็เห็นเอง ความดีนี้เองที่ทำให้เราภาคภูมิใจจนเกิดความนับถือตนเองได้ อุทาหรณ์ดังที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้พบด้วยตนเอง ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ตำแหน่งว่าง" บทที่ ๑๕๔๕ ว่า

ตำแหน่งว่างเก้าตำแหน่งต้องแต่งตั้ง ท่านผู้ใหญ่กำลังแสวงหา
จะเลื่อนชั้นคนไหนใครจะมา ราชการก้าวหน้าถ้าเลือกดี
เพื่อนบอกว่าข้าพเจ้าก็เข้าเกณฑ์ จะคุยอวดว่าเด่นก็ใช่ที่
แต่คนเก่งเมืองไทยไม่ค่อยมี อริบดีกรมใหม่ให้ก็เอา
ครั้นรัฐมนตรีมีคำสั่ง ทุกตำแหน่งแต่งตั้งครบทั้งเก้า
ข้ายินดีที่คนในเมืองเรา มีเก่งกว่าข้าพเจ้าถึงเก้าคน
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- การทำงานด้วยการเข้านอกออกใน เข้าหาผู้บังคับบัญชาเพื่อหาความดีความชอบใส่ตัวนั้น ไม่ควรทำ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "เกาะ" บทที่ ๑๕๔๗ ว่า

ตกน้ำก็พอสู้เกาะชูชีพ
เกาะแขนขาตาบอดคงปลอดภัย

ขึ้นรถถีบเกาะหลังก็ยังไม่ไหว
แต่เรื่องเกาะหัวกระไดไม่สู้เอียบ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

- ทรรศนนั้นยอมทำร้ายคนอื่นได้ไม่มีหยุดหย่อน ร้ายกว่างูพิษ สุนัขและยุงเสียอีก ดังความในคำ
ประพันธ์ชื่อ "งูร้าย" บทที่ ๓๓๙ ว่า

งูร้ายลอบกัดแล้ว
หมากัดเห็นไม่ตี
ยุงกัดหนึ่งนาที่
คนกัดแล้วกัดซ้ำ

เลื่อยหนี
รีบจำ
มันอึด แล้วนา
ชากโธระอาใจ
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕. แนวความคิดด้านปัญหาสังคม

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เสนอปัญหาสังคมและแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมในงานประพันธ์
ร้อยกรองของท่าน ดังนี้

๕.๑ ปัญหาจราจร การจราจรในกรุงเทพฯ เป็นปัญหาสำคัญที่คนกรุงเทพฯ กำลังเผชิญอยู่ ท่านมี
แนวคิดในเรื่องปัญหาจราจร ดังนี้

๕.๑.๑ ปัญหาจราจรเกิดจากคนไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดที่ ปัญหาจราจรนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่คนไม่
ปฏิบัติตามกฎจราจร เช่น มีทางม้าลายแต่ไม่เดินข้ามทางม้าลาย ดังเช่นหนุ่มสาวสองคนที่เดินข้ามถนนนอก
ทางม้าลาย ตรงกันข้ามกับหมาขี้เรื้อนผอมโซ กลับเดินข้ามถนนตรงทางม้าลาย เหมือนกับว่าสุนัขรู้กฎหมาย
มากกว่าคนเสียอีก ดังคำประพันธ์ชื่อ "กล้องถ่ายรูปอยู่ไหน" บทที่ ๔๕๔ ว่า

แสนเสียดายโอกาสพลัดไปได้
กล้องถ่ายรูปอยู่ไหนหาไม่มี
คือฉันขับรถเล่นเป็นวันก่อน
ขับไม่เร็วสักหน่อยค่อยค่อยไป
อยู่ในระยะกระชั้นชิด
หนุ่มสาวจึงภัยปลอดภัยชั่ว
ตัดเฉลียงเฉียงข้ามถนนไป
ควรจะข้ามไปตามทางม้าลาย

มิได้ถ่ายภาพไว้เป็นสักขี
เหตุการณ์นี้จึงสลายสูญหายไป
จราจรติดขัดก็หาไม่
แต่หันใดหนุ่มสาวก้าวออกมา
ฉันกดเบรคจนมิดด้วยเท้าขวา
แต่ถ้าว่าอยู่ห่างทางม้าลาย
จริงจริงนะใจฉันจึงมักง่าย
มีเครื่องหมายขาวดำเขาทำไว้

ไม่รือพอฉันจะออกรถ
หมาขี้เรื้อนดมโซ่เดินโย้ไป
มันเหลียวซ้ายแลขวาดูว่ารถ
แล้วจึงข้ามไปตามทางม้าลาย
แสนเสียดายโอกาสพลาดไปได้
กล้องถ่ายรูปอยู่ไหนหาไม่มี

ทางข้างหน้าปรากฏเหตุการณ์ใหม่
ตรงที่เขาทำไว้เป็นลายลาย
จะไม่บดขยี้มันง่ายง่าย
ราวกับรู้กฎหมายเป็นอย่างดี
มิได้ถ่ายภาพไว้เป็นสักขี
เหตุการณ์นี้จึงสลายสูญหายไป
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕.๑.๒ แนวทางในการแก้ปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ การจราจรในกรุงเทพมหานครกำลัง
จะเป็นจลาจล หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาจราจร ในกรุงเทพฯ ดังนี้

๑) ให้จอดรถไว้ในบ้าน คนที่มีรถยนต์สองคันจอดรถไว้ในบ้าน ๑ คัน หากใครขับ
ออกมาทั้งสองคัน ก็ให้ตำรวจปรับในอัตราที่สูง ส่วนคนที่จอดรถไว้ที่บ้านทั้งสองคัน ตำรวจควรจะมีมอบถ้วย
รางวัลให้ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "จราจร" บทที่ ๑๒๘๗ ว่า

ควรบังคับให้จอดจะปลอดภัย
คือให้จอดในบ้านหรือร้านค้า
เช่นบ้านนี้มีรถอยู่สองคัน
เชิญตำรวจตรวจตราว่าบ้านใด
ถ้าบ้านใดรถอยู่ทั้งคู่จอด
ตำรวจจำก็น่าจะเชื่อเชิญ

ถนนใหญ่กลายเป็นแสนหนา
อย่าออกมาให้เห็นจะเป็นไร
ให้ออกวันละหนึ่งซึ่งทำได้
รถหายไปให้ปรับอย่างยับเยิน
อยู่ตลอดคืนวันน่าสรรเสริญ
เจ้าของเดินมาจับรับถ้วยทอง
(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๒) การปิดถนนปิดการจราจรในบางช่วง บางเวลา เพื่อมิให้รถติดและเป็นการ
อำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องหาอาหารรับประทานในเวลาพักเที่ยง แก้ปัญหาที่ต้องขับรถวนเวียนเปลืองน้ำมัน
หาที่จอดไม่ได้ โดยท่านเสนอให้ปิดถนนจากวัดเบญจมบพิตรถึงทางรถไฟ ตั้งแต่เที่ยงจนบ่ายโมง แล้วเปิด
ตลาดนัดอาหาร เก็บค่าผ่านประตูคนละ ๕ บาท นำเงินเข้าพัฒนาประเทศ เมื่อหมดเวลาก็เปิดถนนสัญจรตาม
ปกติ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "จราจร" บทที่ ๑๒๘๘ ว่า

เสนอขออนุญาตปิดถนน
จากวัดเบญจมถึงทางรถไฟ
เปิดเป็นตลาดจัดอาหาร
อาหารจีนฝรั่งไทยล้วนให้มี

แต่เที่ยงจนบ่ายโมงเป็นข้อไข
ไม่มีบ้านผู้ใดในย่านนี้
สำหรับให้บริการอย่างเต็มที่
ได้ที่จอดรถมากกว่ากิโย

.....
 ผู้ที่รับจำหน่ายขายอาหาร
 รับประทานเสร็จสรรพต่างกลับไป

.....
 ปีละสองสามล้านคงจะให้
 ถนนก็เปิดให้จราจร
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๓) การสร้างทางด่วนพิเศษ ในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี (ปี พ.ศ. ๒๕๒๕) หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร โดยมอบหมายให้กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคมสร้างทางด่วนพิเศษในเขตกรุงเทพมหานคร และสร้างเมืองชั้นที่สองให้ชื่อว่า "เมืองสยามินทร์" โดยสร้างเสารอบรับเมืองสยามินทร์คนละหนึ่งต้น จำนวนสองหมื่นต้น ผู้ที่สร้างเสาได้ถึง ๑๐ ต้น ก็มอบให้เป็นเจ้าเมืองและมอบแหวนเพชรให้ด้วย ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "เมืองสยามินทร์" บทที่ ๑๕๙๗ ว่า

เพิ่มทางด่วนพิเศษ
 อยู่เหนือถนนใน
 ฉลองสองร้อยปี
 เรียกเมือง "สยามินทร์"
 จะเป็นเมืองสองชั้น
 แห่งแรกซึ่งแปลกดี
 ชวนชักนักท่องเที่ยว
 เงินทองนั้นต้องหา
 คนไทยนั้นใจป้ำ
 สร้างเสาสองหมื่นที่
 สร้างเสาคอนcrete
 เมืองใหม่เหนือแผ่นดิน
 ใครสร้างถึงสิบเสา
 รัฐอาจจะให้แหวน
 แล้วจารึกนามา
 เพื่อว่าประชาชน
 ผู้ที่ไม่มีทรัพย์
 ค่าจ้างให้อย่างงาม

ให้ทั่วเทศบาลใหญ่
 กรุงรัตนโกสินทร์
 สร้างเมืองที่อยู่เหนือดิน
 ก็ไพเราะและเหมาะดี
 ให้ลิ้นลิ้นทั่วโลก
 ไม่มีเหมือนในโลกา
 มาแลเหลียวทัศน
 สำหรับสร้างทางแบบนี้
 ที่รวยร่ำสมบัติมี
 จะรับกรุงสยามินทร์
 สองหมื่นคนก็สมจินต์
 ก็จะเกิดประเสริฐแสน
 ให้เป็นเจ้าแห่งเมืองแมน
 ประดับเพชรสำหรับตน
 ที่ด้านหน้าแต่ละต้น
 ได้แลเห็นเป็นขวัญตา
 ก็อาจรับช่วยแบกหาม
 และให้สิทธิ์ประจำตน
 (บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
 ๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๔) เสนอพระราชบัญญัติแก้ไขปัญหาจราจรต่อรัฐสภา วิธีแก้ปัญหารถติดอีกประการหนึ่งคือการเสนอพระราชบัญญัติแก้ปัญหารถติดต่อสภา ซึ่งแสดงอารมณ์ขันแถมเสียดสีสังคมของท่าน พระราชบัญญัติฉบับนี้มีจำนวน ๕ มาตรา มีสาระสำคัญ คือ

มาตราหนึ่ง เสนอให้ตัดเงินเดือนข้าราชการที่ทำงานไกลจากบ้าน และเพิ่มเงินเดือนให้แก่คนที่ทำงานอยู่ใกล้บ้าน

มาตราสอง ให้ตำรวจใช้คอมพิวเตอร์ตรวจเลขทะเบียนรถยนต์ ใครที่ใช้รถยนต์มากที่สุดในเดือนหนึ่ง ๆ ให้เก็บภาษีล้อเลื่อนมากตามอัตราการใช้ด้วย

มาตราสาม ให้สำรวจนักเรียนในแต่ละโรงเรียนว่า นักเรียนแต่ละคนมีบ้านอยู่ที่ใดบ้าง
มาตราสี่ บัญญัติให้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการสับเปลี่ยนนักเรียนให้เรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านของตนเอง

มาตราห้า เป็นบทเฉพาะกาล กำหนดให้เฝ้ารถยนต์คนละหนึ่งคัน สำหรับผู้ที่คัดค้านพระราชบัญญัติฉบับนี้

ตั้งความในคำประพันธ์ชื่อ "จราจร" บทที่ ๑๒๙๘ ว่า

มาตราหนึ่ง กล่าวถึงตำบลบ้าน	ของท่านข้าราชการทั้งน้อยใหญ่
สำนักงานห่างบ้านมากเท่าใด	ตัดเงินเดือนลงไปมากเท่านั้น
ถ้าบ้านชิดอยู่ติดที่ทำงาน	เพิ่มเงินเดือนให้ท่านเป็นของขวัญ
เสมียนเริ่มได้เพิ่มคนละคัน	ใครเดินมาห้าขึ้นเพิ่มเข้าไป
มาตราสอง ต้องใช้คอมพิวเตอร์	ตรวจนับเบอร์ยานยนต์ที่กลั่นเกลื่อน
ใครใช้รถมากเท่าใดในหนึ่งเดือน	เก็บภาษีล้อเลื่อนมากเท่านั้น
มาตราสาม คืองานกรมสำรวจ	ให้ครูตรวจทะเบียนนักเรียนนั้น
นักเรียนอยู่บางพลีมีเหมือนกัน	นักเรียนสุทธีนั้นอยู่ดอนเมือง
นักเรียนอยู่บางนามาโยธิน	นาฏศิลป์บ้านอยู่สะพานเหลือง
เดินทางขึ้นรถต้องหมดเปลือง	ล้วนเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนา
มาตราสี่ จึงมีบทบัญญัติ	ให้ท่านรัฐมนตรีการศึกษา
สั่งสับเปลี่ยนนักเรียนที่ไปมา	ให้เรียนข้างเคหาของตนนั้น
มาตราห้า ว่าด้วยบทเฉพาะกาล	ผู้ที่ยกมือค้านร่างของฉันท
จะต้องเฝ้ารถยนต์คนละคัน	การจราจรนั้นจะเบาลง
	(บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวคิดในการแก้ปัญหารถติดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ก้าวหน้ามาก วิธีการแก้ปัญหารถติดดังกล่าว ผู้รับผิดชอบในการแก้ปัญหารถติดในปัจจุบันได้นำมา

ใช้แก้ปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ แล้ว เช่น การปิดถนนปิดการจราจรในบางช่วง การแบ่งเขตรับนักเรียนเข้าเรียน เป็นต้น

๕.๒ ปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรม

๕.๒.๑ ปัญหาความประพฤติของคนในสังคม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความห่วงกังวลในเรื่องความประพฤติของคนในสังคมไทย ที่มีโจรผู้ร้ายจี้ปล้น ข่มขืนกระทำชำเรา สร้างความเดือดร้อนอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะปัญหาความประพฤติของเยาวชน แม้รัฐได้จัดการศึกษาอย่างทั่วถึงแล้ว แต่ความประพฤติของคนกลับไม่ดีขึ้น ท่านเชษฐชนให้แข่งขันกันแก้ปัญหาเยาวชนให้ดีขึ้นภายใน ๑๐ ปี ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "เรามาแข่งมาขึ้นกันสักที" บทที่ ๓๕๕ ว่า

หวนระลึกนึกในใจขึ้นมา	การศึกษาของไทยได้ศักดิ์ศรี
หรือว่ายังเหลวไหลทำไม	นักเรียนที่ออกไปจึงเป็นโจร
มีข่มขืนผู้หญิงวิ่งราวด้วย	ชอบปล้นทรัพย์คนรวยอย่างโลดโผน
ไปจี้ขาดใจงามความอ่อนโยน	หรืออ่อนโอนอย่างว่าน่าเสียใจ
เรามาแข่งมาขึ้นกันสักที	รัฐบาลควรที่จะรับได้
คือรับแก้ความประพฤติของเด็กไทย	ให้เสร็จสิ้นภายในสักสิบปี

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๒.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕.๒.๒ ความเจริญทางวัตถุมากเท่าใด จิตใจของคนยิ่งต่ำลงเท่านั้น การก่อสร้างอาคารยิ่งสูงหลายชั้นเพียงใด จิตใจของคนในสังคมก็ยิ่งต่ำลงมากเพียงนั้น ท่านเสนอวิธีแก้ไขว่า ต่อไปไม่ควรสร้างอาคารสูงเกินกว่าสองชั้น เพื่อจิตใจคนจะได้สูงขึ้น ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์" บทที่ ๑๔๑๖ ว่า

เมืองเวนิสอิตาลีไม่มีแล้ว	สู่เมืองทองเมืองแก้วเราไม่ได้
ขอสักอย่างอย่าสร้างอาคารใด	ให้สูงใหญ่หรูหราว่าสองชั้น
จิตมนุษย์จะได้ไม่เสื่อมทราม	สมเป็นเมืองงามเมืองสวรรค์
เหมือนเมื่อนั้นยังเด็กเล็กเล็กนั้น	เคยอยู่กันเป็นสุขทุกคนเอย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕.๒.๓ ปัญหาความไม่ปลอดภัยในสังคมมีอยู่ทั่วไป ชาวจากหนังสือพิมพ์ในแต่ละวันเสนอเรื่องคนไทยดุด่าฆ่าฟันกัน ทำให้ท่านอยากหนีไปอยู่ที่ต่างประเทศ แต่ก็ไปไหนไม่ได้ เพราะที่อื่นก็มีอันตรายเช่นเดียวกัน ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ปัมว่าจะอาสัญ" บทที่ ๑๕๙๕ ว่า

ตั้งแต่เช้าอ่านข่าวหนังสือพิมพ์	ไม่อาจยืมปืมว่าจะอาศัย
คนไทยชอบดุด่าและฆ่าฟัน	จะให้ฉันอพยพไปเมืองใด
จะไปอยู่เวียดนามตามเพื่อนเพื่อน	เขาก็เตือนบอกว่าไปไม่ได้
จะไปเมืองอาหรับต้องกลับใจ	ที่นั่นถ้ามือไวเขาตัดมือ
ครั้งจะไปอิหร่านหางานบ้าง	ก็ค่อนข้างจะเสี่ยงมิใช่หรือ
มีการรบรันโรมโหมกระพือ	หรือจะให้ไปยังฝั่งไบรุต
อิสราเอลคอยจ้องปองอาฆาต	ก็อกสนหัวหวาดเป็นที่สุด
อยากหนีจากเมืองไทยใจพิรุณ	คงต้องมุดหัวคลานกลับบ้านเอ๋ย

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕.๓ ปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน

สังคมปัจจุบันมีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น ปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนทำให้เกิดการฉีกปลิ้นกันมากขึ้น ท่านเสนอแนะว่าให้ใช้วิธีการแบ่งปันกันเหมือนในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก เพราะถึงแม้ว่าคนในบ้านท่านจะมีความแตกต่างกันทางชนชั้นบรรดาศักดิ์ แต่ก็ไม่เคยมีช่องว่าง เพราะในบ้านมีการแบ่งปันกัน ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "อนิจจาคนแก่" บทที่ ๑๔๔๓ ว่า

หวนคะนึงถึงบ้านของคุณปู่	คนที่อยู่รวมกันนั้นมากหลาย
ถึงแม้มีเจ้าขุนและมูลนาย	ก็คล้ายคล้ายมีจนอยู่ปนกัน
มีโรงครัวเลี้ยงทั่วทั้งบ้าน	ไม่มีการแอบจู้กันที่นั่น
ใครจำเป็นอยากได้ก็ให้ปัน	เกิดกตัญญูกตเวที
อันช่องว่างของใหม่นี้ใครสร้าง	ไม่เอาอย่างคุณปู่ของเรา
อันสังคมแบบเก่าก็เข้าที่	อุดช่องว่างอย่างนี้ก็แล้วกัน

(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๖.
๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

๕.๔ แนวทางการพัฒนาชนบท

แนวทางในการพัฒนาชนบทที่เป็นแนวคิดหลักของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คือการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค การกระจายการศึกษาไปในชนบทเพื่อสร้างความเท่าเทียมและโอกาสทางการศึกษา อันเป็นการเพิ่มพูนความรู้พื้นฐานให้แก่ประชาชนในชนบท โดยมีโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่ฝ่ายเกษตรและการเรือน (ศ.ก.ศ.ก.) โครงการฝึกหัดครูชนบท การจัดโรงเรียนมัธยมแบบประสม ฯลฯ ท่านยังเสนอแนวคิดในการพัฒนาชนบทแนวอื่น เช่น เสนอให้สำรวจขึ้นบัญชีคนรวยสัก ๖๐๐ ราย แล้วเชิญให้เป็นประธานอาสาพัฒนาประจำอำเภอ ผู้ใดที่พัฒนาอำเภอได้เจริญก้าวหน้า สามารถทำให้ผู้ก่อการร้ายหมดไปจากอำเภอ ก็แต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าการอำเภอ มีฐานะเสมอกับเจ้าคุณ ดังความในคำประพันธ์ชื่อ "ผู้ว่าการอำเภอ" บทที่ ๙๔ ว่า

ขึ้นบัญชีอย่างน้อยห้าร้อยราย	เป็นหญิงชายหลายวัยก็ไม่ว่า
เชิญให้เป็นประธานพัฒนา	ประจำหน่วยอาสาตามอำเภอ
ใครทำดีท้องที่ชนบท	ผู้ก่อการผลาญหมดจะเสนอ
ให้เป็นท่านผู้ว่าการอำเภอ	มีฐานะเสมอกับเจ้าคุณ
	(บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่มที่ ๑.
	๒๕๓๕ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวความคิดของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังกล่าวนี้นี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงงามที่อยู่ในตัวท่าน คุณลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นแบบอย่างที่ดีงามสำหรับผู้ต้องการความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะในการปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวทิต์ต่อผู้มีพระคุณ การดำเนินชีวิตในกรอบของศีลธรรมจริยธรรม ความสุขุมรอบคอบ การยึดมั่นในหลักธรรมทางพุทธศาสนาและคุณค่าของความเป็นไทย ด้วยคุณลักษณะที่ดีดังกล่าว ทำให้ท่านประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ และได้รับการยกย่องอย่างสูงยิ่งในสังคมไทยในฐานะ "ปราชญ์บุคคณ" มาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สรุปได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษากลวิธีการประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
๒. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ทราบกลวิธีการประพันธ์และแนวคิดด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เห็นมุมมองทางสังคมของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในฐานะเป็นผู้ที่เคยรับผิดชอบระดับสูงด้านการศึกษาของประเทศ เป็นกวีและเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมขณะเดียวกัน

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” จำนวน ๖ เล่ม โดยวิธีวิจัยเอกสารและเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษากลวิธีการประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้วิจัยแยกออกเป็น ๒ ด้านคือ ด้านรูปแบบคำประพันธ์และกลวิธีการประพันธ์

ด้านรูปแบบคำประพันธ์

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองที่เป็นที่นิยมมาแต่โบราณ รูปแบบที่ท่านแต่งมี ๕ ประเภท เรียงจากมากไปหาน้อยคือ กลอน กาพย์ โคลง ฉันท์ และกล รูปแบบฉันทลักษณ์ทั้ง ๕ ประเภท ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นรูปแบบที่เคร่งครัดฉันทลักษณ์ ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงความสามารถทางกวีนิพนธ์โดยรักษารูปแบบทางฉันทลักษณ์ได้อย่างเคร่งครัด

คำประพันธ์ประเภทกลอน เป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้มากที่สุด ชนิดของกลอนมีทั้ง กลอนสุภาพ กลอนลำนำ กลอนเพลง กลอนลำนำที่ท่านแต่ง ได้แก่ กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนเสภา กลอนดอกสร้อย และกลอนขับร้อง ส่วนกลอนเพลง ได้แก่ กลอนนิราศ และกลอนเพลงปฏิพากย์

คำประพันธ์ประเภทกาพย์มี ๕ ชนิด คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์สุรางคนางค์ ๓๒ และกลบท

คำประพันธ์ประเภทโคลง มี ๕ ชนิด คือ โคลงสี่สุภาพ โคลงโบราณ (โคลงวิษุมาลี และโคลงนันทายิ) โคลงสามสุภาพ กลโคลง และโคลงกระทู้

คำประพันธ์ประเภทฉันท์มี ๔ ชนิด คือ สัททูลวิกิพิตฉันท์ ๑๙ วสันตติลกฉันท์ ๑๔ ฤชงคประยาตฉันท์ ๑๒ ปลวฉันท์ ๑๗

ด้านกลวิธีการประพันธ์

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แสดงความสามารถในเชิงวรรณศิลป์ด้วยการสร้าคำที่เหมาะสมด้วยเสียง และความหมายมาประดับในร้อยกรอง ผสมผสานกับการใช้โวหารภาพพจน์ที่เหมาะสมกับเนื้อความและเหตุการณ์ ทำให้ร้อยกรองของท่านมีลักษณะเด่นในด้านการปลุกเร้าอารมณ์และความรู้สึก สร้างจินตนาการให้แก่ผู้อ่านและผู้ฟังได้อย่างลึกซึ้ง

การสร้าคำ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีท่วงทำนองในการใช้คำด้วยการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ การซ้ำคำ การใช้คำซ้อน การใช้เสียงวรรณยุกต์ การใช้คำง่าย

โวหารภาพพจน์ที่นำมาใช้ มีทั้งโวหารอุปมา อุปลักษณ์ ปฏิพจน์ ปฏิพากย์พจน์ ปฏิรูปพจน์ อุทาหรณ์ การกล่าวเย้ยประชดประชัน อติพจน์ ลำนวน สุภาษิต คำพังเพย สัญลักษณ์ สัทพจน์ พรพากย์ ใช้คำเลียนจากวรรณคดีเล่มอื่น

จากท่วงทำนองเขียนและกลวิธีการประพันธ์ ดังกล่าว ประกอบกับความชัดเจนในการแสดงออกของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทำให้คำประพันธ์ร้อยกรองของท่าน ก่อปรด้วยคุณค่าทางด้านการประพันธ์ทั้งรสคำและรสความ อันได้แก่คุณลักษณะด้านความหมาย การแสดงออก ทศนะและรสแห่งกระบวนการความ

ด้านแนวความคิดที่ปรากฏในบทประพันธ์

แนวความคิดที่ปรากฏในร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มี ๕ ด้าน คือ แนวความคิดด้านการศึกษา แนวความคิดด้านศิลปวัฒนธรรม แนวความคิดด้านการเมืองการปกครอง แนวความคิดด้านการดำเนินชีวิต แนวความคิดด้านปัญหาสังคม

แนวความคิดด้านการศึกษา เป็นแนวคิดที่ปรากฏในบทประพันธ์มากที่สุดกว่าแนวคิดด้านอื่น เนื่องจาก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบทางด้านการจัดการศึกษาของชาติเป็นเวลาหลายปี ท่านได้เสนอแนวความคิดสำคัญ ๆ ทางด้านการศึกษาไว้มาก ได้แก่ การศึกษาคือความรู้ที่ก่อให้เกิดอำนาจในบุคคล เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งมีคุณค่าที่ต้องใช้เวลาในการสร้าสรรค์ สร้างความเจริญงอกงามและทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน การศึกษามีความสำคัญที่รัฐจะต้องรับผิดชอบจัดขึ้นให้แก่ประชาชน เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือในพัฒนาคนและพัฒนาประเทศ คนที่ได้รับการศึกษาจะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี เป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยพัฒนาประชาธิปไตย แนวความคิดทางการศึกษาของท่านมีความทันสมัยที่แสดงถึงวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าทางด้านการจัดการศึกษา และยังมีลักษณะเป็นสากล ได้แก่ นโยบายในการจัดการศึกษา รัฐต้องจัดการศึกษาให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ รัฐต้องทุ่มเทงบประมาณจัดการศึกษาให้พอเพียง ต้องพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคพร้อมกับไปกับการศึกษาในเมืองหลวง เพื่อสร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในการศึกษา ส่วนแนวคิดทางด้านการจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวคิดว่าการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนเข้าโรงเรียนประถมศึกษา การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการสร้างเด็กให้มีความรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษามุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ตามความ

ต้องการของสังคมและความถนัดของเด็ก ส่วนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษามุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและวิชาชีพชั้นสูง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการจัดการฝึกหัดครูและการอาชีวศึกษาอีกด้วย การบริหารการศึกษามีความสำคัญ สถานศึกษาจะต้องมีผู้บริหารที่ดีมีคุณภาพ มีคุณลักษณะเป็นผู้นำ ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในโรงเรียน ครูจึงต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทางด้านการสอน ครูต้องมีความประพฤติดีงามเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์

แนวคิดทางด้านศิลปวัฒนธรรม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมไทยว่าเป็นปัจจัยในการดำรงความเป็นไทย การรับวัฒนธรรมต่างชาติจะทำลายเอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ไทยที่สำคัญที่สุดคือ ภาษาไทย ดนตรีและศิลปกรรมมีคุณค่าในการช่วยกล่อมเกลापฤติกรรมของมนุษย์ให้ดีงาม กวีนิพนธ์นอกจากมีคุณค่าในเชิงอักษรศาสตร์แล้ว กวีนิพนธ์เข้าถึงใจได้ลึกซึ้งกว่าร้อยแก้ว ศิลปะการละครมีคุณค่าในการสั่งสอนเยาวชน

แนวคิดทางด้านสังคม การเมืองการปกครอง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีแนวความคิดว่าสถาบันหลักของสังคมไทยคือสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อสร้างสรรค์ประเทศชาติให้มีความมั่นคงตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนสถาบันการเมืองการปกครองคือ ท่านกล่าวถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยว่า ประชาชนยังไม่รู้จักสิทธิเสรีภาพของตนเอง ประชาธิปไตยเป็นเพียงรูปแบบภายนอกเท่านั้น แต่เนื้อแท้ไม่เป็นประชาธิปไตย ประชาธิปไตยที่ดีต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นหลักอยู่ด้วย

แนวความคิดด้านการดำเนินชีวิต หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์ สุจริต การทำความดีเพื่อความดีงามโดยไม่หวังผลตอบแทน การวางตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของครู

แนวคิดด้านปัญหาสังคม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ ได้แก่ การจอดรถไว้ที่บ้าน การปิดถนนบางเวลา การสร้างทางด่วนพิเศษและการเสนอพระราชบัญญัติแก้ไขปัญหาจราจร ปัญหาความเสื่อมทางศิลปกรรม เช่น การลักขโมย การล่องละเมิดทางเพศ การขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ชุด “บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท” จำนวน ๖ เล่ม พบว่า นอกจากท่านจะแต่งร้อยกรองได้ถูกต้องตามแบบแผนทางฉันทลักษณ์ มีแง่มุมในเชิงสุนทรียภาพ อันประกอบด้วยโวหารที่ดี ชวนอ่านชวนฟัง และเป็นแบบอย่างแก่ผู้ศึกษาบทร้อยกรอง มีลักษณะสมบูรณ์พร้อม ที่ให้ความรู้ทั้งคดีโลกคดีธรรม ปรัชญาชีวิต รวมทั้งให้ความบันเทิงประเทืองอารมณ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถของท่านในการนำชั้นเชิงทางวรรณศิลป์มาประยุกต์ใช้ถ่ายทอดความรู้และศิลปวิทยาการทั้งในด้านการศึกษา คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและอักษรศาสตร์ อำนวยประโยชน์ทางการสร้างสรรค์แก่วงการศึกษาศาสนาและสังคม ดำรงคุณค่าของงานด้านวรรณศิลป์และอักษรศาสตร์ไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติไทยอย่างดียิ่ง

ตลอดระยะเวลาที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดำรงตำแหน่งระดับสูงในกระทรวงศึกษาธิการ แม้ภารกิจที่ท่านรับผิดชอบอยู่จะมีมากมายในฐานะนักบริหารการศึกษาก็ตาม แต่ท่านได้ให้ความสำคัญกับศิลปวรรณคดีของชาติจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต โดยท่านได้ดำเนินตามรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ผู้ทรงเป็นดั่งบรมครูของท่านในการสร้างสรรค์วรรณคดีไว้ประดับเป็นศิราภรณ์ของชาติเป็นอเนกอนันต์ ท่านเห็นว่ากวีนิพนธ์มีอำนาจในการโน้มน้าวใจได้มากกว่าร้อยแก้ว จึงใช้กวีนิพนธ์เป็นสื่อในการ

แสดงความคิดทางการศึกษา ประวัติศาสตร์ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับคำของ เจือ สตะเวทิน ที่กล่าวว่า “ข้อดีของกวีนิพนธ์ข้อหนึ่งที่น้อยคนจะปฏิเสธคือ มันพูดได้ลึกซึ้งกว่า โดยใช้คำน้อยกว่าในความเรียง” (เจือ สตะเวทิน. ๒๕๑๙ : ๑๐๒)

การใช้รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองทั้งกลอน กาพย์ โคลง ฉันท์และกล แสดงให้เห็นถึงความสามารถในเชิงการประพันธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นอย่างดี ความสามารถทางด้านกาพย์กลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลนี้ สืบเนื่องมาจากท่านได้มีโอกาสรับราชการเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้สนองพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเวลาถึง ๖ ปี ระหว่างอายุ ๑๒ - ๑๘ ปี (พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๖๔) ในช่วงเวลาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสอนภาษาไทย และการแต่งหนังสือให้แก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยการให้ปฏิบัติจริงและพระราชทานพระราชวินิจฉัยแก่ไขงานเกี่ยวกับหนังสือให้แก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยใกล้ชิด งานที่พระองค์พระราชทานให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ฝึกปฏิบัติได้แก่ การพระราชทานบทพระราชนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ศึกษาดูก่อนและนำมาอ่านถวายพระองค์ที่โต๊ะเสวยเป็นประจำ ต่อมายังพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แก่บทพระราชนิพนธ์ให้ด้วย (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ : ๒๘) นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงสอนการเขียนบทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองให้แก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยตรง เช่น ทรงสอนวิธีแต่งโคลงสี่สุภาพ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็น บรรณาธิการ ๑ ใน ๙ ของหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ซึ่งมีพระองค์เป็นบรรณาธิการร่วมอยู่ด้วย โดยท่านทำหน้าที่เขียนบทความ รวบรวมบทความ ตรวจสอบรูป ติดต่อประสานงาน และติดต่อโรงพิมพ์ เป็นต้น พระราชทานตำแหน่งผู้กำกับการแสดงละคร ห่ายที่สุด พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไปศึกษาต่อทางด้านอักษรศาสตร์สาขาภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีที่ประเทศอังกฤษ การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับราชการสนองพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางด้านหนังสือดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า “หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นศิษย์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า แต่ที่จริงควรจะเรียกรวมได้ว่า เป็นศิษย์ทางแต่งหนังสือจะถูกต้องกว่า เพราะหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งหนังสือแทบทุกชนิด” (เจือ สตะเวทิน. ๒๕๓๙ : ๙๘) การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นบรมครูทางด้านการประพันธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังกล่าว ทำให้ท่านมีความสามารถทางด้านการประพันธ์อย่างสูงในเวลาต่อมา

บทประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากถือตามแบบโบราณจารย์อย่างเคร่งครัดแล้ว ท่านยังมีความคิดสร้างสรรค์ในเชิงประดิษฐกรรมทางกาพย์กลอนอีกด้วย ประดิษฐกรรมทางด้านกาพย์กลอนของท่าน ได้แก่ กลบทชื่อ “กลบทรถไฟ” ใช้กาพย์ยานี ๑๑ เขียนเป็นกลจำนวน ๔๘ วรรค สามารถถอดออกเป็นกาพย์ยานี ๑๑ ได้ถึง ๘๗๒ บท การเขียนโคลงในรูปจดหมาย ซึ่งสามารถถอดออกมาเป็นโคลงสี่สุภาพได้ ๓ บท และการเขียนเชิงอรรถขยายความเนื้อหาเป็นกลอน เป็นต้น

ด้านการสร้า คำ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้คำง่าย ใช้ภาษาง่าย ๆ แต่มีใจความสุขุมลุ่มลึก เทคนิคทางกวีนิพนธ์ของท่านจึงอยู่ที่ “ความง่าย” เป็นสำคัญ ซึ่งช่วยให้สื่อความได้ชัดเจน ใช้คำและความได้เหมาะสมทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของบทร้อยกรองได้ง่าย การใช้คำง่ายและภาษาง่ายดังกล่าวนับเป็นเอกลักษณ์ในบทร้อยกรองของท่าน เป็นความประสงค์ของท่านที่ต้องการสื่อเนื้อหาและแนวคิดต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่านเพื่อความเข้าใจและเข้าถึงบทประพันธ์ได้เร็ว นอกจากนี้ท่านยังใช้การสัมผัสทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ เพื่อช่วยให้เกิดความไพเราะ ใช้คำซ้ำและคำซ้อนเพื่อช่วยย้ำความหมายในบทประพันธ์ ทำให้เกิด

ความหนักแน่น ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและจินตนาการตามไปด้วย ด้วยลักษณะเด่นของบทร้อยกรองที่ใช้ คำง่าย ความหมายเด่นและลึกซึ้งกินความมากนี้เอง ที่ทำให้ผู้อ่านสามารถจดจำคำประพันธ์ร้อยกรองของท่านได้ดี

ด้านกวีโวหารที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นำมาใช้ในร้อยกรองนั้น ก็ทำให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์และจินตนาการได้ชัดเจนกว้างขวาง โวหารที่ใช้มากได้แก่ โวหารอุปมาและอุปลักขณ์ โวหารทั้งสองนี้ใช้ในกรณีที่ท่านเสนอเนื้อหาหรือแนวคิดที่เป็นนามธรรม เมื่อท่านต้องการให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เกิดภาพขึ้นในใจ ก็จะใช้การเปรียบเทียบตามวิธีอุปมาและอุปลักขณ์ ซึ่งทำให้ร้อยกรองมีความประทับใจและน่าสนใจยิ่งขึ้น

ด้านแนวความคิดที่ปรากฏในคำประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นั้น ท่านได้เสนอแนวคิดทางด้านการศึกษามากกว่าแนวความคิดด้านอื่น โดยแนวคิดทางด้านการศึกษารอบคลุมการศึกษาทุกด้าน ทั้งด้านนิยามการศึกษา แนวนโยบายการศึกษา การพัฒนาการศึกษา การบริหารการศึกษา การจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั้งระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา การผสมผสานหลักศีลธรรมและจริยธรรมกับการศึกษา ตลอดจน วิธีสอน ครูและคุณธรรมของครู เป็นต้น แนวความคิดทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ดังกล่าว มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในเวลาต่อมา ได้แก่ การจัดการศึกษาทุกระดับให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ การขยายการศึกษาให้ทั่วถึงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การให้โอกาสแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในการศึกษา การให้การศึกษาวិชาสามัญพร้อม ๆ กับวิชาชีพ การจัดการศึกษาเพื่อสนองต่อเอกัตภาพของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและความต้องการของประเทศ เป็นต้น

การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวคิดทางการศึกษาในบทร้อยกรองของท่านมากกว่าแนวคิดทางด้านอื่น เป็นผลมาจากการที่ท่านมีชีวิตคลุกคลีอยู่ในแวดวงการศึกษาและนักการศึกษาของชาติมาแต่เยาว์วัย จะเห็นได้ว่า ผู้ที่ได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้จัดระบบการศึกษาของชาติอย่างเป็นทางการตามแบบตะวันตกคือ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล) บิดาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล โดยทรงมีพระบรมราชโองการเรียกตัวท่านจากยุโรปกลับมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ ปลัดทูลฉลอง และในที่สุดดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล) (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ : ๑๒ - ๑๓) นับว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สืบสายเลือดนักการศึกษาของไทยจากบิดาโดยตรง แม้การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ไปศึกษาต่อทางด้านอักษรศาสตร์และวิชาการศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดประเทศอังกฤษ ก็ทรงมีพระราชประสงค์ให้ท่านกลับมารับราชการที่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสืบต่อการจัดการศึกษาไทยจากบิดาของท่านได้กล่าวในบทสัมภาษณ์พิเศษ ว่า "ผมไปเรียนทางด้านอักษรศาสตร์ ทั้งที่ความจริงผมชอบคณิตศาสตร์มาก รัชกาลที่ ๖ ท่านทรงเห็นว่าพ่อผมเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ จึงอยากให้ผมดูแลต่อ" (รัตนา (นามแฝง). ๒๕๓๔ : ๒๖).

นอกจากนี้ การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวคิดทางด้านการศึกษามากกว่าแนวคิดด้านอื่น เนื่องจากว่าเมื่อท่านกลับมารับราชการที่กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ ปี ๒๔๗๔ แล้ว ท่านก็มีหน้าที่รับผิดชอบทางการศึกษาตั้งแต่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย จนเป็นข้าราชการผู้ใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาของชาติ เริ่มจากการทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจแบบเรียนในกรมวิชาการ และดำรงตำแหน่งสูงขึ้นตามลำดับคือ เป็น

หัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลา ๘ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๕) เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลา ๗ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๘๗) เป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษา เป็นเวลา ๓ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๘) ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นเวลา ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๕๐๐) และท้ายสุดดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ติดต่อกันถึง ๔ สมัย เป็นเวลา ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๑๒) (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. ๒๕๓๙ : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ระยะเวลาเกือบ ๕๐ ปี ที่ท่านรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าว ท่านได้เสนอแนวคิดทางการศึกษาโดยใช้บทร้อยกรองเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง จึงทำให้ปรากฏมีแนวคิดทางการศึกษาเป็นหลักในบทร้อยกรองของท่าน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์บทร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้วิจัยพบว่า

1. ควรศึกษาวิจัยบทร้อยกรองประเภทนิราศของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทางด้านกลวิธีการประพันธ์ ความงามในเชิงวรรณศิลป์ และแนวคิด
2. ควรศึกษาวิจัยบทร้อยกรองประเภทบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทางด้านรูปแบบการประพันธ์ ความงามในเชิงวรรณศิลป์และแนวคิดในคำประพันธ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๕, ๑๖-๓๑ ตุลาคม). "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นักการศึกษาของโลก," *ข่าววิชาการ*. ๒ (๑๐). หน้า ๖.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๓๐). *หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อนุสรณ์ ๗ รอบ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๐*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. (๒๕๔๐). *สบ. ๕.๒ / ๑๘ บทความ "โรงเรียนฝึกหัดครู" พิมพ์ในหนังสือ นิตยสารประจำชาติ "ไทยเจริญ" ฉบับปฐมฤกษ์*. (๒๕๑๑). เอกสารส่วนบุคคลหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สบ.๒.๒.๒.๕/๑๐. โครงการพัฒนาการศึกษา "โรงเรียนมัธยมแบบประสม" กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๑๑. กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์. (๒๕๔๐, มีนาคม). "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับงานด้านอักษรศาสตร์," *อักษรศาสตร์*. ๑๐(๑) : ๕๕ - ๖๙.
- กำชัย ทองหล่อ. (๒๕๔๐). *หลักภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.
- กุหลาบ มลลิกะมาส, คุณหญิง. (๒๕๓๑). *วรรณคดีวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- (๒๕๓๖). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์.
- คณะกรรมการฉลองวันพระราชสมภพ ๘ รอบ และ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๒๔). *สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๑ - ๒*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์.
- คณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียนหอวัง. (๒๕๓๙). *หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับศิษย์หอวัง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ป. สัมพันธ์พาณิชย์.
- คณะผู้สืบสานปณิธานช่วงสุดท้ายแห่งชีวิตของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. (๒๕๓๙). *หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*. กรุงเทพฯ : ศรีอนันต์การพิมพ์.
- คณะศิษย์อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๗๖. (๒๕๓๐). *รอยเมตตา คณะศิษย์ ๗๖*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- จมีนอมรตรุณารักษ์. (๒๕๑๓). *ดุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- จินดาสิริ เทียมเดช. (๒๕๒๔). *วิเคราะห์บทร้อยกรองของเจ้าพระยาธรรมาภัยมณี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาและวรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- เจือ สตะเวทิน. (๒๕๑๙). *ภาษาไทยนอกห้องเรียน*. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. (๒๕๓๐). "วรรณกรรมของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล," *อนุสรณ์ครบ ๗ รอบ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๐*. หน้า ๒๔๓ - ๒๕๔. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ทิพย์สุนเฏร์ อนันบุตร. (๒๕๓๔). *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ธนู บุญญานวัตร. (๒๕๓๙). “วิญญานครูในกวีนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล,” ศาสตราจารย์
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านเป็นครู... ปุชนียบุคคล. หน้า ๑๙๔ - ๒๐๔. กรุงเทพฯ : สถาบัน
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ธงชัย สุนจักร. (๒๕๓๘). ประมวลฉันท์ลักษณะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- นงนารถ เดชณรงค์. (๒๕๒๕). แนวความคิดทางด้านการศึกษาของ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล. รายงานการวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดรธานี.
- นภลัย สุวรรณธาดา. (๒๕๒๖). ภาษาไทย ๒ (หน่วยที่ ๒ การประพันธ์เพลงพื้นบ้าน). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- บรรจบ พันธุเมธา. (๒๕๔๔). ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เปลื้อง ณ นคร. (๒๕๑๘). “วิชาประพันธ์ศาสตร์ ว่าด้วยร้อยแก้ว ลีลาและทำนองเขียน,” ใน
คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ปิ่น มาลากุล, ม.ล. (๒๔๙๐). การศึกษาผู้ใหญ่. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- (๒๔๙๑). การประถมศึกษา ปาฐกถา. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๔๙๗). “ความเคลื่อนไหวทางการศึกษา,” ใน สังเขปปาฐกถาพิเศษของพลเอกมังกร
พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานอำนวยการคุรุสภาและปาฐกถาเรื่อง
ความเคลื่อนไหวทางการศึกษาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
รองประธานอำนวยการคุรุสภา. หน้า ๕๑ - ๕๒. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๐๑). การศึกษาปริทรรศน์และโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค. พระนคร :
โรงเรียนการช่างวุฒิศึกษา.
- (๒๕๐๒ ก). คำบรรยายของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่องกระทรวงศึกษาธิการและการปรับปรุงชนบท และเรื่องการศึกษาและการสอนท้องถิ่นกับ
วิชาครูเล่มเล็ก. พระนคร : แสงทองการพิมพ์.
- (๒๕๐๒ ข). วิชาครูเล่มเล็ก. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๐๕). ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๐๖). หลักการศึกษา ปาฐกถาวิชาครูมัธยม. พระนคร : ไทยพาณิชย์การ.
- (๒๕๐๘). บันทึกเรื่องการสร้างมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์
จังหวัดนครปฐม ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อธิการบดี. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๐๙ ก). คำปราศรัยของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ในการประชุมอาจารย์ใหญ่และครูใหญ่ โรงเรียนส่วนกลาง ณ หอประชุมคุรุสภา
วันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ และวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๐๙. พระนคร : โรงพิมพ์-
คุรุสภา.
- (๒๕๐๙ ข). บันทึกการสร้างมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัด
นครปฐม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๐๙, กรกฎาคม). “คำปราศรัยในการอบรมครูประชาชน ตามโครงการพิเศษ รุ่น ๓
(ภาคการศึกษา ๑๐),” ประชาศึกษา. ๑๒(๙) : ๙.
- (๒๕๑๑). จดหมายเหตुरายวัน ในการตรวจราชการส่วนภูมิภาค ของ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงศึกษาธิการ (หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล). พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ถนนพระสุเมรุ.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. (๒๕๑๒ ก). “โอ้วว่าพระองค์ผู้ทรงศรี”, ใน พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค บทที่ ๒๓.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ถนนพระสุเมรุ.

- (๒๕๑๒ ข). การศึกษามัยที่มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ถนนพระสุเมรุ.
- (๒๕๑๓ ก). คำบรรยายเรื่อง พาชมดูลิตถานี เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ถนนพระสุเมรุ.
- (๒๕๑๓ ข). ปกิณกะของ ป.ม. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (๒๕๓๑). พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๕). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๖). บทประพันธ์ธรรมมากกว่าพันบท เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๙ ก). อดีตชีวิตของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๙ ข). “การพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศไทย การปาฐกถาชุด “สิรินธร,” ใน ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านเป็นครู...บุชนี้บุคคล. พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

พรธงาม แยมบุญเรือง. (๒๕๒๔). การจำแนกประเภทผลงานวรรณกรรมของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล.

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (บรรณารักษศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

- (๒๕๓๐). “ชีวิตประวัติของ ๔พณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล,” ใน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อนุสรณ์ ๗ รอบ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๐. หน้า ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๐๓). ลิลิตนารายณ์สิบปาง. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ.

- (๒๕๐๙). ประมวลโคลงสุภาพิต. พระนคร : บรรณาการ.
- (๒๕๐๙). ศกุนตลา มัทนพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาพิต. ธนบุรี : โพธิ์สามต้นการพิมพ์.
- (๒๕๑๕). เสียดละ หัวใจชายหนุ่ม หัวใจนักรบ. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ.
- (๒๕๑๗). พระนลคำหลวง. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.

“พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒,” (๒๕๔๒, ๑๙ สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก. หน้า ๗ - ๒๑.

ไพฑูรย์ สิงห์เข้ม. (๒๕๓๔). การวิเคราะห์ทรัพยากรของจินตนา ปิ่นเฉลียว. ปริญญาานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต กศ.ม. (ภาษาและวรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (๒๕๓๙). "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : มาลาการ ปฏิภาณกวี," *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*. หน้า ๑๕๕ - ๑๖๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (๒๕๓๓). *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๒ การประพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มัลลิกา ศวิตชาติ. (๒๕๒๙, ธันวาคม). "บุคคลผู้ได้รับเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา," *ข้าราชการ*. ๒๗ (๕) : ๑๐๐.
- มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์. (๒๕๓๗). *พระบรมราชประถรรพณีย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- (๒๕๓๙ ก). *อัตชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (๒๕๓๙ ข). *ปิ่น มาลากุล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ยศ พันัสสรณ์. (๒๕๓๘). *ก้าวแรกแห่งความสำเร็จ ม.ล.ปิ่น มาลากุล*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- จรูญ เวช. (๒๕๔๒). *บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (สาขาภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- รัตมา (นามแฝง). (๒๕๓๔, พฤศจิกายน). "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บุคคลสี่แผ่นดินมหาดเล็กรับใช้ ร. ๖," *สกุลไทย*. ๓๘ (๑๙๓๖) : ๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๒๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วิพุธ โสภวงศ์. (๒๕๓๙). "เบื้องหลังงาน "สร้างครู" จากโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงสู่วิทยาลัยวิชาการศึกษา," ใน *หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- วิภา กงกะนันทน์. (๒๕๓๓). *วรรณคดีศึกษา*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (๒๕๓๙). *การศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมปอง พิริยกิจ. (๒๕๑๓). *โคลงและรสรไฟเราะ*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร.
- สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. (๒๕๓๐). "เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี," ใน *สมบัติผู้ดี*. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (๒๕๓๐). *หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล : บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๐*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. (๒๕๓๙). *ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านเป็นครู...* *ปูชนียบุคคล. พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (๒๕๓๐). *สมบัติผู้ดี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุจิตรา คุปตารักษ์. (๒๕๒๖). *วิเคราะห์บทร้อยกรองของ "นายผี"*. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต กศ.ม. (ภาษาและวรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๒๕). *วรรณคดีวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

- สุคนธ์ จงตระกูล. (๒๕๔๒). “หาสรสในวรรณกรรมร้อยกรองไทย สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๗๕,” ใน *พินิจวรรณกรรม : งานวิจัยทางภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อวยพร มลิณทางกูร. (๒๕๑๙). *ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๕๐๑*. วิทยานิพนธ์อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดສຳເນາ.
- อัจฉรา เจริญรัช. (๒๕๓๓). *แนวคิดและบทบาททางการศึกษาของ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (พื้นฐานการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อุดສຳເນາ.
- อัมพร มีสุข, คุณหญิง. (๒๕๓๙). “วิทยุศึกษา,” ใน *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๙*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (๒๕๓๙). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

การแจกแจงความถี่ลักษณะกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

การแจกแจงความถี่ลักษณะกลอนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จำนวนกลอน ๒๘๐๓ บท

๑. การแจกแจงความถี่จำนวนพยางค์ในกลอนแต่ละวรรค

๑.๑ จำนวนพยางค์วรรคที่ ๑

จำนวนพยางค์	๖ พยางค์	๗ พยางค์	๘ พยางค์	๙ พยางค์	๑๐ พยางค์	๑๑ พยางค์
จำนวนวรรค	๑๒๙	๔๐๗	๑,๘๔๓	๓๖๒	๕๑	๑๑
ร้อยละ	๔.๖๐	๑๔.๕๒	๖๕.๗๕	๑๒.๙๑	๑.๘๑	๐.๓๙

๑.๒ จำนวนพยางค์วรรคที่ ๒

จำนวนพยางค์	๖ พยางค์	๗ พยางค์	๘ พยางค์	๙ พยางค์	๑๐ พยางค์	๑๑ พยางค์
จำนวนวรรค	๖๙	๔๐๔	๑,๙๓๑	๓๖๙	๒๑	๙
ร้อยละ	๒.๔๖	๑๔.๔๑	๖๘.๘๙	๑๓.๑๖	๐.๗๔	๐.๓๒

๑.๓ จำนวนพยางค์วรรคที่ ๓

จำนวนพยางค์	๖ พยางค์	๗ พยางค์	๘ พยางค์	๙ พยางค์	๑๐ พยางค์	๑๑ พยางค์
จำนวนวรรค	๖๕	๒๑๙	๒,๐๐๔	๔๐๔	๔๓	๖๘
ร้อยละ	๒.๓๑	๗.๘๑	๗๑.๔๙	๑๔.๔๑	๑.๕๓	๒.๔๒

๑.๔ จำนวนพยางค์วรรคที่ ๔

จำนวนพยางค์	๖ พยางค์	๗ พยางค์	๘ พยางค์	๙ พยางค์	๑๐ พยางค์	๑๑ พยางค์
จำนวนวรรค	๓๙	๔๕๖	๑,๙๑๔	๓๕๐	๓๗	๗
ร้อยละ	๑.๓๙	๑๖.๒๖	๖๘.๒๘	๑๒.๔๘	๑.๓๒	๐.๒๔

๒. การแจกแจงความถี่เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรค

๒.๑ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่ ๑

เสียงวรรณยุกต์	สามัญ	เอก	โท	ตรี	จัตวา
จำนวน	๗๙๐	๔๘๘	๗๐๐	๔๕๒	๓๗๐
ร้อยละ	๒๘.๑๘	๑๗.๔๐	๒๔.๙๗	๑๖.๒๔	๑๓.๒๐

๒.๒ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่ ๒

เสียงวรรณยุกต์	สามัญ	เอก	โท	ตรี	จัตวา
จำนวน	๔๐๔	๓๕๘	๗๔๗	๒๑	๑,๒๗๑
ร้อยละ	๑๔.๔๑	๑๒.๗๗	๒๖.๖๕	๐.๗๔	๔๕.๓๔

๒.๓ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่ ๓

เสียงวรรณยุกต์	สามัญ	เอก	โท	ตรี	จัตวา
จำนวน	๒,๕๐๘	๒๗	๑๖๗	๑๕๔	๔๔
ร้อยละ	๘๙.๔๗	๐.๙๖	๕.๙๕	๕.๔๙	๑.๕๖

๒.๔ เสียงวรรณยุกต์ท้ายวรรคที่ ๔

เสียงวรรณยุกต์	สามัญ	เอก	โท	ตรี	จัตวา
จำนวน	๒,๖๑๑	๗	๒๑	๑๔๐	๒๒
ร้อยละ	๙๓.๑๕	๐.๒๔	๐.๗๔	๔.๙๙	๐.๗๘

๓. การแจกแจงความถี่ช่วงจังหวัดกลอน

๓.๑ ช่วงจังหวัดกลอนวรรคที่ ๑

ช่วงจังหวัด	๒/๒/๓	๓/๒/๒	๓/๒/๓	๓/๓/๓	๓/๒/๔	๔/๒/๓	๒/๓/๓
จำนวน	๔๓๔	๒๐	๑,๖๒๘	๓๒๔	๗๔	๗๘	๘๑
ร้อยละ	๑๕.๔๘	๐.๗๑	๕๘.๐๘	๑๑.๕๕	๒.๖๔	๒.๗๘	๒.๘๘

๓.๒ ช่วงจังหวัดกลอนวรรคที่ ๒

ช่วงจังหวัด	๒/๒/๓	๓/๒/๒	๓/๒/๓	๓/๓/๓	๓/๒/๔	๔/๒/๓	๒/๓/๓
จำนวน	๑๘๓	๘๗	๒,๐๓๗	๓๓๘	๓๖	๒๑	๙๘
ร้อยละ	๖.๕๒	๓.๑๐	๗๒.๖๗	๑๒.๐๕	๑.๒๘	๐.๗๔	๓.๔๙

๓.๓ ช่วงจังหวัดกลอนวรรคที่ ๓

ช่วงจังหวัด	๒/๒/๓	๓/๒/๒	๓/๒/๓	๓/๓/๓	๓/๒/๔	๔/๒/๓	๒/๓/๓
จำนวน	๑๓๗	๓๙	๒,๑๗๙	๓๓๑	๒๖	๑๙	๖๗
ร้อยละ	๔.๘๘	๑.๓๙	๗๗.๗๓	๑๑.๘๐	๐.๙๒	๐.๖๗	๒.๓๙

๓.๔ ช่วงจังหวัดกลอนวรรคที่ ๔

ช่วงจังหวัด	๒/๒/๓	๓/๒/๒	๓/๒/๓	๓/๓/๓	๓/๒/๔	๔/๒/๓	๒/๓/๓
จำนวน	๑๒๘	๕๒	๒,๑๘๕	๒๘๒	๔๑	๒๔	๘๙
ร้อยละ	๔.๕๖	๑.๗๖	๗๗.๙๕	๑๐.๐๖	๑.๔๖	๐.๘๕	๓.๑๗

๔. การแจกแจงความถี่ตำแหน่งของสัมพัทธ์นอก

๔.๑ ตำแหน่งของสัมพัทธ์นอกระหว่างวรรคระดับ (๑) และวรรครับ (๒)

พยางค์ที่	๒	๓	๔	๕	๖	๗
จำนวนแห่ง	๒๖๒	๑,๓๕๔	๒๑๔	๘๓๐	๑๑๑	๒๙
ร้อยละ	๙.๓๕	๔๘.๓๐	๗.๖๓	๒๙.๖๑	๓.๙๖	๑.๐๓

๔.๒ ตำแหน่งของสัมพัทธ์นอกระหว่างวรรครอง (๓) และวรรคส่ง (๔)

พยางค์ที่	๒	๓	๔	๕	๖	๗
จำนวนแห่ง	๒๖๖	๑,๓๗๙	๒๔๑	๗๗๑	๑๒๑	๒๒
ร้อยละ	๙.๔๘	๔๙.๑๙	๘.๕๙	๒๗.๕๐	๔.๓๑	๐.๗๘

๕. การแจกแจงความถี่สัมพัทธ์ในของกลอน

๕.๑ สัมพัทธ์ในของกลอนวรรคที่ ๑ และวรรคที่ ๓

ลักษณะสัมพัทธ์	ช่วงแรก			ช่วงหลัง		
	สัมพัทธ์สระ	สัมพัทธ์พยัญชนะ	ไม่มี	สัมพัทธ์สระ	สัมพัทธ์พยัญชนะ	ไม่มี
จำนวน	๘๐๒	๕๓๐	๒,๕๐๙	๒,๕๖๘	๗๒๑	๑,๙๘๗
ร้อยละ	๓๗.๒๒	๑๐.๙๔	๕๑.๘๒	๕๑.๕๙	๘.๔๗	๓๙.๙๒

๕.๒ สัมพัทธ์ในของกลอนวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๔

ลักษณะสัมพัทธ์	ช่วงแรก			ช่วงหลัง		
	สัมพัทธ์สระ	สัมพัทธ์พยัญชนะ	ไม่มี	สัมพัทธ์สระ	สัมพัทธ์พยัญชนะ	ไม่มี
จำนวน	๘๗๐	๗๘๙	๒,๘๘๕	๑,๙๙๒	๕๗๓	๒,๐๒๒
ร้อยละ	๑๙.๑๔	๑๗.๓๖	๖๓.๔๙	๔๓.๔๒	๑๒.๔๙	๔๔.๐๘

ภาคผนวก ข
กลบทรถไฟ

กลบทรณไฟ

สถานี ก

กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกผี	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไปไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไปไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไปไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพริ้งจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไปไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพริ้งจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจ่านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจ่านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่รักทราวมวัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั่ำร่ำโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั่ำร่ำโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั่ำร่ำโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวเกลี้ยงแทงหัวใจ	ให้พี่พรั้งราโคกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย

สถานี ล

กลุ้มใจในอกพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม	สีแจล้มลออตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะพี่ยารักทราวมวัย
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพรำจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่เธอไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพรำจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่ยารักทราวมวัย
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่ก็ไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จงเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่รักทรมวย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่โยไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่เคยมีข้อสงสัย
หมายรักสมัครใจ	แต่โยไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่โยไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่โยไม่กรุณา
คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจ่านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจ่านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่รักทราวม้วย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทรมวย

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พรั้งาโศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พรั้งาโศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พรั้งาโศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จำนรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ล่อองค์จึ่งเชื่อพี่	ไม่มีคู่พิสมัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรำรำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จำนรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย

สถานี บ

ลอองค์จึงเชื่อพี่ ไม่มีคู่พิสมัย
 ราวแก้งแห่งหัวใจ ให้พี่ร่ำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีแฉล้มลอลตา
 เสรวลชวนพูดจา เพราะพี่รักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรธา
 รับขวัญดวงสุดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรธา
 รับขวัญดวงสุดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าแก้งทำว่ารำลา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าแก้งทำว่ารำลา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าแก้งทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ใยไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนค่ำ เจ้าแก้งทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรธา
 รับขวัญดวงสุดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อเจ้าพราตต์ดาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรธา
 รับขวัญดวงสุดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าแกลังทำว่ารำลา
 พี่ตอขวินดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าแกลังทำว่ารำลา
 พี่ตอขวินดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าแกลังทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าแกลังทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอขวินดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอขวินดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา เจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าเกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าเกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าเกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าเกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่ยารักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่ร้ายตัดอาลัย
 ราวเกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พ่ร้ายาโศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอขวานิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรจจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรจจา เพราะพี่รักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
 รวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พราดัดอาลัย
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่าร้าตัดอาลัย
 ราวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พ่าร้าโศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่าร้าตัดอาลัย
 ราวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พ่าร้าโศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่ยารักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่าร้าตัดอาลัย
 ราวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พ่าร้าโศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มลอตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อเจ้าพ่าร้าตัดอาลัย
 ราวแกล้งแทงหัวใจ ให้พี่พ่าร้าโศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มลอตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะพี่ยารักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้หมอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าพรอดพ่าร้าจ้านรรจา
 รับขวัญดวงสุดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้หมอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าพรอดพ่าร้าจ้านรรจา
 รับขวัญดวงสุดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้หมอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้หมอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้หมอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามคำ เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ที่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ที่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทราวม้วย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอขวานิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอขวานิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามค่ำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่ยารักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะพี่ยารักทรมวย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จำนรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จำนรรจา เพราะพี่รักทราชมวัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะพี่รักทราชมวัย

บ่นบอกว่าชอกช้า เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีแฉล้มลอยตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะพี่รักทราชมวัย
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะพี่รักทราชมวัย
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะว่าจิตพิสมัย
 บ่นบอกว่าชอกช้ำ เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแยม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะพี่รักทราชมวัย

สถานี ท

ที่อกพี่ฟกช้ำ เมื่อเจ้าพร้าตัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไปไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนคำ เจ้าพรอดพร้าจำนรรจา
 รับขวัญดวงสุดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
 ที่อกพี่ฟกช้ำ เมื่อเจ้าพร้าตัดอาลัย
 เป็นห่วงแม่ดวงใจ แต่ไปไม่กรุณา
 คราวก่อนเมื่อตอนคำ เจ้าพรอดพร้าจำนรรจา
 รับขวัญดวงสุดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไยไม่กรุณา
ครวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไยไม่กรุณา
ครวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไยไม่กรุณา
ครวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไยไม่กรุณา
ครวก่อนเมื่อตอนค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ที่อกที่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
วันงามเมื่อยามค่ำ	เจ้าแก้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
เป็นห่วงแม่ดวงใจ	แต่ไรไรไม่เมตตา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย

ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ฟืดอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ฟืดอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ฟืดอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ฟืดอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกผีฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่รักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พ่าร่ำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พ่าร่ำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พ่าร่ำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพ่อตัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พ่าร่ำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแมดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแมดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ่านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ่านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
แต่ว่าแมดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
แต่ว่าแมดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ่านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ่านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวเกล้งแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีแฉล้มล่อตา
เสสรวลชวนพุดจา	เพราะว่าจิตพิสมัย

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อเจ้าพราดัดอาลัย
ราวแกลังแทงหัวใจ	ให้พี่พรารำไศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	ลีแนลลลอตา
เสสรวลชวนพุดจา	เพราะพี่ยารักทราญวีย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจำนรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกลังทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกลังด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
แม้ว่าเจ้าจากไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่รักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งาโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งาโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งาโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่พรั้งราโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ้านรรจา	พี่ยารักทรมวย

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่ร่ำรำโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม	สีแฉล้มล่อตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้พี่ร่ำรำโศกา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม	สีแฉล้มล่อตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะพี่รักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะไม่เวทนา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
เป็นไรก็เป็นไป	พี่จะได้ส่งสารา
รักที่จ่านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ่านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
รักที่จ่านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีแจลล์ลออกตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้ชื่นใจอีกสักครา
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม	สีแจลล์ลออกตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมวนิดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกคิดพิสมัย

ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่รักทราชมวัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีแฉล้มลอลตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
ที่อกพี่ฟกซ้ำ	เมื่อยามคำเจ้าหนีไป
พี่รักแม่ดวงใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีแฉล้มลอลตา
เสสรวลชวนพูดจา	เพราะพี่รักทราชมวัย

สถานี ป

ตลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ตลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าพรอดพราจ้านรรจา
รับขวัญดวงสุตา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ตลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ตลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
พี่ตอบวนิดา	ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ตลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ	ให้มอดม้วยมรณา
วันงามเมื่อยามคำ	เจ้าแกล้งทำว่ารำลา
ขอแต่ให้แก้วตา	อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 วันงามเมื่อยามค่ำ เจ้าแก้งทำว่ารำลา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้มอดม้วยมรณา
 แม้ว่าเจ้าจากไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่ยารักทรมวย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทรมวย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนแสงด้วยแรงใจ ให้พี่พรำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 แต่ว่าแม่งามตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนกลิ้งด้วยแรงใจ ให้พี่พำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 แต่ว่าแม่งามตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนกลิ้งด้วยแรงใจ ให้พี่พำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนกลิ้งด้วยแรงใจ ให้พี่พำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้ววนิดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทราญวีย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนกลิ้งด้วยแรงใจ ให้พี่พำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มลอลตา
 เสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 เหมือนกลิ้งด้วยแรงใจ ให้พี่พำรำไศกา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มลอลตา
 เสรวลชวนพุดจา เพราะพี่รักทราญวีย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่วางตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่วางตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จำนรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จำนรรจา เพราะพี่รักทราวม้วย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม เหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่วางตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่วางตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จำนรรจา เพราะพี่รักทราวม้วย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่วางใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแจ่มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะพี่รักทราญวัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทราญวัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าจะกลับไปฉันใด
 พี่รักแม่ดวงใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพูดจา เพราะพี่รักทราญวัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดอย่าใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดอย่าใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 พี่ตอบวนิดา ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะไม่เวทนา
 ขอแต่ให้แก้วตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรจจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 เป็นไรก็เป็นไป พี่จะได้ส่งสารา
 รักที่จ้านรจจา เพราะพี่ยารักทรมวย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกคิดพิสมัย

ปลอดภัยเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมวนิดา
 รักที่จ้านรจจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทราวม้วย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้ชื่นใจอีกสักครา
 รักเพิ่มเหมือนเริ่มแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะพี่รักทราวม้วย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าด่วนพรากกันจากไป

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 แต่ว่าแม่ดวงตา อย่าเลิกจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีเหมือนแก้วมณีดา
 รักที่จ้านรรจา เพราะพี่รักทราวม้วย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะว่าจิตพิสมัย

ปลอดเพื่อนเหมือนเดือนดับ เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
 ตอบพี่เถิดยาใจ ให้พี่ได้ชื่นชีวา
 รักราวกุหลาบแย้ม สีแฉล้มล่อตา
 เสสรวลชวนพุดจา เพราะพี่รักทราวม้วย

สถานี ม

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

รับขวัญดวงสุตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

รับขวัญดวงสุตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

วันงามเมื่อยามค่ำ

ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

แม้ว่าเจ้าจากไป

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

แม้ว่าเจ้าจากไป

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ

แม้ว่าเจ้าจากไป

ขอแต่ให้แก้วตา

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าพรอดพราจ้านรรจา

ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าพรอดพราจ้านรรจา

ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าแกล้งทำว่ารำลา

ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าแกล้งทำว่ารำลา

ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าแกล้งทำว่ารำลา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

เจ้าแกล้งทำว่ารำลา

อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

พี่จะไม่เวทนา

ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

พี่จะไม่เวทนา

ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

เจ้าจะกลับไปฉันท

ให้มอดม้วยมรณา

พี่จะไม่เวทนา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
แม้ว่าเจ้าจากไป
ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
แม้ว่าเจ้าจากไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
แม้ว่าเจ้าจากไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
แม้ว่าเจ้าจากไป
รักที่จวนรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
แม้ว่าเจ้าจากไป
รักที่จวนรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
ขอแต่ให้แก้วตา

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้มอดม้วยมรณา
พี่จะไม่เวทนา
อย่าเลิกคิดพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้มอดม้วยมรณา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าด่วนพรากกันจากไป
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้มอดม้วยมรณา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าเลิกคิดพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้มอดม้วยมรณา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะว่าจิตพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้มอดม้วยมรณา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะพี่รักทรมวย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะไม่เวทนา
ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะไม่เวทนา
ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะไม่เวทนา
อย่าด่วนพรากกันจากไป
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะไม่เวทนา
อย่าเลิกคิดพิสมัย

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
แต่ว่าแม่งามตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
แต่ว่าแม่งามตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
เสสรวลชวนพุดจา

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะพี่รักทราวมวัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
สีเหมือนแก้วมณีตา
อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
สีเหมือนแก้วมณีตา
อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
สีเหมือนแก้วมณีตา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
สีเหมือนแก้วมณีตา
เพราะพี่รักทราวมวัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรำรำไศกา
สีแฉล้มลออตา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เมื่อไฟยังไม่ดับ
เหมือนแกล้งด้วยแรงใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
เสสรวลชวนพูดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
พี่รักแม่ดวงใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้พี่พรั้งราโศกา
สีแฉล้มล่อตา
เพราะพี่ยารักทราวมวัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะไม่เวทนา
ว่ารักแต่แม่กลอยใจ
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะไม่เวทนา
ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะไม่เวทนา
อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะไม่เวทนา
อย่าเลิกคิดพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าด่วนพรากกันจากไป
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
อย่าเลิกคิดพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะว่าจิตพิสมัย
เจ้าจะกลับไปฉันใด
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะพี่ยารักทราวมวัย

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

เสสรวลชวนพูดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม

เสสรวลชวนพูดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแยม

แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแยม

แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแยม

รักที่จ้านรรจา

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

เพราะพี่รักทราวม้วย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีแฉล้มล่อตา

เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้ชื่นใจอีกสักครา

สีแฉล้มล่อตา

เพราะพี่รักทราวม้วย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีเหมือนแก้วมวนิดา

เพราะว่าจิตพิสมัย

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแย้ม

รักที่จำนรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแย้ม

เสสรวลชวนพุดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

พี่รักแม่ดวงใจ

รักราวกุหลาบแย้ม

เสสรวลชวนพุดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

พี่ตอบวนิดา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

ขอแต่ให้แก้วตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ

ตอบพี่เถิดยาใจ

เป็นไรก็เป็นไป

แต่ว่าแม่ดวงตา

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีเหมือนแก้ววนิดา

เพราะพี่ยารักทรมวย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีแจ่มลลอลตา

เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าจะกลับไปฉันใด

ให้พี่ได้ชื่นชีวา

สีแจ่มลลอลตา

เพราะพี่ยารักทรมวย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะไม่เวทนา

ว่ารักแต่แม่กลอยใจ

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะไม่เวทนา

ว่าเจ้าอย่าหนีพี่ไป

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะไม่เวทนา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะไม่เวทนา

อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะได้ส่งสารา

อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร

ให้ชื่นใจอีกสักครา

พี่จะได้ส่งสารา

อย่าเลิกคิดพิสมัย

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
เป็นไรก็เป็นไป
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
แต่ว่าแม่ดวงตา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
รักที่จ้านรรจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
เสสรวลชวนพูดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักเพิ่มเหมือนเริ่มแยม
เสสรวลชวนพูดจา

เมื่อไฟยังไม่ดับ
ตอบพี่เถิดยาใจ
รักราวกุหลาบแยม
แต่ว่าแม่ดวงตา

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
พี่จะได้ส่งสารา
เพราะพี่ารักทรมวย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีเหมือนแก้วมวนิดา
อย่าด่วนพรากกันจากไป

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีเหมือนแก้วมวนิดา
อย่าเลิกคิดพิสมัย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีเหมือนแก้วมวนิดา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีเหมือนแก้วมวนิดา
เพราะพี่ารักทรมวย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีแฉล้มล่อตา
เพราะว่าจิตพิสมัย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้ชื่นใจอีกสักครา
สีแฉล้มล่อตา
เพราะพี่ารักทรมวย

เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ให้พี่ได้ชื่นชีวา
สีเหมือนแก้วมวนิดา
อย่าด่วนพรากกันจากไป

เมื่อไฟยังไม่ดับ	เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ตอบพี่เถิดยาใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
แต่ว่าแม่ดวงตา	อย่าเลิกจิตพิสมัย
เมื่อไฟยังไม่ดับ	เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ตอบพี่เถิดยาใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
เมื่อไฟยังไม่ดับ	เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ตอบพี่เถิดยาใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีเหมือนแก้วมณีดา
รักที่จ้านรรจา	เพราะพี่ยารักทรมวย
เมื่อไฟยังไม่ดับ	เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ตอบพี่เถิดยาใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีแฉล้มล่อตา
เสสรวลชวนพุดจา	เพราะว่าจิตพิสมัย
เมื่อไฟยังไม่ดับ	เจ้าเพียงหลับไปหรือไร
ตอบพี่เถิดยาใจ	ให้พี่ได้ชื่นชีวา
รักราวกุหลาบแย้ม	สีแฉล้มล่อตา
เสสรวลชวนพุดจา	เพราะพี่ยารักทรมวย

.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	นางสถาพร นาสารีย์
วันเดือนปีเกิด	๖ กันยายน ๒๕๑๘
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	๔๓๘/๑๕ ถนนจิระ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
ตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน	อาจารย์ ๑ ระดับ ๓
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	โรงเรียนนิคมสร้างตนเอง ๗ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๓๒ ม.ศ. ๓ โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. ๒๕๓๖ ป.วช. วิทยาลัยเทคนิคบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. ๒๕๔๐ ค.บ. (วิชาเอกภาษาไทย) สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ พ.ศ. ๒๕๔๖ ศศ.ม. (สาขาวิชาภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ